

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN
1992

163.ÅRGANG

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

REDAKTØR

ORLOGSKAPTJN
LARS ROSENDAHL CHRISTOPHERSEN

KØBENHAVN
1992

INDHOLDSFORTEGNELSE

EMNELISTE I

HISTORIE

Erindringer om den danske marine i Sverige (1542)....	342 (10)
Henrik Gerner (F.A.R.).....	272
Flådestation Frederikshavn (1737).....	330
Fra admiral Niels Juel til korvetten OLFERT FISCHER (L.S.).....	347

MARITIM DEBAT

Søværnets fremtid (2038).....	69
STANAVFORLANT - 25 år (1967).....	231
Korvetter i STANAVFORLANT (1926).....	261
Søværnets fremtid (1920).....	317

SIKKERHEDSPOLITIK,STRATEGI

NATO og WEU (1943).....	333 (1)
Østersjøens strategiske betydning (H.S.) Del I og II.....	133,199

ANDRE MARINER

The German Navy (Det tyske forsvarsmin.) Del I og II.....	84,163

UDDANNELSE

Hensigten med P-83 (1760).....	103

FORFATTERLISTE

(til emneliste I)

<i>Borck, N.C. (1943)</i>	
NATO og WEU.....	333 (1)
<i>Brusendorff, J.D. (1760)</i>	
Hensigten med P-83.....	103
<i>Cortes, P. (1967)</i>	
STANAVFORLANT - 25 år.....	231
<i>Fink-Jensen, H. (1737)</i>	
Flådestation Frederikshavn.....	330
<i>Jørgensen, T.Ø. (2038)</i>	
Søværnets fremtid.....	69
<i>Madsen, K.T. (1920)</i>	
Søværnets fremtid.....	317
<i>Muusfeldt, H. (1926)</i>	
Korvetter i STANAVFORLANT.....	261
<i>Rasmussen, F.A. (F.A.R.)</i>	
Henrik Gerner.....	272
<i>Smidt, H. (H.S.)</i>	
Østersjøens strategiske betydning, Del I og II.....	113, 199
<i>Stevnsborg, L. (L.S.)</i>	
Fra admiral Niels Juel til korvetten OLFERT FISCHER...	347

Thostrup, S. (1542)

Erindringer om den danske marine i Sverige.....342 (10)

(Det tyske Forsvarsministerium)

The German Navy, Del I og II.....84,163

EMNELISTE II

SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Formandens tilbageblik på det 208. forsamlingsår.....	193

MARINENS BIBLIOTEK

Erhvervelser og kommentarer til nyanskaffelser.....	392 (60),123,175,248,308,373

NEKROLOG

1674 Rasmussen,P.O.E.(1659).....	173

FORSKELLIGT

Orientering om prisopgave (PROCEEDINGS).....	400 (68)
Prisspørgsmål (SLS).....	316
Rettelse.....	192
Meddelelse	260

FORFATTERLISTE

(til emneliste II)

Laub,S.U.H.(1659)

Nekrolog.....	173

FORFATTERINDEKS**SØOFFICERER**

(Officerer i Søofficersrullen)

Lb.nr.

- (1542) Thostrup, S.
- (1659) Laub, S.U.H.
- (1737) Fink-Jensen, H.
- (1760) Brusendorff, J.D.
- (1920) Madsen, K.T.
- (1926) Muusfeldt, H.
- (1943) Borck, N.C.
- (1967) Cortes, P.
- (2038) Jørgensen, T.Ø.

ANDRE FORFATTERE

- (F.A.R.) Rasmussen, F.A.
- (H.S.) Smidt, H.
- (L.S.) Stevnsborg, L.

Tidsskrift for Søværnen

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Redaktør:
Orlogskaptajn L. Rosendahl Christophersen

Nr. 1 - 1992

163. ÅRGANG

HANS BUCH + CO
INGENIØR OG HANDELSFIRMA A/S

Svanevej 6 2400 København NV 31 83 12 12

Rapid and Early Destruction

The stealth designed cupola is ready for the coming generation of SES ships.

Rapid and early destruction of aerial threats is vital if defending units are not to be saturated by attacks.

Up until now the way of combating this has been by massive investments in missile systems and conventional close range CIWS.

But Bofors' TRINITY air defence gun system has many advantages over missiles and conventional CIWS – it costs less, weighs less, takes up less space, is easier to install, has low magnetic signature, and is more versatile and flexible.

Bofors has precisely balanced super-accurate gun, programmable ammunition and computerized fire control to produce a gun system that can tackle multiple attacks in rapid succession and in a jammed environment.

TRINITY is the only gun system that assures the defence and self-defence of naval surface vessels against all levels of the aerial threat – even seaskimmers and terminal phase dive anti-ship missiles – and fulfils the secondary role of combating surface targets.

BOFORS

BOFORS AB
S-691 80 KARLSKOGA, Sweden
Telephone +46-586 810 00
Telefax +46-586 581 45. Telex 73210 bofors s

DANSK REPRESENTATION: ARMMAN ApS. Stationsvej 28, Postbox 54, 2791 Dragør. Tlf 32 53 79 00. Fax 32 53 79 12

Software for:

- Command and Control
- Communication
- Electronic Warfare
- Message Formatting
- Real-time
- Graphic
- Simulation

Systematic Software Engineering A/S
Serem Frichs Vej 42K
8230 Åbyhøj
Tlf 86 15 16 66

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

Udgivet af Søe-Lieutenant-Selskabet

REDAKTØR:

Orlogskaptajn
L. Rosendahl Christophersen
Forsvarsakademiet
Østerbrogades Kaserne
Ved Idrætsparken 4
2100 København Ø
Telefon 39 27 22 33 - 5278

Ekspedition og regnskabsafdeling
(undtagen annoncer)

Fr. T. WETHJE

Søe-Lieutenant-Selskabet
Overgaden over Vandet 82 B
1415 København K
Telefon 31 54 05 52
Giro 2 04 77 64
Privat: 31 58 00 85

ISSN 0040-7186

ANNONCEKSPEDITION

Orlogskaptajn
Bo Heisterberg- Andersen
Søværnets Materielkommando
Holmen
1433 København K
Telefon 31 57 22 55 - 4270

TRYKKERI:

FairPrint A/S
Københavnsvej 106
4000 Roskilde
Telefon 46 75 75 20
Telefax 46 75 75 22

Forsidebillede: Patruljefartøjet FLYVEFISKEN

Eftertryk kun med redaktørens tilladelse.

INDHOLD	SIDE
NATO og WEU	333
Af Kommandørkaptajn N.C. Borck	
ERINDRINGER OM	
DEN DANSKE MARINE I SVERIGE.....	342
Af Viceadmiral S. Thstrup	
MARINENS BIBLIOTEK.....	392
ORIENTERING OM PRISOPGAVE.....	400

NATO OG WEU

PARTNERE ELLER RIVALER

Af Kommandørkaptajn N. C. Borck

Som opfølgning på kommandør K. H. Winthers oplæg til en debat om søværnets fremtid i Tidsskriftets nr. 6 - 1991 ridser artiklens forfatter udviklingen op vedrørende forholdet mellem NATO og WEU, idet disse organisationer er betydningsfulde faktorer i den verden, som det danske søværn fremover skal virke i.

Den 5. marts 1992 afholdt Søe-Lieutenant-Selskabet - som afslutning på en møderække - en debataften med søværnets fremtid som emne, og her kom det klart til udtryk, at der er behov for en debat.

Under indtryk af behovet for en debat om det fremtidige søværn redegør kommandør K. H. Winther i Tidsskriftet, nr. 6 - 1991, for en lang række faktorer, som påvirker og bestemmer søværnets fremtid.

Indlægget er indledning til en debat, der i den kommende tid føres her i tidsskriftet.

Primo marts 1992 blev rapporten vedrørende forsvarets udvikling offentliggjort og det fremgår bl.a., at der i fremtiden forudses krav til dansk forsvar i forbindelse med internationale opgaver også uden for vort traditionelle operationsområde. Internationale opgaver i multinational sammenhæng indikerer

derfor et behov for indsigt i de internationale relationer og forståelse for, hvordan de forskellige strukturer påvirker hinanden.

Ændringerne i de internationale forhold har siden 1987 antaget stadig mere og mere uforudsigelig karakter og det er svært at følge med i udviklingen, der stadig synes at accelerere og afdække nye overraskende aspekter. I denne situation er det derfor nyttigt at have et solidt fundament og her udgør de væsentligste internationale strukturer et godt udgangspunkt.

De eksterne strukturer - NATO, FN, EF, CSCE og - the Western European Union (WEU) påvirker os alle på forskellig vis og har derfor betydning for hvordan vi formulerer vore holdninger og politiske beslutninger.

FOCUS PÅ WEU

Der er de sidste måneder sagt og skrevet meget om WEU og forholdet til NATO. Debatten har været kendetegnet af nogen usikkerhed om hvad WEU er, hvorfor WEU blev etableret og hvilken rolle eventuelt dansk medlemskab kan spille. Da WEU imidlertid nu fremstår som en sikkerhedspolitisk faktor, der omtales i den nye NATO strategi (Rom 8. november 91), er der grund til at sætte sig ind i hvad WEU egentlig står for. En forståelse af den konkrete sammenhæng vil naturligvis ikke direkte give svar på hvordan søværnets fremtid ser ud, men kan bidrage til en bedre generel debat.

Den aktuelle debat vedrørende WEU bærer i sig en lang række spørgsmål af ganske kompliceret karakter:

Er NATO og WEU partnere eller rivaler?

Hvordan og hvorfor opstod strukturerne i tiden efter 2. verdenskrig?

Udgør WEU en trussel for det transatlantiske sammenhold eller er der tale om supplerende strukturer

med samme overordnede målsætning?

Hvordan vil dansk medlemskab påvirke dansk forsvar?

I sandhed en række væsentlige spørgsmål, som det er nødvendigt at overveje og i et vist omfang kende svaret på. Først da kan vi føre debatten på en saglig og forsvarlig måde og give den indhold vedrørende fremtiden.

Jeg vil i det følgende diskutere de afgørende spørgsmål og derved - håber jeg - medvirke til en bedre forståelse af forholdet mellem WEU og NATO.

Jeg gennemfører mine vurderinger på baggrund af konkrete historiske fakta samt NATOs nye målsætninger, som de kommer til udtryk i den reviderede strategi vedtaget i Rom i november 1991. Den politiske debat vedrørende WEU kan følges i medierne og kommenteres ikke her.

HISTORISK TILBAGEBLIK

Såvel NATO som WEU har fælles rødder i Brusseltraktaten underskrevet den 17. marts 1948 af Storbritannien, Frankrig, Holland, Belgien og Luxembourg. Platformen var Dunkirkalliancen fra den 4. marts 1947 indgået mellem Frankrig og Storbritannien. Målet var at forhindre en fornyet militær trussel fra Tyskland. Brusseltraktaten forpligtigede ikke kun til sikkerhedspolitisk samarbejde, men også til samarbejde inden for andre områder med det formål at skabe et mere forenet Europa. Traktaten førte samtidig til dannelsen af en organisation kendt under navnet "Western Union", ikke at forveksle med den senere "Western European Union - WEU".

De første europæiske foranstaltninger i den turbulente efterkrigstid var afgørende for den transatlantiske solidaritet og det fælles forsvar. De europæiske aktiviteter fandt fuld forståelse i USA, hvor Præsident Truman meddelte kongressen, at der var taget et stort skridt i retning af at oprette et europæisk forsvar. Uden de klare europæiske signaler er det

tvivlsomt, hvorvidt det atlantiske sammenhold så hurtigt - den 4. april 1949 - kunne skabe Den nordatlantiske Traktat - NATO.

Den europæiske Kul- og Stålungion var næste skridt på vejen mod de Europæiske Fællesskaber. Samtidig tog den kolde krig til i intensitet, og vi oplevede Berlinblokaden og Koreakrigen. På denne baggrund fremkom tankerne om at integrere Tyskland i det militære forsvar af Europa, og et meget ambitiøst projekt så dagens lys: "The European Defence Community - EDC".

I perioden 1950 - 54 forsøgte man i Europa at skabe hvad præsident Kennedy senere omtalte som "The European Pillar" - den europæiske søjle, der sammen med den tilsvarende nordamerikanske søjle skulle bære det fælles transatlantiske forsvarssamarbejde. Tankerne om en fælles europæisk forsvarsidentitet er således langt fra nye, men EDC blev aldrig til noget, fordi især Frankrig modsatte sig visse detaljer. Det lykkedes altså ikke i første omgang at få Tyskland integreret i en europæisk forsvarsstruktur, men en løsning blev fundet: Brusseltraktaten blev udvidet med Tyskland og Italien, og Parisaftalen af 6. maj 1955 etablerede samtidig WEU - Den vesteuropæiske Union.

Parisaftalen havde som sigte at udstyre WEU med de nødvendige instrumenter med henblik på dannelsen af en europæisk sikkerhedsdimension integreret i NATO. At der er tale om integration og samarbejde vidner Parisaftalens protokol om:

"In the execution of the Treaty the High Contracting Parties and any organs established by them under the Treaty shall work in close co-operation with the North Atlantic Treaty Organisation.

Recognising the undesirability of duplicating the military staffs of NATO, the Council and its Agency will rely on the appropriate military authorities of NATO for information and advice on military matters" (Den udvidede Brusseltraktat Artikel IV).

Ordlyden understreger dermed, at NATO er den overordnede partner, men at WEU skal spille den vigtige rolle som rygraden i den europæiske søjle og være et tegn på europæernes vilje til byrdedeling i NATO.

DEN AKTUELLE SITUATION

WEUs rolle som en del af den europæiske søjle er nu styrket, men ikke alle europæiske NATO-lande er med. Danmark, Norge, Grækenland og Tyrkiet står stadig udenfor.

	NATO	EF	WEU
Belgien	X	X	X
Canada	X		
Danmark	X	X	
England	X	X	X
Frankrig	X	X	X
Holland	X	X	X
Irland		X	
Island	X		
Italien	X	X	X
Luxemburg	X	X	X
Norge	X		
Portugal	X	X	X
Spanien	X	X	X
Tyrkiet	X		
USA	X		

Med vedtagelsen af NATOs nye strategi er WEU nu for alvor revitaliseret efter en lang periode uden egentlige resultater. Denne udvikling er sammenfaldende og en konsekvens af det arbejde alliancen har satset på siden Harmel-rapporten så dagens lys i 1967. I takt med omvæltningerne i Østeuropa og Sovjetunionen accelererede denne udvikling, og grundlaget for NATOs strategi blev indledningsvis formuleret i Londonerklæringen 1990 og siden fulgt op med Københavnserklæringen 1991. WEU nævnes nu på linie med EF

og CSCE-processen som en del af den sikkerhedspolitiske struktur. NATO-landene udtrykker i enighed som en fælles strategi at støtte den igangværende proces vedrørende europæisk enhed og anerkender herunder altså også den aktuelle delstruktur, WEU.

NATO samarbejder i dag med de andre europæiske institutioner såsom EF, WEU og CSCE, der hver for sig spiller en rolle i henhold til deres respektive ansvarsområder og formålsparagraffer.

NATOs strategiske formål kan i store træk defineres således:

- at udgøre et grundlag for stabil sikkerhed i Europa.
- tjene som transatlantisk forum gennem konsultationer og koordinering.
- at afskrække og forsvare imod enhver trussel.
- at opretholde den strategiske balance i Europa.

Strategidokumentet understreger, at karakteren af alliancens medlemskreds og den samlede kapacitet giver NATO en særstilling derved, at kun NATO kan påtage sig alle fire nøglefunktioner. Og dermed er NATOs sigte, rettigheder og forpligtigelser ikke ændret, men den europæiske søjle er styrket som en konsekvens af strategien. Samarbejdet mellem NATO og de øvrige strukturer er derfor en forudsætning for en videre udvikling af en europæisk sikkerhedsdimension.

For så vidt angår udviklingen i EF, ses planerne om en Europæisk Union at forudsætte WEU anvendt som Unionens forsvarskomponent og samtidig udgøre en styrket europæisk søjle. NATO betragter idag de nævnte institutioners rolle som komplementære, og NATO og WEU er derfor sikkerhedspolitiske strukturer, der på papiret virker for samme overordnede sikkerhedspolitiske målsætning. Den europæiske udvikling finder sted i en situation hvor større enhed tilstræbes, og hvor den nødvendige transparens tilstræbes ved at placere de

to organisationer sammen i Brussel. Hidtil har WEU haft til huse henholdsvis i London og Paris, men i fremtiden kan de permanente repræsentanter i NATO bære to hatte og sikre, at der ikke opstår unødvendige duplikater vedrørende kommando- og styrkestruktur.

Der luftes for tiden en række tanker om at skabe en selvstændig kommando - og styrkestruktur indenfor WEU, men det er der næppe nogen der har lyst til at finansiere, og samtidig er det i strid med WEU fundamentale status.

På denne baggrund fremgår det, at dansk medlemskab af såvel NATO som WEU vil sikre, at vore interesser kan varetages bedst muligt i overensstemmelse med danske synspunkter.

Med aftalen fra Maastricht har EF påbegyndt en ny fase i fællesskabernes udvikling. På længere sigt vil aftalen sikkert indebære en fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik, der som en konsekvens også vil omfatte militære aspekter.

Signalerne fra Sverige, Finland - og Norge - tyder på, at vore skandinaviske naboer ikke ser problemer i at indgå i en sådan helhed, og også Østrig synes indstillet på at deltage.

Og hvad med Danmark - skal vi søge om medlemskab i WEU? Og hvad vil det betyde for dansk forsvar?

Vurderet fra NATO, fra EF og fra WEU - er dansk enegang, hvor nationen vælger at stå udenfor en europæisk sikkerhedsarkitektur mindre forståelig, fordi en sådan position ikke er i overensstemmelse med den traditionelle danske orientering i europæiske spørgsmål.

Og set med amerikanske øjne er intern europæisk uenighed vedrørende sikkerhedspolitiske spørgsmål næppe befordrende for viljen til også i fremtiden at medvirke til Europas forsvar i form af tropper og materiel stationeret i Europa.

De forenede Staters regering støtter - nu som før - etablering af en europæisk sikkerhedsdimension. Det fremgik af en tale som præsident Bush holdt i Holland juli 1989. Og det fremgår af

den nye strategi vedtaget i enighed af alliansens 16 nationer. Men det er der mange der overser.

WEU-traktaten skal genforhandles i 1998, og samtidig er flere nærtstående lande på vej ind i EF. Det forekommer oplagt, at hvis Danmark ønsker størst mulig indflydelse på fremtidens europæiske sikkerhedsdimension, kan medlemskab af WEU tjene formål. Observatørstatus indebærer, at Danmark som det eneste EF- og NATO-land placerer sig udenfor.

For dansk forsvar vil medlemskab af WEU næppe medføre mærkbare forandringer. Vi vil i en overskuelig fremtid være travlt optaget af at implementere den nye styrke- og kommandostruktur - og det er i sig selv en stor mundfuld.

Det er ganske enkelt urealistisk at forstille sig, at et WEU medlemskab vil indebære synlige ændringer i dansk forsvars opbygning. NATO vil stadig være den overordnede forsvarsalliance, og den position kan bedst sikres hvis Danmark er med i begge lejre.

Betydningen af dansk medlemskab vil derfor efter min opfattelse primært ligge i de politiske aspekter; vi vil få mulighed for at fastholde WEU målsætning og sikre den rette balance i et fortsat godt transatlantisk samarbejde hvor NATO spiller den overordnede rolle. De generelle spørgsmål vedrørende styrke- og materielstruktur vil fortsat blive aftalt endeligt i NATO, og vi skal heller ikke til at formulere særlige WEU doktriner eller procedurer. I de få tilfælde hvor WEU har optrådt i forbindelse med kriser - Iran/Iraq krigen og senest i forbindelse med borgerkrigen i Jugoslavien - har en forudsætning for samarbejdet været, at de deltagende nationers skibe har haft et fælles NATO grundlag blandt andet fra fælles manøvrer i STANAVFORCHAN.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

I en tid hvor den nye europæiske sikkerhedsarkitektur består af stadig flere elementer - NATO, EF, CSCE og WEU - med en varierende medlemskreds - er der risiko for manglende politisk

koordinering og dermed unødigt pres på de enkelte strukturer. En bred accept af WEU blandt NATOs europæiske medlemslande og EF landene kan betyde bedre koordination og dermed en mere effektiv beslutningsproces. Samtidig tegner vi udadtil, og her især overfor de central- og østeuropæiske stater, et billede kendetegnet af helhed og troværdighed.

NATOs stats- og regeringschefer fastslår under Det nordatlantiske Råds møde den 7.- 8. november 1991, at de udfordringer vi vil møde i de kommende år næppe kan imødegås tilfredsstillende i et enkelt forum. Det vil finde sted indenfor rammerne af institutioner, der supplerer hinanden og som knytter landene i Europa og Nordamerika sammen. Alliancen vil derfor arbejde henimod en ny europæisk sikkerhedsarkitektur, hvor NATO, CSCE, EF, WEU og Europarådet komplementerer hinanden.

I skrivende stund afholdes Helsinki II konferencen i CSCE-processen. 51 nationer samles her og søger en konstruktiv rolle i omvæltningernes europæiske kontinent. USA mener, at CSCE skal vedblive med at være en "moralsk kraft" medens andre taler for at CSCE skal være et europæisk "mini-FN" med styrke til at gribe ind både militært og med sanktioner. En sådan udvikling vil indebære en mere selvstændig europæisk profil og WEU kan her komme til at spille en ny rolle.

Det er på denne baggrund vanskeligt at forstille sig, hvorfor Danmark på længere sigt skulle vælge at sætte sig uden for en sådan udvikling, der i realiteten kan foregå inden for Den atlantiske Traktats rammer og uden ødelæggende virkning for de transatlantiske relationer.

NATO og WEU er partnere og ikke rivaler - lad os sørge for, at det også vil gælde i fremtiden.

ERINDRINGER OM DEN DANSKE MARINE I SVERIGE 1943-45

Af Viceadmiral S.Thostrup

Forord

Nærværende beretning fremkommer efter aftale med tidsskriftets redaktion. Den er baseret på mine dagbogsoptegnelser samt på "Generalrapport over den del af den danske Marine, som i tiden fra den 29/8 1943 til den 5/5 1945 befandt sig i Sverige", som jeg tjenstligt konciperede i sommeren 1945. (Rapporten beror i Rigsarkivet). Som indledende orientering bringes en introduktion, der er affattet med overarkivar H. C. Bjergs bog "Ligaen" og oberstløjtnant K. V. Nielsens artikel i Militært Tidsskrift nr. 5 Maj/Juni 1985: "I fyrreåret. Den danske Brigade i Sverige 1943-45" som yderligere kildemateriale. I disse publikationer gives nærmere redegørelse med fyldige kildehenvisninger om de politiske og militære overvejelser vedr. Brigadens oprettelse, anvendelse og hjemkaldelse. - Forholdene i Helsingør april/maj 1945 er beskrevet af kommandør J. J. Westrup i tidsskriftet "Samrådet" 1965 pag. 114-118.

INTRODUKTION

Nogen tid efter den tyske okkupation af Danmark den 9. april 1940, som bl.a. havde medført oplægning af flådens skibe fordelt på flere havne, blev det besluttet, at søværnet skulle genoptage en begrænset aktivitet. Der var tale om dels uddannelsesvirksomhed med øvelsestogter i særlige farvandsafsnit, dels minestrygning til sikring af forbindelsen mellem lands-

delene og dels en begrænset kystbevogtning med lette patruljefartøjer.

Der var ingen begejstring hos søværnets personel over disse opgaver, men de blev dog accepteret ud fra den realistiske betragtning, at de fortrinsvis gavnede danske interesser og muliggjorde, at der kunne holdes sammen på søværnet. Men naturligvis havde denne aktivitet som afgørende forudsætning, at den fandt sted efter en lovlig dansk regerings bestemmelse. Overfor tyskerne var der ingen sympati i søværnet - tværtimod, og man søgte at undgå enhver kontakt, medmindre det drejede sig om en tjenstlig nødvendighed. Men de store tyske militære resultater i krigens første år gjorde naturligvis indtryk, og de vakte såvel faglig respekt som en frygtssom betænkelighed over, hvad fremtiden kunne bringe. Fra tysk side tilstræbte man i begyndelsen et godt forhold til de danske myndigheder såvel civile som militære, men tyskernes optræden i almindelighed virkede frastødende, og forlydender om deres fremfærd i andre besatte lande modtoges med afsky.

I søværnet blev modviljen mod tyskerne efterhånden suppleret med voksende mistænksomhed, og en tysk aktion med henblik på afvæbning af det danske forsvar blev betragtet som en sandsynlighed. Torpedobådssagen i 1941, d.v.s. den udlevering til den tyske marine af vore seks torpedobåde af DRAGEN og GLENTEN klasserne, som blev påtvunget regeringen, fremkaldte harme og vagtsomhed. Opmærksomheden skærpedes desuden af telegramkrisen i september 1942. Den skyldtes Hitlers fornærmelse over kong Christian Xs ordknappe tak for en fødselsdagshilsen. I nogle alvorlige septemberdøgn opretholdtes forøget beredskab i vore udrustede skibe med klargjorte våben, med konstant radiolyttevagt og med vagthavende officer pistolbevæbnet på dækket dag som nat.

I marinestaben blev der udarbejdet direktiver for søværnets optræden, når og hvis en konfrontation med tyskerne skulle indtræffe. Disse direktiver måtte naturligvis holdes hemmelige, men gennem udsendte officerer eller ved personligt møde i søværnskommandoen fik cheferne for flådens skibe orientering om deres indhold. Desuden blev et skriftligt eksemplar medgivet skibet i forseglet kuvert til eventuel brug.

Det var søværnskommandoens grundholdning, at et tysk angreb

på dansk orlogsskib eller sømilitært etablissement såvidt muligt skulle imødegås med magt. Under alle omstændigheder ønskede søværnskommandoen, at flådens skibe og fartøjer ikke måtte falde i tysk hånd i brugbar stand. Efter forholdene skulle de sænkes eller på anden vis ødelægges eller søge neutralt svensk territorium. Udover det hemmelige direktiv blev der desuden i 1942 udgivet en nyredigeret "Midlertidig Instruks for Skibschefen", hvori bestemmelse om ikke at overgive eget skib i brugbar stand var indarbejdet.

Danske MS-både og orlogskuttere fortøjet i Karlskrona orlogshavn 1943. (Foto: Orlogsmuseet)

En række strejker og uroligheder af antitysk karakter i forår og sommer 1943 samt i nogen grad også den øgede sabotagevirksomhed i Danmark førte til, at tyskerne den 29. august 1943 indførte militær undtagelsestilstand i hele landet og skred til afvæbning af det militære forsvar. Uantagelige tyske krav bevirkede samtidig, at den danske regering ophørte med at fungere, men forinden havde den taget afstand fra, at der fra dansk militær side blev ydet væbnet modstand. Chefen for Søværnskommandoen, viceadmiral A.H.Vedel, gav imidlertid

meddelelsen herom den tilføjelse, at skibene efter omstændighederne kunne sænkes - som angivet i det hemmelige direktiv. Det lykkedes tyskerne ved overrumpling at tage enkelte af flådens skibe, men i overensstemmelse med direktivet blev hovedparten sænket eller ødelagt af egne besætninger, og næsten alt søværnets personel blev interneret. Det lykkedes dog 13 enheder at udnytte den mulighed for at søge svensk territorium, som forholdene frembød.

Bevogtningsfartøjet HAVKATTEN, en MS-båd og motorbåden FANDANGO i Karlskrona orlogshavn 1943.

(Foto: Orlogsmuseet)

Det drejede sig om ti af kystbevogtningens fartøjer, nemlig den gamle torpedobåd HAVKATTEN og ni bevogtningskuttere: K3, K6, K8, K10, K11, K12, K13, K15 og K17 samt tre minestrygere af MS-Klassen: MS1 - camoufleret som fiskekutter

SORTE SARA - MS7 og MS9. Disse enheder, hvis samlede bemanning var godt 100 mand, anløb Landskrona, Malmø og Trelleborg, og med ombord i en af kutterne, som afgik fra kommandostationen Lynetten, var chef og næstkommanderende for kystbevogtningen, orlogskaptajn J.H.J.Jegstrup og kaptajnløjtnant J.F.T.Lolle. Nogle dage senere blev de danske enheder sammen med søværnets motorbåd FANDANGO, som tidligere var ankommet til Sverige, forlagt til Karlskrona under svensk eskorte.

Efter deres ankomst til Karlskrona Örlogsstation bestemte Chefen for Südkustens Marindistrikt, konteramiral Gösta Ehrensvärd, at de danske fartøjers ophold i en periode på ca. 14 dage skulle betragtes som almindeligt flådebesøg. Den danske styrke, der efterhånden blev kendt som "Karlskrona-styrken", skulle derpå efter nærmere forhandling oplægges - ikke interneres. Det var en ordning, som naturligvis blev meget værdsat fra dansk side. Den 14. september blev kommandoen strøget, og bortset fra en lille tilsynsstyrke under HAVKATTENS chef, kaptajnløjtnant P.Würtz og skibets første maskinofficer, undermaskinmester G.Kierkegaard blev besætningerne afmønstret og henvist til civilt arbejde. Personellet fik dog pålagt mødepligt, når og hvis situationen måtte kræve genbemanning af fartøjerne.

Begivenhederne den 29. august 1943 medførte naturligvis, at den danske militære efterretningstjeneste måtte ophøre sin virksomhed som en legal del af forsvaret. Som sådan havde den hidtil bl.a. illegalt samlet oplysninger om tyske aktiviteter og videregivet disse til engelske kontakter via daværende journalist Ebbe Munck, der opholdt sig i Stockholm, og til den svenske efterretningstjeneste. Fra hærens og søværnets efterretnings-tjenester drog kaptajn V.Gyth og orlogskaptajn P.A.Mørch, ledsaget af fr. Jutta Graae, illegalt til Sverige i begyndelsen af september 1943, fulgt noget senere af oberstløjtnant E.M. Nordentoft og kaptajn P.Winkel. Ved ankomsten til Sverige blev Gyth og Mørch modtaget af de svenske efterretnings-officerer, som sammen med bl.a. legationsråd Torp-Petersen fra det danske gesandtskab bistod dem med at etablere en dansk efterretningscentral i Stockholmsområdet. Fra svensk side skete

det naturligvis ikke alene af sympati for Danmark, men også fordi svenskerne fra dansk side havde modtaget og - såfremt en dansk efterretningstjeneste fortsat kunne holdes effektiv - også fremtidigt kunne påregne at få vigtige oplysninger om tyske styrker i Danmark og dermed om en eventuel trussel mod Sverige.

Fra bl.a. de svenske efterretningsofficerer fik Gyth og Mørch kendskab til, at der i Sverige netop var oprettet en lejr for nordmænd, som skulle gennemgå en såkaldt politiuddannelse med henblik på senere indsats i Norge. Det inspirerede dem til at stille forslag til en lignende ordning for danske militære flygtninge, foreløbig ca. 200 mand. Disse skulle danne kernen i en større styrke i København, som ved et tysk sammenbrud skulle kunne overtage kontrol med hovedstaden. Allerede i maj 1943 havde Ebbe Munck fra sin station i Stockholm fremsat tanker om etablering af en sådan uddannelseslejr. Hans plan fandt imidlertid ikke støtte fra svensk side på daværende tidspunkt, og der savnedes iøvrigt fornødne økonomiske ressourcer. Munck-planens ide og målsætning lå dog så tæt på Gyths og Mørchs plan, at den i realiteten afløstes deraf.

En halv snes dage efter Gyth og Mørch kom oberst H. Bennike til Sverige med tanker om at få opstillet et dansk militært korps, som skulle sættes ind i kamp mod tyskerne før krigen var slut. Dette ambitionsniveau var dog alt for højt til, at en sådan plan kunne møde forståelse og støtte fra svensk side henset til Sveriges neutrale stilling, og den måtte opgives.

Endnu før interneringens ophør den 22. oktober 1943 drøftede man i interneringslejrene for dansk militært personel hvilke muligheder, der måtte være for en indsats mod tyskerne. Koordinering af disse overvejelser blev for hærens vedkommende efterhånden overtaget af chefen for generalkommandoen, generalløjtnant E. Gørtz, der sammen med hovedparten af generalstabens personel var interneret på hotel Marienlyst. Af denne kreds dannedes den gruppe, der blev kendt som "Den lille Generalstab", og indenfor den tog man problemerne under nærmere behandling - i begyndelsen også med et ambitionsniveau, der lå langt over det realistiske.

Gørtz fik kontakt med danske politikere, bl.a. tidligere stats-

minister V. Buhl, og drøftede sine tanker med disse, ligesom også admiral Vedel blev inddraget. Forhandlingernes resultat blev, at hovedparten af værnenes befalingsmænd skulle forblive i Danmark og være rede til indsats, at en mindre del af disse skulle sendes til Sverige for der at få opbygget en ekspeditionsstyrke, at der i Sverige skulle søges tilvejebragt våben til bevæbning af det hjemmeværende personel, der skulle være hensigtsmæssigt organiseret, samt at der skulle være forberedt en masseflugt af militært personel, hvis situationen for dette skulle blive uholdbar i Danmark.

Gennem den svenske gesandt i København, von Dardel rettede V.Buhl i oktober henvendelse på dette grundlag til den svenske statsminister Per Albin Hansson om hjælp til at få dansk personel i Sverige organiseret og udrustet militært og at få oplagt våben til en styrke i Danmark på ca. 50.000 mand til brug ved et tysk sammenbrud. Samtidig sendte Gørtz og Vedel i et brev til den svenske øverstbefalende, general Thörnell meddelelse om, at generalmajor K.Knudtzon ville blive sendt til Sverige som befuldmægtiget repræsentant for de danske værn. Gørtz og Vedel var iøvrigt på dette tidspunkt blevet bekendt med Gyths og Mørchs plan.

Henvendelsen til Per Albin Hansson førte til nogle delvis vanskelige overvejelser i den svenske regering, ikke mindst af hensyn til Sveriges neutralitet. Men den 3. december 1943 blev det endelig besluttet at tillade oprettelse af en uddannelseslejr for foreløbig 500 danske militærpersoner - fortrinsvis befalingsmænd, men evt. også værnepligtigt mandskab. Desuden tillodes oplægning af en del våben og andet militært materiel. Der var med andre ord skabt grundlag for for en ordning, som lå tæt på Gyths og Mørchs plan. Udadtil måtte denne uddannelse ikke have militær karakter, men skulle betegnes som reservepolituddannelse. Den restriktive svenske holdning lempedes dog efterhånden både hvad personelstyrke og udrustning angik.

Allerede den 10. november, altså før en endelig svensk accept forelå, ankom general Knudtzon sammen med oberstløjtnant F. L.Hvalkof og kaptajn P.A.F.Norup til Sverige for at etablere en kommando over dansk personel, som var kommet dertil, og over den danske flådestyrke i Karlskrona. Generalen og hans hjælpere skulle iøvrigt søge de danske ønsker og planer

imødekommet ved forhandling med vedkommende svenske myndigheder. Få dage efter kunne Norup, der var stabschef ved den nyetablerede "Kommando for militære Flygtninge", og Hvalkof, som var designeret lejrchef, sammen med en repræsentant for det svenske socialministerium, hvorunder flygtningesager sorterede, underskrive en kontrakt om leje af kuranstalten Sofielund i det sydøstlige Småland, hvor oprettelse af uddannelseslejren kunne finde sted. Finansiering af den danske militære flygtningeorganisation og dens aktiviteter skete gennem en kredit på 5 mio.sv.kr. stillet til rådighed for det danske gesandtskab.

FLUGTEN

Ved interneringens ophør den 22. oktober 1943 stod de fleste af søværnets befalingsmænd med spørgsmålet: "Hvad nu..?". Vi måtte overveje formen for en ny tilværelse og finde ud af, hvilke opgaver som kunne komme til at foreligge.

Jeg husker, at vi i interneringslejren på Sundparksskolen på Amager, også kaldet Lergravsvejens Skole, hvor orlogskaptajn S.Greve var ældste officer, ofte drøftede såvel fortid som nutid og fremtid. Der var almindelig enighed om, at søværnets aktivitet efter den 9. april 1940 alt taget i betragtning og uanset følelser formelt havde været hensigtsmæssig ud fra den betragtning, at et lands militære styrker er redskaber for landets lovlige regering. En sådan havde eksisteret frem til den 29. august 1943 udnævnt af kongen efter indstilling fra et lovligt og uden fremmed indblanding valgt folketing. Vi anså det endvidere rigtigt, at regeringen undlod at træde tilbage formelt, men reelt ophørte at fungere på grund af tvangssituationen den 29. august og overlod forvaltningsopgaverne til embedsapparatet. Da værnene i denne situation blev sat ud af spillet, mente vi, at vi personligt kunne betragte os fritaget for normal loyalitet - i virkeligheden var det en slags befrielse for os. Vi var tilfredse med søværnets reaktion mod det tyske overgreb, men havde dog gerne set, at regeringen havde accepteret væbnet - omend i sagens natur kortvarig - modstand. Der blev talt meget om, hvorvidt nogle af os skulle flygte fra interneringen, som bevogtningsmæssigt var ret lemfældig. Da det imidlertid kunne

få alvorlige følger for de tilbageblevne - ikke mindst det værnepligtige personel - afstod vi fra en sådan handling. Der fremkom iøvrigt forlydender om, at vi ville kunne blive løsladt på æresord. Vi var med henblik herpå enige om, at vi ville afslå et evt. sådant tilbud, men heldigvis fremkom det ikke.

Hvad fremtiden angik var det vist hos alle en almindelig opfattelse, at der i nogen tid efter forventet ophør af interneringen måtte holdes lav profil, før man engagerede sig mod tyskerne. Et stort antal yngre officerer bar på drømmen om at komme videre til England, og alle nærrede ønske om at komme igang med en eller anden form for aktiv indsats mod besættelsesmagten.

Efter frigivelsen søgte ældre såvel som yngre officerskammerater indbyrdes kontakt for at give gensidig orientering og søge eller formidle oplysning om det ledende personels holdning, råd eller anvisning.

Som tidligere skoleofficer ved Søofficersskolen kom jeg foreløbig til at deltage i forberedelse af et såkaldt civilt navigationskursus for kadetterne med det formål indtil videre at holde sammen på dem i en udadtil meningsfuld aktivitet. Dette kursus, hvis leder var Søofficersskolens daværende næstkommanderende, orlogskaptajn K.H.Seehusen, skulle afholdes på Handelshøjskolen på Julius Thomsens Plads, og det skulle begynde 1. november.

Min nærmeste kontakt var iøvrigt daværende søløjtnant Jørgen Petersen - også kaldet "Ped" - og vi fik informationer dels fra hans ældre broder, orlogskaptajn Ove Petersen, dels fra orlogskaptajn H.J.Rasmussen, som begge havde forbindelse til Marineministeriet.

En dag sidst i oktober blev vi tilsagt til møde hos kommandørkaptajn H.Nyholm i Marineministeriet. Vi stillede til aftalt tid spændte på, hvad han mon havde at fortælle. Han orienterede om de igangværende overvejelser om opstilling af en vænsfælles styrke i Sverige, som søværnet skulle deltage i med et antal officerer og kvartermestre udover Karlskronastyrken og udover opgaver, som ville foreligge herhjemme. Derefter meddelte han, at vi var udset til at rejse til Sverige for at indgå

i denne styrke og spurgte, hvad vi sagde til dette.

Vi tænkte naturligvis så det knagede. Jeg følte det opmuntrende, at vor tidligere ledelse var igang med at organisere en indsats mod besættelsesmagten. I relation til det stillede spørgsmål følte jeg mig på den anden side bundet til det planlagte navigationskursus og indstillet på andre opgaver, som kunne forventes, og "Ped" gjorde sig tilsvarende tanker. Vi gjorde opmærksom på, hvad vi var igang med, men Nyholm svarede, at man for vort vedkommende anså opgaverne i Sverige for vigtigere, og han tilføjede, at der måske kunne opstå mulighed for at komme til England.

Efter at have tygget lidt på dette, spurgte vi, om der var tale om en ordre. Hertil svarede Nyholm, idet han så på os med en nærmest arrogant mine, som han ofte anlagde, når han ønskede at give sine ord eftertryk: "Hvis d'herrer ellers tror, at Marineministeriet kan give ordrer, så er det en ordrel!" - og så var det spørgsmål afgjort. Vi kunne nu gå hjem og begynde på forberedelserne - herunder det tunge hverv at fortælle vore koner om sagen, som iøvrigt skulle holdes fortrolig.

Vi fik snart besked på at møde den 2. november i Klippinge på Stevns, hvorfra rejsen skulle udgå. Det blev samtidig understreget at vi kun måtte medbringe meget begrænset bagage. Det spekulerede vi lidt over og blev så enige om at tage to sæt tøj på samt medbringe, hvad der af fornødenheder kunne rummes i en håndkuffert.

Den 1. november overværede jeg åbningen af navigationskursuset for kadetter, som om alt var normalt, og jeg havde et par timer med nogle af klasserne. Det var ejendommeligt og føltes trist at gå derfra om eftermiddagen uden at kunne tage nogen form for afsked. Men jeg håbede, at ministeriet ville orientere alle vedkommende.

Det var naturligvis meget svært næste morgen at sige farvel til min kone og vores lille toårige datter - uden viden om, hvor længe opgaven ville vare, og hvad den kunne medføre. Men jeg måtte jo rive mig løs, og besværet af at være påklædt med to sæt tøj samt overfrakke vandrede jeg til S-toget på Hellerup station, medens jeg søgte at trøste mig med, at krigen nok snart var forbi. Thi det gik jo ret stærkt tilbage for tyskerne.

Som aftalt mødte jeg "Ped" på hovedbanegården, og vi steg på

lokaltoget mod Klippinge. Her skulle vi på stationen møde en mand, der ville være kendelig på et stort hæfteplaster på venstre kind. I kupeen mødte vi til vor overraskelse en officerskammerat, kaptajnløjtnant J.J.Ulrich, som høfligt præsenterede sig som Caspersen, hvilket vi besvarede med Jørgensen og Svendsen. Vi følte naturligvis situationen lidt komisk, men der var vist ingen af de medrejsende, som fandt noget mærkeligt ved vort tilfældige møde.

På Klippinge station fandt vi den mystiske mand med hæfteplastrer og genkendte en anden officerskammerat, kaptajnløjtnant K.van Wylich Muxoll, som også skulle med. Han førte os til Klippinge Kro, hvor vi modtoges af søløjtnant K.Johansen, der ledsagede os til et samlingsrum. Her opholdt en del civile sig, der ligeledes skulle afsted - bl.a. landsretssagfører Ventegodt med frue og tre børn. Et af disse var en lille vildbasse, Ole, der senere blev inspektør ved Orlogsmuseet.

Medens vi ventede på at komme videre, blev vi godt beværtet af kromand Mortensen, som trods kødløs dag serverede en kæmpemæssig svinekotelet og andre lækkerier. Det løsnede en ellers spændt stemning, og efterhånden blev der passieret livligt. Hen på eftermiddagen kom transportlederen, og i ham genkendte vi kommandørkaptajn F.C.S.Bangsbøll - en fornøjelig ældre kammerat. (Vi fandt ud af, at han var leder af en illegal transporttjeneste under Marineministeriet. Han måtte senere etablere sin station i Malmø). Efter en stund drog vi - fire militære og otte civile flygtninge - afsted i biler ført af lokale folk. Vi kørte ad omveje gennem en skov til stranden nær Køge Sønakke, hvor en fiskekutter ventede. Det viste sig, at den ikke som forventet kunne gå ind til en lille træbro, så vi måtte fremskaffe en jolle fra det nærliggende ralværk. Langt om længe kom vi ombord og blev modtaget af to "fiskere", som viste sig at være vore kammerater søløjtnanterne P.Corfitzen og E.Franch-Petersen. Sammen med en motorpasser drev de en af de efterhånden talrige illegale transportruter til Sverige mellem Sjælland og Skåne.

Efter uset at være sluppet forbi et andet fartøj anløb vi Skanør kl. ca. 2230. Vi blev ført til byens missionshus, hvor der blev serveret kaffe og brød, og nu koncentreredes vore samtaler sig

naturligvis om dagens oplevelser. Vi havde da bl.a. konstateret, at søværnet allerede var godt engageret i at etablere og udnytte forbindelseslinierne til søs - omend på utraditionel vis. Det blev efterhånden sent, og der blev da udleveret papirmadrasser, som vi kunne placere på kirkebænkene og her lægge os til hvile. Bænkene var dog smalle og ubekvemme og knagede, så det var vanskeligt at falde i søvn.

Næste morgen tog vi med tog til Malmø, hvor vi blev indregistreret hos både svensk og dansk politi, og hvor vi fik hilst på endnu en kammerat, søløjtnant E.Stærmose. Han var knyttet til en af de andre illegale transportruter, og vi fik bekræftet at disse længe havde haft et betydeligt omfang og var meget effektive.

FLYGTNINGETILVÆRELSE

Fra Malmø sendtes vi til Tylösand Badehotel beliggende lidt uden for Halmstad. Hotellets hovedbygning og et stort annex var taget i brug som flygtningelejr for knap 400 personer - hovedsagelig jødiske flygtninge. Vi nåede frem ved aftenstide og blev modtaget af lejrkapajnen, som viste sig at være søløjtnant B.Rønne. Han tilhørte Karlskronastyrken, men havde efter dens kommandostrygning fået jobbet som leder af Tylösand-lejren. Han fortalte bl.a., at han på grund af personalemangel havde haft noget besvær med at få lejtjenesten til at fungere tilfredsstillende, idet ingen af lejrens beboere frivilligt havde villet yde assistance til fælles bedste.

Vi fik anvist kvarter i annexet i et stort værelse med fire ottomaner. Værelset var iskoldt og utroligt snavset i enhver henseende, så vi måtte om aftenen først og fremmest gøre hovedrent for i det hele taget at kunne være der. Da vi havde båret adskillige spande snavs bort samt givet kummer, spejl, skabe, paneler og gulve en grundig afvaskning, og da det desuden lykkedes os at få fremskaffet et par elektriske ovne gennem bygningens tillidsmand - det var underkvartermester i søværnet Alsted, altså en af vore - fik vi det ganske hyggeligt på værelset.

Næste dag fik vi ved selvsyn indtryk af lejrkapajnens besværligheder, og uopfordret tilbød vi ham da at bistå med at få

bragt ordnede forhold tilveje, hvilket han med tak accepterede. Vi ville benytte eksemplets magt, og vi fik de følgende dage vist vore færdigheder med hensyn til rengøring såvel indvendig som udvendig, brændehugning, borddækning, opvask og kartoffelskrælning m.m. - bl.a. rensning af sild, mere end 1000 på en dag. Det gjorde et afsmittende indtryk, at officerer tog fat på denne måde, og ret snart meldte ganske mange sig som hjælpere, således at der kunne indføres en fornuftig turnus.

Den 5. november ankom fem kammerater: kaptajnløjtnanterne S.E.B.Grønbech, Å.A.Pontoppidan og K.G.Konradsen samt søløjtnanterne N.F.Lange og I.B.Rodholm, der alle var kommet over på samme måde som vi, så vi var nu et hold på ni. Der kom også nogle af hærens officerer, men de holdt sig meget for sig selv, så vi fik kun ringe kontakt med dem ved denne lejlighed.

Under opholdet på Tylösand gik vi ofte lange ture i omegnens dejlige natur, medens vi filosoferede over situationen. Nu og da tog vi også til Halmstad på indkøb og for at gå i biografen, hvor man kunne se film, som under de herskende forhold ikke blev vist i Danmark. Men vi var utålmodige efter at blive kaldt til den fremtidige tjeneste, og utålmodigheden førte til lange diskussioner om stort og småt, bl.a. også om vi kunne tage initiativer på egen hånd. En dag fik vi besøg af kaptajnløjtnant K.R.Ramberg, som kom fra efterretningstjenesten i Stockholm for at orientere os om den danske militære organisation i Sverige. Det var nyttigt, men vi kunne forstå, at der ville gå nogen tid, før der ville være etableret en uddannelseslejr.

Da Ramberg var rejst, drøftede vi situationen nøje. Vi var ikke meget for at blive i lejren ret meget længere, og vi blev derfor enige om samlet at melde os til skovarbejde, som var det arbejde, det var hurtigst at få. Et par dage efter fik vi besked på, at vi sammen med tre befalingsmænd fra hæren, kornetterne Bjerre og Kierkegaard samt sergent Frost var antaget til skovarbejde i Västra Granhed nær Hälleforsnäs ca. 100 km vest for Stockholm. Vi ønskede dog gerne yderligere oplysninger om den fremtidige tjeneste, og da Muxoll havde bekendte i Stockholm, blev vi enige om, at han skulle aflægge dem et

besøg og samtidig søge nærmere orientering hos orlogskaptajn Mørch. Derefter skulle han støde til os i Västra Granhed og aflægge beretning.

Det viste sig iøvrigt, at hovedparten af søværnets befalingsmænd, der var sendt til Sverige, ligesom vi tog på skovarbejde for at være beskæftiget, medens vi ventede på indkaldelse. Deres kår og oplevelser før brigadetjenesten kom til at minde meget om vore.

For os alle blev det efterhånden et stort problem, at vi ikke kunne opretholde normal postforbindelse med familierne i Danmark, og uvisheden om deres vilkår påvirkede humøret stærkt. Efterhånden viste der sig dog muligheder for illegale postforsendelser ved hjælp af "bekendtes bekendte". Man måtte dog skrive under dæknavn og i sløret sprog, men det var naturligvis bedre end ingen kontakt.

Den 18. november forlod vi Tylösand - otte søofficerer og de tre unge fra hæren - og nåede efter en trættende togtrejse til Eskilstuna den følgende morgen. Her gav vi møde på Arbetsfördelningen, hvor vi udfyldte skemaer og modtog rekvisitioner på udrustning, som vi hentede på depot. Derefter fortsatte vi med tog til Hälleforsnäs og med biler derfra til skovhuggerhytten i Västra Granhed. Muxoll var ikke mødt, men vi regnede med, at han ville dukke op i dagens løb. Han kom dog ikke og viste sig ej heller de følgende dage. Han fortalte siden på brevkort, at han var blevet ansat i staben ved Kommandoen for militære Flygtninge og havde meget travlt.

I hytten blev vi modtaget af vores husholderske, frk. Maj Johansson, en sød 18-årig pige, som foruden at passe os førte hus på en nærliggende gård. Hytten var beregnet til beboelse for 12 mand. Den indeholdt køkken, magasin, vaskerum, entre og et stort rum med spiseplads og soveafdeling med 6 to-etagers trækøjer, 3 på hver side af en midtergang. Opvarmning skete ved brændeovn, og toilet samt sauna fandtes i et udhus.

Næste dags formiddag kom vor instruktør og tilsynsførende skovløber Göranson for at udlevere værktøj og belære os om dets brug. Han gennemgik desuden træfældningsteknikken med os, og om eftermiddagen tog han os med i skoven og udpegede vore arbejdsområder samt viste, hvordan træerne til fældning

blev mærket. Vi skulle arbejde sammen to og to, hvorfor vi dannede fem hold, som gik i skoven, medens een mand efter tur blev i hytten til opklaring og rengøring.

Typisk svensk skovhuggerhytte.(Foto: Orlogsmuseet)

Efter denne indledning tog vi fat og arbejdede normalt alle ugens hverdage. "Ped" og jeg dannede et hold, og vort arbejdsområde lå ca. en halv times gang fra hytten. Da der lå megen sne kunne det godt være en besværlig tur, især efter nyt snefald, men ofte var vejret stille og klart, og så kunne man nyde en storslået natur. Vi startede fra hytten omkring kl. 0830 for at kunne være på plads, når det var tilstrækkeligt lyst, og på de korte arbejdsdage holdt vi igang til kl. ca. 1500, idet vi holdt frokostpause i et kvarters tid omkring kl. 1200 - længere kunne vi ikke være i ro på grund af kulden. Vi havde som oftest $\pm 15^\circ$ til $\pm 20^\circ$ eller endog lavere, og stod man stille for længe i en sådan temperatur, risikerede man, at det svedfugtige undertøj frøs, og det var ret ubehageligt. Den medbragte frokost, som husholdersken havde gjort klar til hver af os, bestod af et stykke rundt og fladt landbrød - i omkreds som en frokosttallerken og ca. 4 cm tykt. Det blev skåret vandret igennem, og de to halvdele smurtes meget skrabet med margarine. Som pålæg fik vi tre meget små skiver pølse på det ene stykke brød og en smule ost på det andet. Desuden medbragte vi hver en termoflaske med varm mælk med sukker til at kvikke os op i dagens løb. Det var ikke nogen luksusforplejning, men under det hårde arbejde bekom den os ganske godt.

Vi skulle fælde både løvtræer, mest birk, og nåletræer, hovedsagelig høje fyr, med diametre på 20 til 40 cm. Fældningen indledtes med et forhug med økse og derpå gennemsavning af stammen fra modsat side med buesav og håndkraft - til at begynde med et nok så strengt arbejde. Når et løvtræ var faldet, skulle det afgrenes og stammen deles i meterlange stykker, som derpå skulle kløves og stables i portioner hver på en rummeter. Nåletræerne derimod blev efter afgrening skåret ud i stykker på to meter og afbarket, idet de skulle anvendes til papir- og celluloseproduktion. For en rummeter løvtræ fik vi kr. 3,25, medens et stykke nåletræ gav 0,50. Til at begynde med var vi ikke særlig produktive, idet vi knap nok kunne klare en rummeter hver pr. dag, men takket være et lille statstilskud kunne vi da tjene til føden. Vi blev dog bedre efterhånden, og efter en tre ugers forløb kunne vi hver præstere 3-4 rummeter pr. dag, hvis der var god skov, d.v.s. træer med en stammediameter på 25-30 cm og ikke for langt imellem træerne.

Interieur i svensk skovhuggerhytte. Skabet med fotografiet og vimpelen benyttedes af søløjtnant U.Gad, der var chef for MS 1 (SORTE SARA).(Foto: Orlogsmuseet)

Vi kom godt ud af det med hverandre og kunne hygge os, når vi hen mod aften samledes i hytten. Vi lyttede til engelsk radio og diskuterede efterretningerne om krigens gang - også hvad der passerede hjemme. Ellers kunne vi fordrive tiden med kortspil og læsning - eller blot ligge på køjen og filosofere. Alle havde hjemve, og alle var vi utålmodige efter at komme igang med den egentlige opgave, men der var sjældent lang tid til triste tanker, da dagens arbejde gjorde os trætte og tvang os tidligt til køjs.

Søndagene var som regel kedelige, thi der var ikke meget at beskæftige sig med, udover eftersyn på tøj og værktøj. På grund af den megen motion og den friske luft vi fik i skoven ugen igennem, var der ikke megen inspiration til søndagstraveture. Landsbyen bød ikke på afveksling eller underholdning, og udflugt til byen havde vi ikke råd til. Nu og da fik vi dog ordnet det således, at et par mand tog på bytur for at gøre indkøb af småfornødenheder.

Efterhånden rygtedes det på egnen, at vi ikke var egentlige skovarbejdere, og i løbet af december blev vi inviteret til en juleselskabelighed hos brukspatronen, d.v.s. lederen af et lokalt industriforetagende. Det blev meget fornøjeligt - især dette at kunne tale med andre mennesker. Gennem vor instruktør fik vi også indbydelse til en sammenkomst hos en - som vi opfattede det - tjenestemand Madsen, og vi undrede os over, hvem denne herre var. Det viste sig, at der var tale om en sproglig misforståelse, thi det var "tjänstmannamässen", som bød til fest.

Også Maj gjorde sit til, at vi skulle have det godt. Hun lavede god mad, bagte ofte og holdt god orden i køkkenregionen - og det var tydeligt, at hun værdsatte, at vi gav en hånd med til at holde orden i hytten. En dag da vi kom hjem fra skoven, mærkede vi en dejlig duft af bagværk, men før vi fandt ud af, hvad det drejede sig om, hørte vi sang, som nærmede sig. Gennem gavlvinduet kunne vi da på knap 100 m afstand se en procession på en snes unge, hvidklædte piger med lys i hånd komme vandrende hen mod huset. Vi skulle have Luciafest.

Det var vor husholderske, der som Luciabrud med lyskrans i håret kom på visit i spidsen for egnens unge piger. De syntes, at vi skulle opleve den traditionelle svenske Luciafest, og trakteredede med kaffe og kager samt underholdt med et par julesamler. Desuden fortalte de om baggrunden for denne skik, hvorefter de drog videre for at besøge egnens gårde og huse. Kun få af os kendte til Luciafesten, som vi fandt stemningsfuld, og vi var naturligvis taknemmelige over, at der var tænkt på os. Julen var nok den tungeste tid at komme igennem, præget af hjemve og bedrøvelige tanker om hjemmet, vi ikke kunne besøge. Nogle af kammeraterne havde fået indbydelse til at holde jul hos folk, vi havde truffet hos brukspatronen og i tjänstmannamässen, medens vi andre søgte at hygge os, så godt det lod sig gøre - og det gik nu ganske godt. En af de unge soldater græd lidt, men tog sig så sammen og sagde: "Så! Lad os nu få noget mjusik fra nev-ørk!" -en forveksling med den populære engelske udsendelse "Music while you work".

I UDDANNELSESLEJR

Midt i januar 1944 fik jeg sammen med Grønbech og Ulrich

besked på at rejse til forlægnings "Sofielund" ved Rävemåla i det sydøstlige Småland, hvor den politimæssige uddannelse af dansk militært personel skulle begynde, så snart lejren var færdigbygget. Den skulle ialt omfatte kuranstalten "Sofielund"s hovedbygning og 5 sommerhuse samt af nybygninger 22 officersbarakker, 3 mandskabsbarakker, 2 opholdsbarakker, 1 spisebarak, 1 sygebarak, 1 badstue, 1 biograf, 1 depotbarak, 1 magasin og 1 vagtstue. Alle barakkerne bestod af præfabrikerede elementer, som hurtigt skulle kunne samles. Der viste sig dog en del tilpasningsvanskeligheder, som betød forsinkelser og dermed udsættelse af starten på vor uddannelse.

Vi ankom til lejren den 17. januar ved aftenstide og blev efter aftenspisning præsenteret for lejrledelsen. Det var chefen oberstløjtnant Hvalkoff, stabschefen kaptajn Harder Rasmussen, lejrkapitajnen kaptajn V.Jacobsen og adjudanten kaptajnløjtnant F.Hartvig. Derpå fik vi anvist plads i officersbarak C - kaldet Citadellet. Den indeholdt som alle andre officersbarakker 1 enkelt lukaf og 5 dobbeltlukafer samt vaskerum, fyrrum og opholdsstue. (Barakkerne havde historiske navne i alfabetisk orden: Assendrup, Bov, Citadellet, Dybbøl, o.s.v.).

Foreløbig skulle vi deltage i færdigbygning af lejren. Da vi mødte, var spisebarakken og 8 officersbarakker rejst, så der var langt igen. Det havde bl.a. også vist sig, at leverancer af materialer og inventar gik betydelig langsommere end forventet.

I lejren mødte vi en del bekendte fra hæren samt fra søværnet orlogskaptajn N.Brammer, 8 søløjtnanter af linien, 5 af reserven og 10 kvartermestre. Desuden hilste vi på lejrlegen, tidligere underlæge i søværnet J.Røjel. Der kom efterhånden flere til lejren, først kaptajnløjtnant Lolle samt søløjtnanterne Holm og Elving, dernæst Konradsen og "Ped" og siden adskilligt flere, ligesom der naturligvis også kom mange af hærens folk.

Alle beboerne i barakken Citadellet kom fra søværnet. Her boede Grønbech, Lolle, Konradsen, Ulrich, "Ped", Skov-Jensen, Christiansen, Brodersen, Felding og Røjel samt jeg selv. Vi gjorde meget for at skabe atmosfære i barakken, idet vi bl.a. supplerede det spartanske møblement med lænestole, bænke og skamler samt reoler og billedrammer, som vi fremstillede af

affaldsmaterialer fra lejrbyggeriet. Naturligvis kunne vi hverken skabe hjem eller messe, men vi fik det dog ganske hyggeligt - i modsætning til de fleste andre barakker, hvorfra vi iøvrigt fik mange nysgerrige besøgende til te og snak og sang.

Lejrens personel blev inddelt i arbejdshold, som skulle rejse de manglende barakker efterhånden som materialer indtraf. Under tilsyn af en hærkaptajn blev der desuden dannet et hold af 5-6 søfolk, hvori jeg indgik. Vi fik tildelt specialopgaver, såsom udstikning og planering af veje, dræning, anlægning af løbebroer i sumpet terræn, bygning af skive- og ammunitionsdepoter m.m. Det var naturligvis mere spændende end den lidt stereotyp rejsning og samling af barakelementer, og vi løste opgaverne på vor egen facon. Når opgaven var meddelt os af vor kaptajn, som sjældent var indstillet på at tage rigtig fat selv, foreslog vi ham, at han skulle gå hen og administrere, og det gjorde han så, hvorefter vi ordnede sagen.

Et par dage efter vor ankomst gav chefen en orientering for det tilstedeværende personel - vel en knap 100 mand. Det var tanken foreløbig at samle ca. 550 mand - hovedsagelig befalingsmænd - som skulle organiseres og uddannes således, at styrken dels kunne optræde som selvstændig enhed, dels danne rammer for en større styrke på 5-6 batailloner for det tilfælde, at der kunne rekrutteres flere folk. Uddannelsen skulle foreløbig omfatte brug af fodfolksvåben, men man håbede også at få rådighed over tungere våben såsom kanoner og morterer. Formålet var optræden i Danmark, såsnart det var muligt at komme over Sundet og være til rådighed for en lovlig regering. Det var tanken at beholde Karlskrona styrken intakt til be-manding af fartøjerne.

Det blev iøvrigt ved denne og senere lejligheder fremhævet, at nu var der virkelig lejlighed til, at hæren og søværnet kunne arbejde direkte sammen. Det var vi fra søværnets side naturligvis helt indforstået med og indstillet på, og vi var samtidig klar over, at opgavens natur måtte medføre, at det ville blive hærens regler, sædvane og miljø, som måtte blive fremherskende. Imidlertid syntes vi, at det ville være rimeligt, om man på enkelte områder gjorde brug af søværnets regler, navnlig i tilfælde, hvor de var mere praktiske. Men det blev der ikke noget af. Vi fornemmede parolen: "Nu skal vi virkelig samar-

bejde! I skal bare gøre sådan ...". Noget - omend uvæsentligt - opnåede vi dog, idet det bestemtes, at der skulle slås glas fra lejrens klokke ved stillepladsen, og at flaget ved hejsning og nedhaling skulle hilses med blottet hoved.

Forholdet førte uundgåeligt til lidt godmodigt drilleri fra vor side en gang imellem. Den 2. februar spurgte jeg adjutanten, hvorfor der blev flaget i lejren. Han svarede ret høvent, som om han godtede sig over min uvidenhed: "Sig mig, kender De ikke Deres historie? Det er jo Mysunde-dag". Det var netop det svar, jeg ønskede, og jeg bemærkede: "Jo, det gør jeg rigtignok. Men hvorfor blev der ikke flaget på søværnets mærkedag den 29. januar?". Hertil svarede han selvsikkert, at denne dag ikke var angivet som flagdag i Gyldendals Kalender, men da kunne jeg på stedet påvise, at han havde uret.

Efterhånden som beboelsesbarakkerne blev færdige, kom der flere nye folk til lejren, ikke blot befalingsmænd, men også mange frivillige menige. Med den voksende personelstyrke blev der for mange folk til de resterende anlægsarbejder, og det blev derfor bestemt at dele styrken i to hold, som på skift kunne afholde egentlige militære øvelser henholdsvis udføre lejrarbejde.

Øvelserne, der begyndte i anden uge af februar, omfattede i første omgang terrainsport. Vi startede i feltmæssig påklædning på en 7 km marchtur i hurtigt tempo. Derefter havde vi en orienteringsøvelse i vanskeligt terrain, der bestod af tæt skov med sumpe, klippepartier og store sten, således som det findes på grænsen mellem Småland og Blekinge. Styrken deltes i patruljer på 4-5 mand, som over en distance på ca. 2 km skulle finde frem til et bestemt mål angivet på kortet. Jeg var på hold med Grønbech, Ulrich og Elving, og til stor overraskelse for vore landmilitære venner nåede vi som eneste patrulje frem til målet, et lille hus ved en skovvej, med beregnet tidsforbrug 32 minutter. De øvrige hold nåede frem til vejen 300-500 m fra huset. Vor lille hemmelighed, som vi afslørede ved øvelseskritiken efter tilbagemarchen, var, at vi lod kompasobservatøren lægge hjelm, våben og andre metaldele, når han pejlede - og derved undgik vi deviation på feltkompasset.

Udenfor øvelses- og arbejdstid holdt vi ofte små selskabelige

sammenkomster i barakkens opholdsrum - nu og da med indbudte gæster fra andre barakker. Vi diskuterede naturligvis først og fremmest krigens forløb, men også vore egne interne forhold blev jævnligt debatteret, især når der periodisk var givet orientering fra ledelsen. Et spørgsmål, som ofte blev drøftet, var hvorvidt søværnets personel burde spredes mellem soldaterne eller formeres i en særlig enhed. Der var fordele og mangler ved begge muligheder, men problemet nåede ikke frem til ledelsen, der umiddelbart gik ind for første mulighed.

Dr.Røjels kone var kommet til Sverige, og det lykkedes ham at leje et hus i nærheden af lejren, hvor de etablerede et meget gæstfrit hjem. Det var især Røjels tidligere husfæller i Citadellet, som fik lov til at tilbringe mange hyggelige og muntre timer hos doktoren og mor Karen, som fru Røjel snart blev kaldt. Også ved disse lejligheder diskuterede vi naturligvis vore problemer og bekymringer - måske mere intenst end andre steder, men aldrig så længe, at der ikke blev tid til spøg og skæmt og et par viser.

Sidst i februar ankom nogle kadetter til lejren. De havde deltaget i sabotagehandlinger, men deres gruppe måtte opløses efter den såkaldte Aabenraa-affære, og de måtte tage til Sverige. De kunne berette, at mange af kadetterne på navigationskurset ikke gjorde særlig meget ved skolearbejdet, da de - som ventet - havde "andre jern i ilden". De fortalte videre, at en af kammeraterne var blevet såret under en aktion, men han var stadig på fri fod i København, hvorimod en anden kammerat var taget af Gestapo. Efter deres mening ville flere kadetter snart følge efter til Sverige.

En af de sidste dage af februar blev det meddelt, at der efter svensk godkendelse var truffet beslutning om oprettelse af endnu en lejr i Sättrabrunn nær Stockholm. Hertil skulle befalingsmandspersonellet af politistyrkens 1. bataillon overføres og frivilligt menigt personel samles, således at denne bataillon kunne opstilles og uddannes fuldtalligt. Det var desuden bestemt, at Karlskronastyrken skulle indkaldes og forlægges til uddannelse i Sättrabrunn-lejren. Som chef for styrken var orlogskaptajn Brammer midlertidigt udpeget, og han afløstes medio marts af kaptajnløjtnant E.T.Sølling.

Den udvikling, vi så længe havde ventet, var således ved at komme igang. Opbygningen af Sofielund-lejren var på det nærmeste afsluttet i de første dage af marts, og den 6. blev der givet endelig meddelelse om styrkens taktiske inddeling og det tilstedeværende personels fordeling. Som ventet blev styrken formeret i 5 batailloner, hvoraf 1. som nævnt var forlagt til Sättrabrunn med henblik på snart at være fuldtallig, medens de øvrige skulle være rammer. Men man regnede nu med en ret stor tilstrømning af folk, således at rammerne efterhånden kunne fyldes ud, og det foreløbige nu godkendte mål var en styrke på 2500 mand.

Jeg blev udpeget som fører af stabskompagniets forbindelsesdeling bestående af en signalgruppe og en radiogruppe og foreløbig bemanded med 13 kvarter- og underkvartermestre samt 16 menige orlogsgaster. Forbindelsesdelingen bestod således udelukkende af søfolk, som stod overfor en ikke særlig nem opgave. Thi nok kendte vi søværnets signalsystem, men meddelellestjenesten i hæren var os ganske ukendt, og vi rådede hverken over reglementer, signalbøger eller materiel af nogen art. Der måtte med andre ord startes på bar bund.

Der blev også givet meddelelse om, at et antal flyveruddannede officerer kunne komme til tjeneste ved det svenske flyvevåben. Blandt disse var Grønbech og Ulrich, som vi derfor både med vemod og på deres vegne med glæde måtte tage afsked med. Det skete ved en meget hyggelig og fornøjelig aftenfest hos doktoren og mor Karen.

Den 13. marts blev alle lejrens søofficerer kaldt til møde hos chefen. Denne meddelte, at der fra engelsk side var kommet tilbud om at skaffe et antal danske søofficerer til England med henblik på tjeneste i den engelske flåde. Man ønskede nu en tilkendegivelse fra hver enkelt, om han ville modtage et sådant tilbud, idet der dog ikke kunne gives oplysning om, hvor mange der kunne komme på tale, eller hvornår overførelse kunne finde sted. Den følgende dag havde samtlige 22 svaret ja med glæde, forhåbning og forventning.

I forbindelse med planlægning af meddelellestjenesten aflagde jeg besøg hos Würtz i Karlskrona for at rådføre mig med ham og for at undersøge, om der hos ham fandtes skriftligt materia-

le, vi kunne låne. Jeg fik nogle optegnelser, hvorimod regler og signalbøger var deponeret i Stockholm og måtte lånes derfra. Det var iøvrigt ganske rart at være udenfor lejren for en tid og ved denne lejlighed få en førstehånds beretning om fartøjernes overfart den 29. august. Der havde været adskillige eventyrlige oplevelser.

Lejrens fuldførelse blev fejret ved en festmiddag den 16. marts med efterfølgende film og hjemmegjort revy, som var meget morsom. Dagen efter blev der foretaget omflytning til andre lukafer for en stor del af personellet som følge af den nye taktiske inddeling. "Ped" og jeg skulle flytte til et lille sommerhus "Björkebo", hvor vi skulle dele et lukaf, medens husets andet værelse blev stillet til rådighed for lejrens nyankomne præst. Huset var ganske hyggeligt, og vi regnede med at få det rart med gode muligheder for at se vore nærmeste kammerater til aftente o.l., men det skulle dog gå anderledes.

Om aftenen den 21. marts blev der givet meddelelse om, at "Ped", Elving, Brinck-Lund, C.F.Sørensen, J.Nielsen og Lange skulle afgang fra lejren og rejse til Stockholm for at være klar til at afgang til England. Det var glædeligt, men det gjorde et stort skår i glæden, da det samtidig forlød, at man kun ville sende en mindre del af de tilstedeværende søofficerer til England ud fra den betragtning, at opgaverne i Sverige var de primære. Det bekymrede alle os, der ikke var udvalgt til første hold. Meddelelsen indeholdt også besked til mig om at rejse med til Stockholm, da general Knudtzon ønskede at tale med mig. Det forlød, at jeg skulle forflyttes til staben i Stockholm. Jeg var bestemt ikke begejstret for udsigten til denne flytning. Helst ville jeg med til England straks og subsidiært blive i lejren i håb om, at der blev mulighed for en senere overførelse.

Tidligt den 23. tog vi syv med bil til Växjö og derfra med toget til Stockholm, hvortil vi ankom sidst på eftermiddagen. Vi tog straks til Mørchs kontor, og jeg fik lejlighed til en foreløbig samtale med ham. Han nævnte her bl.a., at man fra engelsk side i første omgang ønskede 6 løjtnanter, og at der ikke forelå noget tilsagn om, hvornår de kunne komme afsted, eller nogen tilkendegivelse af, hvor mange man ville modtage ialt.

Efter samtalen med Mørch tog jeg til Kommandoens domicil i Fridhemsgatan, som bestod af et par lejligheder i et almindeligt

boligkompleks. Her blev jeg først modtaget af kommandørkaptajn F.H.Kjølsten, som var kommet til Sverige nogen tid efter den 29. august 1943 og siden af admiral Vedel anmodet om at stille sig til rådighed for general Knudtzon som sømilitær rådgiver. Kjølsten havde kontor i den ene lejligheds køkken, som var tilpasset formålet, og hvis vægge var dekoreret med kort, hvorpå stillingerne på de forskellige krigsskuepladser var anskueliggjort med farvet garn og nipsenåle. Han havde som særlig opgave at følge krigsudviklingen og orientere staben og gesandtskabet m.fl. herom, og det gjorde han meget grundigt, levende og interessant.

Fridhemsgatan 60 i Stockholm, hvor Kommandoen for militære Flygtninge havde sit første hovedkvarter. (Foto: S.Thostrup)

Jeg blev nu orienteret om stabens organisation og bemanning, hvorefter Kjølsten meddelte mig, at generalen ville spørge mig, om jeg ville være villig til at indtræde i staben. Meningen hermed var, at jeg indtil videre skulle bistå Muxoll, der evt. senere skulle til tjeneste ved det svenske Flygvåben. Kjølsten fremhævede, at opgaverne i Sverige var vigtige, og at det havde stor betydning, at flåden var med til at løse dem. Han henstillede dernæst, at jeg imødekom generalens forventede anmodning. Jeg fik derefter foretræde for general Knudtzon,

som stort set gentog, hvad Kjølsen havde sagt, og tilføjede, at han gerne ville have mig til tjeneste i staben, hvor Muxoll hidtil havde været eneste søofficer. Jeg svarede, at jeg helst ville til England og nødig ville miste muligheden for at komme over, hvilket en binding til stabstjeneste kunne medføre. Derpå sagde generalen, at jeg ikke behøvede at svare straks, men kunne overveje sagen et par dage.

Den følgende dag mødte jeg igen hos Mørch, som gav en supplerende orientering om kontakten med England. Desuden fik jeg at vide, at kaptajnløjtnanterne H.U.C.F.Garde, P.Zigler og F.Haugsted allerede befandt sig i England foruden søløjtnanterne E.V.Jørgensen og M.H.Bredsdorff, der var kommet over på et tidligere tidspunkt. Mørch fortalte videre, at hans afdeling arbejdede på at få så mange søofficerer til England som muligt, men man måtte ikke stille for store forventninger, da transportmulighederne var usikre og kapaciteten begrænset. Der kunne naturligvis ikke gives løfter, og med hensyn til udvælgelse var der ingen dansk rangfølge, men man måtte efterkomme engelske ønsker. I første omgang havde man fra engelsk side bedt om at få seks løjtnanter - så jeg ærgrede mig over at være yngste kaptajnløjtnant! Sluttelig sagde Mørch, at de værnsfælles opgaver i Sverige måtte tillægges stor vægt, og han bad mig orientere kammeraterne i Sofielund med tilføjelse af en hilsen fra viceadmiralen, som han havde kontakt med.

Mørchs orientering ændrede ikke min indstilling til general Knudtzons opfordring, men jeg havde fået lov til at holde weekend fri og kunne tænke videre over sagen. Mandag formiddag meldte jeg generalen, at jeg ikke kunne modtage tilbuddet om overførelse til stabstjeneste, især fordi jeg ikke ville binde mig til at blive i Sverige. Generalen var forstående, men sagde, at han ikke desto mindre ville beordre mig til tjeneste ved staben og bemærkede, at jeg ville beholde samme chance for at komme videre som øvrige søofficerer.

Med andre ord kunne jeg tage tilbage til Sofielund og forberede afgang fra tjenesten der. Forinden afrejse med nattoget kunne jeg tage afsked med "Ped" og Elving ved en middag i restaurant "Bacchi Wapen", hvor også Ramberg, Muxoll, Ulrich og søløjtnant Trojel var tilstede. Der var meget at tale om.

Da jeg følgende morgen meldte mig tilbage i lejren, fik jeg som

ventet at vide, at jeg skulle begynde tjeneste i Stockholm den 1. april, og at jeg skulle afløses i stabskompagniet af kaptajn-løjtnant Konradsen.

På dette tidspunkt var der tegn på, at ånden i lejren endnu ikke var som den burde være. Der var misnøje blandt hærens befalingsmænd, efter sigende fordi der herskede den opfattelse, at der var sket fejlplaceringer på nogle chefsposter. Den næsten internatagtige tilværelse og uvisheden om, hvorvidt politistyrkens opgaver ville lykkes, samt utålmodigheden efter aktivitet var utvivlsomt medvirkende årsager til den trykkede stemning. Forholdene bedredes efterhånden, som der blev stillet våben og andet materiel til rådighed i tilstrækkelige mængder, således at træningen kunne gøres både grundig og realistisk. Der blev tilsidst tale om en overordentlig veltrænet og effektiv styrke med god moral.

STABSTJENESTE

Som beordret begyndte jeg tjeneste ved Kommandoen for Militære Flygtninges stab den 1. april 1944 - uden større begejstring. Det lykkedes mig at skaffe logi på et pensionat i den sydlige del af Stockholm. Det var hæderligt uden at være luksus, og det var søgt af mange udlændinge.

Det var kommandoens opgave at varetage den overordnede planlægning og kommandoføring vedrørende opstilling, underbringelse, udrustning og indsats af det danske politikorps, som var under dannelse. Staben havde et nært samarbejde med den særlige danske efterretningstjeneste samt med et flygtningekontor, der under ledelse af orlogskaptajn C.H.Madsen virkede som personelforvaltning for kommandoen, samtidig med at det også tog sig af civile personsager. En væsentlig forudsætning for kommandoens virke var naturligvis en nær kontakt til og et godt samarbejde med svenske myndigheder, der i enhver henseende var særdeles hjælpsomme og viste stor sympati for den danske sag. Den svenske hjælp antog større og større omfang, efterhånden som krigsudviklingen gjorde det muligt at lempe hensynet til svensk neutralitet.

Kommandostaben omfattede en kommandoekspedition, en operationssektion, en materielsektion, en økonomisektion og en

hovedkvarterskommandantur samt den sømilitære rådgiver. Der var således ikke nogen særlig marinesektion, hvilket ofte gjorde behandling af maritime sager til en besværlig og langsommelig proces. Ved udgangen af marts talte staben en halv snes hærofficerer samt Kjølse og Muxoll, men den blev gradvis udvidet med voksende opgaver.

Brigadestaben 1944. Forreste række fra venstre: kaptajn W.Andersen, kommandørkaptajn F.H.Kjølse, generalmajor K.Knudtson, kaptajn P.A.F.Norup og kaptajn E.Lund. Bagerste række fra venstre: kaptajnløjtnanterne S.Thostrup og K.van Wylich-Muxoll, ritmester N.E.Leschly, kaptajnløjtnant E.H.Wolf og intendant O.Høgberg.(Foto: S.Thostrup)

Jeg skulle assistere Muxoll, som var knyttet til materielsektionen med den særlige opgave at forestå indkøb af udstyr og effekter til lejrene såsom køkkenudstyr, service, sengetøj og beklædning i form af over- og undermundering samt fodtøj. Anskaffelse og forvaltning af våben og ammunition samt andet militært materiel såvel til den opstillede politistyrke som til Karlskronastyrken skete gennem det svenske forsvar og varetoges af materielsektionen. Den havde også til opgave at skaffe materiel til planlagte mobiliseringsstyrker i Danmark. Der blev i første omgang tale om 5000 mand, siden om yderligere 5000 - kaldet A og B styrkerne - og dette materiel skulle lægges i depot klar til udlevering.

De særlige indkøb til lejrene foretoges derimod hos private

leverandører, og vi fik efterhånden kontakt med mange forskellige firmaer, hos hvem vi følte os velsete, thi der var tale om ret store kvantiteter til den hurtigt voksende personelstyrke. Den tidligere målsætning på 2500 mand kunne efterhånden overskrides, hvorved det ikke blot blev muligt at give bataillonerne fuld styrke, men også at opstille et pionerkommando, et brandkommando, et motorvognsdetachement samt et lottekorps og en ordenspolitistyrke. Den samlede personelstyrke var i april 1945 nået op på knap 5000 mand, og efterhånden blev den samlede militære organisation kendt som "Den danske Brigade", medens selve politistyrken kaldtes "Regimentet". På engelsk fik brigaden betegnelsen "Danforce". Den stigende tilgang af personel gjorde det i løbet af sommeren nødvendigt at få endnu en lejr etableret. Det skete ved Håtunaholm, også i nærheden af Stockholm, og noget senere blev der oprettet en fjerde lejr ved Ronneby i Blekinge.

Da de logistiske aktiviteter var kommet godt igang, begyndte kommandostaben også på den operative planlægning. Den væsentligste opgave på dette område var af maritim karakter, nemlig forberedelse af Brigadens overskibning til Danmark, og specielt i dette arbejde kom Muxoll og jeg til at bistå Kjølсен. På grund af de andre opgaver måtte vi som regel beskæftige os med denne planlægning udenfor normal arbejdstid, og mange aftener og søndage blev anvendt hertil.

Mange usikkerhedsmomenter og gradvis ændrede forudsætninger gjorde vor planlægning til en ret kompliceret opgave. Man valgte at basere overskibningsplanerne på to muligheder kaldet Alternativ I og II. Det første gik ud på transport af den samlede styrke med materiel til udskibning i en havn, idet der til dette alternativ skulle anvendes et antal større skibe. Alternativ II gik ud på overskibning af personel med personlig udrustning i småfartøjer til landsætning på åben kyst og efterfølgende åbning af en havn, hvor tungere materiel kunne udlades.

Der blev med svenske myndigheder truffet aftale om udpegning af tre passager- og tre lastdampere af passende størrelser og med fornødent tilbehør. De skulle ved alarmering overdrages Brigaden som dansk ejendom og efter brug tilbageleveres til de

svenske ejere. Endvidere blev der ved svensk foranstaltning foretaget recognoscering efter og registrering af et stort antal småfartøjer til brug ved Alternativ II. Hertil kom, at der i Malmø blev oplagt 140 såkaldte overskibningsbåde udlånt af det svenske forsvar til brug ved landsætninger på åben kyst. Disse både var lette rofartøjer beregnet til anvendelse af den svenske hær ved passage af elve og søer med småpatruljer - altså egentlig ikke til brug i kystområder.

I planlægningen indgik naturligvis også udarbejdelse af en række ordrer og instrukser vedrørende søtransporten, idet vi som forbillede benyttede lånte svenske reglementer, da tilsvarende danske ikke kunne skaffes. Endvidere foretoges udpegning af en søtransportofficer - det blev kaptajnløjtnant Lolle - og et antal transportofficerer blandt søofficerspersonellet, og opstilling af signalhold blev forberedt.

Krigens forløb - især efter de allieredes invasion i Frankrig - og indtrykket af folkestrejken i juli påvirkede naturligvis udviklingen i Brigaden og førte til en gradvis styrkelse af beredskabet i den udstrækning, den mere og mere liberale svenske holdning muliggjorde. I forbindelse med forberedelserne til Brigadens indsats blev der også holdt nær kontakt med politiske kredse i Danmark, med Frihedsrådet og gennem Ebbe Munck med engelske instanser.

I forsommeren 1944 var der blevet iværksat grundige eftersyn på alle danske orlogsfartøjer i Karlskrona, og de blev klargjort til sejlads. Karlskronastyrken, der var blevet forøget med en del reservepersonel, kunne opløses i september, hvorefter personellet afgik til respektive fartøjer fra lejren i Sättrabrunn, hvor det havde modtaget såvel infanteri- som sømandsuddannelse. I Karlskrona hejste de klargjorte fartøjer atter kommando den 22. september 1944, og de formeredes samtidig i "Den danske Flotille" først med orlogskaptajn Jegstrup og siden med orlogskaptajn Sølling som flotillechef - idet Jegstrup sendtes til England for at indgå i "Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces Mission to Denmark". Reservepersonellet indgik i flotillen som en såkaldt basisstyrke.

I løbet af efteråret 1944 lykkedes det først DSB's isbrydere HOLGER DANSKE og MJØLNER og senere færgen STORE

BÆLT at slippe over til svensk farvand. Disse skibe fik med kaptajnernes tilslutning karakter som orlogsskibe og blev underlagt Brigaden. Isbryderne blev oplagt i Sund-havne med henblik på anvendelse i forbindelse med Brigadens over-skibning, medens STORE BÆLT i december sejledes til Karlskrona og her anvendt som logiskib for Flotillen.

Krydseren FYLGIA. 4300 ts, 22 kn, 4 x 2 stk 150 mm k, 4 stk 75 mm lvk, 2 x 2 stk 40 mm rk, 2 stk 25 mm rk, 2 stk 53 cm torpedorør, pansertykkelser mellem 50 og 100 mm.

(Foto: S.Thostrup)

SEJLADS MED DEN SVENSK FLÅDE

I juli 1944 havde den svenske Marine åbnet mulighed for, at 12 søofficerer og 4 kvartermestre fra Brigaden kunne følge tjenesten i svenske krigsskibe - en gestus, som vakte glæde og taknemmelighed. Med enkelte omskiftninger nåede ialt 17 søofficerer, 3 kvartermestre og 1 underkvartermester at komme til søs indenfor perioden 15. august 1944 til 31. marts 1945. De blev fordelt til panserskibene OSCAR II og MANLIGHETEN,

krydserne GOTLAND og FYLGIA samt 4 jagere og 4 minestrygere, idet der desuden kom en officer til tjeneste i en motortorpedobåd.

Da der på dette tidspunkt var indtruffet en afmatning i den tidligere så hektiske indkøbsvirksomhed, og da der ikke længere kunne regnes med chancer for at komme til England, fik jeg tilladelse til at være med. Jeg blev tilkommanderet den gamle, men moderniserede, 4300 tons store krydser FYLGIA, der udover beredskabstjeneste virkede som skoleskib. FYLGIA var kommandoskib i Sjökrigsskolavdelingen, som iøvrigt bestod af krydseren GOTLAND samt 5 minestrygere af ARHOLMA-klassen - også egnede som AU-fartøjer - og 3 vedetbåde (tidligere torpedobåde), med kommendör J.Stefensson som chef.

Krydseren GOTLAND i Stockholm skærgård set fra FYLGIA september 1944. (Foto: S.Thostrup)

Skibschef for FYLGIA var kommandörkapten K.K.greve Posse, medens avdelingschefens stab bestod af første og anden flaggadjutant henholdsvis kapten T.Norinder og löjtnant Å.Svedelius. Blandt FYLGIA's øvrige officerer erindrer jeg især næstkommanderende (sekonden) kapten Å.Brydolf og navigationsofficeren kapten W.Edenberg samt löjtnanterne C.H.Wiik-Ljungren og Jan av Petersens.

Togtet med FYLGIA blev særdeles interessant og resulterede i nært venskab med de ombordværende svenske kammerater, hvilket jeg senere har haft megen glæde og nytte af. Jeg kom til at overvære en stort anlagt invasionsøvelse med stor deltagelse af Flygvapnet samt enheder af Kustartilleriet og Armeen. Skoledelingen agerede angriber og udgik fra Fårösund nord for Gotland. Målet var kysten syd for Stockholm skærgård. Desuden overværede jeg nogle artilleriskydninger og kunne konstatere, at svenskerne i mange tilfælde benyttede hændelser fra søkrigen i Middelhavet som forbillede for disse øvelser.

I slutningen af september opløstes Sjökrigsskolavdelningen og kadetterne overgik til Sjökrigsskolan, medens FYLGIA gik på øvelsestogt for aspiranter samtidig med varetagelse af beredskabstjeneste. De fleste af officerskammeraterne blev afløst af andre og nye kammerater med kommandörkapten G.Lands-tröm som skibschef. Blandt de øvrige kom jeg til at stå sekonden, kapten A.T.Cronvall samt kaptenerne L.O.Lundblad og C.F.B. greve Taube særlig nær. Ombord var også fem nyudnævnte fänriker, bl.a. P.Rudberg, der senere blev Chef för Marinen. Jeg fik job som "biträdende artilleriofficer" og havde under øvelser ofte ledelse af 150 mm batteriet, medens første artilleriofficer, kapten A.M.Claesson inspicerede skibets forskellige artilleri-sektioner. Under en af skoleofficerernes sygdom fungerede jeg desuden i hans sted som kvarterchef (sv.t. skifteofficer). Min ordregivning på et tillempet svensk vakte naturligvis en del munterhed i begyndelsen, men jeg blev efterhånden ret god til at tale sproget, men selvsagt med accent. Under en gætteleg ved et selskab i Härnösand var det iøvrigt morsomt at konstatere, at afstemning om min hjemstavn gav

flertal for Blekinge - og ingen anså mig for udlænding.

Et par dage lå vi til ankers ved Seskarö udfor Torneelvens munding, og der blev da lejlighed til at gå en tur iland i området op mod den finske grænse. Da dette område var fæstningsområde med adgang forbudt for udlændinge, spurgte jeg næstkommanderende, om det gik an, at jeg tog med i land. Han svarede: "Kom Du bare med. Knægtene (marinens gængse betegnelse for armeens folk) derinde kan bestemt ikke se forskel på en dansk og en svensk uniform." Det blev en spændende tur. Vi vandrede bl.a. ud på midten af broen over Torneelven, hvor grænsen mellem Sverige og Finland var markeret. Her fortalte en finsk soldat lidt om finske troppers nylige kampe med retirerende tyske styrker. Enkelte endnu rygende ruiner vidnede om disse kampe, men på den svenske side så vi store flokke af finske flygtninge på vej tilbage til hjemmene, de fleste til fods med bagage læsset på hornkvæg.

Efter nogen tids ophold i Bottenhavet tog vi station i Stockholm skærgård og besejlede de såkaldte militär-leder, som nærmest svarede til vore tidligere krigsmærke- og krigsfyruter. Desuden anløb vi Hårsfjärden, den svenske flådes hovedbasis. Her fik vi et godt indtryk af flådens fortrinlige camoufleringssystem. Selv på nært hold var det vanskeligt at opdage jagere fortøjet direkte til klipperne og dækket af camouflagenet. Man så også et udrangeret panserskib forsynet med "dummy" overbygning og opstående, således at silhuetten livagtigt tog sig ud som et panserskib af SVERIGE-klassen.

Fra Hårsfjärden forlagde vi sydover på patruljering langs søterritoriet i Østersøen. Vi var nu nået ind i december, og tiden nærmede sig, da jeg skulle gå iland for at genoptage tjeneste ved kommandostaben. Kort forinden deltog FYLGIA i eskortering af DSBs færges *STORE BÆLT* fra Falsterbo til Karlskrona sammen med to jagere og to minestrygere. Mange syntes dengang, at det var overdreven stærk eskorte, men det viste sig senere, at der i farvandet opererede tyske ubåde, som eskorten formentlig har forhindret i at komme færgen på skudhold.

Alt ialt var sejladsen med FYLGIA en stor oplevelse. Efter så lang tids ophold i land under højst ekstraordinære forhold var

det dejligt at have et dæk under fødderne igen og atter at bære søværnets uniform. Jeg følte mig hurtigt hjemme ombord, hvor skibsrutinen i mange henseender mindede om den danske, men hvor der også viste sig små forskelle, som det var interessant at diskutere med messekameraterne. Messelivet var hyggeligt og præget af godt kammeratskab, men desuden tilpas stilfuldt. Uanset beredskabstjenesten mødte man til middag i messejakke (jeg havde på besynderlig vis fået min tilsendt hjemmefra), og man klædte derefter atter om, hvis der skulle være natøvelser. Der holdtes naturligvis også messefester ved forskellige lejligheder, hvoraf blot en skal omtales. Man fejrede 300-årsdagen den 13. oktober for søslaget i Femern Bælt, da en dansk eskadre blev ødelagt af en langt overlegen svensk flåde. Under forberedelserne til festen, som skulle omfatte særforplejning på festligt smykkede banjer og festmiddag i messen samt foredrag over skibets radioanlæg, mærkede jeg en uforklarlig, næsten sky holdning mod mig hos kammeraterne. Jeg fik forklaringen, da jeg en dag blev kaldt til skibschefen, som fortalte, hvad der skulle foregå og hvorfor. Han sagde derefter, at alle kammeraterne var kede af det på mine vegne, og spurgte om jeg havde noget imod, at man festede som planlagt. Jeg blev naturligvis rørt over denne fine hensynstagen, men kunne dog ikke lade være at smile og svarede, at jeg fandt det helt i sin orden, at man ville fejre, at den svenske flåde for en gang skyld havde sejret over den danske, og jeg tilføjede, at jeg gerne ville deltage. Chefen indledte festen med en tale over radioen, hvori han ordret refererede vor samtale, og det blev en både værdig og fornøjelig aften.

Den 18. december gik jeg fra borde i Karlskrona og rejste til Stockholm sammen med min kone og tre-årige datter, som få dage tidligere var kommet illegalt til Sverige efter en dramatisk rejse i et dansk kystfartøj. Turen havde været nær ved tolv timer, og det meste af tiden havde de opholdt sig under dørkplankerne i mandskabslukafet, der forinden afgang blev inspiceret af en tysk patrulje. Ved ankomsten til Malmø, blev de modtaget af søløjtnant S.H.L.Barfoed, som var beskæftiget med den illegale transporttjeneste, og som hurtigt fik sendt bud til mig. I Stockholm tog vi midlertidigt ophold på det pensionat

i den sydlige del af byen, hvor jeg tidligere havde boet. Da det viste sig helt umuligt at skaffe en lejlighed, flyttede vi siden ind på et bedre beliggende pensionat på Karlavägen. Her boede også norske og polske flygtninge, ligesom der nu og da dukkede andre danske op.

STABSTJENESTE PÅ NY

Ved kommandostaben, hvor jeg fremtidigt skulle assistere Kjølser, var der nu stor travlhed, thi det var forventet, at krigens afslutning nærmede sig. Stabens styrke var iøvrigt øget betydeligt, og den flyttede i begyndelsen af 1945 til større og bedre lokaler på Birger Jarlsgatan. Der foretoges også - langt om længe - en reorganisation af staben, idet der bl.a. blev oprettet en marineafdeling med Kjølser som chef. Det betød en stor forbedring, idet al sømilitær ordregivning nu kunne udgå fra denne afdeling, der også fik direkte kontrol med behandling af alle maritime sager. Det blev dog ikke nogen stor afdeling. Til at begynde med var jeg eneste tjenstgørende officer foruden chefen, men senere kom orlogskaptajn N.Brammer og søløjtnant I.B.Rodholm til. Arbejdspresset var stort og blev særligt tyngende, da chefen blev sygemeldt i slutningen af marts på grund af en knæskade og først vendte tilbage til tjeneste i begyndelsen af maj.

Diverse planer blev kritisk gennemgået og justeret, og en række ønskede materialeanskaffelser søgtes fremmet mest muligt.

Flotillens kampkraft blev forbedret ved anskaffelse af maskinskyts til de ubevæbnede kuttere og af en 40 mm luftværmskanon til HAVKATTEN, hvis dækstorpedoapparat blev udtaget for at give plads til kanonen. Fartøjerne blev desuden forsynet med apparatur til udlægning af kunstig tåge, og der indkøbtes minestrygningsmateriel til MS-bådene og til de fire kraftigste kuttere. Dette materiel omfattede dels dobbeltskibsgrej mod forankrede miner, dels 12 m strygemagneter til MS-bådene. Magneterne var en del af en samlet ordre på 10 stk. 18 m og 6 stk. 12 m magneter, som blev bestilt ved det svenske forsvar af orlogskaptajn H.J.Bahnsen under et illegalt besøg i Sverige.

Med henblik på en yderligere styrkelse af Flotillen optoges forhandling med den svenske Marinförvaltning om overdragelse af to motorkanonbåde til Brigaden. Resultatet blev, at der blev udpeget to fartøjer, som sendtes til eftersyn og klargøring, og samtidig blev der formeret to besætninger under søløjtnanterne J.A.Hviid og K.Aa.Bang, som kom til uddannelse ved den svenske torpedobådsstation Gålö. Bådene nåede dog ikke at blive færdige fra værftet, hvorfor personellet overførtes til et nyoprettet Marinekommando, der omfattede en Søtransportsektion og Flotillens Basisstyrke.

Ved stor svensk velvillie var der blevet anvist et øvelsesområde for Flotillen i Blekinge skærgård, og der blev stillet en rimelig brændselsbeholdning til rådighed. Der kunne da afholdes realistiske øvelser i skærgårdsområdet, og naturligvis blev der lagt særlig vægt på landsætningsoperationer. Besætningerne var velmotiverede og viste stor opfindsomhed bl.a. i forbindelse med anvendelse af overskibningsbåde, hvoraf Flotillen havde fået tildelt nogle stykker til øvelsesbrug. Der blev gjort vellykkede forsøg med disse både forsynet med påhængsmotorer, som kommandoen havde ladet anskaffe. Man fandt frem til, at en sådan båd foruden føreren kunne transportere 6 soldater med feltudrustning selv i moderat sø. Desuden fandt man frem til, at to overskibningsbåde ved hjælp af planker kunne sammenkobles og som katamaran bruges til transport af en 37 mm fodfolkskanon med mandskab til landsætning på åben kyst. Der blev også lejlighed til afholdelse af øvelser med Regimentets styrker fra Ronneby-området. Disse fik derved træning i kommando-raid, og de hertil hørende procedurer blev nøje gennemprøvet med tilfredsstillende resultater.

Efterhånden befandt der sig en ret stor dansk småskibstonnage i svensk farvand. Det drejede sig om en halv snes skonnerter o.l. skibe samt mange fiskerbåde og søgående motorbåde, hvoraf hovedparten var beskæftiget med illegale transporter. Disse fartøjer, hvis bemanning omfattede såvel civilt som militært personel, blev formeret i en Hjelpeflotille under kommandørkaptajn Bangsbøll, og de ville ved alarmering være til rådighed for at deltage i Brigadens overførelse til Danmark. Hjelpeflotillen blev et meget velkomment tonnagetilskud, men

alligevel rejste Brigadens voksende styrke en overgang tvivl om, hvorvidt vi rådede over tilstrækkelig tonnage. Den 9.april 1945 forsvandt imidlertid alle bekymringer i denne henseende.

Skitse fra Brigadens reviderede operationsplaner april 1945. (Efter Militært Tidsskrift nr. 5/1985).

På denne dag ankom 15 bugserbåde, 2 løftepontoner og 1

lægte fra Svitzer og Det forenede Bugsterselskab samt damperen S/S RØSNÆS fra Dansk-Fransk Dampskibsselskab til Sverige efter en kupagtig flugt. Dermed var vi sikre på at have tonnage nok, idet ekspeditionens leder, Svitzers direktør, orlogskaptajn H.Kiær stillede sig til rådighed for Brigaden med disse skibe under betegnelsen Svitzer-Flotillen.

Kort tid senere fik vi endog mere tonnage, idet lods fartøjet SKAGEN ankom den 10. april samt Fyr- og Vagervæsenets skibe ARGUS og LØVENØRN midt i måneden og underlagde sig Brigaden.

Som led i revision og ájourføring af operationsplanerne havde chefen for operationsafdelingen, ritmester N.E.Leschly ført forhandlinger i London med SHAEF Mission to Denmark, bl.a. om evt. luftreconoscering og direkte flystøtte mod punktmål, hvis der under landgang kunne forventes eller skulle vise sig væsentlig modstand. Der blev desuden regnet med støtte af svenske flådestyrker til dækning af søtransporten, og der var forberedt evt. hjælp af svenske panserenheder. Mærkeligt nok blev der ikke regnet med indsats af den danske flystyrke, som var blevet opstillet i Sverige. Den omfattede 12 svenske jagerbombere, som var udpeget og bemandede med det personel fra Hærens Flyvertropper og Marinens Flyevæsen, der havde modtaget uddannelse ved Flygvapnet.

De reviderede planer forudsatte, at de tyske styrker var svækkede, og at aktiv støtte fra Modstandsbevægelsen kunne ydes i landsætningsområdet. Der var udpeget tre mulige landsætningsområder på Sjællands østkyst nord for København. Det ene ved Klampenborg-Tårnbæk, det andet ved Vedbæk-Rungsted og det tredje - og mest sandsynlige - ved Espergærde-Snekkersten, hvorfra Helsingør hurtigt skulle sikres. Såfremt Helsingør havn var umiddelbart tilgængelig skulle landsætningen foretages her direkte. Planerne forudsatte indskibning af en fortrop og en første vending i Landskrona, Borstahusen og Ålaboderna, medens de øvrige styrker med tungt materiel skulle udgå fra Malmø. Efter omstændighederne ville Hålsingborg dog også kunne komme på tale.(Se vedføjede skitse).

I det tidlige forår var det helt tydeligt, at krigen lakkede mod

sin afslutning, og med svensk godkendelse blev der overalt i Brigaden gjort klar til opbrud. I april blev alle Regimentets enheder forlagt til Håckeberga ca. 30 km øst for Malmø, hvor samarbejdsøvelser kunne afholdes som optakt til en større fægtningsøvelse, der skulle finde sted i begyndelsen af maj. Midt i måneden førtes forhandlinger med SHAEF's repræsentant, den engelske general Dewing, som netop da befandt sig i Sverige. Bl.a. drøftedes overskibningsproblemet, og vi kunne oplyse, at der var tilstrækkelig tonnage til rådighed. På forespørgsel om overskibningsmulighed til andre dele af Danmark end Sundkysten meddelte vi, at det med Flotillen ville være muligt fra en Sundhavn at transportere 1 á 2 kompagnier så langt som til Falsters østkyst eller tilsvarende distance i mørke timer. Hvorvidt spørgsmålet havde nogen relation til en evt. transport til Bornholm, skal jeg lade være usagt, men en sådan ville have været mulig - og burde vel have indgået i overvejelserne vedrørende Brigadens indsats. Under sit ophold i Sverige besøgte general Dewing Regimentet ved Håckeberga, og da Brigaden var blevet knyttet til de allierede styrker, kunne man ganske interessant konstatere, at en engelsk general på neutral svensk grund inspicerede danske tropper, som var underlagt en amerikansk øverstkommanderende!

I slutningen af april koncentreredes største delen af Hjelpeflotillen og Svitzerflotillen i Malmö, hvortil også MJØLNER blev forlagt. Samtidig blev Flotillen gjort sejlklar, og den afgik fra sit lange ophold i Karlskrona natten mellem den 30. april og den 1. maj og anløb Malmö sidst på eftermiddagen, idet et par af fartøjerne blev forsinkede nogle timer af materielle årsager. Samme aften indtraf også Marinekommandoet d.v.s. Søtransportsektionen og Basisstyrken i Malmö.

Disse dispositioner var foranlediget af meldinger om situationen i Tyskland, og da der den 30. april fremkom oplysninger om tyske troppebevægelser på Sjælland, besluttede general Knudtzon at etablere et fremskudt hovedkvarter i Malmö, foreløbig bestående af ritmester Leschly og mig. Vi tog afsted om eftermiddagen den 1. maj med et svensk bombefly og ankom et par timer senere. Forinden afrejsen havde jeg foretræde for generalen, som med henvisning til Kjølens sygdom sagde, at

jeg i Malmö på hans vegne skulle udøve kommandomyndighed i alle maritime sager - uanset anciennitet. Da der befandt sig flere ældre danske søofficerer i Malmö, frygtede jeg naturligvis, at jeg havde fået en Uriaspost.

Bevogtningsfartøjet HAVKATTEN 1945 med svensk camouflagemaling og efter installation af 40 mm rk.

(Foto: SVN Fjernkendingsskole)

Minestryger af MS-klassen med svensk camouflagemaling 1945.

(Foto: SVN Fjernkendingsskole)

OVERSKIBNINGEN

Efter ankomst til Malmö aflagde jeg visit hos stabschefen ved Öresunds Marindistrikt, kommandörkapten K.Graaf, hos

havneofficeren kapten Norén, hos den danske konsul H.Dieden og hos kommandørkaptajn Bangsbøll, der var ældste danske søofficer på stedet med mange fine kontakter både i Malmö og i andre svenske vestkystbyer. Jeg modtog en masse oplysninger om de lokale forhold og om trufne forberedelser, ligesom den aktuelle situation grundig blev drøftet.

Under samtale med Bangsbøll orienterede jeg ham om den fuldmagt, generalen havde givet mig, og bemærkede, at dette helst ikke skulle give anledning til gnidninger. Jeg foreslog ham derfor, at han udstedte en befaling til alle danske enheder på stedet gående ud på, at han indtil videre havde overtaget hvervet som lokal chef for tilstedeværende danske enheder, og at jeg var hans adjutant. Den ide greb han med det samme, slog mig på skulderen og sagde: "Den er fin min dreng. Jeg er chef og Du bestemmer! Det skal nok gå" - og det gjorde det. Vi blev enige om, at jeg skulle tage ophold i MJØLNER, der var udset til at være kommandoskib. Desuden blev Marinekommandoet underbragt i dette skib og i HOLGER DANSKE. Der blev naturligvis afholdt orienteringsmøder med Flotillechefen, skibschefer, Søtransportofficeren og myndigheder i land, og det blev bl.a. aftalt, at lastning af en stor del af Brigadens materiel i S/S RØSNÆS og lægteren SIF skulle iværksættes. Trods god forudgående planlægning kunne vi iøvrigt konstatere, at der stadig var en del løse ender, som skulle knyttes sammen.

Ved marinedistriktet i Malmö etablerede den svenske marine en forbindelsesgruppe på to mand, kommandørkapten G.Fogelberg og kapten Taube, med hvem jeg fik et fortrinligt samarbejde. Dette skyldtes nok ikke mindst, at Taube jo var en af mine skibskammerater fra FYLGIA, og vort nære venskab ryddede alle formaliteter af vejen. Jeg modtog nu samtlige oplysninger om de tyske styrker på Sjælland og i Øresundsområdet, som den svenske marine rådede over. Det fremgik bl.a., at de tyske krydsere PRINZ EUGEN og NÜRNBERG lå i Københavns frihavn, og at der iøvrigt var en stor garnison i byen. Det gjorde det særdeles tvivlsomt at tænke på en overskibning af Brigaden til Københavns nærhed. Det oplystes også, at der lå ret stærke tyske styrker i Helsingør, hvorfor landsætning på åben kyst lidt syd for byen kunne blive aktuel, således som angivet i en af de

planlagte muligheder.

Om aftenen den 2. maj aflagde Leschly og jeg besøg ved regimentstaben, hvor de endelige indskibningsplaner blev drøftet og fastsat - dog med forbehold for sådanne ændringer, som situationens udvikling kunne gøre hensigtsmæssige. Vi kunne da konstatere, at der næppe ville blive behov for de udpegede svenske skibe. Det var naturligvis ikke muligt på dette tidspunkt nøje at angive, hvor udskibning skulle finde sted, men vi hældede mere og mere til den opfattelse, at et tysk sammenbrud var sandsynligt, og at en havn derfor ville blive tilgængelig.

Hen imod midnat den 3. maj fik jeg under et møde med den svenske forbindelsesgruppe at vide, at marinedistriktet havde fået ordre til at gøre klar til eskortering af Brigaden fra svensk havn til midtfarvands. Alle Sundhavne ville være til rådighed, men der pegedes især på Hälsingborg. Samtidig oplyste man, at de svenske orlogsfartøjer skulle ligge på 1 times varsel fra den 4. maj kl. 1200. Denne oplysning tillagde jeg under de foreliggende omstændigheder så stor vægt, at jeg straks sendte ordre til samtlige danske enheder, at sejlvarslet skulle ændres fra 12 til 1 time fra samme tid, og jeg underrettede staben i Stockholm derom.

Næste morgen blev jeg kaldt til telefonen af en meget vred general. Han påtalte, at jeg havde disponeret på egen hånd, og han beordrede nu varslet sat til 6 timer, trods mine forsøg på at få et varsel på en time accepteret. Jeg var ret betænkelig ved et forlænget varsel og havde på fornemmelsen, at generalen ikke var helt bekendt med betydningen af maritime sejlvarsler. Men jeg måtte naturligvis videregive hans ordre, idet jeg for at hindre, at man gik igang med at adskille maskinerier o.l. for eftersyn, tilføjede, at det meget hurtigt kunne blive påkrævet atter at nedsætte varslet, hvad alle skibscheferne forstod og tog hensyn til.

Den 4. maj kl. 2000 var jeg til møde hos forbindelsesgruppen for at modtage orientering om situationen og om den svenske operationsplan for eskorteringen. Chefen for eskortestyrken på to jagere og nogle minestrygere var iøvrigt min tidligere chef for FYLGIA, kommendörkapten Posse. Under mødet hørte vi radiomeddelelsen fra BBC om tyskernes kapitulation - det var

en ejendommelig og gribende stund. Fogelberg rejste sig højtideligt og trykkede mig varmt i hånden med lykønskning, medens Taube sprang op og omfavnede mig, samtidig med at nationalsangens toner lød fra BBC's udsendelse.

Men der var ikke tid til jubel. Jeg sendte omgående telefonisk orientering til alle enheder, beordrede Flotillen på 1 times varsel og gav øvrige skibe besked på at forberede hurtig nedsættelse af varslet, da forlægning til Hälsingborg meget snart kunne blive en mulighed. Jeg vidste, at kommandørkaptajn Kjølsten trods reconvalescens var afrejst fra Stockholm og kunne forventes til Malmö ved 22-tiden ledsaget af sin svenske forbindelsesofficer, kapten K.Engström, og jeg havde derfor sammenkaldt til chefsmøde i MJØLNER kl. 2230. Efter en kort situationsrapport overtog Kjølsten kommandoen, og under et påfølgende møde hos chefen for Öresunds Marindistrikt, kommandör K.G.Ågren indløb lidt over midnat ordre fra Stockholm, at Flotillen og transportskibene skulle afgå til Hälsingborg, hvor de fra kl. 0600 skulle være klar til at modtage Regimentet til indskibning. Det blev klaret trods varsel-intermezzoet.

Med flag og vimpler hejst og under svensk eskorte afgik Flotillen kl. 0200 fulgt lidt senere af MJØLNER og HOLGER DANSKE, medens Hjælpeflotillen og Svitzerflotillen allerede var under gang. Vi havde bedt Leschly tage med MJØLNER, så vi undervejs kunne justere de forskellige planer. Han foretrak imidlertid at haste til Hälsingborg for at modtage Regimentet og overlod justeringen til os. Kl. 0600 var alle skibe på plads i Hälsingborg havn, samtidig med at de første enheder af Regimentet indtraf. Det viste sig, at færgen SVEA lå sejlklar i havnen, og den blev derfor straks rekvireret og indlemmet i transportstyrken.

Straks efter ankomsten skabtes kontakt med regimentstaben, der fik forelagt vor indskibningsplan med oplysning om skibenes placering og meddelelse om, at der var transportofficerer klar til at modtage og vejlede tropperne under indskibningen. Under hensyn til SVEA's tilstedeværelse og med ønsket om straks at få størst mulig styrke over fremfor taktisk spredning fik planerne endnu en mindre justering, hvorefter indskibningen

begyndte kl. 0745. To timer senere blev der givet afgangsbefaling til Flotillen, som medførte en fortropp, der skulle sikre nøglepunkter i havneområdet. Det var kendt, at der befandt sig tyske tropper på Kronborg, men derudover var det sparsomt med oplysninger om forholdene i Helsingør. Meddelelsen om den tyske kapitulation og hjemkaldelsen af Brigaden til Helsingør gjorde dog, at der ikke blev regnet med organiseret væbnet modstand. Umiddelbart efter fortroppen fulgte 2 skonnerter og SVEA med en bataillon ombord.

*Indskibning af Brigadens fortropp i Helsingør den 5. maj 1945.
(Foto: Orlogsmuseet)*

Den svenske eskorte fulgte til midtfarvandslinien og patruljerede derefter langs denne, og kl. 1030 landsattes de første tropper uden modstand i Helsingør havn, hvor der på byledelsens foranstaltning var ryddet kajplads.

Efterhånden som de øvrige troppestyrker var indskibet, afgik disses transportfartøjer, ligesom kommandoskibet MJØLNER stod Hålsingborg havn ud ved middagstid. Sidst på eftermiddagen var hele Regimentet og en del af dets train landsat uden forhindringer. I løbet af formiddagen den 5. maj blev de opfølgende materieltransporter også iværksat, idet køretøjer overførtes med HOLGER DANSKE og SVEA samt den i Helsingør rekvirerede færge DAN. Andet materiel blev transporteret i Hjelpeflotillens skonnerter, herunder store mængder af ammunition samt våbnene til A- og B-styrkerne. Den 6. maj kl. 1200 var Regimentet med samtlige køretøjer og forsyninger overført til Helsingør og kunne afgå mod København. En del yderligere materiel overførtes i løbet af eftermiddagen, men derefter måtte transporterne midlertidigt indstilles på grund af en del skyderi i havneområdet.

Skydningen opstod øjensynligt som følge af misforståelse. Det forlød, at HIPO-folk ville rykke mod Helsingør havn og muligvis angribe vore transportfartøjer. Dette rygte medførte omplacering af skibe og fartøjer i havnen for at få Flotillens enheder således anbragt, at havneområdet og tilstødende gader kunne bestryges. Før forhalingerne var afsluttet, og medens de fleste af Flotillens fartøjer endnu befandt sig udenfor havnen, åbnede vagtposter, der var detacheret fra Regimentet til bevogtning af ammunitionstransportskibene, ild mod en tysk automobil, der passerede havneområdet uden at reagere på anråb. Dette udløste livlig skydning i flere retninger over havneområdet og ind over værftet, og der kom en del skud fra Kronborg-siden. Bl.a. fik MJØLNER en del træffere i stævn samt på bro og i styrehus af håndvåben og maskinskytsammunition, mens den efter forhaling var ved at fortøje på siden af HOLGER DANSKE. Det blev snart åbenbart, at affæren var meningsløs, hvorfor vi i MJØLNER satte signal for "Ophør Ilden", og efterhånden virkede dette. Forinden fandt jeg under en inspektionsrunde en mand på brodækket i HOLGER DANSKE i færd med at beskyde et nærliggende kirketårn, hvori

tårnlugerne var åbne. Han mente at have en snigskytte på kornet, men ved nærmere observation kunne jeg berolige ham med, at silhuetten i tårnlugen var kirkeklokken! Affæren kostede to tyskere livet, og i Flotillen havde vi en såret, søkadede I. Andrup.

Ministrygeren MS 7 står ind i Helsingør havn den 5.maj 1945.(Foto: SVN Fjernkendingsskole)

For at undgå komplikationer blev transportskibene trukket tilbage til Helsingborg, og Flotillen ankrede for natten på Helsingør Red sammen med MJØLNER og HOLGER DANSKE. Forinden skudepisoden var færgerne SVEA og DAN frigivet til ordinær drift.

Den følgende dag var forholdene rolige, og Helsingør blev atter anløbet af Flotillen og transportskibene. Samme dag blev Flotillen afgivet til Søværnskommandoen, som igen var trådt i funktion, og den 8. maj afleveredes MJØLNER og HOLGER DANSKE til DSB, medens Svitser-flotillen samt Hjelpeflotillens skibe efter losning overdroges til respektive ejere. Overskibningen af Brigadens ca. 5000 mand og dens talrige

køretøjer samt store ammunitions- og materielmængder var vellykket gennemført udelukkende på dansk køl i skibe og fartøjer tilhørende flåden, DSB, handelsflåden, fiskerflåden samt Svitser og Det forenede Buggerselskab i et gnidningsløst samarbejde.

Ialt havde 92 officerer, 42 kvarter- og underkvartermestre, 12 kadetter og 27 mather samt ca. 60 værnepligtige af søværnet og 7 civile skippere befundet sig udenfor Danmark. Af disse kom 18 officerer til England, medens 7 hjemkaldtes til tjeneste i Danmark. Resten var tilknyttet Brigaden, efterretningstjenesten og den illegale transportvirksomhed.

Efter overdragelsesforretningerne den 8. maj trådte Brigadens Marineafdeling i afvikling. Dermed var et ejendommeligt afsnit i søværnets historie afsluttet - og et nyt kunne begynde i et frit Danmark.

Efterskrift

Straks efter afgivelsen til Søværnskommandoen blev Flotillens fartøjer forlagt til København. Den 11. maj sejlede de ind i Flådens Leje og fortøjede på Holmen. Her deltog besætningerne i parade for viceadmiral Vedel i forbindelse med genover-tagelsen af Holmen.

Den danske Brigades maritime styrker april 1945.

KOMMANDOFORHOLD:

Chefen for Den danske Brigade, generalmajor K. Knudtzon udøvede kommandoen over de maritime styrker gennem Brigadestabens Marineafdeling (Chef kommandørkaptajn F.H. Kjølse).

STYRKERNE OMFATTEDE:

1. DEN DANSKE FLOTILLE (Chef orlogskaptajn E.T. Sølling).
 Bevogtningsfartøjet HAVKATTEN (110 ts, 2000 hk, 24
 kn, 1-45 cm stævntorp.,
 1-40 mm rk, div. maskin-
 skyts, tågeapp.).

Minestrygerne	MS1-MS7-MS9 (70 ts, 11 kn, 1-20 mm rk, 2 dob. 8mm mg, tåge app.).

Orlogskutterne	K3-K6-K8-K10-) K11-K12-K13-) (3 dob. 8mm mg, K15-K17) tågeapp.)

Motorbåden	FANDANGO

Flotillens bemanning samt basisstyrken (administration og reserver) og søtransportpersonel udgjorde 181 mand: 25 søofficerer (li & re), 2 maskinoff., 1 læge, 30 kvarter- og underkvartermestre, 2 overfyrbødere, 10 søkadetter, 18 vp maskinister, 25 mather og -elever samt 7 civile skippere og 1 depotmand.

Der var anskaffet tre stk. 12 m minestrygningsmagneter til MS-bådene samt ti sæt dobbeltskibs wire-minestrygningsgrej til MS-bådene og de 4 kraftigste orlogskuttere.

Til søværnets beholdninger var der desuden anskaffet ti stk. 18 m og seks stk. 12 m minestrygningsmagneter samt 20 sæt wire-minestrygningsgrej.

Flotillen var baseret på Karlskrona Örlogsstation. Samtlige enheder var fuldt udrustet og bemanded, idet krigsammunion dog var deponeret iland. Øvelser afholdtes i Karlskrona skærgård.

2. DSB-ENHEDER.

Isbryderne MJØLNER (kaptajn Bager) og HOLGER DAN SKE (kaptajn Jørgensen).
Jernbanefærgen STORE BÆLT (kaptajn Hansen).

3. HJÆLPEFLOTILLEN. (Chef kommandørkaptajn F.C.S. Bangsbøll).

10-12 skonnerter og galeaser samt

20-25 fiskekuttere og motorbåde.

(Antal kunne variere afhængig af skibenes beskæftigelse)

4. SVITZER-FLOTILLEN. (Chef direktør, orlogskaptajn H.Kjær).

15 bugser- og bjærgningsfartøjer.

2 løftepontoner og

1 lægter (SIF) samt

S/S RØSNÆS (A/S Dansk-Fransk Dampskibsselskab).

5. ENHEDER FRA FYR- OG VAGERVÆSEN SAMT LODSVÆSEN.

Fyrinspektionsskibene ARGUS (kaptajn J.L.Toft) og

LØVENØRN (kaptajn E.J.Rasmussen).

Lodsdamperen SKAGEN.

6. TRANSPORTSKIBE MV.

140 overskibningsbåde (oplagt i depot. Påhængsmotorer til halvdelen)

8 last- og passagerskibe: BIRGER JARL, RHEA, SIGVARD, OSWIN, GLITT, MARIANNE BRATT samt GEFION og GYLFE (oplagt, lejet tonnage, blev ikke benyttet).

MARINENS BIBLIOTEK

ERHVERVELSER I NOVEMBER/DECEMBER 1991

RETSVÆSEN

Jørgensen, Harald: Da Kystdistriktet fik nærpolti 1817.
(Uddrag af: Fredensborg-Humblebæk lokalhistoriske Forening
1990-1991). Fredensborg 1991. 12 s. bibl.

Sjömilitär Handbok 1959. Stockholm 1959.
404 s.

HISTORIE

Andersen, A.F.: Nyboder og faste Stok,
nr. 1-5/1845 (faksimile). Kbh. 1845. 20 s.

Eekhout, L.L.M. m.fl. (red.): 500 Jahre Marine. Amsterdam
1988. 64 s. ill. bibl.

Feldbæk, Ole: Denmark and the Treaty of Kiel 1814. (Særtryk
af: Scand. J. History 15,
s. 259-68). u.sted. u.år. 10 s. bibl.

Henningsen, Henning: Sømandens våde og tørre grav. (Særtryk
af: Sjøfartshistorisk Årbok 1990). Bergen 1991. 40 s. ill. bibl.

Hollins, Holly: The Tall Ships are Sailing. The Cutty Sark Tall
Ships Races. Newton Abbot 1982. 192 s. ill. kort. index. bibl.

Holm-Petersen, F.: Windjammers under the Old Elephant Flag.
Notes about the old Siamese merchant navy 1824-1900. Kbh.

1979. 107 s. ill. index. bibl.

Orientering om udflytningen fra Holmen. (Søværns-Orientering nr. 10/1991). Århus 1991. 20 s. ill. kort.

Pedersen, Poul-Erik: Et dansk Maritimt indslag i MEIJI-tidens Japan. Kbh. 1991. 22 s. ill. kort. bibl.

Søe-Mænds Gudelig Quarteers-Raab til Søes. For dem, som maa søge sit Brød paa Vandet. u.sted. u. år. 8 s. ill. Ej til udlån.

KRIGSHISTORIE

American Naval Fighting Ships, Dictionary of. Vol. I- Part A. Historical Sketches - Letter A. Washington 1991. 522 s. ill. kort.

Anderson, R.C.: Naval Wars in the Levant 1559-1853. Liverpool 1952. 619 s. ill. kort. index.

Barnett, Correlli: Engage the Enemy more Closely. The Royal Navy in the Second World War. New York 1991. 1052 s. ill. kort. index. bibl.

Forbes, John & Robert Williams: Riverine Forces. Illustrated History of the Vietnam War. New York 1987. 158 s. ill.

Kjølsten, F.H. & S. Thostrup: Generalrapport over den Del af den danske Marine, som i Tiden fra den 29/8 1943 til den 5/5 1945 befandt sig i Sverige. Kbh. 1945. 169 s. Ej til udlån.

The Northern Barrage. (Taking up the Mines). Washington 1921. 80 s. + kort. ill. kort.

Roberts, William R. & Jack Sweetman (eds.): New Interpretations in Naval History. Annapolis 1991. 368 s. ill. kort. bibl.

PERSONALHISTORIE

Liste over officerer, der har været eller er medlem af Søværnets Havarikommission. u.sted 1991. 3 s.

POLITIK

The Alliance's New Strategic Concept. (NATO). Bruxelles 1991. 17 s.

Gottlieb, Henning m.fl. (red.): Fred og Konflikt. Kbh. 1991. 400 s. ill. index. bibl.

Kieler, S.: Betragtninger over Suverænitetshævdelse i relation til Dansk Forsvar. u.sted 1991. 22 s.

Kristensen, Hans m.fl.: Bush and Gorbachev Disarmament Initiatives Effect on Non-Strategic Naval Nuclear Weapons. u.sted 1991. 20 s. bibl.

Paul, Jan-Peter: Ekonomiska Sanktioner som politiskt instrument i intenational politik. Helsingfors 1985. 196 s. ill. bibl.

Rom-deklarationen 7.-8. november 1991. NATO og det nye Europa. Kbh. 1991. 20 s. ill.

Stjernfelt, Bertil: Ålandshavet och Öar - Brygga eller Barriär? Svensk-finsk försvarsfråga 1915-1945. Karlskrona 1991. 199 s. ill. kort. index. bibl.

U-BÅDSVÆSEN. NAVIGATION

Lawliss, Chuck: The Submarine Book. A Portrait of Nuclear Submarines and the Men Who Sailed Them. New York 1991. 160 s. ill. bibl.

SØMANDSKAB

Andersen, Grete Tuxen: Heltedåd og redningsvæsen. Uddrag af: Grenaa og Omegn Før og Nu 1990. s. 39-55. Grenaa 1990. 17 s. ill.

Berkeman, Sune: Knopar och sjömansarbeten. Göteborg 1969. 120 s. ill. index. bibl.

Bowditch, N.: American Practical Navigator 1958. Washington 1958. 1524 s. ill. kort. index.

VÅBENTEKNISKE BØGER

Bofors. u.sted 1958. 120 s. ill. kort.

Friedman, Norman: World Naval Weapons Systems 1991/92, The Naval Institute Guide to. Annapolis 1991. 860 s. ill. index.

GRØNLAND

Lidegaard, Mads: Grønlands Historie. Kbh. 1991. 248 s. ill. index. bibl.

Petersen, H.C. (red.): Grønlændernes historie før 1925. Nuuk 1991. 274 s. ill. index. bibl.

TIDSSKRIFTER

Vandet Rundt. Personaleblad for Farvandsvæsenet. nr. 1/1989 ff. Kbh. 1989.

Kommentarer til nyanskaffelser november/december 1991

*Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg - Årbog 1991.
Helsingør 1991.*

Nærværende bind, nr. 50 i rækken af Museets årbøger udgivet af Selskabet Handels- og Søfartsmuseets Venner, indeholder som sædvanlig læseværdige artikler af forskellig art. Middelalderarkæologen Michael Andersen har studeret Erik af Pommerens barndomshjem, slottet i Darlowo (Rügenwalde), som var forbillede for ringborgen Krogen (Kronborgs forgænger).

Maskinchef Poul Bell, Storebæltsoverfarten, har interesseret sig for Danmarks, og verdens første oceangående motorskib, Selandia fra 1911/12. Bell skriver om menneskene bag dieselmotoren, om teknikernes tekniske og praktiske forsøg og om folkene i maskinrummet.

Den vestindienkyndige arkivar i Rigsarkivet, Erik Gøbel, skriver denne gang om den danske besejling af Vestindien og Guinea 1671-1838, om de forskellige redere og kompagnier i Danmark, Norge, Slesvig og Holsten, der deltog i besejlingen.

Jan Chr. Mohr fortæller om det under 1. verdenskrig etablerede rederi, A.E. Sørensen i Svendborg (som i 1939 var provinsens største) fra dets start til likvidationen i 1987.

En kortere artikel af Karl Peder Pedersen omtaler en speciel bådtype "selling", fundet under et studieophold i Tranquebar. Sellingen er en fladbundet båd, hvis planker er syet sammen. Denne teknik har også herhjemme været kendt, eksempelvis i Hjortspringbåden.

Årbogen afsluttes med direktør Hans Jeppesens omtale af museets dokumentation af livet om bord i motorfærgerne Kronborg, en undersøgelse som fandt sted i efteråret 1989.

Årbogen udgives, som nævnt, af Selskabet Handels- og Søfartsmuseets Venner. Som medlem - for et årligt kontingent på kr. 140,- + porto - får man gratis adgang til samlingerne

på Kronborg Slot og til Orlogsmuseet i København samt tilsendt dets årbøger.

Holly Hollins: The Tall Ships are Sailing. The Cutty Stark Tall Ships Races.

David & Charles, London 1982.

Det første "Tall Ships Race" fandt sted i 1956 da 20 fartøjer sejlede fra Dartmouth til Lissabon. I 1980 deltog 100 skibe i sejladsen, som bl.a. gik til Kattegat og Østersøen.

Bogen, der sammen med andre er en gave fra VA Thostrup, omtaler sejladsen i store træk med mange beskrivelser af de enkelte deltagende fartøjer - heriblandt DANMARK og GEORG STAGE - og livet om bord. Som tillæg findes en oversigt over vinderne i tidligere sejladser og over større sejlførende skibe.

Maritime Film 1900-1982.

Søværnets Museumskommission, Kbh. 1991.

Optagelser af levende billeder i og omkring den danske marine har fundet sted siden år 1900. Forholdsvis tidligt tog søværnet selv filmen i anvendelse til instruktive og informative formål, og visse film er afleveret til søværnets historiske samlinger og deponeret ved museumsmagasinet under Flådestation København og på Orlogsmuseet. Men disse optagelser udgør kun en beskeden del af den maritime filproduktion, som den er kendt fra diverse registranter og filmhistoriske værker. Derfor har Søværnets Museumskommission fundet det hensigtsmæssigt at udarbejde en samlet fortegnelse over dansk- producerede marinefilm i perioden 1900-1982.

Kataloget, der udarbejdet af kommandørkaptajn S. Laub, filmkonsulent J.-R. Lund og instruktør W.H. Poulsen, kan ikke hjemlånes.

*H.C. Petersen (red.): Grønlandernes historie før 1925.
Atuakkiorfik, Nuuk 1991.*

Som mange koloniserede folkeslag har også den grønlandske befolkning førhen måttet acceptere, at deres eget lands historie er blevet skrevet af folk udefra.

I nærværende bog beskriver grønlandske forskere, forfattere og historikere selv deres folks historie, fra de første spor af inuit for ca. 10.000 år siden og frem til indgangen til et moderne samfund omkring 1925.

Hovedvægten er lagt på udviklingen i 18- og 1900-tallet og giver en fremstilling af den politiske historie sideløbende med en beskrivelse af udviklingen i erhvervsforhold, kulturliv, skole- og uddannelsesforhold, sundhedsvæsenet og menneskers daglige liv.

William R. Roberts & Jack Williams (eds.): New Interpretations in Naval History. Selected Papers from the Ninth Naval History Symposium.

Naval Institute Press, Annapolis 1991.

Det niende symposium blev afholdt 18-20 oktober 1989, og nærværende bog indeholder 21 artikler, udvalgt blandt de ialt 55 forelæsnings, som symposiet blev præsenteret for.

1. del med titlen "Navies of the Ancient Aegean" har 4 artikler om det 5. århundredes flådetaktik, triremen og om den rhodesiske flåde.

2. del omhandler "Navies at Peace" og spænder fra den amerikanske flådemission i Peru 1920-30 over England og nedrustning i mellemkrigsårene til mytteriet på den hollandske "De Zeven Provinciën" i 1933.

3. del: "Navies Short of War" har tre indlæg: Den hemmelige tyske u-bådsvirksomhed i Den spanske Borgerkrig, USA's forhold til Martinique efter Tysklands fald i 1940 og USA og Den persiske Golf.

"Navies at War" spænder fra franske planer i Vestindien 1781 over den første Balkankrig 1912-13, minekrig i Østasien 1939-41 til et essay om konvojer.

5., 6. og 7. del omhandler amfibieoperationer, US Marine Corps og forholdet mellem flådestyrker og industrifyrster.

Bertil Stjernfelt: Ålands Hav och Öar - Brygga eller Barriär? Svensk-finsk försvarsfråga 1915-1943.

Marinlitteraturföreningen (Nr. 72), Stockholm 1991.

Kungl. Örlogsmannasällskapet har for et par år siden indledt et projekt: "Sjöförsvaret i säkerhetspolitiken" og nærværende bog er den første i en forhåbentlig kommende serie.

Bogen beskriver og analyserer både sagligt og fængslende udviklingen under og imellem de 2 verdenskrige. Uden at spørge Finland sendte Sverige en militær ekspedition til øerne i 1918. Hvad var egentlig formålet? Tyve år senere blev de to nabostater enige om et fælles forsvar af den demilitariserede øgruppe, men Sveriges regering fik kolde fødder. Var Sverige neutral? Blev Finland svigtet? Hvordan gik samarbejdet mellem den politiske og militære ledelse?

Også andre spørgsmål behandles i bogen, såsom Marinens rolle som sikkerhedspolitisk instrument og Ålandsøerne i et nyt Europa. Vil øgruppen igen blive et "Nordeuropæisk stridsæble" eller vil den blive "fredens øer"?

A.H.

ORIENTERING OM PRISOPGAVE

Tidsskriftets læsere gøres opmærksom på, at

U.S.Naval Institute,

som udgiver det månedlige tidsskrift

PROCEEDINGS,

har udskrevet "Fifth Annual International Navies Essay Contest" over følgende emneområde:

"(Essays should cover)..strategic, geographic, and cultural influences on individual or regional navies, their commitments and capabilities, and relationships with other navies"

De tre bedst bedømte besvarelser vil blive præmieret med et kontant beløb og bragt i PROCEEDINGS.

Besvarelsen må max. omfatte 3000 ord og skal være U.S.Naval Institute, Annapolis, Maryland 21402, United States i hænde

senest 1. august 1992.

Nærmere oplysninger kan indhentes hos Søe-Lieutenant-Selskabets sekretariat.

Redaktøren.

NAVAL DEFENCE

Swedish Ordnance, a new name for a new company, continuing the traditions of its predecessors – Bofors and FFV Ordnance. Swedish Ordnance's naval defence systems cover every attack aspect of the enemy.

Air Defence Systems – guns and ammunition for the rapid and early destruction of attack aircraft, helicopters and anti-ship missiles.

Torpedoes – both heavyweight and lightweight for combating all types of surface and underwater craft.

ROVs – specially adapted remotely operated vehicles for clearing mines even in the most difficult locations.

Swedish Ordnance

S-691 80 KARLSKOGA, Sweden
Telephone +46 586 810 00
Telefax +46 586 581 45. Telex 73210 sword s

Tidsskrift for Søværnen

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Redaktør:
Orlogskaptajn L. Rosendahl Christophersen

Nr. 2 – 1992

163. ÅRGANG

HANS BUCH+CO
INGENIØR OG HANDELSFIRMA A/S

Svanevej 6 2400 København NV 31 83 12 12

Rapid and Early Destruction

The stealth designed cupola is ready for the coming generation of SES ships.

Rapid and early destruction of aerial threats is vital if defending units are not to be saturated by attacks.

Up until now the way of combating this has been by massive investments in missile systems and conventional close range CIWS.

But Bofors' TRINITY air defence gun system has many advantages over missiles and conventional CIWS – it costs less, weighs less, takes up less space, is easier to install, has low magnetic signature, and is more versatile and flexible.

Bofors has precisely balanced super-accurate gun, programmable ammunition and computerized fire control to produce a gun system that can tackle multiple attacks in rapid succession and in a jammed environment.

TRINITY is the only gun system that assures the defence and self-defence of naval surface vessels against all levels of the aerial threat – even seaskimmers and terminal phase dive anti-ship missiles – and fulfils the secondary role of combating surface targets.

BOFORS

BOFORS AB
S-691 80 KARLSKOGA, Sweden
Telephone +46-586 810 00
Telex +46-586 581 45. Telex 73210 bofors s

DANSK REPRESENTATION: ARMMAN ApS. Stationsvej 28, Postbox 54, 2791 Dragør. Tlf 32 53 79 00. Fax 32 53 79 12

SYSTEMATIC

software engineering a/s

Software for:

- Command and Control
- Communication
- Electronic Warfare
- Message Formatting
- Real-time
- Graphic
- Simulation

Systematic Software Engineering A/S
Søren Frichs Vej 42K
8230 Åbyhøj
Tlf. 86 15 18 86

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

Udgivet af Søs-Lieutenant-Selskabet

REDAKTØR:

Orlogskaptajn
L. Rosendahl Christophersen
Forsvarskommandoen, PLU 1
Postboks 202
2950 Vedbæk
Telefon 42 89 22 55, lokal 4513

Ekspedition og regnskabsafdeling
(undtagen annoncer)

Fr. T. WETHJE

Søs-Lieutenant-Selskabet
Overgaden over Vandet 62 B
1415 København K
Telefon 31 54 05 52
Giro 2 04 77 64
Privat: 31 58 00 85

ISSN 0040-7188

ANNONCEEKSPEDITION

Orlogskaptajn
Bo Heisterberg- Andersen
Søværnets Materielkommando
Holmen
1433 København K
Telefon 31 57 22 55 - 4270

TRYKKERI:

FairPrint A/S
Københavnsvej 106
4000 Roskilde
Telefon 46 75 75 20
Telefax 46 75 75 22

2

Forsidebillede: Øvelseskutterne SVANEN og THYRA

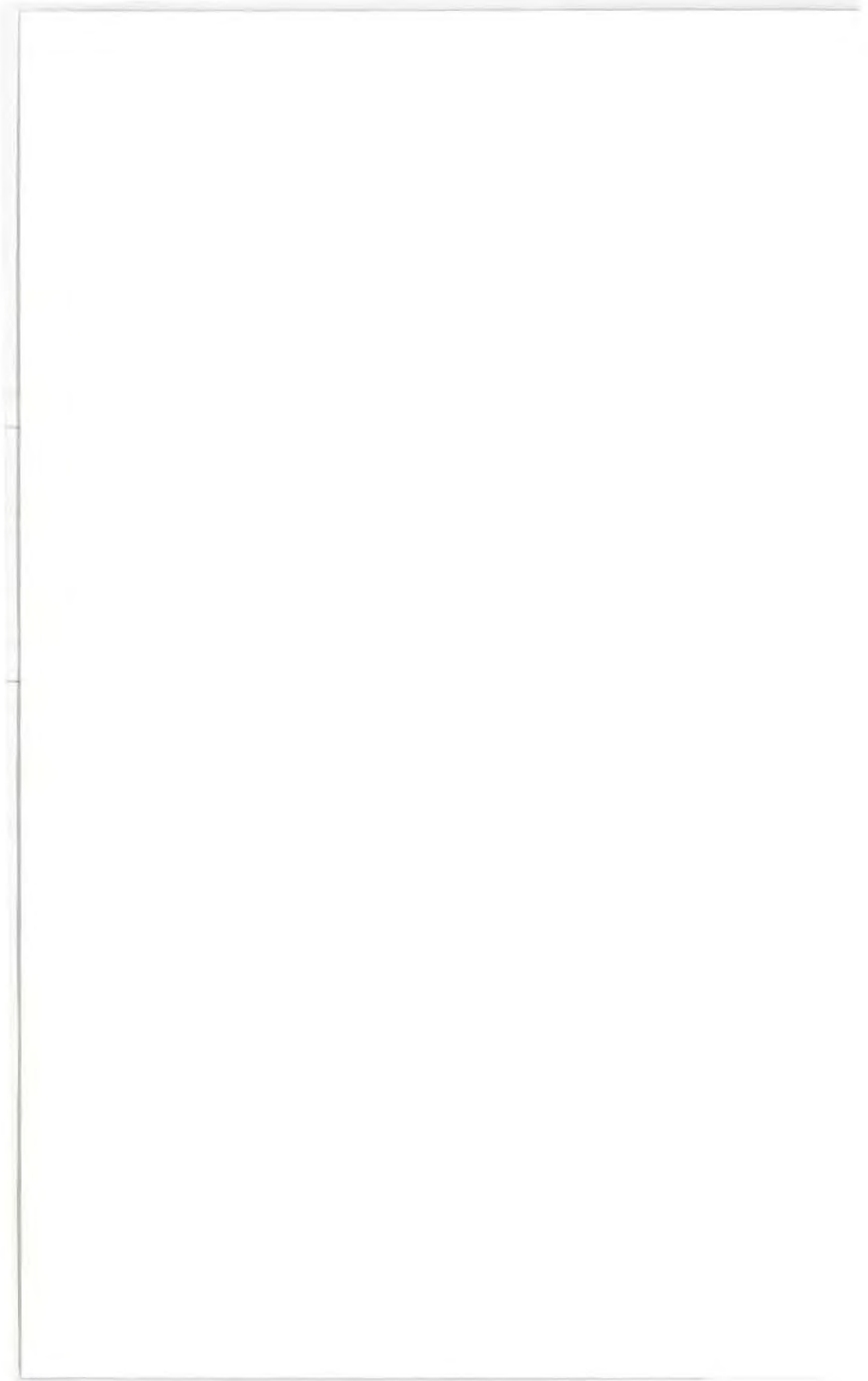
Eftertryk kun med redaktørens tilladelse.

INDHOLD

SIDE

SØVÆRNETS FREMTID.....	69
Af Kaptajnløjtnant T.Ø.Jørgensen	
THE GERMAN NAVY.....	84
HENSIGTEN MED P-83.....	103
Af Kommandør J.D.Brusendorff	
MARINENS BIBLIOTEK.....	123

SØVÆRNETS FREMTID

ET DEBATINDLÆG

Af Kaptajnløjtnant T.Ø. Jørgensen

Indlægget er udfærdiget før offentliggørelsen af Rapport vedrørende Forsvarets Struktur og Størrelse i marts 1992 og er efter forfatterens ønske ikke senere bearbejdet. Der forekommer derfor i artiklen ingen henvisninger eller stillingtagen til denne rapports konkrete indhold.

Forfatteren gennemgår p.t. stabskursus i Tyskland.

Tak til Søe-Lieutenant-Selskabet og kommandør K.H. Winther (KHW) for at initiere en stærkt tiltrængt debat om søværnets fremtid.

I en tid hvor dagens utopi er morgendagens realitet, er det som angivet i KHW debatoplæg forbundet med en vis risiko at beskæftige sig med fremtiden. Men faren for at blive overhalet af realiteter skal heller ikke afholde mig fra at yde et bidrag til debatten, og da jeg ydermere besidder et Tordenskiold-nummer, der gør min aktuelle position i forsvarets hieraki insignifikant, vil mit indlæg munde ud i konkrete forslag til tilpasning af søværnets struktur til fremtidens udfordringer og behov.

Men inden jeg når så vidt, er det nødvendigt at klarlægge hvilke præmisser, der ligger til grund for mine betragtninger.

I KHW debatoplæg fastslås det, at "der ikke er et overbevisende behov for at udvide den politisk orienterede del af den militære debat". Nu er det for mig vanskeligt helt at fastslå betydningen af dette postulat, idet begrebet ikke entydigt defineres. De efterfølgende eksempler på emner, der angiveligt kan/bør diskuteres antyder, at debatten efter KHW opfattelse bør foregå på et relativt praktisk niveau med det formål at inspirere hinanden, øge den faglige professionalisme og effektivisere vort værn. En sådan debat kan jeg naturligvis ikke være modstander af. Men i den aktuelle situation, hvor der er nedsat et udvalg, der skal barsle med et oplæg til en justering af Forsvarskommisionens forslag til formulering af forsvarrets formål og opgaver, mener jeg det er af afgørende betydning, at der i søværnets officerskorps skabes en bred debat om værnets fremtidige udviklingsmuligheder. Dels for at sikre at den iderigdom, Søe-Liutenant-Selskabets medlemmer besidder, bliver udnyttet i en frugtbar og kritisk debat i Tidsskrift for Søvæsen til glæde for tidsskriftets læsere og søværnets ledelse, der i givet fald kan benytte de bedste tanker i det aktuelle arbejde med revisionen af forsvarrets formål og opgaver. Men ligeså vigtigt er det at sikre, at man gennem en fordomsfri debat, i en tid præget af store forandringer og hvor de fremtidige arbejdsbetingelser for forsaret og søværnet skal fastlægges, giver unge officerer mulighed for at fremføre synspunkter i vores maritime fagtidsskrift og dermed minimerer risikoen for, at frustration bliver drivkraften til "politiske" officerers ekspertudtalelser i dagspressen til skade for forsvarrets omdømme.

Der er med andre ord en vis risiko for at mit indlæg vil kunne klassificeres som henhørende til det som KHW udlægger som den politiske del af den militære debat. I givet fald må det tages som udtryk for, at jeg ikke deler KHW opfattelse af hvad der bør diskuteres, hvortil kommer, at enhver meningstilkendegivelse om samfundsrelaterede problemer nødvendigvis vil være værdiladet.

Et andet forhold jeg må henlede opmærksomheden på, er, at jeg siden maj 1990 har været tjenestegørende uden for landets

grænser og dermed afskåret fra mange nationale informationer. Jeg beder derfor om overbærenhed overfor manglende konkret viden, ligesom nogle af de fremførte synspunkter givetvis allerede har været diskuteret i søværnet og Selskabet. På den anden side betyder det forhold, at jeg ikke er belastet af kendsgerninger og aktuel viden om søværnets forhold og præferencer, at jeg med større frihed og (skrå-)sikkerhed kan skrive dette indlæg.

SØVÆRNETS EKSTERNE RAMMEBETINGELSER.

Jeg kan generelt tilslutte mig KHW redegørelse om forsvarets og søværnets eksterne rammebetingelser.

Frasat det militære restpotentiale, der fortsat befinder sig i vort nærområde, har de politiske omvæltninger i det tidligere USSR til konsekvens, at den militære trussel mod Danmark og NATO i form af en traditionel øst/vest konfrontation nu er historie. Vi kan med andre ord frigøre os fra den mentale spændetrøje den kolde krig igennem generationer har fastholdt os i. På den anden side kan forsvaret ikke i samme grad som tidligere benytte en klart defineret trussel som argumentation for fortsatte bevillinger.

Den militære trussel er ikke længere planbar. Den nye verdensorden - eller mangel på samme - har vist, at freden ikke som ventet af nogle er brudt ud. Derimod har tabet af de østvendte skyklapper gjort vores bevissthed om, at vi lever i en konfliktfyldt verden, større. Som følge af problemernes globale karakter (befolkningsekspllosion, narkohandel, forurening ect), den udbredte internationale handel og den vestlige verdens afhængighed af råstoffer, er det logisk at antage, at de fleste konflikter har implikationer for Danmark med deraf følgende medansvar for forebyggelse og konfliktløsning.

I NATO går den strategiske udvikling som følge af det forlængede strategiske varsel i retning af, at den kollektive sikkerhed i første række skal varetages af forholdsvis små,

multinationale styrker på et passende højt reaktionsniveau, bakket op af nationale styrker i lavere beredskab. Som det altid er tilfældet for internationalt samarbejde, har de, der aktivt medvirker i samarbejdet og tager del i byrdedelingen, størst indflydelse.

Udviklingen indenfor EF, WEU og CSCE har på længere sigt relevans, men på nuværende tidspunkt ingen implikationer for søværnet. Derimod har Danmarks aktive deltagelse i FN betydning, hvilket OLFERT FISCHERS deltagelse i blokaden af Irak er det seneste eksempel på.

SØVÆRNETS INTERNE RAMMEBETINGELSER.

Søværnet er som bekendt en del af vort integrerede forsvar. Dermed finansieres søværnet over det fælles forsvarsbudget. Dette forhold medfører, at søværnets udvikling hidtil har været fastlagt i samklang med de øvrige værn for i videst muligt omfang at opfylde forsvarskoncepten, der er den militære ledelses fortolkning af forsvarets formål og opgaver.

Gennem 70-erne og 80-erne har forsvarets situation været præget af et klart - mere eller mindre selvskabt - misforhold mellem mål og midler, der i søværnet har været søgt reguleret over aktivitetsniveauet og dermed begrænset vore professionelle færdigheder. Ansvar for forholdet kan ikke alene tilskrives politikerne. Misforholdet var også en konsekvens af en stor uvilje i forsvarets ledelse til at tilpasse forsvaret organisation til det budget, man havde til rådighed. Først med forsvarskommissionens rapport, blev der skabt et sundt grundlag for forsvarets virksomhed, selvom der fortsat er et så ringe aktivitetsniveau, at motivation og uddannelse lider skade.

Arbejdet i forsvarskommissionen synes også at genskabe den gensidige tillid mellem officerer og politikere som blandt andet den stædige og urealistiske kampagne søværnet førte for at bevare fregatterne, havde slået skår i. Jeg kan med andre ord

tilslutte mig KHW opfattelse af, at forsvarspolitik i dag synes at være præget af realisme og pragmatisme. End ikke de udtalelser, formanden for socialdemokratiet har fremsat med krav om en halvering af forsvarsbudgettet kan rokke ved min opfattelse. Tværtimod tager jeg den socialdemokratiske forsvarspolitiske ordførers efterfølgende kvalificering af kravet som udtryk for den realisme, der præger dagens forsvarsdebat.

Bevarelsen af forsvarets "politiske" troværdighed forudsætter, at forsvaret selv kommer med realistiske alternativer til sin sammensætning og struktur inden for de nugældende budgetrammer og med skyldig hensyntagen til den forandrede sikkerhedspolitiske situation. Som en del af forsvaret må også søværnet medvirke til, at de politiske beslutningstagere præsenteres for muligheder, der reflekterer den ændrede sikkerhedspolitiske situation. Det er i denne forbindelse værd at nævne, at den tyske flåde allerede før genforeningsaftalen blev en realitet, havde påbegyndt en reduktion af personelstyrken og sejlene enheder begrundet i den gunstige sikkerhedspolitiske udvikling samt i erkendelse af, at den eksisterende struktur ikke kunne viderføres indenfor en formodet uændret budgetramme. Som følge af den tyske flådeledelses fremsynethed blev marinens andel i den i genforeningsaftalen fastsatte reduktion af "BUNDESWEHR" tilsvarende mindre og kunne tilpasses den igangværende rationalisering.

Søværnets kampenheder er uden undtagelse designet og bygget med indsats i Østersøen og de indre danske farvande som hovedopgave. Som følge heraf besidder kun korvetterne i kraft af deres størrelse de egenskaber, der fordres for at operere i hele NATOs maritime forsvarsområde. På grund af begrænset udholdenhed og mangel på egnet nationalt forsyningskib, er korvetterne afhængige af havnefaciliteter eller andre nationers forsyningskibe.

Det er i den forbindelse tankevækkende, at det var søværnets egen ledelse, der i sin tid begrænsede korvetternes mulighed for deltagelse i STANAVFORLANT ved, i iver efter at bevare de

driftsmæssige alt for dyre fregatter, at postulere at fregatterne som de eneste havde den fornødne sødygtighed og udholdenhed til operation i Atlanten. Først med OLFERT FISCHERS deltagelse i FN-blokaden af Irak blev denne påstand entydigt tilbagevist.

Som følge af kampenhedernes generelt begrænsede udholdenhed kombineret med det reducerede aktivitetsniveau, er længere togtperioder en undtagelse. Dette har naturligvis betydning for det sejlene personels, og deres familiers, forhold til søtjeneste.

Som en integreret del af søværnets fredstidsopgaver løser marinen en række civilprægede opgaver. Hertil hører SAR, forureningsbekæmpelse, søopmåling, isbrydning, minerydning m.v. samt ikke at forglemme inspektionstjeneste ved Færøerne og Grønland. Fælles for alle opgaver er, at de ikke berøres af de sikkerhedspolitiske forandringer. Endvidere finansieres størstedelen af opgaverne over civilafsnittet og belaster således ikke forsvarsbudgettet.

Specielt vil jeg fremhæve inspektionstjenesten, der, udover en betragtelig materielfornyelse i form af THETIS-klassen, også repræsenterer søværnets absolut højeste aktivitetsniveau og største sejlene personelreserve. Uagtet at inspektionsskibseskadren (ISE) løser en af forsvarets og søværnets fundamentale opgaver, suverænitetshævdelse, har tjenesten ikke været synderlig populær blandt søværnets taktiske officerer. Den isolerede tjeneste, togternes længde og de civilprægede opgaver har foranlediget, at eskadren har haft en ringe status i søværnets taktiske elite. Omvendt har jeg i min ISE-tjeneste, fraset et enkelt togt, ikke registreret nogen udbredt interesse blandt chefer og taktiske officerer for at udnytte de muligheder, der i Nordatlanten eksisterer for operativt samvirke med allierede styrker.

Søværnet driver en omfattende landbaseret organisation, der udgør ryggraden i overvågningen af de indre danske farvande. Tilknyttet farvandsovervågningen er en række enheder, primært

af STANFLEX- og BARSØ-klassen, hvis opgave er at identificere radarkontakter og dække hullerne i farvandsovervågningens landbaserede radarorganisation. Farvandsovervågningen i vore indre farvande har altid haft en høj prioritet som følge af det danske ansvar for kontrollen med adgangsvejene til Østersøen. Behovet for kontinuerlig overvågning medfører store personelorienterede udgifter.

Søværnet har generelt haft mulighed for at opretholde et relativt højt beredskab i de udrustede enheder. Søværnets sejlede enheder og operative landinstitutioner bemannes primært af kontrakt- eller tjenestemandsansat personel. Søværnet betjener sig kun i ringe omfang af værnepligtigt mandskab.

Søværnets øverste ledelse består af to ligestillede kommandoer (jeg tillader mig her at se bort fra Færøernes og Grønlands Kommando), begge organisatorisk underlagt Forsvarskommandoen. Uden iøvrigt at kunne udtale mig om karakteren af samarbejdet mellem de to kommandoer mener jeg, at forholdet må vanskeliggøre udviklingen af en konception for søværnets fremtidige udvikling.

Ligeledes er den eksisterende inddeling af søværnets sejlede enheder i respektive eskadrer mere et udtryk for tradition end rationalitet.

KONSEKVENSER AF SØVÆRNETS IN- OG EXTERNE RAMMEBETINGELSER.

Mens jeg foran har forsøgt at fremhæve de rammebetingelser, som forekommer mest væsentlige for søværnets fremtidige udviklingsmuligheder, vil jeg i det efterfølgende prøve at uddrage konsekvenserne med henblik på at fremsætte nogle konkrete forslag til, hvorledes søværnet efter min opfattelse bør tilpasses de ændrede forhold.

Det forbedrede forhold mellem øst og vest bevirker at der ikke længere tales om en militær trussel, men om risiko. Denne

ændring, sammenholdt med erkendelsen af, at verdenssamfundet er konfliktfyldt, betyder, at dansk forsvar, herunder også søværnet, ikke længere entydigt behøver at optimeres til en militær konfrontation i Østersøområdet. Derimod synes udviklingen at favorisere befordring af maritime enheders flexibilitet og evne til krisestyring.

De ændrede sikkerhedspolitiske betingelser betyder, at det er urealistisk at planlægge med øgede forsvarsbevillinger. Tværtimod må reduktioner forudses og derfor indgå som parameter for planlægningen.

Instabiliteten i forskellige regioner og det forbedrede øst-vest klima sandsynliggør et behov for flere kriseoperationer i FN-regi. Men også andre problemfelter med globale implikationer vil i takt med den stigende erkendelse af nødvendigheden af internationalt samarbejde, kunne stille søværnet overfor nye udfordringer. Som eksempel på opgaver, hvor dansk deltagelse kunne være relevant, er bestræbelserne på at bekæmpe narkotikaeksporten fra Sydamerika til USA og Europa. For øjeblikket deltager flåderne fra USA, England og Holland i løsningen af denne opgave.

Det øgede strategiske varsel medfører, at behovet for indsatsberedskab aftager. Dette forhold bevirker, at der i fremtiden vil være behov for at gennemføre mobiliseringsuddannelse på flere af søværnets enheder og at den hidtidige begrænsede anvendelse af værnepligtige bør revurderes.

Begrænsninger i driftsmidler vil betyde, at enheder med et stort ressourceforbrug og som ikke kan anvendes til løsning af andre end rent militære opgaver i vort nærområde, bliver en uacceptabel driftsmæssig belastning.

Forbedringen af klimaet mellem øst og vest reducerer den militære betydning af adgangsvejene til Østersøen. Dette forhold, sammenholdt med den øgede kanalisering af trafikken til og fra Østersøen forårsaget af Storebæltsbrobyggeriet, bør føre til en

revurdering af farvandsovervågningskonceptet.

Det stigende danske engagement i FN- fredsbevarende operationer gør det relevant at undersøge behovet for at forbedre søværnets mulighed for at yde maritim støtte til transport og logistik.

Søværnets civilprægede opgaver vil ikke blive berørt af den ændrede sikkerhedspolitiske situation. Tværtimod er incitamentet til at løse flere civilprægede opgaver for at rationalisere det hertil anvendte, nationale ressourceforbrug og samtidigt sikre søværnet et rimeligt aktivitetsniveau, blevet større. En rationel udnyttelse af søværnets ressourcer begrænses generelt af den infleksible afgrænsning mellem forsvarsbudgettet og civilafsnittet. Afgrænsningen, der, såvidt jeg ved, er politisk betinget, er formentlig et produkt af den politiske stemning, der knyttede sig til den nu overståede øst/vest polarisering. Med den nye situation, hvor grænserne mellem rent militære operationer og forskellige former for krisestyring bliver mere diffus, er der grund til tro at politikeres snusfornuft samt den brede politiske accept af dansk deltagelse i FN-operationer, vil gøre skellet mindre skarpt.

Som følge af kampenhedernes generelt lave aktivitetsniveau samt fikseringen på Sundet Syd operationer er det tvivlsomt, om en omstilling af søværnets generelle operationsmønster til sejladsperioder af længere varighed, kan gennemføres uden personelproblemer indenfor alle kategorier.

Søværnets eskadrestruktur er ikke optimal og rationel, og reflekterer ikke det fleksibilitetsprincip, der dannede grundlaget for STANFLEX-konceptet. Tilsvarende gør adskillelsen af logistik i ordets bredeste betydning fra søværnets operative ledelse, det unødigt vanskeligt at fastlægge en egentlig konception for søværnet.

FORSLAG TIL TILPASNING AF SØVÆRNETS STRUKTUR TIL FREMTIDENS UDFORDRINGER OG BEHOV.

I det efterfølgende vil jeg fremsætte en række konkrete, mere eller mindre kontroversielle forslag til tilpasning af søværnet til fremtidens udfordringer og behov:

1. Nedlæg torpedobådseskadren og oplæg alle enheder af WILLEMOES-klassen. Forslaget begrundes med, at enhederne er for dyre at sejle med, og da de samtidigt ikke kan løse andre end rent militære opgaver, besidder de ikke en tidssvarende fleksibilitet og driftsudgifterne kan derfor ikke begrundes i sideløbende løsning af civilprægede opgaver.
2. Nedlæg mineskibseskadren og oplæg alle enheder af FALSTER- og SUND-klassen. Forslaget begrundes med det utidssvarende materiel med tilhørende høje driftsudgifter samt det øgede strategiske varsel. Opgaven med etablering af minefelter overtages af en kombination af statsskibe og søværnets øvrige til rådighed værende enheder. Som følge af omlægningen af den taktiske officersuddannelse er der ikke længere et behov for en dedikeret uddannelsesenhed.
3. Det logistiske ansvar for søværnet bør uddelegeres fra Forsvarskommandoen til Søværnets Operative Kommando. Samtidigt underlægges Søværnets Materielkommando SOK. Dette forslag, der leder tankerne hen på tiden før etableringen af Forsvarskommandoen, skal suppleres af selvstændigt budgetansvar og ret til selv at udnytte rationaliseringsgevinster. Forslaget skal stimulere alternativtænkningen som afløser for de generelle nedskæringer og aktivitetsbegrænsninger, vi hidtil har oplevet. Forsvarskommandoen skal i denne organisation være en målanvisende og ressourcefordelende koncernledelse med underlagte divisioner (værn) med selvstændig økonomisk og planlægningsmæssig frihed indenfor afstukne helhedsrammer.

4. Farvandsovervågningen begrænses til kun at omfatte aktiveringen af et af distrikterne NAVDISSOUND og NAVDISKAT ad gangen. Det distrikt, der ikke har vagten, afspadserer. Målsætningen for farvandsovervågningen skal ikke længere være at have fuldt overblik over aktiviteterne i de indre danske farvande. Overvågningen skal være "random" og kun atypisk adfærd skal udløse krav om investigering. Håndhævelsen af de danske gennemsejlingsbestemmelser finder sted i de trafikale knudepunkter i Lillebælt, Storebælt og Øresund. Etableres der en egentlig trafikkontrol af de mest besøgte områder udføres denne funktion af søværnets personel. Distrikternes underlagte enheder patruljerer områderne i overensstemmelse med deres patruljedirektiv, der også fastsætter omfanget af civilprægede opgaver som eksempelvis miljøundersøgelser.

Begrænsningen af farvandsovervågningen er begrundet i den forbedrede sikkerhedspolitiske situation i vort område, og skulle gerne medføre en mærkbar reduktion af de personelorienterede udgifter.

5. SMK får ansvar for at opretholde det foreskrevne materiellmæssige beredskab. Alle eskadrer, fraset u-bådseskadren og søværnets flyvetjeneste, nedlægges. Søværnets enheder organiseres i to flotiller, begge underlagt SOK. Flotillestabene har respektivt ansvaret for enhedernes uddannelse og aktiviteter i området nord og vest for Skagen og i de indre danske farvande og Østersøen. Flotillerne tildeles enheder af SOK i overensstemmelse med opgaver og uddannelsesbehov. Personel- og økonomiforvaltning varetages af SOK. Flotillestabenes ansvarsområde er med andre ord begrænset til uddannelse og operativ ledelse på CTG niveau.

6. Som kompensation for de udfasede enheder bygges et antal nye enheder af THETIS-klassen og et antal nye STANFLEX-enheder. Alle inspektionskibe udrustes med tidssvarende og eksisterende pointdefense luftforsvar, eksempelvis af typen GOALKEEPER. Enhederne forberedes endvidere til HARPOON- bestykning. Egentlig ombordtagning af sømålsmis-

siler bør bero på en folketingsbeslutning i forbindelse med deltagelse i kriseoperationer eller som en del af forsvaret af Danmark. Primære opgaver for inspektionsskibene er patruljetjeneste ved Grønland og Færøerne, deltagelse i STANAVFORLANT/STANAVFORMED eller i fredsbevarende FN-operationer. Inspektionsskibene vil iøvrigt også være velegnede i det nye Østersømiljø.

Baggrunden for forslaget er at inspektionsskibene repræsenterer en udholdende, økonomisk enhedstype med et stort bestykningspotentiale og tilsvarende alsidig operativ anvendelighed. Til de, der måtte mene, at forslaget repræsenterer en næsten utilstedelig mangel på politisk realitetssans, vil jeg blot henvise til at vi på mange områder undervurderer vore politikeres fornuft. Som eksempler på denne fornuft kan jeg dels erindre om folketingsbeslutningen om OLFERT FISCHERS deltagelse i FN-blokaden af Irak, som jeg er overbevist om overraskede hovedparten af Søe-Liutenant-Selskabets medlemmer. Men også beslutningen om at modificere 4 af søværnets 8 LYNX helikoptere til en kampversion beviser politikeres realitetssans, for de nævnte helikoptere var mig bekendt anskaffet på nogenlunde samme præmisser som inspektionsskibene.

Endvidere er det væsentligt at fastslå, at den optimale udnyttelse af inspektionsskibenes sensorer nøje knytter sig til besætningens træningstilstand, der igen er bestemt af øvelsesmulighederne. Man kan med andre ord ikke forvente, at en uerfaren og utrænet sonaroperatør kan erkende tilstedeværelsen af en ubåd inden for territorialgrænsen, hvis man ikke tidligere har givet ham mulighed for at få erfaring i og tillid til sit udstyr gennem deltagelse i ASW øvelser under kontrollerede forhold og mod ubåde af en type, der er relevant for operationsområdet i Nordatlanten. Selv politikere fra SF, der har stemt for anskaffelsen af THETIS-klassen, må have en interesse i at give skibet bedst mulige betingelser for at håndhæve dansk suverænitet i farvandet omkring Færøerne og Grønland. Og dette fordrer, hvad enten man kan lide det eller ej, international øvelsesdeltagelse.

7. Der iværksættes en stabsstudie med henblik på at fastlægge behovet for et oceangående forsyningskib, der kan understøtte forsvarets fremtidige operationer uden for Danmark. Forsyningskibet som jeg umiddelbart forestiller mig af samme type og størrelse som de transportfærger, rederiet MERCANDIA sejler med, bør kunne indrettes med containere, der f.eks. kunne indeholde operationsudstyr og hospitalssenge, således at skibet kunne fungere som flydende hospital. Andre muligheder er transport af FN-soldater og andet militært udstyr, ligesom forsyningskibet ville være en velkommen del af en TASK GROUP. Anskaffelsen af forsyningskibet ville med andre ord supplere den vifte af muligheder, der er til rådighed for landets politiske ledelse som reaktion på fremtidige kriser og mangfoldiggøre muligheden for profileret humanitær hjælp til kystnære kriserområder. Som del af det alsidige indsatsspektrum kunne skibet endvidere anvendes som uddannelsesskib.

8. Søværnet må udarbejde et koncept for mobiliseringsuddannelse af STANFLEX-enhedernes besætninger og herunder overveje muligheden for at anvende et større antal af værnepligtige. Kriteriet for værnepligtstjenesten til søs bør være relevant civil uddannelse.

9. Fremtidige byggeprogrammer må, som det er tilfældet i den tyske flåde, være designet til indsats i hele NATOs maritime område og besidde en høj grad af fleksibilitet således, at både sømilitære og civile samfundsopgaver kan løses effektivt.

10. Søværnets ledelse bør tilskynde, at der i ministerielt regi nedsættes en arbejdsgruppe med henblik på at udvide det civile opgavespektrum, søværnet medvirker til løsning af. Søværnet skal naturligvis ikke alene indrette sig på at løse civilprægede opgaver, og det bør derfor samtidigt sikres, at rimelig operativ samvirkeuddannelse gennemføres. På den anden side er ingen opgave, der medfører sejlads, for ringe. Det bør i den forbindelse huskes, at mere end 60% af en gennemsnitsbesætnings rutinemæssige arbejdsopgaver *ikke* afhænger, af hvilken operation eller opgave skibet konkret løser. For

maskinist, kabyspersonel, rorgænger og vagtchef m.v. betyder selv ikke-operationelle forlægninger mere rutine og - forhåbentligt - færre havarier.

11. Policy for fremtidige materielanskaffelser må være, at man sikrer sig, at det materielmæssige ambitionsniveau ikke bliver så højt, at de materielorienterede udgifter sluger driftbudgettet og dermed gør søværnets flådestationer til højteknologiske elefantkirkegårde med skibe tøjret til kaj.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Jeg har i dette debatindlæg forsøgt at identificere de forhold, jeg anser for at være af størst betydning for søværnets fremtidige udviklingsmuligheder. I tilknytning hertil har jeg fremsat en række forslag, der efter min opfattelse repræsenterer et bud på, hvorledes søværnet bør ruste sig til fremtiden. Dem kan man naturligvis være uenige i, og jeg glæder mig derfor også til den efterfølgende, forhåbentlige livlige debat i Tidskriftet.

Men uagtet at TfS læsere måske ikke kan tilslutte sig mine forslag, håber jeg, at der blandt Selskabets medlemmer er bred enighed om at en positiv fremtid for søværnet i sidste instans beror på følgende:

- At vor ledelse selv kommer med realistiske alternativer til søværnets sammensætning og struktur inden for uændrede eller reducerede budgetrammer og med en demonstreret vilje og evne til at reflektere de ændrede rammebetingelser, forsvaret og søværnet er underkastet.

- At bevarelsen af søværnets interne troværdighed forudsætter, at personel af alle grader føler, at de er med til at løse meningsfulde opgaver, hvor mål og midler

balancerer både i fred, krise, konflikt og krig, og hvor den enkeltes forventninger om ansvar, udfordringer, påskønnelse og selvrespekt opfyldes.

En i princippet uændret videreførelse af søværnets nuværende struktur er ikke kun udtryk for manglende realitetssans. Det vil også være sagligt uforsvarligt og få negative følger for søværnets interne og eksterne troværdighed.

THE GERMAN NAVY

- THE WAY AHEAD -

DEL I

Med tilladelse fra det tyske forsvarsministerium bringes notatet "The Way Ahead", som beskriver grundlaget for den tyske flådes udvikling frem til år 2005.

SETTING

SECURITY POLICY

The turnaround in East-West relations has sparked off a fundamental change in the security policy situation in Europe. As the CSCE process comes along, Europe integrates and moves towards political union, and NATO undergoes modification, a structure is evolving for Europe which lends the security of the Federal Republic of Germany not only a European, but also an Atlantic dimension. Within this security structure, the united Germany is surrounded solely by allies and treaty parties. The degree of territorial security ought to be still further increased by the fact that the Warsaw Pact no longer exists as a military organization, the Soviet forces in Germany are being withdrawn to their own territory, and democratization is underway in Central and Eastern Europe.

ANALYSIS OF THE RISK

Yet even during the period of transition and again when trust, confidence and cooperation are the hallmarks of the situation in Europe, risks remain to the external security of the Federal Republic of Germany and its allies.

Particular attention will have to be paid in the future to the Soviet Union's nuclear and conventional military potential in connection with the growing instability of its state structure, the ethnic and nationalist rivalries in Eastern and Southeastern Europe, and the conflicts outside Europe, especially in the Middle East and North Africa, caused by religious fundamentalism, power politics and social tension.

The crises and conflicts that may flare up on account of these risk potentials vary in likelihood and the hazards they would raise.

Due to the military potentials around, a large-scale conflict in Europe would still pose lethal risks to the Federal Republic of Germany and its European partners. There is, however, little chance of such a conflict; there would have to be severe political changes and a lengthy crisis before anything of that nature were possible.

The likelihood of a crisis or conflict is far greater in the regions bordering above all on Southern and Southeastern Europe; the danger posed initially to the Federal Republic of Germany and its European partners is much smaller, though. It would increase, however, the longer such crises and conflicts lasted and the more intensive they became. For they could spread, affecting neighbouring regions and even destroying the economic and social foundations on which Europe's industrialized and trading states are built.

The conclusion to be drawn from this analysis is that, if we want to take out effective defence cover, we must bear in mind risks both within Europe and without. We must not only be able

to counter the most hazardous risk posed by a crisis or conflict after lengthy preparation; we must also have the means to respond to the most likely one straightaway. Our policy must therefore be on the one hand to pay an adequate contribution towards balancing potentials and hence maintaining stability in Europe, while on the other to be prepared for risks that may affect Europe from without and develop into concrete dangers.

NATO STRATEGY

NATO has begun aligning its strategy and force structures with the change in conditions. The main objectives of the Alliance's strategy are shifting away from deterrence and the ability to ward off a specific potential adversary and moving towards a form of defence cover and risk insurance designed to ensure the integrity and livelihood of the member states. Flexibility mobility, multinationality and the ability to sustain operations are becoming determining criteria for military contributions and structures. The Alliance will on the one hand rely more greatly on the confidence that nations will use the extended warning time so that by redeploying, reinforcing and mobilizing their forces, they can build up sufficient power and place it wherever it is needed, should a large-scale conflict loom over Europe.

On the other hand, conventional crisis and conflict management on the periphery of Europe and beyond its frontiers is growing in importance. This means that all allies must be capable of conducting initial operations in any part of the NATO area at very short notice, employing present and highly mobile forces - for the main part in multinational formations - under the direction of the Atlantic Alliance as a whole or its European pillar.

REFERENCE POINTS

Facts and conclusions drawn from the changing security policy, the general line of thought on the future of NATO, and the

actual military strategy discussion provide reference points the German Navy must observe as it proceeds on its way ahead. While it will still have to devote particular attention to the powerful naval potential readily available to the Soviet Union in European waters and in the Atlantic - a potential not affected by the CFE agreements -, it will have to view this and other naval warfare potentials predominantly from the point of view of balance. Hence, it can also abandon its current devotion to averting attacks across the Baltic and Northern Flank - anticipated in connection with a large-scale Warsaw Pact attack on Central Europe - and replace it with a policy of providing defence cover aimed at preserving the stability of the security structure for Europe and not at warding off any potential adversary in particular.

At the same time, the German Navy must be prepared to participate in measures to uphold the rule of law and peace, in international humanitarian aid campaigns, and in activities to enforce United Nations decisions and preserve the integrity and livelihood of the Federal Republic of Germany and its allies.

By providing this defence cover and risk insurance, the German Navy will take account both of the Federal Republic's national interests and obligations as well as its ties as a member of NATO and EC. This applies to its strategic dependence on the atlantic bridge to the USA just as much as it does to its economic dependence on peaceful international relations, free world trade and safe transport routes allowing the exchange of goods.

Account is also taken of the fact that membership of the Alliance attaches the right to be protected and supported to the obligation to make an adequate contribution of one's own towards collective security and provide one's allies effective and visible backing, even if one's own country is not directly concerned in an issue.

MISSION AND TASKS

MISSION

The German Navy's mission is to protect sea lines of communication, ward off attacks against the coasts and contribute to crisis response activities.

It is conceived as an alliance navy and has to accomplish its mission in close interaction with allied navies.

PEACETIME TASKS

A. To protect peace and make provisions to avert military risks by:

- holding sufficient naval and naval air forces to accomplish the mission

- ensuring and maintaining operational readiness of its forces in all respects

- taking all preparatory measures required for building the Navy up to wartime strength

- contributing to appropriate political and military decisionmaking by means of naval reconnaissance, intelligence, and verification

- leaving no doubt about its ability to accomplish its mission by demonstrating its capabilities and operational preparedness at and over the sea

- demonstrating cohesion, resolve and efficiency of the Alliance by forming part of standing and on-call naval forces and participating in naval and joint exercises

B. To contribute to confidence-building measures and foster friendly relations by:

- sending own naval and naval air units to visit foreign countries as "ambassadors in blue"

- attending international maritime events and conferences

C. To perform other maritime tasks in support of civil authorities and organizations by

- participating in antipollution control of shipping at sea

- collecting and transmitting nautical, oceanographic and hydrographic data

- participating in the civilian search and rescue service

- providing training assistance to merchantmen and fishery

- providing help in disasters and accidents

- on request, rendering support to the Federal Government and Land Governments, as set forth under Article 35 of the German Basic Law

To do so, the German Navy uses the means and capabilities that are primarily required to accomplish its military mission. It has some spare capacities which in addition to its normal peacetime duties can be used for other civil executive functions either on Government request or acting entirely on its own responsibility. In this field there is still room for rationalization and better coordination of efforts.

TASKS OF PERIODS OF CRISIS

A. International Crisis Management

The Federal Republic of Germany may have to participate in international crisis management activities. The foremost reason for doing so is to avert dangers caused outside Europe. Even if they do not initially cast a shadow over Germany's territorial security, they may nevertheless pose a threat to the Federal Republic's livelihood and that of its European partners by impairing peaceful international relations and free world trade.

Whenever military means have to be used to avert such dangers, naval forces are a very good choice.

Deploying them to trouble spots and pulling them out again is no problem at all.

Naval action on the high seas has less of an escalatory character than the use of land or air power. Outside territorial waters, naval units can emphasize and underline a state's political resolve. They combine high mobility and the capacity to conduct sustained operations with a varied spectrum of action ranging from mere presence, through the direct protection of shipping and coasts, to sea control, blockades and the use of arms in self-defence and self-assertion, all of which can be applied in fine dosage.

Thus, they are a versatile instrument in the hands of political leaders and one that is quite easy to handle and control, even over long distances.

The German Navy may be employed to take part in military actions in multinational forces as well as to provide humanitarian aid. The actions will be conducted on the basis of deliberate political decisions and will take place wherever necessary; while they are normally a concern for the United Nations, NATO or even the WEU, they may in the future be a matter for a European Political Union.

B. Increased Preparedness for Defence

The purpose of such action is to make concrete preparations for averting a military threat to the Federal Republic of Germany or one of its allies. It is therefore taken when a political crisis

escalates and may lead directly to military defence operations. For the purposes of increased readiness for defence, the naval and naval air forces of the German Navy are earmarked to be employed under NATO contingency plans. These plans are implemented on political decisions whenever collective action and solidarity are imperative for the defence of one or more NATO states. They allow appropriate staggered action to be taken and must be implemented quite early on in a crisis. Account is taken in them of the NATO states' even greater dependence in the future on the reconstitution of forces largely maintained in a reduced state of readiness in peacetime, on the redeployment of forces either within a region itself or from one region to another, and on reinforcements.

At the same time, the Navy will contribute to the general process of decision making by intensifying its reconnaissance efforts and increasing its presence at sea to underline NATO's resolve to defend its interests, and to reconfirm its ability to maintain law and security at sea. Action also includes preparatory measures for naval control of shipping. Finally, what time there is for preparations must be used to raise the Navy to full combat strength and availability, to improve operational readiness by means of combat training, and to complete whatever moves are necessary to bring its forces into place.

TASKS IN CONFLICTS

A. Protection of Sea Lines of Communication (SLOC)

In a large-scale crisis that threatens to turn into a conflict, the protection of SLOCs is of vital importance for the redeployment of reinforcements and transportation of supplies for the civilian population and national economy.

It is essential to be in place in maritime areas decisive for the security of SLOCs with adequate naval forces to successfully ward off attacks against shipping.

This task of protection demands the defence of maritime areas through which reinforcement, resupply and logistic routes run, with the aim of barring enemy entry, as well as the conduct of screening operations giving direct support to vital transports, protecting sea lifts and securing the freedom of operations of German and allied naval forces.

B. Action to Ward Off Attacks Over the Sea

The German Navy helps defend territorial integrity by warding off attacks at and over the sea. To do so, it must halt raids launched over the sea to seize coastal areas and gain control over naval key positions both in due time and at a safe distance from the objects in question, to retain control of adjacent waters, as well as to weaken and contain the enemy's attack forces and ships carrying reinforcements and supplies in their very deployment areas and during transit.

This calls for the layered employment of various naval assets with the capability for sustained surveillance and defence operations, for quick concentration of efforts in response to the actual situation, and thus for ensuring the freedom of operations. Accomplishment of this task is at once a contribution towards the protection of SLOCs.

IMPORTANT DETAILS CONCERNING MISSION ACCOMPLISHMENT

A. Reconstitution

Upon political decision the German Navy has to reduce its peacetime strength continually over the next few years, until it reaches the level of 26,200 active military men in the year 2005. Its structure is designed to ensure that it can reconstitute to its allowed wartime strength of up to 40,000 men within the time available for warning and preparations.

One way of keeping its personnel strength at a low level in

peacetime is by maintaining units with reduced complement. However, the only forces suitable for this are those that are required neither in peacetime nor in the early stages of a crisis and that can promptly achieve full operational readiness from their reduced state of readiness.

This excludes most of the German Navy's naval and naval air forces. They must be maintained in a state of permanent readiness which allows them to initiate crisis operations at very short notice. The sophisticated technology of modern naval weapon systems allows personnel reductions during the phase of transition from the present to the future fleet structure; however, it would be wise to temporarily pursue the policy of reduced manning for a number of older boats and ships as this would facilitate the unavoidable cutback in personnel with less disadvantages to those directly concerned.

In the post-transition phase reductions in personnel must be confined to some land-based naval units and shore establishments.

B. Cooperation within the Alliance

The German Navy will normally have to perform its crisis and conflict-related tasks in conjunction with allied navies. This does not rule out the possibility of a situation arising in which it has to accomplish them for a while on its own. Today and in the future as well, Germany's naval and naval air forces, its command and control facilities and staffs must have the technological standard, tactical ability and operational potential to cooperate closely with allied forces. The proficiency to do so must be tested and confirmed in multinational exercises.

C. Operational Dimensions of Time and Distance

The growing importance of crisis management and the changes in possible conflict scenarios will probably lead to more sustained operations over longer distances compared with those in the past. This must be considered in the design of future

naval and naval air assets, the Navy's command and control system, the organization for logistic and medical support, and infrastructure.

FUTURE GERMAN NAVY FORCE REQUIREMENTS

PRINCIPLES GOVERNING THE EVALUATION OF REQUIREMENTS

Requirements are determined primarily for the naval and naval air forces, as they have a direct bearing on mission accomplishment. Requirements for the Navy's base and management organization, which is needed for the purposes of administrative and technical control, logistic support, infrastructure, medical treatment, military and technical training, personnel matters, security and reconstitution, are derived from the type and strength of the naval and naval air forces opted for; they are not a subject of this paper. Force requirements are based on the assumption that it is the ability to accomplish the tasks arising in a conflict that matters. The capabilities needed for these purposes also meet requirements in peacetime and periods of crisis.

The type and strength of naval and naval air forces required cannot be determined without an accepted reference scale. Before the change in East-West relations towards cooperation, evaluations were based solely on the Warsaw Pact's naval warfare potential in the Baltic and Norwegian Seas. This is no longer a realistic and future-oriented approach now that the security policy situation has altered so much.

The reference standard for the fleet of the future is a crisis and conflict scenario involving a naval warfare potential made up of

modern, advanced technology weapon systems. The evaluation is based on the assumption that the potential is large enough to allow an adversary to substantially impair the use of SLOCs and subsequently endanger the safety and integrity of the adjacent territories - all from the sea.

The waters of Northern Europe are taken as reference for the operating area. By confining itself to an area of this size, the Navy bears in mind Germany's integration into the Atlantic Alliance and its adequate share of responsibilities within the Alliance.

A fleet that is suitable for accomplishing its tasks in the varied and demanding environmental conditions of the Northern European waters can - if the necessary political decisions are made - be employed effectively and in response to the actual situation in any similar area.

CAPABILITIES REQUIRED AND FORCES SUITABLE

In order to be able to accomplish its conflict-related tasks of protecting SLOCs and warding off coastal attacks, any fleet needs a broad spectrum of capabilities. It encompasses the abilities to:

- exercise operational command and control over all its units
- collect intelligence information, conduct reconnaissance and carry out surface surveillance
- conduct antisurface, antisubmarine and antimine warfare and
- provide combat service support.

While many different types of naval and naval air forces can

help cover this spectrum, they all have specific strengths and weaknesses, the reason for this being that they differ in the degree to which they meet criteria such as:

- command, control and coordination capability
- all-weather capacity and suitability both for shallow and for deep-water employment
- seagoing endurance and radius of action
- ability to quickly concentrate efforts
- probability of being detected and consequently attacked, and technical survivability
- sensor and weapon range
- fighting power and the ability to achieve objectives against resistance
- versatility and flexibility in employment

The only way to offset their weaknesses and take full advantage of their strengths is to employ a combination of different naval and naval air forces. This calls for a fleet capable of conducting surface, underwater and air operations.

Combining such capabilities offers different options for action and gives the Navy the flexibility it needs for its own operations.

Against this background and in view of experience gained in operations in the waters of Northern Europe, frigates with shipboard helicopters, patrol boats, submarines, minehunters and minesweepers, mines, naval fighter bombers, antisubmarine and naval patrol aircraft and support ships are considered suitable components when evaluating the requirements of the future fleet.

There are no doubt other components that could contribute to mission accomplishment in a way that would be operationally sound.

Since, however, there is no possibility of increasing the funds and manpower available for the fleet, the inclusion of additional components is unacceptable; this would automatically lead to a reduction in the number of units in each component category and hence jeopardize their viability. It would also contravene the imperative of economy both in development and procurement as well as in operation and training.

TASK ACCOMPLISHMENT BY COMPONENTS OF THE FLEET

A. Command and Control

The purpose of operational command and control is to ensure that the employment of submarines, surface forces and naval aircraft is coordinated and flexible.

If commanders are to make the right decisions, adequate information on the situation must be readily at hand and the subject of constant updating, with selected items of information exchangeable between the various forces concerned and with the land-based headquarters in near-real time. Maritime operations will hence be unthinkable in the future without DP-backed communications and operational command and control systems, whose purpose it will be to ensure and increase efficiency in the process of military command and control.

The commander at sea will be assisted by shipboard command and control and weapon delivery systems with large information-processing capacities and short response times.

Land-based command and control and communications facilities are prerequisites for the effective and coordinated use of naval and naval air units in longer-distance operations, with the MHQ command and control and information system assuming a central

role both in the operational command and control of the fleet and in the Bundeswehr's and Alliance's combined information and command system.

B. Intelligence, Reconnaissance and Surface Surveillance

By contributing to intelligence collection, reconnaissance and surface surveillance, the German Navy helps provide and update basic information on which political and military decisions are made. These activities also enable operational and tactical commanders to employ their own assets in the best and most effective way at the right time and place.

Specially fitted Navy reconnaissance vessels and land-based facilities are used for electronic reconnaissance aimed both at collecting basic technical and tactical information and acquiring indications of maritime activities, even at a long distance.

Coastal radar stations monitor the coastal zone; they are part of the Navy's command and control system.

Naval fighter bombers are particularly suitable for rapid and long-range reconnaissance - even in a combat environment -, for quick and effective response to changing or unforeseen reconnaissance requirements, and for acquiring precision target data on surface forces previously detected by other means.

Surface units are the means available for permanent over- and underwater reconnaissance and surveillance. Their range of detection is limited, however, although it can be extended by the helicopters and drones they have on board. They can track and shadow forces that have been picked up on the screen as it were, and engage them if ordered to do so.

They can coordinate the use of different reconnaissance means.

Submarines are ideal for undercover, sustained and all-weather reconnaissance of surface and underwater activities. They can also reconnoitre in waters controlled by enemy surface and air

forces. Something they cannot do, however, is quickly establish points of main effort and shadow detected targets.

MPAs are primarily used for antisubmarine action, although they are also suitable for wide-area surface surveillance.

C. Antisurface Warfare (ASUW)

Surface combat is often highly dynamic. It is therefore necessary to assign the task of coordinating the actual employment of the naval and naval air assets involved to the tactical level of command at sea. Frigates and patrol boats are particularly suitable for this task.

Naval fighter bombers are particularly suitable for antisurface action due to their speed and range, their high sortie rate, their ability to attack in large numbers all at once or at very short intervals from various directions, and their superior weapon range. They can either operate independently or interact with patrol boats and frigates. Their operations are limited in areas covered by enemy air defence assets; air attacks on their bases may temporarily impede or restrict own air operations.

Submarines can even accomplish their tasks in areas under enemy control. Their sensors, their ability to exploit favourable detection depths, and their long-range weapons mean give them superior detection and weapon engagement ranges against surface forces.

The fact that they are difficult to detect and may always be around compels the enemy to devote a substantial share of his naval forces to them. Submarines can operate in any kind of weather. Nevertheless, careful planning and positioning is required on account of their low standard speeds and the need to coordinate their employment well in advance. Therefore deliberate change of their tasking is not possible at short notice.

Patrol boats can operate for long periods of time both in narrow, rugged waters and extended coastal zones. Based on an

area-wide tactical surface picture, their action is coordinated, with the boats operating in dispersed groups making best use of their reconnaissance drones for picture compilation and target acquisition. Real-time data transmission ensures that they can quickly react to situation changes and concentrate combat power as deemed necessary.

Their high speed allows flexibility in force allocation and facilitates cooperation with other naval assets.

Frigates can operate in any sea area under almost any weather conditions. In antisurface action, they can use their shipboard helicopters to take full advantage of the range of their anti-surface weapons.

D. Antisubmarine Warfare (ASW)

The key problem of antisubmarine warfare is that of detecting the enemy submarines in time. Chances of doing so are good when they cannot help making a noise during transit, when they snorkel to recharge their main batteries, or when they operate at low depths to transmit messages. Hence, even their transit routes must be kept under continuous surveillance by ASW forces.

Antisubmarine aircraft (MPAs) use their largely passive sensors to cover great areas of water. Their high speed makes them suitable for quickly establishing points of main effort. Due to their limited "time on task", continuous surface surveillance using MPA solely is a very expensive kind of operation. They are well suited to cooperating with other types of naval assets, and can even assume coordination tasks.

Frigates can deploy their organic antisubmarine helicopters to offset the superiority in the ranges of detection and engagement otherwise held by submarines and thus give themselves range advantage.

They can be employed to directly escort vital transports or indirectly protect SLOCs by means of area and interdiction operations.

Their command and control and weapon systems make them particularly suitable for coordinating the action of different kinds of antisubmarine forces, even in complicated operations. Since frigates can be replenished by logistic support ships at sea there is almost no limit to how long they can stay on task. Therefore they are a permanent threat to submarines.

Submarines are a particularly suitable antisubmarine weapon on account of their specific qualities. Combat nearly always sees them in a duel situation, where they have advantages whenever they are already deployed in assigned areas, consequently do not have to manoeuvre a great deal, and can silently wait for enemy submarines in transit.

Submarines are also suitable for employment in waters where other naval forces cannot be employed due to severe surface and air threat.

Conventional submarines are unsuitable for quick changes of tasking with the need to transit or for direct escorting of surface transports because of their low sustained standard speeds. On the whole, however, their all-weather capability and great seagoing endurance make them a permanent threat when employed in a manner where full advantage is taken of their specific strengths.

E. Mine Countermeasures

In view of the shallow-water zones, straits, long port approaches and focal areas to be found around the German coast, it takes very few mines to considerably impair

- the sea transport of reinforcements and supplies as well as economic shipping,

and

- the freedom of operations of own and friendly naval forces.

Hence, mine countermeasure forces must be available that can

- detect mining and localize mined areas,
- reroute shipping through mine-free waters and, wherever this is not possible,
- dispose of the mines in due time.

Given the state of the art in mines and the different environments they have to operate in, these forces must be able to apply the different MCM techniques of hunting, sweeping and diving for mines.

F. Minelaying

The technology available allows mines to be specially tailored to different missions and the geographical and geophysical conditions prevailing. Hence, mines can be laid with relatively little effort; the aim of such action is to

- impair and delay the enemy in the build-up and advance of his formations, the redeployment of his reinforcements, and the conduct of his resupply operations,
- greatly restrict his freedom of operations,
- and
- favour own operations,

all the while protecting the coast and blocking approaches to other waters.

(fortsættes)

HENSIGTEN MED P-83

Af Kommandør J.D.Brusendorff

Med baggrund i sin tjeneste som chef for søværnets personelforvaltning - omfattende stampersonel, mekanikere og værnepligtige i perioden fra 1979 til 1983, chef for Søværnets Officerssskole fra 1985 til 1989 og tjeneste fra 1. januar 1991 som afdelingschef i Søværnets operative Kommando med ansvar for personel og uddannelse i søværnet har kommandøren omskrevet et foredrag afholdt i Søe-Lieutenant Selskabet efteråret 1991 til denne artikel.

Grundpublikationen vedrørende P-83, det teoretiske grundlag, er "Betænkning angående forsvarets fremtidige personel- og uddannelsesstruktur samt personellovgivning. Afgivet af den af Forsvarsministeriet den 31/1 1973 nedsatte styringsgruppe vedrørende nyordning af forsvarets personelforhold. Betænkning nr. 902, København 1980".

7 år er lang tid for at skabe en ny personelstruktur, også selv om tre værn er involveret. Det antyder, at der var mange interessenmodsatninger at overvinde i forbindelse med arbejdet og skabelsen af betænkningen.

Et af udgangspunkterne for betænkningen - og måske det væsentligste - var den grå skitse fra 1973, hvor der blev arbejdet med to hovedhensigter. Dels de socialdemokratiske uddannelsesstanker fra først i 70'erne, dels hærens om at skabe en betydelig officersmængde til de omfattende mobiliseringsstyrker. I den grå skitse fra 1973 var det hensigten, at officersgruppen ved det 35. år skulle reduceres kraftigt. Der skulle altså - som tilfældet er med stampersonel - være mulighed for ved indkaldelsen at give en indledende kontrakt til det fyldte 35. år.

Senere skulle personelforvaltningerne vurdere, hvem og hvor mange der skulle meddeles tilladelse til at fortsætte i værnene. Denne grove forenkling skal, straks den er noteret, modereres. Den fremstiller tingene for uretfærdigt.

Der lå også i grundideen til P-83 positive tanker om modulopdeling, der åbner mulighed for, at den enkelte efter lyst og evner kan bygge på sin uddannelse og avancere.

Det er efter min opfattelse klart, at styringsgruppen i 1973 blev givet trange vilkår. Stærke - evt. usagte - politiske direktiver og betragtelige enkeltværns motiver har hver for sig eller sammen også i andre sammenhænge vist sig uheldige, når større opgaver blev søgt løst på en tilsyneladende hensigtsmæssig måde.

Af betænkningens indledning/resumé fremgår det, at der i styringsgruppen blev afholdt 36 møder, før arbejdet blev afsluttet og endvidere, at forsvarsministeren i 1978 - efter at gruppen havde arbejdet i 5 år - så sig nødsaget til at meddele retningslinier for det videre arbejde i styringsgruppen i relation til skitser, der var fremlagt om den militære ledergruppes fremtidige struktur og uddannelse.

Det fremgår videre, at Forsvarskommandoens repræsentanter i styringsgruppen ved afslutningen fremsatte en særudtalelse til ministeren vedrørende den manglende økonomi i betænkningen. I særudtalelsen blev der blandt andet peget på øgede udgifter og ressourcer til

- elever, der skal meddeles nødvendige civile kundskaber,
- det længere uddannelsesforløb,
- at kompensere variable adgangskriterier, forskelligt erfaringsniveau og varierende klassekvotienter.

Oprindelsen til det, som i dag udgør forswarets personel- og uddannelsesstruktur (P-83), ligger i det såkaldte 14. januar udvalg, der blev nedsat i 1964. Dette udvalgs arbejde resulterede i en ny personellov, der blandt andet havde til formål at reducere antallet af akademisk uddannede officerer til fordel for de mere praktisk uddannede officerer.

Allerede i JUN 1969 ved lovens vedtagelse var forsvaret sig bevidst, at den var behæftet med mangler, idet den hverken havde beskæftiget sig med det kontraktansatte militære personel eller det civile personel.

Der var derfor fortsat mange eksempler på, at personel med forskellig baggrund, grad og løn bestred ens funktioner.

Forsvarsministeriet nedsatte derfor den 31 JAN 1973 den tidligere nævnte styringsgruppe. Gruppen blev sammensat af repræsentanter fra Forsvarsministeriet, Forsvarskommandoen og berørte personelorganisationer og fik til opgave at foranledige gennemført de undersøgelser og overvejelser, der ansås for nødvendige for at tilrettelægge en fremtidig personel- og uddannelsesstruktur i forsvaret, der *tilgodeså kravene om en smidig, enkel og økonomisk opbygning, og som løbende lod sig tilpasse samfundsudviklingen samt organisations- og aktivitetsændringer i forsvaret.*

Styringsgruppen skulle på grundlag heraf fremkomme med forslag til en personel- og uddannelsesstruktur samt forslag om personellovgivning.

Styringsgruppen udmøntede sine forslag i "Betænkning nr. 902/1980 angående forsvarets fremtidige personel- og uddannelsesstruktur samt personellovgivning".

Den kom til at danne grundlag for en lov om forsvarets personel, som Folketinget vedtog den 14 MAJ 1982 og som trådte i kraft den 01 JAN 1983. Deraf navnet P-83. Lov nr. 232 af 26 MAJ 1982 som ændret ved lov nr. 307 af 04 JUN 1986 omfatter personel, der er ansat eller indkaldt til tjeneste i det militære forsvar, samt militært personel der er afskediget eller hjemsendt. Loven er begrænset til at omhandle de særlige pligter, der påhviler forsvarets personel, herunder områder der afviger fra den øvrige lovgivning.

Adskillige hævder, at forsvaret med denne lov på trods af visse overgangsproblemer har fået en hensigtsmæssig personellov.

Arbejdet med udformning af en nyordning af forsvarets personelforhold blev iværksat for at løse en række forhold, der under den tidligere ordning begrænsede en rationel udnyttelse af

de samlede personelressourcer, og som forårsagede arbejdsklima- og rekrutteringsproblemer med deraf følgende negativ indflydelse på effektiviteten.

For officerer på lederniveau (grader til og med orlogskaptajn) var forholdene især karakteriseret af, at ensartede funktioner blev udført af personel med forskellige stillingsbetegnelser, forskellige lønforløb og ansættelsesforhold samt med forskellige uddannelsesmæssige forudsætninger.

Også udviklingsmulighederne var vidt forskellige, idet de var baseret på en række formelle, vertikale opdelinger.

En række stillinger blev bestridt af personel, der reelt var overkvalificerede, hvilket påførte forsvaret unødige løn- og uddannelsesomkostninger.

For hovedparten af officererne var aflønningen alene bestemt af anciennitet. Ligeledes var gradsforløbet tidsbestemt og frikoblet af løn og stilling. De automatiske grads- og lønforløb indebar, at f.eks. overtagelse af mere krævende stillinger ikke blev ledsaget af hverken lønfremgang eller højere grad.

Den manglende sammenhæng mellem funktion, løn og grad gav til gengæld en forvaltningsmæssig fleksibilitet, idet personel omfattet af disse vilkår frit kunne omflyttes inden for meget vide rammer.

For det militære chefniveau (kommandørkaptajn og højere grader) var der en tydig sammenhæng mellem funktion, løn og grad.

Opdelingen i afgrænsede advancementssøjler medførte, at orlogskaptajner af den daværende A-linie blev afskediget i en alder af 52 år, medens de endnu var erhvervsaktive.

Med forsvarsordningen af 1973 var der sket en betydelig udvidelse af antallet af det faste personel i sergent- og konstabelgruppen, hvilket ikke var forudset i personelloven af 1969. En nyordning skulle indplacere disse grupper i den samlede struktur.

Endelig havde der ikke ud fra rationelle retningslinier været foretaget en opgørelse af forsvarets funktioner som enten civile

eller militære.

Styringsgruppen fandt, at der burde udarbejdes en personel- og uddannelsesstruktur i forsvaret, der kunne løse ovennævnte problemer, og som muliggjorde en enkel og sikker styring og koordinering af forsvarets personelmæssige sammensætning.

Den personelstruktur, som styringsgruppen udarbejdede - den nuværende personelstruktur - er bl.a. baseret på en vurdering af samtlige funktioner i forsvaret. Den af styringsgruppen nedsatte arbejdsgruppe vedrørende tjenesteområder - AGT - forestod det grundlæggende arbejde hermed.

Den skulle for hver enkelt tjenestestilling i forsvaret fastsætte:

- Om stillingen var militær eller civil,
- på hvilket hovedniveau og funktionsniveau, den hørte hjemme og
- indenfor hvilket tjenesteområde, den skulle placeres.

Det var først nødvendigt at fastslå, om en stilling skulle besættes med militært eller civilt personel.

"Som grundlag for opstilling af kvalifikationskrav er forsvarets funktioner opdelt som enten militære eller civile efter følgende kriterier:

En stilling betragtes som militær, når en eller flere af følgende funktioner er pålagt stillingens indehaver:

- At deltage i planlægning, tilrettelæggelse, gennemførelse og kontrol af militære aktiviteter i forbindelse med operationer med enheder, der skal kunne gennemføre, støtte eller skabe forudsætninger for kamp.
- At uddanne sig med henblik på varetagelse af en eller flere af ovennævnte opgaver.

- At deltage i uddannelsen af personel til varetagelse af en eller flere af ovennævnte opgaver.

Eller når

- Der af forsvaret er givet indehaveren en særlig militærfaglig uddannelse med henblik på besættelse af stillingen.

Øvrige stillinger betragtes principielt som civile".

Det er dog vigtigt at fastslå, at disse idelle kriterier må fraviges i et vist omfang for at tilgodese det militære behov for uddannelsesstillinger og for nøglepersonel i mobiliseringsstyrken.

Dernæst gennemgik AGT stillingerne med henblik på at fastslå, på hvilket af de fire hovedniveauer de hørte hjemme. De fire hovedniveauer benævntes manuelt niveau, mellemlider-, leder- og chefniveau.

Indenfor mellemlider- og lederniveauerne fandtes der imidlertid behov for yderligere niveauinddeling, og begge steder defineredes kriterier for placering af stillingerne på henholdsvis laveste, højere og højeste funktionsniveau.

Og sluttelig med henblik på at kunne dimensionere behovet for den fremtidige uddannelseskapacitet blev samtlige funktioner opdelt i de tre tjenesteområder, teknik, operation og forvaltning. Med indtræden på laveste funktionsniveau, hvor alle skal anvendes i de fysisk mest krævende tjenesteområder - de operative og de tekniske - og senere, efterhånden som officererne bliver ældre, gennem efter- og videreuddannelser overgang for stadig flere til tjeneste i forvaltningsområdet, som er betydelig bredere end det, der tidligere kun omfattede forvaltningsstillinger. Således placeres nu stort set alle stillinger ved skoler og stabe indenfor tjenesteområdet forvaltning.

Den af AGT foretagne gennemgang af samtlige funktioner i forsvaret resulterede i, at et antal stillinger, der hidtil havde været bestridt af én personelkategori, blev ansat til fremtidig bestridelse af en anden personelkategori gennem konverteringer. Enkelte satte spørgsmålstegn ved disse opgørelses validitet, idet det blandt andet af opgørelserne fremgik, at kun 33 officersstillinger i hæren skulle konverteres til manuelt niveau. Den beskrevne niveauopdeling har efterfølgende dannet grundlag for en uddannelsesstruktur, en gradsstruktur samt en lønklassificering. Der er herved skabt entydig sammenhæng mellem funktion, uddannelse, grad og løn, d.v.s. et system, hvor oprykning til en mere krævende stilling medfører grads- og lønavancement.

Betænkning nr. 902 understreger nødvendigheden af en snæver sammenhæng mellem forsvarets personelstruktur og den uddannelse, der skal kvalificere personellet til at udfylde strukturen. Den af styringsgruppen nedsatte arbejdsgruppe vedrørende uddannelse - AGU - har udformet principperne for forsvarets uddannelsesstruktur.

Forsvarets uddannelser skal i det væsentligste tilgodese generelle og specielle militærfaglige områder samt personellens vedligeholdende og videregående uddannelse.

Forsvarets uddannelser skal - i lighed med samfundets øvrige uddannelser - kunne tilgodese de skiftende kvalifikationskrav, der bl.a. er en følge af den teknologiske udvikling.

Forsvarets behov for personel med forskellige uddannelser bør i mulig udstrækning dækkes gennem ansættelse af personel, der har erhvervet uddannelse og kvalifikationer i samfundets almindelige uddannelsessystem.

Uddannelsesstrukturens opbygning er dels en konsekvens af den ændring af personelstrukturen, der blev iværksat med personelloven af 1982, dels afledt af de langsigtede mål, der er angivet for samfundets øvrige videregående uddannelser.

Uddannelserne skal opbygges trinvis, idet den trinvis opbygning skal sikre,

- at uddannelsens indhold, omfang og tidsmæssige placering er i overensstemmelse med det aktuelle behov,
- at praktisk tjeneste kan indgå i vurderingen ved udvælgelse til videreuddannelse,
- at organisatoriske, strukturelle og teknologiske forandringer hurtigt kan afspejles i uddannelserne, og
- at funktionerne bestrides af personel, der har modtaget en ajourført uddannelse.

Karakteristisk for forswarets uddannelser er, at forsvaret selv er retningsgivende, finansierende, dimensionerende og udførende. Den *militære* personeluddannelse blev af AGU opdelt i grunduddannelse samt efter- og videreuddannelse.

Ved *grunduddannelse* forstås en uddannelse, der kvalificerer til at bestride stillinger på det laveste funktionsniveau inden for pågældende hovedniveau. Inden for hvert hovedniveau - med undtagelse af chefniveauet - vil der være en grunduddannelse, der oftest er værnsbestemt.

Ved *efteruddannelse* forstås en uddannelse, der vedligeholder, ajourfører, supplerer eller forbedrer tidligere erhvervet uddannelse på samme niveau.

Ved *videreuddannelse* forstås en uddannelse, der kvalificerer til at gøre fyldest på et højere funktionsniveau.

Forsvarets *civile* personel rekrutteres som hovedregel med de nødvendige kvalifikationer. I de tilfælde, hvor en nødvendig uddannelse ikke er etableret i samfundets almindelige uddannelsessystem, tilgodeses et sådant behov gennem forsvarsspecifikke funktionsuddannelser. I muligt omfang ved at civile deltager i etablerede uddannelser eller dele af uddannelser for militært personel samt gennem deltagelse i de kurser, der afholdes bl.a. ved indfasning af og oplæring i betjening og vedligeholdelse af materiel m.v. til forsvaret.

Endvidere er der for civilt personel etableret introduktionskurser, hvor nyansat personel orienteres om forsvarets forhold.

For den *militære ledergruppe* omfatter uddannelsesstrukturen en grunduddannelse samt to videreuddannelsestrin.

Officersgrunduddannelsen. Uddannelserne foregår på de tre værnss officersskoler og kvalificerer til tjeneste på laveste funktionsniveau.

Videreuddannelse trin I. Et værnssfælles grundmodul overbygget med et tjenesteområdemodul. Tilfredsstillende gennemgang af en uddannelse på dette videreuddannelsestrin kvalificerer officeren til tjeneste på højere funktionsniveau i det militære lederniveau.

Videreuddannelse trin II. Den primære del er et værnssfælles Stabskursus, som alle elever skal gennemgå. Hertil kan knyttes specialmoduler. Tilfredsstillende gennemgang af en uddannelse på dette videreuddannelsestrin kvalificerer officeren til tjeneste på højeste funktionsniveau inden for det militære lederniveau. Tjeneste på dette niveau giver adgang til selektiv oprykning til næste hovedniveau, chefniveauet.

Det skal understreges, at der her er et nåleøj, som en del ikke kommer igennem. Søværnet har årligt ca. 12 pladser til at honorere ønsker fra alle linier, operativ, maskin og elektronik om optagelse på videreuddannelse trin II.

For forsvarets militære personel på *mellemliderniveau*, omfattende graderne sergent (laveste funktionsniveau), oversergent (højere funktionsniveau) og senior- og chefsergent (højeste funktionsniveau), er der indført et lignende uddannelsessystem, der på samme måde forbinder uddannelsesstrukturen med personellet's anvendelse.

I de bemærkninger til loven, som partierne bag loven har bestemt skal danne baggrund for Forsvarsministerens administration af loven, står bl.a.:

"Anvendelsen af beordringssystemet suppleret bl.a. med en udvidet brug af stillingsopslag og på længere sigt overgang til et ansøgningssystem, dog uden at beordringsmuligheden afskaffes, skulle betyde, at den enkelte får større indflydelse end hidtil på egen karriere,

herunder egen uddannelse og tidspunktet for et eventuelt advancement, idet der efter behov og egnethed gives adgang til en mere fleksibel overgang mellem de forskellige funktionsniveauer og tjenesteområder, end der i dag er mulighed for".

Det er altså hensigten, at der skal indføres et ansøgningssystem, uden at beordringsmuligheden afskaffes.

Der kan naturligvis siges meget dårligt om et beordringssystem og ligeledes meget dårligt om et ansøgningssystem.

Men et ansøgningssystem, der ikke afskaffer beordringsmuligheden, bør og skal prøves - måske indledningsvis for en begrænset periode omfattende en begrænset kreds.

I relation til bemærkningerne til loven om et ansøgningssystem er det ulogisk

- at udvide brugen af ønskesedler i stedet for at indføre egentlige ansøgninger og
- at kræve ansøgninger, før forvaltningen optager elever på videreuddannelser, men ikke acceptere ansøgninger til de stillinger, som uddannelsen åbner mulighed for, at den enkelte kan bestride.

Det cirkulære om bedømmelsesråd, der er udsendt, passer nøje ind i P-83 strukturen, idet et af de grundlæggende principper i P-83 er, at personellets advancement til højere grader betinges af forsvarrets behov, personellets kvalifikationer (egnethed, færdighed, erfaring), videreuddannelse I eller II og personellets ønsker.

Grundlaget for en vurdering af den enkeltes samlede muligheder for at opnå karriere og uddannelse er personelbedømmelserne. På basis af bedømmelserne vurderer de nye bedømmelsesråd hver enkelt officer begyndende ved kaptajnløjtnantsniveau. Arbejdet udføres i et værnsmæssigt samt tre værnsvise bedømmelsesråd, hvor det afgørende nye er, at der er oprettet et

værnsfælles bedømmelsesråd, og at der er repræsentation fra organisationerne i bedømmelsesrådene.

Formanden for det værnssfælles bedømmelsesråd er for tiden Chefen for Forsvarets Center for Lederskab (Oberst af hæren).

Det værnssfælles bedømmelsesråd bedømmer:

- KK (af linien eller reserven),
- OK på højeste funktionsniveau,
- OK B- og R-uddannede, der forretter tjeneste i M 331- stillinger,
- OK-R med VUT II-uddannelse samt
- OK, der er A-uddannede.

De værnssvise bedømmelsesråd bedømmer:

Officerer af linien og reserven i funktioner henført til laveste og højere funktionsniveau. Herunder vurderes egnethed til at gennemgå en VUT II-uddannelse. Linieofficerer af graden PL forelægges normalt ikke de første 8 tjenestear.

Med angivelse af denne tidstermin sendes der et meget kontant signal om, at der skal forrettes praktisk tjeneste i en passende periode mellem OGU/VUT I (VOU) og mellem VUT I/VUT II. D.v.s. (betydeligt) mere end 2 år. For den enkeltes og søværnets skyld. Karrieren er ikke nok i det lange løb. Der må ligge viden og erfaring bag. Professor Mogens Fogs elegante 60-ér bemærkning om, at erfaring er billet til et tog, der er kørt, er IKKE RIGTIG.

Ved afslutningen af den mere teoretisk betonedede gennemgang og før gengivelse af erfaringer indhøstet i forbindelse med mit tjenesteforløb inden for personel og uddannelse, finder jeg det passende at konkludere, at hensigten med P-83 var, at

barriererne mellem de to skarpt adskilte officersretninger, A- og B-linien skulle nedbrydes, samt at der skulle gives noget til stampersonellet og de civile.

Resultatet blev, at der blev skabt mange problemer, fremlagt meget få løsninger og vist begrænset kreativitet.

Det er selvfølgelig et gode, at der er skabt en bedre sammenhæng mellem uddannelse, grad, funktion og løn, men nemmere er det ikke blevet. Måske fordi organisationerne næsten altid kan finde en ankemulighed eller opdele et problem i dele, hvor afgørelseskompetencen ligger på forskelligt niveau.

Betænkningen og loven er endnu et eksempel på, hvorledes teoretisk planlægning kun vanskeligt kan passes sammen med praktisk personelforvaltning, og det slet ikke, når organisationerne dygtigt spiller på den interessante mulighed, der ligger i at slå sig sammen med enten Forsvarsministeriet eller Forsvarskommandoen, således at de - organisationerne - til stadighed er på den side, hvor der er to mod en.

Og selvfølgelig bliver intet bedre af, at ministeriet og Forsvarskommandoen tilsyneladende kun i mindre omfang har været i stand til at tage initiativer sammen siden lovens fremkomst. Jeg tænker her på eksempelvis ansøgningssystemet.

Mine praktiske erfaringer med P-83 tager sin begyndelse i 1982, hvor den lov, der skal gøre det muligt at komme videre med udviklingen af personellet i stampersonelgruppen i fortsættelse af styringsgruppens betænkning, afventes med spænding.

Loven og det nødvendige startskud kom naturligvis - som altid - meget sent. Personelforvaltningen blev levnet meget ringe tid til at annoncere og udvælge personel. Men det lykkedes at starte de første sergenter, stampersonel på Gladsakse HF i efteråret 1983 på en et-årig efteruddannelse, der kvalificerede dem til optagelse på Søværnets Officersskole, derved at de bestod HF i enkeltfag med tilvalg i matematik og fysik.

Når jeg nævner denne ting først, er det fordi, jeg fandt det overordentligt korrekt af fjerne A- og B-linierne. Blot navnene er uheldige. Når linierne skulle sammensmeltes, var det nødvendigt at arbejde med stampersonellet, hvor jeg fandt det

prisværdigt, at forsvaret genskabte et system, hvor den enkelte afhængig af lyst og evner kan tilvælge sig uddannelse i et livslangt forløb. Rekrutteringsmulighederne fra søværnets stampersonel var bekymrende, dels fordi der var meget få i sergentgruppen, der havde HF eller studentereksamen, dels fordi kravene til den krævede HF-uddannelse i søværnet var så omfattende, at ansøgerne skulle bruge to år på en HF-skole, hvor ansøgerne til hærens og flyvevåbnets officerssskole kunne tage en standard et-årig HF-uddannelse.

Ved megen hjælp fra Forsvarets Civiluddannelse lykkedes det at etablere den krævede HF-uddannelse for søværnets stampersonel som en 15 måneders uddannelse.

Som personelforvalter var jeg rimeligt fortvivlet over, at søværnet ikke kunne lade den et-årige HF-uddannelse være adgangsgivende, men jeg var - da jeg senere blev chef for Søværnets Officerssskole - overordentlig taknemmelig over, at det for forhandlere fra søværnet, formentlig Marinestaben, var lykkedes at fastholde de strengere krav i søværnet. Dels giver det bedre ansøgere, dels bliver spredningen i klasserne ikke så stor, hvad der er nødvendigt for at tilsikre en tilstrækkelig indlæring indenfor de givne tidsrammer.

Ellers var jeg overrasket over, at betænkningen gjorde så meget ud af at beskrive den dårlige rekruttering i søværnet til officersgruppen. Søværnet havde en udmærket rekruttering, men i en lang periode en dårlig fastholdelse. Ved hjælp og interesse fra Forsvarets Rekruttering og psykologerne fra Forsvarets Center for Lederskab var det lykkedes at få problemerne under kontrol primært gennem en bedre, indledende udvælgelsesprocedure. Den bedre udvælgelse gjorde, at søværnet fik en bedre fastholdelse. Formentlig ved, dels at der ikke var så mange enkeltkiksere, dels at uheldige elementer, der kan præge adskillige negativt, blev siet fra.

Det var også vanskeligt for mig at forstå, at der skulle gøres så meget ud af at beskrive den enkelte stillings indhold. Hvorfor havde forsvaret fjernet advancementssøjlerne i B-officerslinierne indenfor radio, tele, våben m.v. og slået det hele sammen i en aldersordensliste, efter hvilken der blev udnævnt. Dette skabte

ikke rette mand på rette stilling, men eventuelt mange våben og ingen radio, når disse sidste skulle bruges eller omvendt.

Endelig bekymrede den voldsomme konvertering til civile mig. Ultimativt skulle enhver ansat i forsvaret vel kunne indsættes i krigsopgaver og dermed være militær.

Eksempelvis gav søværnets personelforvaltning ikke 60 års kontrakter til mellemledere af proviantspecialet uden at anføre, at de pågældende måtte påregne at forrette sejlene tjeneste til det 60. år.

Det var for personelforvaltningen uforståeligt, at disse mennesker efter 10 - 20 år på inspektionsskibe ikke havde forret til diverse regnskabsfører- og cafeteriabestyrerstillinger i land. Skiftet mellem sejlene tjeneste og landtjeneste fortonede sig for et stort antal stampersonel.

Der var endvidere ingen linie i, at det var vigtigt i forbindelse med forsøgsprojektet om kvinder til sejlene tjeneste at fastslå, at kvinderne skulle dele lige vilkår med mændene, således at kvinderne ikke tog størsteparten af de attraktive landstillinger. De var jo konverteret til civile.

Disse usammenhængende beslutninger blev truffet i samme periode.

Betænkning og lov ændrede dog ikke ved, at jeg - med baggrund i mange fremragende medarbejdere - havde 4 gode år i personelforvaltningen, hvorfra jeg tog til Færøernes Kommando, indtil jeg i 1985 begyndte arbejdet på Søværnets Officersskole, efter at søværnet og jeg var kommet over chokket.

På Søværnets Officersskole var mine følelser overfor P-83 indledningsvis en irritation overfor det evige råb om ensartethed i uddannelserne - længde og indhold - i hæren, søværnet og flyvevåbnet.

Jeg har nævnt det ofte, men lad mig gentage min forsimplede fremstilling af uddannelsessystemerne på officerssiden.

Søværnet har behov for en grundig indledende

officersuddannelse, hvori også indgår erhvervelse af færdigheder som navigator og tekniker, medens videreuddannelsestiden skal bruges inden for de forskellige specialer: Pilot, frømand, torpedobåd, ubåd, signal, artilleri samtidig med erfaringsindhentning som sømand, tekniker og "landtjenestemand" i skole og stab.

Hæren har behov for en kortere indledende officersuddannelse, der kvalificerer til delingsfører. Hæren er bedre tjent med et stærkt opdelt uddannelsessystem, og i en mobiliseringshær er der kun plads til kort tid i geledet pr. niveau for den enkelte, hvis alle skal have en chance. Den kortere, indledende officersuddannelse skal modsvares af et længerevarende videreuddannelsessystem.

Flyvevåbnet er karakteriseret ved opdeling i flere specialer på officersside. Der er for et af dem indført en særlig pilotofficersgrunduddannelse (POGU), der integrerer den forholdsvis lange funktionsuddannelse til pilot med grunduddannelsen til officer. Uddannelsen tilgodeser behovet for vedligeholdelse af færdigheder (flyvestatus).

Flyvevåbnets specielle uddannelsesbetingelser burde i større udstrækning overføres til søværnet, og jeg opfattede det som mit største nederlag i min tid som chef på Søværnets Officersskole, at jeg ikke formåede at få søværnet til at dreje sig mod en helt ny og måske kortere officersuddannelse. Den i 1988 i flyvevåbnet indførte POGU uddannelse viste, at der var råderum for initiativ og forskelligheder.

Problemet for søværnet er, at de ny OGU officerer er betydelig bedre teoretisk uddannet end tidligere officerer, medens de teoretiske færdigheder ikke i tilstrækkelig grad omsættes til uddannelse i praktisk tjeneste.

Da OGU uddannelsen i 1987 skulle omstruktureres, fordi styrmands- og maskinmestereksaminerne faldt bort, således at det blev nødvendigt at læse op til udvidet maskinmestereksamen/skibsførereksamen allerede på OGU-niveau, fik søværnet foræret en mulighed for dels at skabe en

kortere OGU uddannelse, dels at ændre til et kortere videreuddannelsesforløb, alt med henblik på mere praktisk tjeneste.

På Søværnets Officersskole erkendtes det

- at den civile søfart - hvis uddannelsesmønster er betydningsfuldt også for søværnet - tilsyneladende havde opgivet tanken om en enhedsofficer, der kombinerede dæks- og maskinuddannelsen,
- at den civile maskinmesteruddannelse - der danner baggrund for 20% af de uddannedes tjeneste i skibe og 80% tjeneste i land - på det sidste var justeret, stadig med baggrund i den i handelsflåden sejlene mester,
- at det norske søværn, der rinder af et samfund med et skolesystem nærligt som det danske, og som opererer en flåde med mange karakteristika som den danske i snævre farvande som vi, havde forladt de civile kompetencer og uddannede "skibsførere" og "marineingeniører" efter egne planer,
- at det danske søværn har en fra handelsflådens skibe markant forskellig enhed - Standardflex 300 - under bygning,
- at det danske søværn fortsat vil operere skibstyper med våbensystemer og teleteknik med speciel militær karakter. Eksempelvis undervandsbåde, korvetter og torpedobåde.

Søværnets Officersskole ønskede - inden for skolens råderum - at samle disse faktorer for at skabe nye, tidssvarende uddannelser.

Skolen så muligheden i en ny teknisk uddannelse - som i højere grad end de nu kendte uddannelser levede op til de krav, der må stilles til den tekniske ledelse af en moderne, højteknologisk våbenplatform.

Tilsvarende - med sigte på effektiv operativ anvendelse af platformens systemer - fandt skolen, at der i den operative uddannelse til lederniveauet burde lægges større vægt på teknisk systemforståelse.

Med andre ord

- den daværende tekniske linies officersgrunduddannelse og videregående officersuddannelse inden for maskin- og elektronikretningen bøjes mod hinanden og tilrettelægges, således at de sammensmeltes til én uddannelse for søværnets tekniske leder - den tekniske officer, og den operative linies officersuddannelser, officersgrunduddannelsen og den videregående officersuddannelse bøjes mod den tekniske linies officersuddannelse, og der skabes en ny operativ leder - den operative officer.

Alt med henblik på at også indlæring danner ramme om og baggrund for det nødvendige, tætte samarbejde og den gensidige respekt i et miljø præget af integrerede systemer, gensidig afhængighed og tæt kontakt. Men sådan skulle det ikke være, idet det kun blev opnået at sammenlægge maskin- og elektronikretningen.

I dag som chef for en militær personelforvaltning med et delansvar overfor civile er min begejstring for P-83 begrænset. Med udgangspunkt i AGT-arbejdsgruppen for tjenesteområder, hvor der er brugt betydelig tid på en detaljeret opstilling af alle funktioner med dertil hørende data, er der skabt en spændetrøje med mulighed for langvarige drøftelser af, om denne eller hin stilling nu stadig er civil eller militær. Listen i sig selv er

hæmmende for dynamik og udvikling, og bedre bliver det ikke af, at oplistningen er udført for et tiår siden og konverteringerne ikke gennemført endnu, medens store dele af forudsætningerne har ændret sig.

Iøvrigt blev den sejlene tjenestes behov ikke tilgodeset ved disse teoretiske oplistninger.

Hvor findes eksempelvis eskadrenes og flådestationernes vedligeholdelsesværksteder. De kunne have skabt mulighed for, at militære teknikere fra søen kunne fortsætte som militære teknikere i land, samt alternere mellem skibs- og landtjeneste samtidig med, at søværnet kunne bevare ekspertisen.

Den således bedre uddannede militære tekniker om bord ville være betydningsfuld for den sejlene enheds operationsniveau og sikkerhedsmæssige standard.

Et andet eksempel på bindinger i AGT-oplistningen er det forhold, at en VUT II uddannet teknisk officer ikke kan gøre sejlene tjeneste. Efter skabelsen af AGT listerne har der været betragtelige nybygningsprogrammer, der berettiger nye niveaufastsættelser.

Endnu et område, der giver anledning til utilfredshed, er de mange ubesatte stillinger i søværnet. Hvor er alle de OGU-officerer, som udgik fra Søværnets Officersskole i min tid. Af dem er der ca. 25% på uddannelse og forøvrigt kan den og den kategori ikke alternere med den og den.

Der er endvidere for mange af søværnets enheder, i hvilke der stilles for voldsomme bemandskrav. Søværnet har ikke taget de strukturmæssige konsekvenser af personelsammensætningen. Jeg genkalder mig, at personelloven af 1969 gav forskellige udviklingsmuligheder, der da var baseret på en række formelle, vertikale opdelinger.

P-83 hjalp ikke. Ironisk nok er der også i dag A- og B-systemer, der er hæmmende for omskiftelighed. Sidst med indførelsen af rammen M 322.

De ubehagelige kendsgerninger ved AGT fastsættelsen af niveauer til sejlene tjeneste og behov for og ønske om omskoling til forvaltning slår nu tydeligere igennem.

Det er uheldigt for søværnet, at teknisk eller operativt uddannede

OGU-officerer, der har været 6-7 år i søværnet med begrænset nyttetjeneste, kan lade sig omskole til forvaltning. Herved udnyttes en betydelig del af den indledende tekniske eller operative uddannelse for dårligt.

Det meget langvarige uddannelsesforløb på VUT I er også en belastning, idet det består af såvel et værnsfælles modul som et værnsmodul, skibsfører- /udvidet maskinmestereksamen samt Taktisk Divisionsofficerskursus. Ialt 2 år og 6 måneder.

P-83 kvæler søværnet i formalisme og uddannelse, således at der er behov for at se frem for at skimte forandringer, der blandt andet kan fremkomme ved, at der i søværnet er en voksende forståelse for også de uheldige sider ved P-83 samt ved, at der blandt VUT I- og VUT II- uddannede er stigende utilfredshed med de langvarige uddannelser.

Det mest afgørende, øjeblikkelige og positive tiltag er, at

"Med henblik på at sikre den nødvendige sammenhæng i uddannelsesstrukturen og kvalitet af uddannelsernes indhold inden for det militære lederniveau har Forsvarskommandoen besluttet at nedsætte en projektgruppe vedrørende justering af uddannelsesstrukturen for det militære lederniveau"

har forsvaret i august måned 91 påbegyndt udarbejdelsen af et forslag til at sikre den nødvendige sammenhæng i uddannelsesstrukturen og kvalitet af uddannelsernes indhold inden for det militære lederniveau.

Der indgår i projektgruppen repræsentanter fra Forsvarskommandoen, de operative kommandoer, materielkommandoerne, Forsvarsakademiet, Forvaltningsskolen og Forsvarets Center for Lederskab.

Opgaven for projektgruppen er bredere beskrevet: At foretage en analyse og en vurdering af den eksisterende uddannelsesstruktur for det militære lederniveau med baggrund i den stedfundne udvikling samt de erfaringer, der er indhøstet siden

uddannelsesstrukturens indførelse.

I det omfang projektgruppens analyser eller erfaringer klarlægger forhold, der vurderes uhensigtsmæssige, skal der fremsættes forslag til løsning af omhandlede forhold.

De foretagne analyser vurderes i relation til de styrende principper for personelstrukturen af 1983 (P-83), således som disse bl.a. er nedfældet i Betænkning nr. 902.

I arbejdet skal der endvidere sikres den nødvendige sammenhæng til personelstrukturen, herunder tjenesteforløb og karrieremuligheder.

Søværnets operative Kommando har i et samspil med Søværnets Materielkommando, Taktik- og Våbeninspektøren, Teknikinspektøren og Søværnets Officersskole skabt fælles normer for søværnets uddannelsesønsker, således at der kan forventes gennembrud, der vil gøre min efterfølgende konklusion om P-83 til skamme.

Hensigten med P-83 var god nok. Resultatet havde begrænset relation til virkeligheden, og Styringsgruppens uenighed er vist gennem de mange uafklarede forhold i betænkningen. Disse lammede forvaltningen (Forsvarsministeriet, Forsvarskommandoens Personelstab og værnstabene), der ikke senere magtede at styre de 3 værn ind i 3 fornuftige, værnsvise retninger.

MARINENS BIBLIOTEK

ERHVERVELSER I JANUAR/FEBRUAR 1992

ADMINISTRATION/RETSVÆSEN

Bring, Ove: Ubåtsoperationer och Folkkrätt. (Festskrift til Lars Hjermer).

Stockholm u.år. 30 s.

Statusrapport for Projektgruppen vedr. Personeltilpasninger i Søværnet & Holmens Personale- og Servicekontor.

Kbh. 1991. 40 s. & 15 s. bilag.

HISTORIE

Chant, Christopher: U-Både. (Transportmidler gennem tiderne). u.sted (Kbh.) 1989. 64 s. ill. index.

Howarth, Stephen: To Shining Sea. A History of the United States Navy 1775-1991.

New York 1991. 620 s. ill kort. index. bibl.

Jørgensen, Peter J.: Den islandske Falkeorden og de islandske medaljer.

Kbh. 1981. 69 s. ill. bibl.

MacDougall, Philip: Royal Dockyards.

Haverfordwest 1989. 32 s. ill. bibl.

Marcombe, David: The Victorian Sailor.

Haverfordwest 1985. 32 s. ill. bibl.

Maritime film 1900-1982. (Katalog).
Kbh. 1991. forsk.pag.

Mortensen, Ole: Faaborgs skibsfart 1800-1920.
Kbh. 1979. 204 s. ill. index.

Münzing, Joachim: Der historische Walfang in Bildern.
Herford 1987. 142 s. ill. kort. bibl.

Otto, Sv. Aage: Paa Besog i Nyboders Mindestuer.
Kbh. 1951. 17 s.

Schrøder, Hans A.: Det danske Flyvevåben.
Kbh. 1992. 61 s. ill. kort. bibl.

Westphall, Poul (red.): Aktieselskabet Det Østasiatiske
Kompagni.
Kbh. 1978. 200 s. ill. kort.

KRIGSHISTORIE

Ancker, Paul E.: Reaktionen på det japanske angreb på "Pearl Harbor" 7. december 1941 - set fra en grønlandsk/dansk tilgangsvinkel. (Særtryk fra: Grønland nr. 9/10 1991, s. 269-294).
Kbh. 1991. 26 s. ill. kort. bibl.

Bosiljevac, T.L.: SEALS. UDT/SEAL Operations in Vietnam.
Boulder 1990. 256 s. ill. bibl.

Brown, David: Kamikaze.
London 1990. 80 s. ill. index.

Budzbon, Przemyslaw: Soviet Navy at War 1941-1945.
London 1989. upag. (48 s.). ill.

Harvey, Maurice: Scandinavian Misadventure. The Campaign in Norway 1940.

Tunbridge Wells 1990. 323 s. ill. kort. index. bibl.

Jackson, John W.: The Pennsylvania Navy, 1775-1781. The Defense of the Delaware.

New Brunswick 1974. 514 s. ill. index. bibl.

Mesko, Jim: Riverine. A Pictorial History of the Brown Water War in Vietnam.

Carrollton, Texas 1985. 64 s. ill.

Messenger, Charles: World War II in the Atlantic.

London 1990. 80 s. ill. index.

Müllenheim-Rechberg, Burkhard: Battleship Bismarck. A Survivor's Story. (New Expanded Ed.).

London 1990. 468 s. ill. kort. index. bibl.

O'Kane, Richard H.: Wahoo. The Patrols of America's most Famous World War II Submarine.

Novato 1987. 345 s. ill. kort. index.

Sode-Madsen, Hans: Theresienstadt - og de danske jøder 1940-45 med Jo Spiers upublicerede tegninger. (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1991).

Kbh. 1992. 67 s. ill.

Stevnsborg, Henrik: Politiet 1938-47. Bekæmpelsen af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed.

Kbh. 1992. 568 s. ill. bibl.

Willmott, H.P.: Pearl Harbor.

London 1990. 80 s. ill.

Young, Peter: D-Day.

London 1990. 80 s. ill. index.

PERSONALHISTORIE

Topp, Erich: Fackeln über dem Atlantik. Lebensbericht eines U-Boot-Kommandanten.

Herford 1990. 287 s. ill. index.

Hofman, Tycho de (red.): Hist. Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd. 3. Deel: Peder Tordenskiold.

Kbh. 1779. 31 s. ill. bibl. fotokopi.

POLITIK m.v.

Epkenhans, Michael: Die wilhelminische Flottenrüstung 1908-1914. Weltmachtstreben, industrieller Fortschritt, soziale Integration.

München 1991. 488 s. ill. index. bibl.

Military Forces in Transition 1991.

Washington 1991. 60 s. ill. kort.

NATO og det nye Europa.

Kbh. 1992. 28 s. ill.

Nielsen, Morten Bomholt: Sovjetmarinen i Østersjøen. (Forsvarsstudier 4/1991).

Oslo 1991. 67 s. ill. kort. bibl.

Paris-topmødet 1990. Sikkerhed og samarbejde i Europa.

Kbh. 1991. 66 s.

Plan for tilpasning af Flyvevåbnets struktur.

Kbh. 1992. 92 s. + bilag.

Sperling, Vibeke (red.): Sovjetimperiet i opløsning. Om de femten nye lande på verdensscenen.

Kbh. 1991. 231 s. ill.

Watson, Bruce W.: The Changing Face of the World's Navies 1945 to the Present.

London 1991. 281 s. ill. index. bibl.

KRIGSKUNST

Apitz, Peter: Convoys - Outdated by Technology?
(Forsvarsstudier 5/1991).
Oslo 1991. 43 s. bibl.

SKIBE, SKIBBYGNING m.v.

Adams, Thomas A.: Irish Naval Service. World Ship Society
Monograph no. 4.
Kendal 1982. 72 s. ill. index. bibl.

Colledge, J.J.: British Sailing Warships.
Shepperton-on-Thames u.år (1964). 64 s. ill.

Kemp, Paul J.: British Submarines of World War One.
London 1990. upag. (46 s.). ill.

Kinzey, Bert: USS America in detail and scale.
Blue Ridge Summit 1989. 72 s. ill.

Pawlik, Georg & Lothar Baumgartner: S.M. Unterseeboote. Das
K.U.K. Unterseebootwesen 1907-1918.
Graz 1986. 127 s. ill. index. bibl.

Polmar, Norman: Guide to the Soviet Navy. 5th ed.
Annapolis 1991. 492 s. ill. index.

Rühmann, Hans D.: Der Schiffbau am Steinberger Haff. (Særtryk
fra: Jahrbuch des Heimatvereins der Landschaft Angeln 1991, s.
101-152).
u.sted u.år (991). 53 s. ill. index. bibl.

Somner, Graeme: Scottish Fishery Protection. The story of the
vessels that have served the Dept. of Agriculture and Fisheries
for Scotland since 1882. World Ship Society Monograph no. 7.
Kendal 1983. 56 s. ill. index.

Stern, Robert C.: Type VII U-Boats.
London 1991. 160 s. ill. index.

Storia della Marina Profili. Bd. 1.
Milano 1978. 242 s. ill. index.

Strohbusch, Erwin: Kriegsschiffbau seit 1848. (Führer des Deutschen Schiffahrtsmuseums Nr. 8).
Bremerhaven 1977. 96 s. ill.

Terzibaschitsch, Stefan: Geleitschiffe der U.S. Navy. Von der Evarts- bis zur Claud-Jones-Klasse.
Herford 1988. 180 s. ill. index. bibl.

Whitley, M.J.: German Capital Ships of World War II.
London 1989. 224 s. ill. index. bibl.

SØMANDSKAB m.v.

Gaston, M.J.: Tugs & Towing. A worldwide survey of the vessels, techniques and development of the towage business.
Sparkford 1991. 200 s. ill. index.

Lehrbuch der Navigation an der Marineschule.
Berlin 1919. 778 s. ill.

Starcke, Asbjørn: Skibsførelset ved Jernhatten. En sandfærdig beretning om forliset af minestrygeren ME 1016 den 29. januar 1946.
Birkesig 1992. 12 s. ill. manuskript.

VÅBENTEKNISKE o.a. HÅNDBØGER

Svejgaard, M.: Radar Stations in Denmark 1942-1945. Organization and Employment. (Dansk og engelsk tekst).
Kbh. 1992. 155 s. ill. bibl.

Watson, Bruce W. & Susan M. Watson (eds.): United States

Navy. A Dictionary.

New York 1991. 948 s. index. Ej til udlån.

GRØNLAND

Glahn, H.C.: Glahns Anmærkninger. 1700-tallets Grønlændere. (Det grønlandske Selskabs Skrifter XXX).

Kbh. 1991. 205 s. ill. index. bibl.

Ørstreng, Willy: Den nordlige sjørute: En æra i sovjetisk politikk? Økonomiske, folkerettslige og sikkerhetspolitiske aspekter.

Oslo 1991. 39 s. ill. kort. bibl.

ROMANER

Catto, Max: Murphys Krig.

Kbh. 1979. 245 s.

TIDSSKRIFTER

Cols Bleus: Marine et arseneaux. No. 2135/1991 ff. (ukomplet).

Paris 1991. ill.

Kommentarer til nyanskaffelser januar/februar 1992

T.L. Bosiljevac: SEALs. UDT/SEAL Operations in Vietnam. Paladin Press. Boulder 1990.

Underwater Demolitions Teams (UDTs) spillede en væsentlig rolle i Vietnamkrigen, idet de udførte rekognosceringer, opmålte kystfarvande, havne og kanaler og deltaer, og gav amfibiestøtte til andre enheder. Udra de første UDTs succes udvikledes SEAL - "Sea, Air, Land Teams" - sig. Disse højt uddannede og veltrænede kommandoenheder var specialister i at operere bag fjendens linjer.

Bogen fortæller om disse specialenheder fra de første rekognosceringsopgaver til tilbagetrækningen. Forfatteren var selv aktiv SEAL-officer.

Max Catto: Murphy's krig. Lademann, Kbh. 1969.

Som gave har biblioteket modtaget denne bog, hvor begivenhederne er frit opfundet, og en række historiske, militære og geografiske forhold er tilpasset handlingen.

En stærkt beskadiget tysk u-båd må i 2. verdenskrigs sidste dage gå ind i en afrikansk flod, for her at afvente hjælp. Forinden har den dog nået at sænke to skibe, et hospitalsskib og en australsk hjælpekrudser, hvorved alle på nær een omkom.

Denne ene mand, flymekanikeren Murphy, får ved et tilfælde nys om u-båden og beslutter at starte sin egen krig for at hævne det umenneskelige myrderi, som han har overværet.

Revue Internationale d'Histoire Militaire no. 69, 1990.

I 200-året for den amerikanske grundlov besluttede den amerikanske militærhistoriske kommission at udgive et nummer

af "Revue" - for øvrigt det første fra USA's side.

Emnerne, der er behandlet i værket, har selvfølgelig relation til 200-året:

Den amerikanske grundlov, oprindelse m.m.

Militærtjeneste, herunder også den sorte befolknings stilling i de væbnede styrker.

Den civile kontrol med værnene, herunder Truman/MacArthur konflikten og endelig

Kongressens, Præsidentens og Højesterets roller.

Henrik Stevnsborg: Politiet 1938-47. Bekæmpelsen af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed.

Gads Forlag, Kbh. 1992.

Forfatteren er adjunkt ved Københavns Universitet, hvor han underviser i retshistorie. Bogen er hans i januar 1992 meget omtalte doktordisputats om det danske politis rolle under besættelsen. Den er et resultat af det nystiftede Politihistorisk Selskabs i 1980 indledte arbejde med en videnskabelig fremstilling af politiets historie under besættelsen.

Fremstillingen - der i høj grad er baseret på politiets arkivalier - viser bl.a., hvorledes forholdet mellem besættelsesmagten og politiet på det mest følsomme område af alle - som undertitlen angiver - udviklede sig i løbet af besættelsen: Fra samarbejde over modarbejde til modstand.

M. Svejgaard: Radar Stations in Denmark 1942-1945. Organization and Employment. (Dansk og engelsk tekst).

Skov- og Naturstyrelsen, Hørsholm 1992.

Den i 1988 påbegyndte registrering af befæstningsbyggeriet i Danmark for perioden 1858-1945 ledes af den fra Forsvarsministeriet udlånte orlogskaptajn P. Thorning Christensen. Den grundlæggende registrering af de mere end 7000 anlæg sker ved mange frivilliges indsats.

Oberstløjtnant M. Svejgaard, der for tiden er chef for Operationsafdelingen ved Flyvertaktisk Kommando, er een af disse frivillige. Et intenst studium i arkiver, hvor især tyding af

gamle luftfotografier er fulgt op af rekognosceringer i marken, har givet en helt ny viden om de tyske varslingssystemer i Danmark.

Bogen har 10 sider indledning på dansk, men er i øvrigt på engelsk.

Erich Topp: Fackeln über den Atlantik. Lebensbericht einer U-Boot-Kommandanten.

E.S. Mittler & Sohn, Herford 1990.

Blandt bøger om u-bådskrigen adskiller denne sig ved kun på de første 146 sider at berette om forfatterens unge år, indtræden i Kriegsmarine 1934 og som subaltern officer og senere chef for u-både. De sidste godt 140 sider fortæller om forfatterens liv efter kapitulationen: Matros på en fisketrawler, arkitektstuderende, tilbagevenden til marinen i 1958, tjeneste i NATO's militærkomité, chef for amfibiestyrker i Wilhelmshaven, stabschef i Flensborg og marinestabschef i Forsvarsministeriet. I årene 1970-84 var han ansat ved Howaldtswerke-Deutsche Werft.

A.H.

NAVAL DEFENCE

Swedish Ordnance, a new name for a new company, continuing the traditions of its predecessors – Bofors and FFV Ordnance. Swedish Ordnance's naval defence systems cover every attack aspect of the enemy.

Air Defence Systems – guns and ammunition for the rapid and early destruction of attack aircraft, helicopters and anti-ship missiles.

Torpedoes – both heavyweight and lightweight for combating all types of surface and underwater craft.

ROVs – specially adapted remotely operated vehicles for clearing mines even in the most difficult locations.

Swedish Ordnance

S-691 80 KARLSKOGA, Sweden
Telephone +46 586 810 00
Telefax +46 586 581 45. Telex 73210 sword s

Tidsskrift for Søværnen

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Redaktør:
Orlogskaptajn L. Rosendahl Christophersen

Nr. 3 – 1992
163. ÅRGANG

HANS BUCH + CO
INGENIØR OG HANDELSFIRMA A/S

Svanevej 6 2400 København NV 31 83 12 12

Rapid and Early Destruction

The stealth designed cupola is ready for the coming generation of SES ships.

Rapid and early destruction of aerial threats is vital if defending units are not to be saturated by attacks.

Up until now the way of combating this has been by massive investments in missile systems and conventional close range CIWS.

But Bofors' TRINITY air defence gun system has many advantages over missiles and conventional CIWS – it costs less, weighs less, takes up less space, is easier to install, has low magnetic signature, and is more versatile and flexible.

Bofors has precisely balanced super-accurate gun, programmable ammunition and computerized fire control to produce a gun system that can tackle multiple attacks in rapid succession and in a jammed environment.

TRINITY is the only gun system that assures the defence and self-defence of naval surface vessels against all levels of the aerial threat – even seaskimmers and terminal phase dive anti-ship missiles – and fulfils the secondary role of combating surface targets.

BOFORS

BOFORS AB
S-691 80 KARLSKOGA, Sweden
Telephone +46-586 810 00
Telefax +46-586 581 45. Telex 73210 bofors s

DANSK REPRÆSENTATION: ARMMAN ApS. Stationsvej 28, Postbox 54, 2791 Dragør. Tlf 32 53 79 00. Fax 32 53 79 12

SYSTEMATIC

software engineering a/s

Software for:

- Command and Control
- Communication
- Electronic Warfare
- Message Formatting
- Real-time
- Graphic
- Simulation

Systematic Software Engineering A/S
Søren Frøbe Vej 42K
8220 Åbyhøj
TF 86 15 18 66

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

Udgivet af Sø-Lieutenant-Selskabet

REDAKTØR:

Orlogskaptajn
L. Rosendahl Christophersen
Forsvarskommandoen, PLU 1
Postboks 202
2950 Vedbæk
Telefon 42 89 22 55, lokal 4513

Ekspedition og regnskabsafdeling
(undtagen annoncer)

Fr. T. WETHJE
Sø-Lieutenant-Selskabet
Overgaden over Vandet 62 B
1415 København K
Telefon 31 54 05 52
Giro 2 04 77 64
Privat: 31 58 00 85

ISSN 0040-7186

ANNONCEEKSPEDITION

Orlogskaptajn
Bo Heisterberg- Andersen
Søværnets Materielkommando
Holmen
1433 København K
Telefon 31 57 22 55 - 4270

TRYKKERI:

FairPrint A/S
Københavnsvej 106
4000 Roskilde
Telefon 46 75 75 20
Telefax 46 75 75 22

3

Forsidebillede: Søopmålingsfartøjer SKA12.

Eftertryk kun med redaktionens tilladelse.

INDHOLD

SIDE

ØSTERSJØENS STRATEGISKE BETYDNING	133
Af orlogskaptein H. Smidt	
THE GERMAN NAVY	163
NEKROLOG	173
MARINENS BIBLIOTEK	175

ØSTERSJØENS STRATEGISKE BETYDNING

På bakgrunn av en kort redegjørelse for den seneste politiske utvikling i Østersølandene ønskes en analyse av Østersjøens fremtidige økonomiske og militære betydning.

Af Orlogskaptein Henning Smidt

I forbindelse med gjennomgang af Videreuddannelsestrin II for Militære Ledere - Stabskursus (VUT II/L-STK) 1991-92 har orlogskaptajnen, som er tjenstgørende i den norske marine, udarbejdet denne hovedopgave om Østersøens strategiske betydning. Opgaven blev afleveret på forsvarsakademiet medio marts 1992.

INTRODUKSJON

1. Presentasjon av emnet og problemstillingen

Blant de mer avgrensede sjøområder på kloden, har Østersjøen en unik beliggenhet. Omkranset av stater med ulike sikkerhetspolitiske og økonomiske interesser og tilgjengelig kun gjennom trange passasjer, har Østersjøen vært og vil alltid være et geostrategisk viktig område. Historien viser at mens én av kyststatene har ønsket en begrenset adgang til Østersjøen, et Mare Clausum, har det vært andre makter, ofte utenfor Østersjøen, som har ønsket en åpen Østersjø, et Mare Liberum.¹

---

¹ Espersen, p. 12 ff.

Sikkerhedspolitisk Studiegruppe, pp. 36-37.

Denne problemstillingen er vesentlig i enhver diskusjon om Østersjøens strategiske betydning. Dog har denne betydningen variert opp gjennom historien, og det er usikkert hva fremtiden bringer.

Fra den annen verdenskrig og frem til den kalde krigens slutt, var Østersjøen det grenseområde i Nordeuropa der supermaktenes strategiske interesser krysses hverandre. Mens Østersjøen hadde relativt stor militær betydning, var den økonomiske virksomhet mellom landene som ligger rundt Østersjøen, forholdsvis beskeden. Den senere tids utvikling har endret ovennevnte relasjoner. Sovjetunionen eksisterer ikke mer, de baltiske stater er frie, Polen er uavhengig og Tyskland er samlet. En stor del av landområdene som omkranser Østersjøen har altså fullstendig endret politisk karakter, og har fått endrede sikkerhetspolitiske interesser og behov. Østersjøområdet står foran en stor økonomisk utfordring, og at dette vil få konsekvens for betydningen av Østersjøen, bør være hevet over tvil. Formålet med denne oppgaven er å presentere den mulige fremtidige strategiske betydningen av Østersjøen, basert på økonomiske og militære analyser. Disse analyser belyser mulige strategiske interesser og handlingsalternativer, ikke nødvendigvis økonomiske og militære kapasiteter. Østersjøen vil i denne sammenheng primært inkludere de danske øyer og streder, samt Finskebukten.²

2. Historikk

Gjennom historien har Østersjøen, grunnet dens geografiske forutsetninger, vært preget av konflikten om tilgjengelighet, det vil si anvendbar som økonomisk og militært operasjonsområde for den som måtte ønske det. Denne problemstillingen har frem til vårt århundre, hovedsakelig vært styrt av ulike økonomiske interesser tilhørende kyststatene og de stormakter utenfor

---

² Skagerrak, Kattegat og Bottenviken regnes i andre sammenhenger ofte som en del av Østersjø-området.

Østersjøen som til tider har engasjert seg sterkt i Østersjøens muligheter. Sverige og Danmark preget naturlig nok tidlig, grunnet sin beliggenhet og aktive utenrikshandel, utviklingen i Østersjøen. Fra midten av det 12. århundre til midten av det 16. århundre dominerte disse stater, sammen med Hansastedene, trafikken i og til og fra Østersjøen. En økt konkurranse med nederlendere om markedene omkring Østersjøen fikk så hanseatene til å kjempe for et Mare Clausum, mens Danmark på sin side etablerte Øresundtollen i 1429, og innførte dermed en åpen Østersjø med "inngangspenger". Nederlenderne spilte frem til ca. 1700 en betydelig rolle i Østersjøen med en sterk interesse om å bevare Mare Liberum ut fra et behov om fri handel. En utenforstående stat skapte en balanse hvor ingen av de daværende interne sterke sjømakter i Østersjøen fikk en enerådende rolle, med mulighet til å stenge Østersjøen. England overtok Nederlands rolle og var frem til midten av forrige århundre den sterkeste sjømakt i Østersjøen³. Englands primære interesse i hele denne perioden, var et Mare Liberum utfra et sterkt behov for tømmer til skipsbygging importert fra Østersjølandene, altså en kombinert økonomisk og militær interesse. Russland antok på denne tid en betydelig rolle i Østersjøen. Den industrielle revolusjon fra midten av 19. århundre endret handelsveiene i Europa, og Østersjøen fikk mindre økonomisk og dermed mindre strategisk betydning. Etterhvert mistet England sine økonomiske interesser i Østersjøen.

Den teknologiske utviklingen og dannelsen av det tyske keiserrike i 1871 innledet en ny epoke, hvor Østersjøen, især strekene, fikk en viktigere militær-strategisk betydning. Tyskland var Østersjøens ledende sjømakt rundt århundreskiftet med klare Mare Clausum intensjoner. Østersjøen kunne ha fått stor betydning under første verdenskrig, men gjorde som kjent ikke

---

³ I den nederlandske og engelske periode var det dog flere kortvarige Mare Clausum - Mare Liberum perioder, særlig når de overnevnte stater var opptatt andre steder i verden.

det. Hverken England eller Frankrike benyttet Østersjøen til angrep mot Tyskland, eller til å frembringe forsyninger til Russland, og Tyskland fikk dermed opprettholdt sin Mare Clausum politikk. I tiden etter krigen var Tyskland og Russland økonomisk og militært knust, England intervenerte umiddelbart i Østersjøen og gjenopprettet sin innflytelse, som så avtok igjen. Manglende vestlig initiativ og en aktiv sovjetisk politikk i mellom-krigstiden førte til en oppdeling av Østersjøområdet i en tysk og en russisk interessesfære som initierte den sikkerhetspolitiske situasjon som har eksistert i Østersjøen til i dag.

Under annen verdenskrig etablerte tyskerne et "Mare Germania" i Østersjøen. Etterhvert som krigens utfall var gitt, ble de vestallierte bekymret for ny sovjetisk dominans, særlig i området rundt stredene. Det oppnådde Sovjetunionen dog ikke, grunnet klarsynt alliert opptreden, men det var ingen tvil om at Sovjetunionen fra da av var den sterkeste sjømakt i Østersjøen. Amerikansk interesse for områdets strategiske betydning, opprettelsen av NATO og en fast politikk av de vestlige land, har imidlertid effektivt hindret Sovjetunionen i å opprette et nytt Mare Clausum. USA overtok Englands klassiske rolle som stormakt med strategiske interesser i Østersjøen, og Østersjøen ble en viktig del av den nord-europeiske maktbalanse. De sovjetiske intensjoner om et "fredens hav", hvor fremmede marinefartøyer ikke skulle ha adgang, har aldri blitt godtatt av vesten. Den strategiske balansen mellom de involverte parter i Østersjøen har fungert effektivt. Østersjøen har vært en stabil buffersone mellom supermaktene i et for dem, meget strategisk viktig område.

Historien gir derfor følgende konklusjoner, relevante for en videre analyse:

- mens de økonomiske aspekter var styrende for Østersjøens strategiske betydning i tidligere tider, har det militære aspekt vært dominerende i nyere tid
- den sterkeste kyststat har ved sjømakt ønsket Mare Clausum

- sterke utenforstående stater har ønsket Mare Liberum
- de svakere kyststater har alliert seg med de utenforstående
- Danmark har spilt en unik rolle grunnet kontrollen over strekene, og har derfor ofte blitt trukket i forskjellige retninger av de sterke sjømakter
- de sterke sjømakter har ofte godtatt Danmarks kontroll over strekene uten å finne det nødvendig å besette landområdene rundt strekene for å opprettholde Mare Liberum eller Mare Clausum
- sikkerhetspolitikken i Østersjøområdet har vært avhengig av en meget fin balanse i Østersjøen
- Østersjøen har spilt en viktig rolle i hele den nord-europeiske maktbalansen.

REDEGJØRELSE FOR DEN SENESTE POLITISKE UTVIKLINGEN I ØSTERSJØLANDENE

1. Innledning

Den seneste politiske utviklingen i Europa er preget av at øst-Europa går i oppløsning mens vest-Europa samles. Økonomisk er øst-Europa bankrott, militært uten en felles sikkerhetspolitikk. Den kalde krigens usikkerhet, som ved sin stabilitet egentlig innebar sikkerhet, har blitt avløst av en generell utrygghet grunnet et ustabilt øst-Europa hvor det endelige utfall er meget uforutsigbart. Østersjøen ligger i skillet ved denne utviklingen og kyststatene rundt den befinner seg i ytterst forskjellige politiske situasjoner. En ubrukelig økonomi i øst skal erstattes av en vestlig markedsøkonomi. Samtidig er den strategiske maktbalansen øst-vest blitt sterkt nedtonet i forbindelse med Sovjetunionens og Warszawa-paktens oppløsning. I Østersjøen befinner det seg ikke lenger en militær-

strategisk supermakt.⁴

De tidligere fiender NATO og Russland, samarbeider om sikkerhets-politiske spørsmål.⁵ I tillegg diskuterer USA og Russland nedrustning av de strategiske kjernefysiske våpen.⁶ Et viktig aspekt ved den senere tids politiske utvikling, også for Østersjølandene, er diskusjonen om og utviklingen av de såkalte sikkerhetspolitiske pillarer, nemlig NATO, EF/WEU og KSSE. Mens Østersjølandene er eller står i kø for å bli medlem eller oppnå avtaler med EF, er holdningene delte med hensyn til de andre pillarer.

Østersjørådet, som ble etablert under Østersjøkonferansen 5 mars i år, viser politikerenes interesse for å betrakte Østersjøen som en ny sterk region.⁷ Utenriksministere fra 10 lande dannet rådet, som skal skape en ramme for samarbeid og koordinering mellom Østersjølandene. De ga også klare signaler om at rådet skal virke som et springbrett til EF for de land som ennå ikke er medlemmer.

En kort oppsummering av den seneste politiske utvikling i de enkelte Østersjøland følger herved, i alfabetisk rekkefølge:

---

⁴ Det kan naturligvis diskuteres om Russland er en stormakt eller supermakt. Kvantiteten og kvaliteten på de russiske styrker i østersjøområdet har iallefall ikke supermakt status.

⁵ SNU, pp. 37-43.

⁶ START-forhandlingene.

⁷ Medlemmer er Russland, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Tyskland, Danmark, Sverige, Norge og Finland.

2. Danmark

Danmarks situasjon i Østersjøsammenheng har ikke endret seg i vesentlig grad i den senere tid. Danmarks gode økonomi og solide forankring i EF og NATO, gjør det til en troverdig vaktpost for Østersjøens adkomstveier. Sikkerhetspolitisk har ikke Danmark endret kurs som følge av den senere tids utvikling i dets nærområder. Danske politikere og militære opprettholder den strategiske betydningen av Danmark i Østersjøsammenheng.

Danmarks politiske og økonomiske interesser har tradisjonelt vært rettet mot kontinentet. Den seneste utviklingen i Europa har vist at Danmark også har vendt blikket mot øst, særlig mot de nye baltiske stater. Disse har opprettet gode forbindelser med Danmark, blant annet var Danmark vertskap for Østersjøkonferansen, som ble holdt i København 5-6 mars 1992. Danskene er i ferd med å opprette gode økonomiske forbindelser med kontakter i de østlige kyststater.⁸ Arbeidet med den nye Storebelts- og senere Øresundsforbindelsen, viser at Danmark også bidrar med å øke fokuseringen av den vestlige del av Østersjøen.

3. De baltiske stater

De baltiske stater representerer nye kyststater i Østersjøsammenheng. De er nå inne i en voldsom omstillingsprosess som preger alle politiske og samfunnsmessige forhold, især de økonomiske. Den politiske utviklingen i de baltiske stater og slutten på den kalde krigen, har totalt endret de sikkerhetspolitiske forhold i Østersjøen. Deres sikkerhetspolitiske målsettinger er ennå ikke klart formulert og mye tyder på at de ikke vil være samsvarende.⁹ Litauen har indikert en tilknytning til Europa, Estland er mer nordisk orientert, mens Latvia antyder et ønske om alliansefrihet. Dog forlanger alle en generell

---

⁸ Skaaning, artikler om Østersjøen i Berlingske Tidende feb/mar 1992.

⁹ De baltiske staters innlegg på Svanekekonferansen 1991.

tilbaketrekning av de tidligere sovjetiske styrker, noe Russland, som har overtatt ansvaret for disse styrker, ikke kan love en tidsramme for. Man har tidligere hevdet at en tilbaketrekning ikke kan finne sted før troppene i det tidligere øst-Tyskland er ute. Russerne har senere bekreftet at tilbaketrekning fra de baltiske stater kan starte tidligere.¹⁰ Russerne hevder fremdeles eierforholdet til baser og verft.¹¹

De baltiske staters handel har frem til deres frigjøring vært styrt av sovjetiske myndigheter. Selv om deres selvstendighet vil føre til et enormt behov for handel med vest, er landene fremdeles avhengige av et nært samarbeid med Russland. Blant annet er man nesten totalt avhengig av energileveranser østfra.¹²

4. Finland

Finland har sikkerhetspolitisk vært bundet av Vennskaps-, Støtte- og Bistandsavtalen (VSB) med Sovjetunionen siden denne ble inngått i 1948. I forbindelse med gjenforeningen av de to tyske stater bestemte Finland i 1990 at avtalen ikke lenger skulle binde Finland med hensyn til anskaffelse av våpen. Forhandlinger om en erstatning for VSB-avtalen ble innledet i oktober 1991.¹³ Denne nye avtalen kommer ikke til å omfatte militært samarbeid. Avtalen er forhandlet ferdig, men ikke ratisert av

---

¹⁰ PITSUM, 11 feb. 92.

¹¹ PITSUM, 11 feb. 92.

¹² Economic Survey of the Baltic Republics, II, p. 382, Latvia og Litauen importerer mer enn 90% av energiforbruket, Estland omlag 50%.

¹³ Hansen, BT 20. feb. 92. Militærbalansen, p. 176.

Russland.

Finland har, i likhet med Tyskland, vært relativt tilbakeholden med sitt politiske forhold til de nye baltiske stater, grunnet det tidligere forholdet til Sovjetunionen. Dennes oppløsning har stor sikkerhetspolitisk betydning for Finland, som også har økonomiske problemer. Blant annet har Finland importert store mengder olje fra det tidligere Sovjetunionen og betalt med andre varer. Dette skal nå betales i hard valuta til markedspriser. Man kan nå observere en markert vilje til å løsrive seg fra sin politiske isolasjon, særlig det siste utspillet med ønske om EF-medlemskap. Finnene ser på EF medlemskap som en mulighet til å komme inn under en sikkerhetspolitisk beskyttelse med fortsatt nøytral eller alliansefri status.¹⁴

5. Polen

Polen har vært relativt lite involvert i den senere tids politiske utvikling i Østersjø-sammenheng. Polen streber nå etter bilaterale og trilaterale avtaler og traktater, særlig innenfor Pentagonalen. Man går også sterkt inn for KSSE. Polens mål er å bli integrert i Europa samt å utvide samarbeidet med NATO, med mål om medlemskap. Polen har innledet et bredt samarbeid med Sverige om utviklingen i Østersjøen.

6. Russland

Sovjetunionens kollaps har bidratt til den totalt endrede strategiske maktbalansen mellom øst og vest noe som selvfølgelig har fått innvirkning på forholdene i Østersjø-regionen, hvor Sovjetunionen spilte en dominerende rolle. Den senere politiske utviklingen har ført til at Russland står igjen med to områder med adgang til Østersjøen, St.Petersburg-området og Kaliningrad Oblast. Mens russerne har tilkjennegitt at de vil trekke hærstyrkene ut av de baltiske stater, har de tydelig gitt uttrykk for at de vil beholde de viktigste baser og

---

¹⁴ Hansen, BT 20 feb. 92

verftskapasitet.¹⁵ Russland opptrer nå som den førende republikk innen SUS, men denne koalisjon har allerede vist alvorlige svakhetstegn, særlig innen sikkerhetspolitikk. Man kan ikke enes om det skal eksistere noen felles SUS militære styrker.¹⁶ De seneste ukers utvikling har skapt usikkerhet om Russlands ambisjoner som sikkerhets-politisk stormakt.

Forøvrig nevnes:

- Russland har nå overtatt jurisdiksjon over Østersjøflåten ¹⁷
- man har innledet et sikkerhetspolitisk samarbeid med NATO
- maktkampen mellom Russland og Ukraina om Svartehavsflåten og dens baser.

7. Sverige

Sverige er for tiden rammet av lavkonjunktur og høy arbeidsledighet og er inne i en periode med forholdsvis skiftende politiske og økonomiske forhold. EF er en form for redningsplanke for svensk økonomi. Det økonomiske behov for medlemskap rettfærdiggjør også til en viss grad oppgivelsen av den klare nøytralitetspolitikken. Den klart uttalte nøytralitetspolitikk

gjennom mange år blir nå satt på prøve av følgende faktorer:

---

¹⁵ PITSUM, 17. jan. og 11 feb. 92.

¹⁶ PITSUM, 17. feb. 92, blant annet sa den ukrainske forsvarsminister 14. feb. til TASS, at det etter hans mening ikke finnes SUS væpnede styrker, men at det kun er tale om uavhengige staters styrker.

¹⁷ PITSUM, 11 feb. 92.

- Sveriges inntreden i EF innen 1995
- økonomisk evne til å opprettholde et sterkt forsvar som kan troverdiggjøre nøytralitetspolitikken
- samarbeidet mellom USA og det nye Russland har drastisk redusert behovet for å være nøytral
- øst-Europas mulige integrasjon i EF fører til manglende motsetningsforhold å relatere nøytraliteten til.

Sveriges EF-søknad markerte en klart endret holdning til nøytralitetsbegrepet, men svenskene påpeker at de er avventende til en deltagelse i ethvert sikkerhetspolitisk samarbeid i en form av militær allianse. De innser imidlertid at det er umulig å føre en selvstendig sikkerhetspolitikk innen EF. Svenskenes forhold til sin egen strategiske betydning har ikke endret seg nevneverdig i forbindelse med endringen av maktbalansen forøvrig.

I forholdet til de nye kyststater rundt Østersjøen har Sverige tatt en rekke initiativer til økonomisk samarbeid, til dels i samarbeid med Polen. På det utenrikspolitiske plan har man holdt en noe lavere profil, primært grunnet nøytralitetstroverdigheten.

8. Tyskland

Tyskland har siden samlingen i 1989 stått i fokus for utviklingen i vest-Europa, og spiller nå en sentral rolle som den ledende vest-Europeiske nasjon. Tyskernes politiske og økonomiske satsing østover har et kontinentalt tyngdepunkt, og man har dermed ikke konsentrert sin innsats i samme grad i Østersjøregionen. Så lenge det står sovjetiske soldater igjen i Tyskland, har tyskerne prioritert et godt forhold til det tidligere Sovjetunionen fremfor å støtte de baltiske stater. Tyskland har fått en øket kyststrekning i Østersjøen og har dermed oppnådd muligheten med større kontroll over den sentrale del av Østersjøen. Men deres planer om å nedskjære de maritime styrker med 50%, indikerer en klar nedprioritering av behovet

for militær tilstedeværelse i Østersjøen.¹⁸ Tyskland ratifiserte, som det første land, CFE-avtalen i november 1991 og indikerte dermed at det skal etterleve CFE-avtalen uansett om øvrige stater gjennomfører det.

Tyskerne var noe tilbakeholdene med hensyn til anerkjennelse av de baltiske stater da man så på Gorbatsjov som en garanti for sovjetisk tilbaketrekning i det tidligere Øst-Tyskland. Etter Sovjetunionens oppløsning har dette endret seg, og Tyskland er nå meget aktiv i den politiske og økonomiske utviklingen i Østersjøregionen.

9. Konklusjon

De politiske hendelser den senere tid har totalt endret det økonomiske og sikkerhetspolitiske bilde av Østersjøregionen som vi har kjent siden annen verdenskrig. Følgende hovedtrekk summeres opp som grunnlag for den økonomiske og militære analyse:

- den kalde krigen er over, den tradisjonelle maktkonfrontasjonen som møttes i Østersjøen er sterkt nedtonet
- Østersjøen er omgitt av en ny politisk geografi
- tilstedeværelsen av en militær supermakt i Østersjøen er borte
- mens landene på vestsiden av Østersjøen er økonomisk sterke og samler seg, er de nye statene i øst i økonomisk ruin
- politiske og økonomiske krefter arbeider for et øket samarbeid om Østersjøen

---

¹⁸ Nedskjæringen vil spesielt berøre Østersjøen, mens større overflatestyrker vil operere i andre områder, i.h.t. formannen i DPC, juli 91.

ANALYSE AV ØSTERSJØENS FREMTIDIGE ØKONOMISKE OG MILITÆRE BETYDNING

1. Innledning

En analyse av Østersjøens strategiske betydning på grunnlag av økonomiske og militære forhold, må nødvendigvis basere seg på nåværende situasjon og forventninger til fremtiden. Det er imidlertid et problem at innen flere aspekter av de nevnte forhold, er dagens situasjon uklar og fremtidens ikke mindre. Denne analysen har som utgangspunkt at den kalde krigen definitivt er over og at den demokratiske utviklingen i de tidligere sovjetiske republikker fortsetter. For den situasjon at Russland eller SUS, av en eller annen grunn slår kontra og ender tilbake som stalinistiske diktaturer, er denne analysen irrelevant. En analyse av Østersjøens strategiske betydning under overnevnte situasjon ville stort sett tilsvare det bilde vi har hatt av Østersjøen under den kalde krigen. Derfor er dette en analyse med positive forventninger om fremtiden, ikke en "worst-case" vurdering. Analysen tar sikte på å dekke den fremtidige utviklingen ut dette århundre. De enkelte deler av analysen vil omhandle situasjonen frem til Sovjetunionens oppløsning og fremtidige utvikling. Det innebærer at en vurdering av den dagsaktuelle situasjonen ikke vil bli foretatt, da det knapt er mulig. De to analyser omhandler økonomiske og militære forhold separat. Det kan enkelte ganger virke noe snevert, da disse faktorer ofte er avhengige av hverandre. Imidlertid er relasjonen mellom disse sammenfattet i kapittel IV.

2. Kjennsgjerninger og forutsetninger

Grunnet den noe uforutsigbare utviklingen i Østersjøregionen, er det nødvendig å spesifisere utgangspunktet nevnt innledningsvis nærmere i den hensikt å begrense antall variable fremtidsutsikter.

Følgende kjennsgjerninger legges til grunn for analysen:

- Østersjølandene omfatter Danmark, Tyskland, Polen, Kaliningrad Oblast (Russland), Litauen, Latvia, Estland,

Russland, Finland og Sverige¹⁹

- Danmark og Tyskland er medlem av NATO og EF
- Sverige og Finland er militært nøytrale
- Polen og de baltiske stater er alliansefrie.

Følgende forutsetninger legges til grunn for analysen:

- Østersjølandene beholder militære styrker som idag og som det fremtidig fremgår av CFE-avtalen²⁰
- Russland mister direkte adgang til flåtebaser i Svartehavet
- Republikkene Russland og Hvite-Russland oppretter en forsvarsallianse som gir Russland adgang, etter avtale med Litauen, til Kaliningrad Oblast
- Russland beholder eller får benytte de viktigste flåtebaser, verft og luftforsvars-fasiliteter i de baltiske stater
- NATO består med uendret antall medlemsland i regionen
- NATO og WEU har samme sikkerhetspolitiske målsetting
- Finland, Estland, Latvia, Litauen og Polen forblir militært

---

¹⁹ Kaliningrad Oblast er ikke en selvstendig enhet, men analyseres i geografisk sammenheng på linje med kyststatene.

²⁰ En mulig demilitarisering av Østersjøen gjør en analyse av dens militære betydning irrelevant. Selv om det er uklart hvordan CFE skal tolkes for de baltiske stater kontra Russland, forutsettes det at det totale våpenarsenal bli i henhold til CFE.

alliansefrie.²¹

- Sverige og Finland blir medlem av EF.

A. ANALYSE AV ØSTERSJØENS ØKONOMISKE BETYDNING

Innledning

I Østersjø-regionen har perioder med fred ført til et blomstrende økonomisk og kulturelt samarbeid mellom kyststatene. Dette fordi Østersjøen er et kommunikasjonsmedium for folk, ideer og varer, noe Hansatiden er et godt eksempel på. I dette århundre har forholdene for økonomisk samarbeid vært dårlige. Etter annen verdenskrig har to forskjellige politiske og økonomiske systemer stått mot hverandre og deres gjensidige kontakt har vært minimal. Den forventede demokratisering i øst, vil frigjøre økonomiske ressurser og er dessuten fullstendig avhengig av en økonomisk gjenreisning for å lykkes. Det betyr at det må åpnes for en økt handel med og investering i de nye stater i øst. Dette er alle parter inneforstått med. Det er derfor innlysende at den økonomiske aktiviteten i regionen, og dermed over Østersjøen vil øke. Denne analysen vil derfor ikke diskutere om Østersjøen får større økonomisk betydning i fremtiden, det regnes dog som selvsagt. Analysen vil heller vurdere hvordan de økonomiske aktiviteter kan utvikle seg og hvilken betydning Østersjøen får for disse.

Analysen vil bli inndelt som følger:

Del 1: En situasjonsbeskrivelse av Østersjøens generelle økonomiske betydning.

Del 2: Mulig økonomisk utvikling og betydning.

Del 3: Konklusjon.

---

²¹ Denne forutsetning utelukker ikke en viss form for bilateralt samarbeid mellom Russland og de baltiske stater.

Del 1 - Østersjøens generelle økonomiske betydning

1.1. Innledning (bilag 1)

Det understrekes at tilgjengelig statistikk for de økonomiske forhold i Russland og de baltiske stater, hovedsaklig refererer seg til det tidligere Sovjetunionen. Der det ikke er mulig å splitte opp verdiene for de enkelte stater, vil betegnelsen Sovjetunionen fremdeles bli benyttet. Denne del av analysen realiteres til situasjonen frem mot Sovjetunionens oppløsning.

1.2. Skipsfart

Som nevnt innledningsvis er Østersjøen et kommunikasjonsmedium hvor først og fremst skipsfarten spiller den vesentlige rolle for forbindelsen mellom landene. I en økonomisk vurdering av Østersjøens betydning, må derfor skipsfarten vies spesiell oppmerksomhet. Skipsfarten kan inndeles som følger:

- ekstern trafikk inn/ut av Østersjøen, herav:
  - handel mellom kyststater og ikke-kyststater
  - transitt av varer gjennom kyststatene
- intern trafikk i Østersjøen, herav:
  - handel mellom kyststatene
  - intern kystfart innen en kyststat
  - fergetrafikk.

For den enkelte kyststat har den eksterne og interne trafikk høyst ulik karakter. Dette er dels geografisk betinget, dels økonomisk. For Sverige og Finland, som ikke er landfaste med vest-Europa, er den eksterne trafikk av vesentlig betydning. For de baltiske stater er transittfarten til og fra Sovjetunionen den dominerende. For Danmark er den interne kystfarten mellom øyene meget betydelig, mens denne for Polen ikke har særlig betydning. De øvrige landene ligger mellom disse. Fergetrafikken er ekstremt utbygget i Danmark og av mer beskjeden størrelse lenger øst.

Bilag 1

NØKKELTALL FOR ØSTERSJØOMRADET

	<u>Areal</u> km 2	<u>Befolkning</u> mill.	<u>BNP/innbygger</u> dollar
Danmark	43.093	5.1	20.412
Sverige	410.928	8.5	22.548
Finland	304.623	4.9	23.490
Leningrad		5.0	1.366
Estland	45.000	1.6	1.074
Latvia	63.700	2.7	1.035
Litauen	65.000	3.7	906
Kaliningrad	15.000	0.9	635
Polen (Østersjø)	84.114	7.2	1.857
Mecklenburg	23.838	2.0	4.467
Schleswig-Holstein	15.727	2.6	14.423
Østersjøområdet	1.071.123	44.2	14.671

Tilgjengelige statistikker angående skipsanløp og omsatt godsmengde i Østersjøhavner, er så forskjellig strukturert og beregnet, at generelle sammenligninger er vanskelige. Vurderinger av de økonomiske verdier skipstrafikken tilfører de enkelte stater og regionen som helhet, blir ytterligere komplisert grunnet forskjellige økonomiske systemer. Visse trekk er imidlertid vurderbare. Antall passeringer gjennom stredene og Kieler-kanalen holder seg noenlunde konstant (bilag 2). Det skulle tilsi en stabil ekstern godsmengde. Men skipstrafikken i Østersjøen har til en viss grad forandret seg i de senere tiår slik at godsmengdene fraktes på større fartøyer, noe som skulle indikere en økt total godsmengde.²² Dette var tilfelle frem til 1988, siden er imidlertid handelen gått ned. Mens havnekapasiteten i de østlige kyststater var fullt unyttet frem til 1988, er det idag, grunnet redusert handel, en generell ledig kapasitet på 20-30%.

Det skal dog bemerkes at observasjonene over passasjer gjennom stredene omfatter så små fartøyer som ned til 50 BRT, slik at det er vanskelig å tolke tallene med hensyn på den større trafikken.

Total godsmengde omsatt i Østersjø-havnene fordeler seg slik:²³

	mill. tonn
Sovjetunionen	90
Sverige	75
Finland	55
Danmark	45
Polen	30
Tyskland	30

---

²² Dybeck, p.14.

²³ Beck Fallesen, Børsen 6. okt. 92.

Bilag 2

SKIPSPASSASJER GJENNOM STREDENE OG KIELER-KANALEN

Observerede skibspassager gennem Sundet og Bælterne
Ships observed passing through the Sound and the Belts

	1987	1988	1989	1990	
	1	2	3	4	
skibe					
Øresund					The Sound
Nordlig observationssted					Northern obs. point
Nordglønde	11 457	12 861	11 857	11 587	Going north
Sydglønde	12 397	13 565	12 851	12 905	Going south
Sydlig observationssted					Southern obs. point
Nordglønde	9 517	10 996	11 251	10 177	Going north
Sydglønde	9 591	11 045	11 484	11 179	Going south
Store Bælt					The Great Belt
Nordglønde	10 671	11 049	10 721	10 282	Going north
Sydglønde	10 938	10 866	10 878	10 290	Going south
Lille Bælt					The Little Belt
Nordglønde	4 558	4 692	3 531	1 853	Going north
Sydglønde	4 122	4 150	3 163	1 904	Going south

Anm. Oppgørelsen omfatter alene antallet af observerede fartøjer på 50 BRT og derover.

Kilde: Sevekskontrollmandaten.

Kieler-kanalen 1990: 47810 skip 45339 NRT

Kilder: Statistisk Årbog, Danmark, 1991
Statistisches Jahrbuch, BRD, 1991

Mengden for Sovjetunionen gjelder hovedsaklig varer i transitt gjennom de baltiske stater. De baltiske stater har hittil hatt minimal handel med utlandet, mellom 5-15% av den totale handel.²⁴ De ovennevnte tall sier imidlertid lite om hvilken betydning denne tonnasje spiller for landenes totale økonomi.²⁵ En mer relevant sammenligning får man ved å beregne andelen av landenes totale utenriks godsmengde som fraktes i Østersjøen:

Danmark	nesten 100% (havnene i Kattegat iberegnet)
Finland	80% (alt over Østersjøen)
Sverige	60% (Gøteborg ikke medregnet)
Polen	50% (alt over Østersjøen)
Sovjetunionen	tallene er noe mer usikre, men tilsier høyst 10%
Tyskland	under 5% over Østersjøen.

Dette indikerer at mens Sovjetunionen, Sverige og Finland er de store brukere av Østersjøen, er det Danmark, Finland og Sverige som er mest avhengige av Østersjøen som transportvei. Dette fordi de har en omfattende utenrikshandel med større andel av BNP enn eksempelvis Sovjetunionen. Generelt kan det sies at Østersjøen har minimal betydning for sistnevntes totale økonomi.

1.3. Fiske

I Østersjøen representerer fiske den viktigste naturressursen. Fiske er avtaleregulert og foretas kun av kyststatene, den frie fangst er dermed opphørt. Kvotefordelingen foretaes av Den

---

²⁴ Economic Survey of the Baltic Republics, p. 193.

²⁵ Selv om det er mulig å beregne hvor store økonomiske verdier fraktmengden innebærer i forhold til landenes BNP, er denne metoden lite egnet til sammenligning mellom landene, da begrepet BNP benyttes høyst ulikt.

Baltiske Fiskerikommisjon hvor følgende er medlem:

- EF
- Finland
- Polen
- Sverige
- Sovjetunionen. På kommisjonens møte i september 1991 ble de baltiske stater invitert som observatører. Daværende Sovjetunionen aksepterte å "dele" sin kvote med de baltiske stater.

Totalt er kvoten for 1992 ca. 790 000 tonn, hvorav sild omfatter over halvparten og brisling en fjerdedel. Kvotene er relativt likt fordelt mellom landene og selvfølgelig avhengige av hvor artene befinner seg. De respektive fangstmengder sier imidlertid lite om Østersjøens fiskerimessige betydning for de enkelte land. Sammenlignet med landenes totale fiske, kan følgende påpekes om fangsten i Østersjøen:

- for Sovjetunionen utgjør denne en ytterst liten andel
- for Danmark og Tyskland ca. 5-10%
- for Sverige og Polen er andelen ca. 30-50%
- Finland tar all sin ferskvannsfisk i Østersjøen
- de baltiske stater antas å være under samme forhold som Finland, det vil si at de fisker kun i Østersjøen.

Generelt kan det hevdes at fiske i Østersjøen spiller meget liten rolle for det enkelte lands økonomi, men fiske har lokalpolitisk betydning. Det er også et område hvor kyststatenes interesser kan komme i konfliktsituasjoner.

1.4. Utnyttelse av havbunnen

Det er kun utvunnet små mengder olje og gass i Østersjøen. Men den geologiske utforskning har sannsynliggjort en rekke råstoffer i undergrunnen som kan ha mulig økonomisk interesse. Dog er disse naturressurser foreløpig av minimal betydning.²⁶

---

²⁶ Statistikk er lite tilgjengelig, men den generelle interesse for disse økonomiske ressurser tilsier at de har liten betydning.

1.5. Rekreasjon

Rekreasjon er en form for ressursutnyttelse av Østersjøen som er lite påaktet i offisielle statistikker, omfanget og verdien av denne er derfor vanskelig å beregne. For Danmark og Tyskland har de fritidsbaserte kystaktiviteter stor betydning og overgår klart verdien av eksempelvis fiske. Rekreasjonsfaktoren er avhengig av de geografiske, klimatiske og samfunnsøkonomiske forhold. I østlandene har sistnevnte forhold ikke muliggjort utnyttelse av rekreasjon. Den markant økte fergetrafikken mellom Sverige og Russland/de baltiske stater er et godt tegn på at rekreasjon har fått en større betydning i Østersjøen.

1.6. Lufttrafikk

Flytrafikken i Østersjøregionen har vært stigende de senere år, men preget av de restriksjoner den politiske situasjonen innebar for luftrommet og samferdslen. Etter de baltiske staters frigjøring, har flyselskapene utvidet trafikken. Forøvrig skiller ikke flytrafikken i Østersjøregionen ut fra andre områder. Den konkurrerer ikke i særlig grad med fergetrafikken, da rutenettet er såvidt forskjellig.

1.7. Delkonklusjon

Østersjøen representerer et økonomisk utnyttbart område hvor skipsfart spiller den dominerende rollen. Øvrige ressurser har mindre betydning. Danmark, Sverige og Finland er mest avhengige av Østersjøen, Sovjetunionen og Tyskland minst.

Del 2 - Mulig økonomisk utvikling og betydning

2.1. Innledning

Med utgangspunkt i en positiv forventning om utviklingen i Østersjøregionen, som betinges av økonomisk ekspansjon, er det irrelevant å analysere hvorvidt Østersjøen får en redusert, konstant eller økt økonomisk betydning. Denne del vil derfor fokusere på mulige utviklingsområder og i hvilken grad Østersjøen spiller en rolle for disse.

Østersjøen kan kalles nord-Europas Middelhav. På den øst- og syd-østlige side finnes et enormt økonomisk underutviklet område hvor billig arbeidskraft og et dramatisk behov for investeringer og forbruksvarer, preger situasjonen. På den syd-vestlige og nordlige side ligger land med verdens dyreste arbeidskraft og et forholdsvis mettet marked. Mellom disse svært ulike økonomiske områder ligger Østersjøen som fritt tilbyr verdens sikreste og mest økonomiske transportform, nemlig sjøtransport. Transport-kapasiteten i Østersjøen er teoretisk ubegrenset, avgrenset reelt av havnekapasiteten. I motsetning til Middelhavet er partene på begge sider av Østersjøen enormt motiverte for samarbeid. De nye stater - for i det hele tatt å overleve. De vestlige - for å skape en ny økonomisk vekstregion som kan konkurrere med det øvrige Europa.

2.2. Det baltiske vekstsenter

Allerede før frigjøringen av de baltiske stater, innså vestlige økonomer og politikere det nye økonomiske potensialet rundt Østersjøen. Havner og handelskammere opprettet forbindelser og diskuterte felles prosjekter. Frigjøringen i øst har ført til en enorm optimisme om regionens muligheter. Man ser for seg det nye Europa, med tyngdepunkt i Tysklands Rhin-område, omgitt av flere økonomiske regioner. Den danske utenriksminister uttalte 23 januar 1992:²⁷

"The Baltic Sea is no longer a blind alley on the outskirts of Europe, but will once more become a centre of activity and prosperity. Become what some people refer to as the **Baltic Growth Zone**."

Øresundforbindelsen er et omfattende prosjekt som vil utnytte Østersjøens geografi til å skape et økonomisk kraftsentrum rundt Sjælland-Skåne. En landfast forbindelse mellom kontinentet og Skandinavia vil utvilsomt bety mye for handelen i nord-Europa.

---

²⁷ Sitat fra talen holdt ved London Chamber of Commerce.

Men skal Øresund-regionen og Østersjøen som sådan dra nytte av forbindelsen, må infrastrukturen i dette området utbygges radikalt. En verditilvekst i dette området er avhengig av "at man stopper der, ikke bare kjører forbi". Det nødvendiggjør blant annet satsing på transport og distribusjonssystemer som kan forbinde landtransport med sjøtransport til østlige deler av Østersjøen og verden forøvrig.

Konkurransen mellom Danmark/Sverige og Tyskland om beliggenheten av tyngdepunktet i det nye vekstsenteret, henholdsvis Øresund (København-Malmø) og Hamburg er meget interessant. Begge steder ligger strategisk til, men har noe ulik karakter. Hamburg med bedre forbindelse til Nordsjøen og kontinentet, Øresund med fordel nordover og i Østersjøen. En mulig fast forbindelse over Fehmarn Belt, vil ytterligere skjerpe konkurransen.²⁸ En effekt av denne prestisjetunge tvekamp er at den øker motivasjonen for samarbeid og særlig investering i de økonomisk tilbakestående områder, noe som bidrar til at tanken om et nord-europeisk vekstsenter ikke bare er politiske ord.

2.3. Russland og de baltiske stater

Den økonomiske utvikling i Østersjøregionen og ønske om et baltisk vekstsenter, er avhengig av den fremtidige situasjonen i de baltiske stater og Russland. Det er jo de som representerer endringene i det tidligere bilde. Russlands og de baltiske lands hovedproblem er hard valuta. Uten denne kan de ikke reise seg økonomisk. Noe kan sprøytes inn fra vest som "nødhjelp" men de må selvsagt selv legge grunnlaget for permanent tilførsel. Utviklingen i de baltiske stater vil blant annet være styrt av i hvilken grad:

- de forblir avhengige av russisk olje og gass

---

²⁸ Trafikministeriet, p. 20.

- de forblir avhengige av handel med SUS
- de makter å øke produktkvaliteten og finne nye nisjer
- utlendinger investerer
- og hvilke finansieringsgarantier de oppnår
- og hvilke deler av det tidligere Sovjetunionenes utenlandsgjeld må betjene
- og hvilke deler av det tidligere Sovjetunionens aktiva, for eksempel gullbeholdning, de blir tildelt.

Et godt eksempel med relevans for Østersjøen på hvordan SUS fordeler boet, er den nylige oppdelingen av den sovjetiske handelsflåte (bilag 3). Man valgte den enkleste, men samtidig mest uhensiktsmessige metode; å fordele fartøyene etter hvilket territorium de var plassert i.²⁹ De baltiske stater endte opp med rundt 10%, mens Russland fikk over halvparten. I Østersjøen har Russland én skikkelig isfri havn, Kaliningrad, som det ikke er landfast forbindelse til. Derimot har den nye havnen Novotallinskij i Estland en kapasitet som ved kun 3% utnyttelse, dekker Estlands behov. Det vil derfor være et misforhold i Østersjøen mellom antall og type fartøyer til de stater som best kan utnytte disse og de som ikke har tilsvarende mulighet. En effektiv utnyttelse av fartøyene i Østersjøen vil være betinget av en meget kapitalkrevende omstrukturering av de respektive staters handelsflåter, noe de ikke har råd til. Det kan derfor bli billigere for Russland å chartre ikke-baltiske skip til trafikk på Østersjøen dersom egne skip ikke er tilgjengelige.³⁰

---

²⁹ Østnyt, nr.2, 92.

³⁰ Østnyt, nr.2, 92.

Bilag 3

OPPDELING AV DEN SOVJETISKE HANDELSFLÅTE

Den sovjetiske handelsflåte er fordelt som følger:

Russland	56,0 %	Blant annet: 9 av 32 ferger 25 av 52 passasjerskip 19 av 61 kjøleskip 25 av 69 Ro/Ro skip alle isbrytere ingen fraktskip
Ukraina	26,0 %	
Latvia	5,6 %	Blant annet 4 tankskip
Estland	3,2 %	
Aserbajdsjan	3,1%	
Georgia	2,8 %	
Litauen	1,9 %	Blant annet 42 kjøleskip

Man kan derfor hevde at utviklingen i Russland er bestemmende for avhengigheten og utviklingen i de baltiske stater i større grad enn hva vestlig innflytelse kan medvirke. Det er også mulig at Russland finner en økt økonomisk satsing på Stillehavet og vestkysten av USA interessant, noe som kan føre til en redusert kommersiell interesse for Østersjøen som base for internasjonal trafikk. Dog er det all grunn til å tro at de baltiske lands marked i lang tid fremover vil bli dominert av handelen med SUS.

2.4. Østersjøens rolle

Østersjøen vil bidra til å øke kontakten innen det nye Europa. Skipstrafikken vil generelt øke, både eksternt og internt, fordi sjøtransport er og blir en kostnadseffektiv transportform. Østersjøen vil kunne tilby en meget konkurransedyktig transportforbindelse øst-vest og innen den nye EF-regionen som:

- (1) gir de baltiske stater og Polen mulighet til å frigjøre seg fra den dominerende handelen med det tidligere Sovjetunionen og til å nå flere markeder ved å utnytte og utbygge eksisterende havne- og transittkapasitet. Eksempelvis har havnen i Gdynia/Gdansk 60% ledig kapasitet grunnet nedgang i handelen med Sovjetunionen.³¹
- (2) gir vestlige land en bedre mulighet til å nå nye markeder i øst-europeiske bakland. Dette er imidlertid avhengig av en modernisering av infrastrukturen, særlig transport og distribusjon fra havnene og videre. Bruk av RO/RO skip og containere krever mindre kapitalkrevende anlegg.
- (3) muliggjør en omgåelse av begrenset, overbelastet og

---

³¹ Skaaning, BT 25. feb. 92.

dårlig vedlikeholdt infrastruktur innenlands på kontinentet. Den dårlige infrastruktur i øst-Europa favoriserer sjøtransport som ikke krever så investeringstunge anlegg som landtransport. Med andre ord, det er billigere å opprette en fergerute enn å bygge en motorvei.

- (4) kan komplementere Øresundprosjektets landfaste nord-syd forbindelse med mulighet for skifte til sjøtransport, som dermed kan gi Sjælland-Skåne økt betydning som økonomisk knutepunkt i nord-Europa.

Forventningene er store til Østersjøregionen som et nytt turistområde i Europa. Erfaringene tilsier at det første som utvikles når grensene åpnes, er turisme. Østersjøen forbinder ulike kulturer, naturressurser og gir fremdeles billige reisemål. Foreløpig er det kysten som vil være attraktiv, blant annet de gamle Hansastedene. Østersjøen vil være meget egnet til frakt av turister til ulike destinasjoner, i motsetning til landtransport og i konkurranse med fly. Turismen kan tilføre de nye stater kjærkommen hard valuta, problemet er at mye av disse tilførsler ender i feil lommer som "svarte penger".

Det er ikke utenkelig at en naturgassledning kan bli lagt i Østersjøen mellom Danmark/Tyskland og de baltiske stater.³² Energiforsyningen er et stort problem for sistnevnte og en slik forbindelse kan bli et alternativ til forsyningene fra Russland.

2.5. Mare EF?

Sveriges og Finlands inntreden i EF vil endre det økonomiske Europakartet. København og Hamburg blir ikke mer perifert enn London og Milano. Med de baltiske stater i et nært samarbeid med, og senere medlemmer av EF, kan man betrakte Østersjøen

---

³² I.h.t. Dansk Olie og Naturgas A/S.

som et økonomisk innhav; et Mare EF. Det indre marked kan utvides til å gjelde Østersjøen, det vil si at begreper som grenser i form av territorialfarvann, får minimal betydning og grunnlaget for økonomiske soner faller bort. Østersjøen blir et fritt område for EF, men kanskje ikke for andre. Kan man skimte et nytt slags Mare Clausum, slik nettopp hanseatene forsøkte seg på? Hanseatene ble utkonkurrert av nederlendere og senere engelskmenn. Men som kjent er jo de også medlem av EF.

Den økonomiske analysen tar sikte på å forholde seg til situasjonen ut dette århundre. I denne tidsperiode vil den økonomiske situasjon styre utviklingen i Østersjøen, med fortsatt økonomisk sterke stater i vest og svake i øst. I kontrast til nord-syd konflikten hvor de rike land, iallefall uoffisielt, prøver å gjøre seg rikere på de fattige lands bekostning, er de politiske mål i Østersjøregionen adskillig mer troverdige. De rike land i området vil heve standarden på de fattige for å ha noen å handle med regionalt i konkurransen med andre rike land. Selvfølgelig blir det også noen penger i egen lomme av det. Det spesielle i denne sammenheng, er at de nordlige EF-landene trenger markeder i Russland, de baltiske stater og Polen for å konkurrere sammen med de sydlige regioner i den nye europeiske økonomiske situasjonen hvor regionene vil komme til å være de bærende elementer. Dersom man ikke får skikk på økonomien i disse østlige land, kan man heller ikke i samme grad konkurrere med den økonomiske vekst i land som Italia og Spania og i fremtiden, det kontinentale øst-Europa. Ingen av kyststatene har primære motsetningsforhold til denne utvikling. Østersjøen vil fungere som en motor i denne sammenheng og få en klart øket økonomisk-politisk strategisk betydning.

Del 3 - Konklusjon

Kyststatene er i ulik grad avhengige av Østersjøen, hovedsaklig geografisk betinget. Østersjøens økonomiske relasjoner har vært preget av konflikten mellom to fundamentalt forskjellige økonomiske systemer i øst og vest. Dette har, tross forholdsvis stor skipstrafikk i Østersjøen, ikke ført til full utnyttelse av

Østersjøregionens potensiale. I fremtiden vil Østersjøen bli et middel for økt samhandel mellom øst og vest. Havområdet representerer verdens billigste "infrastruktur", nemlig sjøveien. Utnyttelsen av Østersjøen vil være avhengig av hvordan havnekapasiteten og distribusjonssystemene utvikler seg. Uansett vil sjøtransporten kunne konkurrere med andre transportformer.

Politikerenes og økonomenes streben etter et nytt regionalt vekstsenter vil stimulere aktiviteten i området. Kyststatene vil bli mer avhengige av Østersjøen. Sverige og Finland fordi de skal inn i EF, de baltiske land for å overleve. Danmark og Tyskland konkurrerer om det økonomiske tyngdepunkt. Russland og Polen vil også aktivt samarbeide. Det er derfor troverdig å hevde at Østersjøen vil få en meget stor betydning for økonomisk aktivitet, særlig innen transport og turisme.

(fortsættes)

THE GERMAN NAVY

- THE WAY AHEAD -

DEL II

Med tilladelse fra det tyske forsvarsministerium bringes notatet "The Way Ahead", som beskriver grundlaget for den tyske flådes udvikling frem til år 2005. Del I blev bragt i nr. 2/92.

G. Combat Service Support

The task groups of frigates, patrol boats and mine counter-measure forces must be able to operate at sea for prolonged periods of time without entering bases and ports for rest and assistance.

Task group replenishment ships and tenders - integrated into the task groups themselves - provide the fuel, water, food, ammunition, spares, exchangeables, bulk supplies and medical facilities required. In addition, specific system support groups with specialist personnel, workshops and equipment provide engineering and logistic support to the patrol boat and mine countermeasure groups.

The supplies on board the task group supply ships and tenders are limited. They therefore replenish their stocks either at ports and bases or at sea, depending on the distances to the respective operation areas. Replenishment at sea calls for appropriate transport ships and transfer equipment.

Extra transport capacity is required whenever German naval and naval air forces have to use allied bases that do not hold all the supplies and special spares needed.

Airlift capacity is required for evacuating the sick and wounded, transporting specialists from naval arsenal or civil contractors, and changing crews.

Sustained deployment of forces far away from home bases may make it necessary to set up forward supply bases, including mobile workshops, on allied territory close to the assigned operation area. In such cases, agreements must also be reached on and arrangements made as to what is to be done with the sick and wounded to follow up initial medical treatment applied on board.

Likewise special organizational measures and material arrangements have to be taken before naval air forces redeploy.

STRENGTHS OF SHIPS, BOATS AND NAVAL AIRCRAFT

A. Frigates

Frigates and their helicopters are used for antisubmarine and antisurface warfare, for surface surveillance and for coordination of operations at sea by executing tactical command and control.

To accomplish this wide range of tasks, which often have to be performed at the same time separately and in far-apart waters, there is a permanent need for three task groups.

The shipboard helicopters are integral elements of these groups. To complement each other in terms of sensors and weapons and to provide the optimum number of shipboard helicopters required per formation, each task group must always consist of 4 to 5 frigates.

The requirement is hence for 12 to 15 operational frigates. That calls for an overall number of 16 to 20 frigates.

B. Naval Helicopters

Shipboard naval helicopters are used for antisubmarine warfare, surface surveillance and target data transmission purposes, land-based helicopters are primarily used for SAR tasks. The shipboard helicopters are integral parts of the frigates.

12 to 15 operational frigates need 24 to 30 operational helicopters. In addition, there is a permanent requirement for 4 land-based SAR helicopters. Providing that the shipboard and SAR helicopters are the same type, the total requirement is for 38 to 42 naval helicopters.

This figure also meets requirements for the peacetime training and instruction of the German Navy's flight personnel.

C. ASW Aircraft (MPA)

ASW aircraft are used for reconnaissance, ASW and area surface surveillance.

The layered ASW concept and barrier operations in cooperation and interaction with frigates and submarines demand at least 3 MPA on station in the assigned operation area.

The requirement here is hence for a minimum of 9 operational MPA, with the overall inventory totalling 12 to 14 such aircraft. This number is also adequate for the Navy to meet its surface surveillance requirements.

D. Submarines

Submarines are used for reconnaissance, antisurface and antisubmarine purposes.

Their strengths can be put to best use in barrier operations aimed at denying enemy surface vessels and submarines entry into certain waters and access to friendly SLOCs and coasts. 3 to 5 submarines are needed for an operation of this kind in Northern European waters.

Taking into account full times on task in the submarine patrol area, the necessary transit phases and regeneration periods in port between 2 subsequent missions, a minimum of 6 to 10 boats must be available for employment at any time.

The total requirement is hence for 10 to 14 submarines.

E. Patrol Boats

Patrol boats are used for reconnaissance, antisurface warfare and surface surveillance.

They are capable of accomplishing their tasks on their own or cooperating with other surface and naval air forces. In such actions patrol boats may use their good command and control capabilities for on-scene-coordination of all units employed.

The size and geography of Northern Europe's waters and the need to sustain surface surveillance call for a minimum of 3 patrol boat task groups.

To take full advantage of their inherent capabilities in coordinated action and avoid early attrition of crews and boats, a factor vital for sustaining operations at sea, each task group must have 5 to 8 operational boats available at all times.

Hence, there is a permanent need for 15 to 24 operational patrol boats.

This calls for an overall number of 20 to 30 units.

F. Mine Countermeasures Forces

On account of the complicated tasks involved in mine countermeasures, the different environmental conditions that can prevail and the size of area within the Northern European waters that can be effectively mined, the German Navy has a constant requirement for 3 mine countermeasure task groups. Each group must comprise a minehunter and a remote-control minesweeper component. With 3 to 5 minehunters and 2 to 3 remote-control minesweepers, such a task group can sustain the time-consuming mine countermeasure operations and organize the individual tasking of boats in the group in a way to give them the time they need to rest and reconstitute.

In order to keep 9 to 15 minehunters and 6 to 9 remote-control minesweepers operational at all times, there is a total

requirement for 20 to 30 minehunters and remote-control minesweepers.

G. Minelaying Forces

Providing that some of the surface units and the submarines are able to carry and lay mines, and additional minelaying units will be provided by mobilization of appropriate ships, there is no need for any special minelaying units. There is, however, a need for adequate stocks of different types of modern mines and a depot organization, including lift and transloading capacities, to store, transport and load the mine cargoes in due time.

H. Naval Fighter Bombers

Naval fighter bombers are used for reconnaissance and antisurface warfare.

They conduct both area and target reconnaissance activities particularly in those areas where the narrow time-distance ratio and a permanent air threat exclude the use of other means.

Tactical reconnaissance is a permanent operational requirement.

Using fighter bombers to continuously reconnoitre the area of interest for plotting and evaluating the situation at operational level demands a minimum of 24 sorties per day.

In antisurface action, naval fighter bombers operate either autonomously or coordinated with other naval forces, depending on the actual situation.

Mission requirements are determined by the types and number of targets that have to be engaged, when and where they appear, and what other naval forces are available. There are, however, other factors that have to be borne in mind: the air threat, weather conditions, weapon parameters or technical restrictions.

To successfully engage 20 targets each day in the assigned operation area and to sustain these efforts over a prolonged

period of time, at least 80 sorties have to be flown each day. This number comprises both attack and support sorties (escort tasks, in-flight refuelling etc.).

The overall combat requirement per day is 104 sorties (24 reconnaissance flights and 80 for attack and support purposes).

Depending on the technical and operational readiness of aircraft and the actual mission frequency, the Navy needs a total of 60 to 65 fighter bombers to meet requirements.

I. Support Vessels

Frigates are supported by task group supply ships. 1 such ship is needed for each of the three task groups. To permanently provide three operational vessels, there is an overall requirement for 4 task group supply ships.

Patrol boats and mine countermeasures vessels need regular and frequent service support at sea. 6 permanently operational support vessels are required for the 6 individual task groups.

This is a job for the 6 tenders and - wherever necessary - additional chartered or mob-augmentation ships, with use being made of the specific support group's containerized special equipment.

All other support requirements calling for sea transport capacity - e.g. replenishing of tenders and task group supply ships themselves and transport of supplies and stores to faroff bases - will be met by chartered or mob-augmentation vessels or other, more simple Navy ships.

Some 5 special-purpose vessels are needed for special tasks, for example, collecting intelligence data at sea or supporting diver and frogmen activities; these ships cannot be obtained by way of chartering and mob-augmentation.

THE GERMAN FLEET OF THE FUTURE

A. Force Goals

Considering the German Navy's future mission and tasks in times of conflict, the force goal for the Fleet in 2005 is:

- 16 - 20 frigates
- 38 - 42 shipboard and SAR helicopters
- 12 - 14 ASW and long-range reconnaissance
aircraft
- 10 - 14 submarines
- 20 - 30 patrol boats
- 20 - 30 minehunters/minesweepers
- 60 - 65 naval fighter bombers
- 15 - 17 support units

The spreads in numbers indicate that it is not yet possible to foresee developments exactly beyond 2005.

The optimum numbers of assets within the different components will vary from the upper range limits to the lower ones, depending both on the technology available and feasible and on the capacities of the Fleet's other components.

The duration of action is another factor. This is being confirmed by the lessons the Navy learned recently from sustained action in a crisis-like environment in the Mediterranean. Since the indication is that most action in foreseeable future crisis and conflict scenarios will be longer than that regularly called for so far, the likelihood is that the upper range limits will be closer to future requirements than the lower ones.

B. Crisis Options

Crisis action normally begins in peacetime and must initially be taken by forces in a peacetime state of readiness. This applies above all to action conducted as part of international crisis response. No-one can foresee the intensity of a developing crisis

and how long it will last. The aim of crisis management is to find a peaceful settlement; nevertheless, it may also turn into open conflict and state of war.

As long as no end to crisis operations is in sight and the outcome is uncertain, it is necessary to maintain the operational capabilities of the fleet in all respects. Hence, scheduled maintenance is to be carried out, operating hour allowances and normal service intervals are to be observed. It is therefore necessary to relieve naval and naval air forces on task and change personnel during protracted crisis action. Considering also the time required for transit, overlapping and the preceding operational training, years of experience show that the ratio between units in action and those available altogether is around 1 : 2.5; that is to say, 4 units can be kept "on task" permanently if altogether 10 units are at hand.

In terms of the Fleet 2005, this means that under peacetime conditions, for example, 6 to 8 frigates, 8 to 12 mine countermeasures units, and 8 to 12 patrol boats will be permanently available for crisis operations.

If a crisis becomes more severe or a conflict arises, the Navy will deploy all the operational naval and naval air forces it has available, regardless of the long-term aspects of materiel and personnel. In that case, though, different legal and economic conditions prevail.

This concludes the outline of options the Fleet 2005 will provide for crisis management purposes. The question as to whether, when and to what extent they will indeed be implemented is purely a matter for the politicians to decide.

C. The Way to the German Navy 2005

The fleet of the future will have considerably less ships, boats and aircraft than today's fleet. For example, there will be a numerical reduction of around 45% in submarines and mine countermeasures units, around 60% in support vessels and

around 40% in naval fighter bombers.

Provided that the Navy's modernization programme can be fully implemented, however, the fleet will preserve all necessary components and an adequate overall ability for mission accomplishment.

Conversion to the fleet's new structure will take time - time for decommissionings, for adapting to modern units, for socially acceptable cutbacks in manpower, and for an operationally, structurally and economically sound form of stationing of the fleet's combat units, and the Navy's support and training facilities in the old and new Länder of the Federal Republic of Germany.

The fleet's new structure will not be complete until the year 2000. Until then, the Navy's concern will be to also streamline structure and strength of its support and training elements and tailor them to the new fleet.

D. Making Best Use of the Available Budget

Despite the reduction in the size of the fleet, the German Navy must continue to invest.

Conversion to the new structure demands funds for development, procurement and infrastructure measures. The better part of the fleet's present assets will reach the end of their times in service over the next fifteen years.

It will not be enough to merely complete the construction and procurement activities already underway; more will be necessary. Delays and deletions in the modernization programme would necessitate keeping older units with already limited operational capabilities longer in service. This would result in considerably higher operating costs and would bind significantly more personnel.

The assumption is, though, that future defence budgets will put a tight rein on spending, particularly on investments. The Navy must hence concentrate on using modern but proven technology

also in use in the civilian sector, and on taking full advantage of existing infrastructure. Expensive specialpurpose military developments are only acceptable if they are absolutely essential for mission accomplishment.

E. Assessment

In planning its future fleet the German Navy confines itself to a minimum required to provide an effective capability both for preventing and for defending against any military risk. Seen from today's vantage point this fleet reflects the current trends in security policy and military strategy. At the same time it takes account of reduced personnel ceilings and foreseeable cuts in future defence budgets.

With this fleet the Federal Republic of Germany will contribute adequately to the Alliance's overall provision for maritime defence. This sets the standard for fundamental requirements with respect to composition, strengths and capabilities of the naval and naval air assets.

Furthermore this fleet will give the political leaders a variety of options to act flexibly, effectively and in solidarity with other countries in crisis response if and when the situation demands.

NEKROLOG

1674 Orlogskaptajn Povl Otto Emil Rasmussen blev født på Frederiksberg 22. februar 1925 som søn af smedemester Jens Peter Laurits Rasmussen og hustru Hilma Charlotte R., f. Thygesen.

Povl Rasmussen - bedre kendt som POE - blev student fra Efterslægtskabets skole i 1944 og blev i sommeren 1945 indkaldt som søkadetlærling. Han blev udnævnt til søløjtnant II i 1949, søløjtnant I i 1950, kaptajnløjtnant i 1955 og til orlogskaptajn i 1962.

Som søløjtnant var POE udkommanderet med minelæggerne LOUGEN, LINDORMEN og Langeland, og han var dernæst i knapt 2 år chef for minelæggere af LOUGEN - kl. Mineskibstjenesten afsluttede han i 1962 som næstkommanderende i minelæggeren VINDHUNDEN. Ind imellem disse kommandoer var han i en periode kompagnichef ved eksercerskolen i Arresødallejren, på et sommertogt med opmålings-skibet HEJMDAL til Grønland og i 2 år adjutant ved Nordsøens og Kattegats Marinekommando.

I 3 år, 1958 - 61, var POE chef for orlogskutteren TEISTEN under Grønlands Kommando, hvor han forøvrigt senere som orlogskaptajn forrettede stabstjeneste i 2 perioder, senest som chef for Flådestation Grønneal. I de mellemliggende perioder var han tjenstgørende som næstkommanderende ved Sundets Marinedistrikt og ved Flådestation København.

Efter sin afsked i 1977 på grund af alder sejlede POE i en årrække som skibsfører i oversøisk fart for rederierne Knud I. Larsen, og Mortensen og Lange, begge København.

POE's hu stod afgjort til søen hvor hans handlekraft og praktiske håndelag kom til udfoldelse. Det gjaldt især i de 3 år med TEISTEN i grønlandske farvande med de udfordringer der fulgte dermed. En af dem var deltagelsen i eftersøgningen af grønlandsskibet HANS HEDTOFT, der forliste syd for Kap Farvel i januar 1959.

Af væremåde var POE stiltfærdig og uhøjtidelig, - den uadvendte tjenstlige fremtræden i gøren og laden lå ikke til ham. Han befandt sig umiddelbart bedst i en mere sluttet kreds af venner eller med sin besætning. Der var han ligefrem og slagfærdig når han, med et glimt i øjet, gav sin mening til kende.

POE vil også blive husket for sit musikalske talent som pianist. Han mestrede både klassisk musik som de mere moderne toner. Og allerbedst var han med sine improvisationer over tidens populære strofer. Hans samtidige fra Søofficersskolen mindes med glæde når POE iværksatte udpurring på kadetbanjerne til de blide toner fra en "blues" melodi.

Coastersejladsen i timecharter gik til afrikanske og indiske destinationer. Denne fart, 2 - 3 måneder ad gangen, som POE delte med tidligere kollegaer fra søvænet, vedblev han med indtil helbredet satte en stopper herfor.

P.O.E.Rasmussen døde den 19. september 1991 og blev bisat fra Lyderslev kirke. Han overlever af sin hustru Birthe - Margrethe R., der er bosat i Lund nær Rødvig. /659.

MARINENS BIBLIOTEK

ERHVERVELSER I MARTS/APRIL 1992

ADMINISTRATION/RETSVÆSEN/SPROG

Manson, Janet M.: Diplomatic Ramifications of Unrestricted Submarine Warfare, 1939-1941. New York 1991. 215 s. ill. kort. index. bibl.

Nielsen, Niels Åge: Ordenes Historie. Dansk Etymologisk Ordbog. DEN STORE DANSKE ENCYCLOPÆDI, Tillæg. Kbh. 1991. 522 s.

Plan til den kongelige militaire højskole. Kbh. 1830. 217 s. Ej til udlån.

Takt og Tone - en rettesnor. (Flyvevåbnets Officerssskole). u.sted 1991. 14 s. ill.

HISTORIE

Andrews, Allen: Proud Fortress. The Fighting Story of Gibraltar. London 1958. 220 s. ill. kort. index.

Barfod, J.H.P.: Flotille 321. Foredrag i Marinehistorisk Selskab 11/3-1992. Kbh. 1992. 11 s. manuskript.

Bowen, Frank C.: The Sea. Its History and Romance. Bd. 1-4. London u.år (1924-26). forsk.pag. ill.

Frederiksen, Jacob: Mindeskrift. Nyborg 1989. 40 s. ill.

Jensen, Ole Lisberg: Tidlige danske Søkort. (Særtryk fra: Danair

Magasinet nr. 3/1991). Kbh. 1991. 4 s. ill.

Kamstrup, Jørgen: Three Sticks Bamboo .... The Story of the First EAC Motor Ships. Kbh. 1991. 62 s. ill. bibl.

Marinehjemmeværnets heraldiske Våbenskjolde. u.sted u.år (1991). forsk.pag. løtblade. Ej til udlån.

Møller, Anders Monrad: P&Ts historie 1711-1850. Bd. 2: Postrytter, dagvogn og fodpost. Kbh. 1992. 409 s. ill. index. bibl.

Storgaard, M. (red.): Materiale vedr. Kongelundsfort, Skrydstrup u.år. 94 s. ill. Ej til udlån.

Thorsøe, Søren m.fl.: DFDS 1866-1991. Skibsudvikling gennem

125 år - fra Hjuldampere til Rulleskib. Kbh. 1991. 503 s. ill. index.

Topsøe-Jensen, V.: Anvendte instrumenter til lydsignaler og musik i Den Kongelige Danske Marine. u.sted u.år. 14 s.

"Trykcurver" for Kadetkorpset Sommeren 1947. u.sted 1947. upag. (31 s.). Ej til udlån.

KRIGSHISTORIE

Berthold, Will: The Sinking of the Bismarck. London 1958. 191 s. ill. kort.

Compton-Hall, Richard: Submarines and the War at Sea 1914-18. London 1991. 345 s. bibl. ill. index.

Daly, H.C.: The U.S.S. Solace Was There. San Anselmo, Californien, 1991. 735 s. ill.

Frere-Cook, Gervis: The Attacks on the Tirpitz. (Sea Battles in

Close-up 8). London 1973. 112 s. ill. kort. index. bibl.

Generalrapport for Sikringsstyrken 1939/40. Bd. 1-5. Kbh. 1943. 284 & 421 s.+ Bilag. Fotokopi. Ej til udlån.

Goldstein, Donald M. m.fl.: The Way It Was: Pearl Harbor. The Original Photographs. New York 1991. 181 s. ill. kort.

Hoehling, A.A.: Damn the Torpedoes! Naval Incidents in the Civil War. Winston-Salem 1989. 207 s. ill. index. bibl.

Jensen, Flemming & Jørgen Mikkelsen: Skælskør-Egnen under Englandskrigen 1801-1814. Skælskør 1992. 46 s. ill.

Jones, Geoffrey: Under Three Flags. The Story of Nordmark and the Armed Supply Ships of the German Navy. London 1973. 256 s. ill. index.

Kemp, Paul J.: Bismarck and Hood. Great Naval Adversaries. London 1991. 64 s. ill. kort.

Koburger, Charles W.: The French Navy in Indochina. Riverine and Coastal Forces, 1945-54. Westport 1991. 133 s. ill. kort. index. bibl.

La Forte, Robert S. & Ronald E. Marcello (eds.): Remembering Pearl Harbor. Eyewitness Accounts by U.S. Military Men and Women. Wilmington 1991. 303 s. ill. index. bibl.

Macpherson, Ken: Minesweepers of the Royal Canadian Navy 1938-1945. St. Catherines, Ont. 1990. 110 s. ill. index. bibl.

Quigley, Dave J.: Under the Jolly Roger. British Submariners at War 1939-1945. Portsmouth 1988. 120 s. ill.

Roberts, Bruce & Ray Jones: Steel Ships and Iron Men. A Tribute to World War II Fighting Ships and the Men Who Served on Them. Chester, Conn. 1991. 147 s. ill.

Schreadley, R.L.: From the Rivers to the Sea. The United States Navy in Vietnam. Annapolis 1992. 418 s. ill. kort. index. bibl.

Slackman, Michael: Target: Pearl Harbor. Honolulu 1990. 354 s. ill. index. bibl.

Thorén, Ragnar: Ryska ubåtskriget i Östersjön 1941-1945. Stockholm 1992. 59 s. + 2 bilag. ill. kort.

Villa, Brian L.: Unauthorized Action. Mountbatten and the Dieppe Raid. Toronto 1989. 314 s. ill. index. bibl.

PERSONALHISTORIE

List of Foreigners in the Royal Thai Navy. u.sted u.år. 4 s. fotokopi.

POLITIK

Dansk Forsvar. Briefing for Svensk Forsvarsminister 4. Nov. 1991. Vedbæk 1991. 20 s. dupl. Ej til udlån.

Day, Beth: Passage of Perilous. New York 1962. 253 s. ill. index.

Hansen, K.B.: Fremtidig europæisk Sikkerhed. (Opg. fra FAK 1990/91). Kbh. 1991. 62 s. + Bilag. ill. bibl.

Kahn, David: Seizing the Enigma. The Race to Break the German U-Boat Codes 1939-1943. Boston 1991. 336 s. ill. kort. index. bibl.

Miller, Edward S.: War Plan Orange. The U.S. Strategy to Defeat Japan, 1897-1945. Annapolis 1991. 509 s. ill. kort. index. bibl.

Nørgaard, C.A.: Sovjetunionen - Stormagt i Europa. (Opg. fra FAK 1990/91). Kbh. 1991. 45 s. + Bilag. ill. bibl.

Petersen, C.R.: En fremtidig europæisk Sikkerhedsordning. (Opg. fra FAK 1990/91). Kbh. 1991. 47 s. + Bilag. bibl.

Ullman, Harlan K.: In Harm's Way. American Seapower and the 21st Century. Silver Spring 1991. 271 s. ill.

Weir, Gary E.: Building the Kaiser's Navy. The Imperial Navy Office and German Industry in the von Tirpitz Era. Annapolis 1992. 289 s. ill. kort. index. bibl.

WEU Traktaten. Kbh. 1992. 62 s.

STRATEGI & TAKTIK

Evans, Michael: Amphibious Operations. The Projection of Sea Power Ashore. Brassey's Sea Power Vol. 4. London 1990. 218 s. ill. index. bibl.

McCue, Brian: U-Boats in the Bay of Biscay. An Essay in Operations Analysis. Washington 1990. 206 s. ill. index. bibl.

SKIBE, SKIBBYGNING m.v.

Andersen, N. Erling: Undervandsbåden Spækhuggeren 1957-1989. Kbh. 1992. 27 s. ill.

Breyer, Siegfried: Die ersten Grosskampfschiffe der Kaiserlichen Marine (Nassau- und Helgoland-Klasse). MARINE- ARSENAL 17. Friedberg 1991. 49 s. ill. bibl.

Breyer, Siegfried: Die "Washington-Kreuzer" als "Schlachtschiff-Ersatz". Entstehung und Entwicklung der Schweren Kreuzer 1922-1939. MARINE-ARSENAL 18. Friedberg 1992. 49 s. ill.

Harboe-Hansen, Hans (red.): Standard Flex 300. The True Multirole Ship. Fred.havn 1992. 15 s. ill.

Osborne, Richard & David Sowdon: Leander Class Frigates. A

History of their Design and Development 1958-90. Kendal 1990. 120 s. ill. index. bibl.

Raven, Alan & John Roberts: Battleships Rodney and Nelson. (Man o'War 3). London 1979. 57 s. ill.

Stillwell, Paul: Battleship Arizona. An Illustrated History. Annapolis 1991. 404 s. ill. index. bibl.

BJÆRGNINGSVÆSEN & DYKNING

Andersen, Grete Tuxen: En redningsstation ved Østersøen. Klintholm Havn mellem to verdenskrige. (Særtryk fra: Hist. Samfund for Præstø Amt. Årbog 1990, s. 5-21). Præstø 1990. 17 s. ill. bibl.

Latil, Pierre de & Jean Rivoire: Man and the Underwater World. London 1956. 400 s. ill. index.

"Scandinavian Star" - ulykken, 7. april 1990. Hovedrap. 1991 (NOU:1991:1A). Vedlegg 1991 (NOU:1991:1B). 2 bd. Oslo 1991. 206 s. + Bilag. ill. kort.

Søulykkesrapport vedr. Tycho Brahe. Kbh. 1992. 12 s. dupl.

VÅBENTEKNISKE o.a. HÅNDBØGER

Danish Defense Industry. Capabilities Manual. 3. Ed., 1991. Kbh. 1991. 112 s. ill.

Gates, P.J. & N.M. Lynn: Ships, Submarines and the Sea. Brassey's Sea Power Vol. 2. London 1990. 178 s. ill. index. bibl.

Kiely, D.G.: Naval Electronic Warfare. Brassey's Sea Power Vol. 5. London 1988. 122 s. ill. index.

Kiely, D.G.: Naval Surface Weapons. Brassey's Sea Power Vol.

6. London 1988. 116 s. ill. index.

Sundhedstjeneste i Fredstid. FKO bestemmelse for FKOlægen. (Midlertidig udg.). Vedbæk 1990. 62 s.

Wolff, Bruno: Magnetohydrodynamic Propulsion of Ships. Herlev 1990. 67 s. + 8 s. bilag. ill. bibl.

Wolff, Bruno: Rejserapport for Rejse til Japan 25. September - 4. Oktober 1990. Herlev 1990. 27 s. + bilag.

TIDSSKRIFTER

Marin Nytt. Nr. 1/1977 ff. Stockholm 1977. ill.

Naval War College Review. Vol. XVII, nr. 1/1964 ff. Newport 1964. ill. bibl.

Kommentarer til nyanskaffelser marts/april 1992

Frank C. Bowen: The Sea. Its History and Romance.

Halton & Truscott Smith, London u.år (1924-26).

Fra viceadmiral Thostrup er, som gave, modtaget dette 4-binds værk, der mest beskæftiger sig med Englands maritime historie fra Fønikernes tid til midten af 1800-tallet.

Under almindelig krigshistorie er der - som titlen antyder - beskrivelse af Englands tilknytning til havet:

Opdagelsesrejser - handelsruter - skibe - skibstyper - søfolk - kapere - pirater m.m.m.

Forfatteren har gjort meget for at illustrere sin historie, bl.a. er Macpherson's store samling af maritime billeder og tryk stillet til rådighed for Bowen.

I Brassey's Sea Power serie: Naval Vessels, Weapons Systems

Vol. 2: Ships, Submarines and the Sea er en beskrivelse af, hvordan havet og kystlinjen er opstået, af havet som fysisk element, om vind, bølger og strøm, om brugen af havet både civilt og militært, og herunder om problemer med hensyn til konstruktion af krigsskibe, kort sagt oceanografi i videre betydning.

Vol. 4: Amphibious Operations. The Projection of Sea Power Ashore beskriver alle dele af amfibieoperationer fra planlægning til udførelse, herunder skibstyper, ledelse og våbenstøtte til landgangsstyrker. Med henvisninger til tidligere operationer fra Gallipoli til Grenada og øvelser.

Vol. 5: Naval Electronics Warfare beskriver udviklingen indenfor passiv og aktiv elektronisk krigsførelse fra 2. verdenskrig til i dag (1988) og forsøger at kigge ind i fremtiden.

Vol. 6: Naval Surface Weapons stiller de moderne kanoner/missiler overfor de seneste midler til forsvar herfor overfor hinanden. Bogen udkom i 1988.

Richard Compton-Hall: Submarines and the War at Sea 1914-18.

MacMillan, London 1991.

Selv ubådsofficer har Compton-Hall skrevet en fascinerende bog om ubådskrigen i 1. verdenskrig. Han fortæller mere om taktik end strategi, mere om personer end politik. Han trækker mange personligheder frem og viser dermed, at den enkeltes indsats havde nok så meget betydning for en aktions heldige udfald som våbenmagten.

Daly, H.C.: The U.S.S. Solace Was There.

Balboa Publ., San Anselmo 1991.

S/S Iroquis blev bygget i 1927 og blev i juli 1940 overtaget af den amerikanske flåde, ombygget til hospitalsskib og givet navnet Solace. (En tidligere Solace havde virket som hospitalsskib fra 1898-1921).

Solace gjorde Stillehavskrigen med og blev i 1948 solgt til et

tyrkisk rederi, fik navnet S/S Ankara og sejlede i de følgende år med turister i Middelhavet.

Forfatteren har gennem 30 år samlet materiale sammen, interviewet gamle skibskammerater og gennemgået arkiver, alt sammen resulterende i denne bog om hospitalsskibet Solace fra Pearl Harbor til krigens slutning.

Beth Day: Passage Perilous. The Stormy Saga of the Santa Maria.

G.P. Putnam's Sons, New York 1962.

Det var en sensation, da den portugisiske liner Santa Maria i januar 1961 udfor Curacao blev kapret af den portugisiske kaptajn (i eksil) Galvao.

Hvad ville han opnå? og hvad ville der ske med liner, besætning og passagerer? Disse spørgsmål er til en vis grad blevet besvaret, men i denne bog fortæller forfatteren nærmere om, hvordan de forskellige besætningsmedlemmer reagerede på kapringen. De to radiotelegrafister risikerede deres liv hver gang de udsendte positionsmeldinger, officererne udnyttede Galvao's ukendskab til og usikkerhed overfor stillingen som skibsfører. Iøvrigt var besætningens loyalitet frustrerende for Galvao, og deres solidaritet var medvirkende til at kapringen kun kom til at vare knap 2 uger.

Jacob Frederiksen: Mindeskrift.

Nyborg Marineforening, Nyborg 1989.

Et smukt lille skrift, som Nyborg Marineforening har udsendt for at mindes de 30 søfolk fra Nyborg, der satte livet til under 2. verdenskrig.

Der er kortere og længere beskrivelser af de enkelte krigsforlis, som var årsag til, at de 30 ikke vendte hjem.

Donald M. Goldstein m.fl.: The Way It Was: Pearl Harbor. The Original Photographs.

To af forfatterne var medforfattere til den nu afdøde Gordon W. Prange's bestseller: "At Dawn We Slept".

Med mere end 430 fotografier og ledsagende tekst får man et nyt (og andet?) indtryk af "the Day of Infamy". Der er

personlige beretninger fra både amerikansk og japansk side og japanske fotografier, der viser Pearl Harbor før, under og efter angrebet.

A.A. Hoehling: Damn the Torpedoes! Naval Incidents in the Civil War.

John F. Blair, Winton-Salem 1989.

"Damn the Torpedoes! Captain Drayton, go ahead! Jouett, full speed!" sagde admiral Farragut under slaget ved Mobile Bay, da amerikanske krigsskibe nærmede sig et minefelt den 5. april 1864.

Bogen fortæller om forskellige hændelser under den amerikanske borgerkrig, bl.a. om "u-båden" Hunley's forsøgssejladser og sænkning af Housatonic, om slaget mellem Merrimack og Monitor, om adm. Farragut's indtrængen i Mobile Bay og om Alabama's forstyrrelse af Unionens skibsfart.

Flemming Jensen & Jørgen Mikkelsen: Skælskør-Eggen under Engelskrigen 1801-1814.

Skælskør Egnshistoriske Arkivs Udgiverselskab for Skælskør Bymuseum, skælskør 1992.

Kanonbådskrigen gik heller ikke stille af på Skælskøregnen. Den lokale befolkning kom til at mærke krigen på forskellig vis. Nogle blev udskrevet til militærtjeneste, andre måtte gentagne gange finde sig i at blive udpeget som indkvarteringsvært for officerer eller menige. En del kvinder fandt sig en kommende ægtefælle blandt soldaterne, og nogle næringsdrivende skaffede sig en fortjeneste ved at levere fødevarer til hær og flåde.

Nærværende lille hefte er blevet til i forbindelse med en plancheudstilling på Skælskør Bymuseum, og har til formål at give et indblik i krigens mange militære og civile aspekter.

Geoffrey P. Jones: Under Three Flags. The Story of Nordmark and the Armed Supply Ships of the German Navy.

William Kimber, London 1973.

Da 2. verdenskrig stod for døren, blev der tildelt de 4 tyske tankskibe Dithmarschen, Westerwald, Altmark og Ermland rollerne som forsyningskibe til henholdsvis Hipper, Deutschland

(Lützow), Graf Spee og Gneisenau/Scharnhorst. I den generelle litteratur om søkrigen findes disse forsyningsskibe sporadisk nævnt, men her foreligger deres historie i detaljer.

Westerwald fik hurtigt navneforandring til Nordmark - og Altmark iøvrigt til Uckermark efter Altmark/Cossack-affæren i Norge.

Nordmark blev iøvrigt engelsk krigsbytte og sejlede under White Ensign først med navnet Northmark, senere HMS Bulawayo, indtil ophugning i 1955.

Dithmarschen lå ved krigens slutning i Bremerhaven og fik af englænderne navnet Southmark og blev i januar 1946 overdraget til den amerikanske regering, hvor det sejlede under navnet Conecuh indtil 1956.

Et enkelt kapitel i bogen (7 sider) omtaler forholdene omkring 4.-5. maj i København, hvortil Nordmark var ankommet i slutningen af april 1945.

David Kahn: Seizing the Enigma. The Race to Break the German U-Boat Codes, 1939-1943.

Houghton Mifflin Co., Boston 1991.

De første 4 krigsår var kritiske for England. Konvojerne over Atlanten var til stadighed truet af de tyske u-bådes succes. Et af midlerne til at ændre denne situation var brydning af de tyske koder, som blev anvendt af u-bådskommandoen til at dirigere - og omdirigere - u-bådene.

Af betydning i denne henseende var det engelske "kodebrydnings" hovedkontor i Bletchley Park, hvor dygtige matematikere arbejdede sammen med efterretningsuddannede søoffice-rer. Men også flåden arbejdede aktivt med: I maj 1941 lykkedes det at borde den tyske u-båd U-110 i Atlanterhavet, hvorved man kom i besiddelse af ikke blot den tyske kodemaskine "Enigma" men også mange hemmelige dokumenter. Fra det tyske vejrskib Lauenburg i Norskehavet lykkedes det Royal Navy at bjerge koder for en hel måned. Også i Middelhavet fandt lignende hændelser sted.

Tilsammen var dette medvirkende til, at det lykkedes den engelske og amerikanske efterretningstjeneste at bryde de tyske koder, at gøre det muligt for søkrigsledelsen at lade konvojerne

omsejle de tyske "ulve-kobler" og således vinde slaget om Atlanterhavet.

Robert S. La Forte & Ronald E. Marcello (eds.): Remembering Pearl Harbour. Eyewitness Accounts by U.S. Military Men and Women.

Scholarly Resources Inc., Washington 1991.

I de 50 år, der er gået siden det uvarslede angreb på Pearl Harbor - og dermed USAs indtræden i 2. verdenskrig - er der udgivet et utal af bøger om denne "day of infamy"; men her foreligger en ny bog, som anskuer "Pearl Harbor" fra en anden vinkel, idet soldater, orlogsgaster, flyvemekanikere, sygeplejersker, feltpræster og hustruer til involveret personel i deres eget sprog fortæller om, hvad de så, hvad de sagde, hvad de gjorde og - måske vigtigst - hvad de følte den dag. Man kommer hele horisonten rundt: Fra skibe til søs, over slagskibene i havn, værftet, kaserner og hospitaler, flyvepladser og til Honolulu's forstæder, hvor nervøse hustruer ventede på nyheder.

Pierre de Latil & Jean Rivoire: Man and the Underwater World. Jarrolds Publ., Ltd., London 1956.

Forfatteren giver en fremstilling af livet under havets overflade fra den mytologiske tid over menneskets første forsøg på at begå sig i dybderne til den moderne dykker.

Brian McCue: U-Boats in the Bay of Biscay. An Essay in Operations Analysis.

National Defense University Press, Washington 1990.

Denne bog er ikke for dem, der ønsker viden om u-båds- krig under 2. verdenskrig som sådan. Det er der allerede skrevet meget om - også af og til lidt vel romantiseret.

Forfatteren prøver at slå bro mellem historikeren og videnskabsmanden, idet han i operationsanalyser beskriver antiubådskrigen med de forholdsregler, der blev taget på begge sider. Den vil nok også selv i dag være af interesse for dem, der specielt beskæftiger sig med dette emne.

Janet M. Manson: Diplomatic Ramifications of Unrestricted Submarine Warfare, 1939-1941.

Greenwood Press, New York 1990.

Efter gennemgang af både tyske og amerikanske militære og politiske arkivalier har professor Manson udarbejdet dette værk om den tyske og amerikanske uindskrænkede u-bådskrig under 2. verdenskrig. Bogen indledes dog med en gennemgang af tyskernes uindskrænkede u-bådskrig i 1917, som var anledning til USA's indtræden i 1. verdenskrig. Også de internationale forhandlinger i mellemkrigsårene om nedrustning og anvendelse af u-både, og forløbet af Nürnbergprocessen for så vidt angår u-både, behandles.

Edward S. Miller: War Plan Orange. The U.S. Strategy to Defeat Japan, 1897-1945.

Naval Institute Press, Annapolis 1991.

"Ingen plan overlever krigens første salve" siger et gammelt mundheld. Men disse ord blev gjort til skamme ved den amerikanske flådes planer for en krig med Japan. Planer, som blev udarbejdet - og løbende ændret - mere end 40 år før 2. verdenskrig. Trods chokket over Pearl Harbor og tidligere omvæltninger indenfor våben og verdenspolitikken, blev "War Plan Orange" grundlaget for den amerikanske sejr i historiens største søkrig.

Bogen gennemgår diskussionerne mellem de mere frembrusende og de mere forsigtige talsmænd for amerikansk strategi og de roller, som fremtrædende mænd som Dewey, Mahan, King og MacArthur spillede.

Plan Orange var udgangspunktet for den amerikanske flådes udvikling, både hvad angår øvelser og træning, udformning af skibe og luftfartøjer og amfibiske og taktiske tanker.

26 kort over foreslåede/tænkte situationer gennem de 40 år og andre kort og skitser ledsager teksten.

Anders Monrad Møller: P&Ts Historie 1711-1850. Bd. 2: Postrytter, dagvogn og fodpost.

Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet, Kbh. 1992.

Nærværende 2. bind i P&Ts historie handler om kommunikation

og transport i postens regi fra statsmagtens vertagelse i 1711 til tiden omkring midten af 1800-tallet. Det var, da postryttere red og sognebude gik, medens personer benyttede postvogn. Siden kom først sejlpacketterne og senere dampskibene og til sidst den første jernbane. Det var også i denne periode, at den optiske telegraf fandt anvendelse.

Bogen fremtræder i et særdele fornermt og indbydende design, forsynet med mange pragtfulde illustrationer.

Dave J. Quigley: Under the Jolly Roger. British Submariners at War 1939-1945.

Portsmouth Publ. & Printing, Ltd., Portsmouth 1988.

En samling af u-bådsfolks erindringer, fortrinsvis skrevet af underofficerer. Krydret med sange og digte har den både drama, humor og sorg, og giver hermed indtryk af den særlige stemning, der rådede i en u-båd under krigsforhold.

Erik Rasmussen: Sejlads under krigen 1939-45.

Maritim Kontakt 15, Kbh. 1991.

I serien Maritim Kontakt, som er udkommet siden 1980, foreligger nu nr. 15, som indeholder skibsfører Erik Rasmussens beretning om hans sejlads i danske handelsskibe under 2. verdenskrig.

Med rederiet Torm's S/S Viola var han i april 1940 på rejse fra Vestafrika til Middelhavet. Han fabrikerede et falsk telegram, som resulterede i, at skibet ikke søgte neutral havn, men anløb Gibraltar.

De sidste krigsår sejlede forfatteren som styrmand i hjemmeflåden, fortrinsvis i brunkulsfarten fra jyske til sjællandske havne og i kulfarten fra nordjyske havne.

Beretningen er baseret på dagbogsoptegnelser og breve og giver et åbenhjertigt og ligefremt billede med megen humor af livet ombord i disse bevægede år.

Bruce Roberts & Ray Jones: Steel Ships and Iron Men. A Tribute to World War II Fighting Ships and the Men Who Served on Them.

Globe Pequot Press, Chester, Conn. 1991.

Mere end 30 amerikanske krigsskibe fra 2. verdenskrig er bevaret som "krigsminder": Slagskibe, krydsere, hangarskibe, destroyere, motortorpedobåde og undervandsbåde, alle åbne for offentligheden på USA's øst- og vestkyst.

Bogen beskriver disse skibe, deres deltagelse i krigen og deres senere skæbne, og er iøvrigt forsynet med en række pragtfulde billeder.

R.L. Schreadley: From the Rivers to the Sea. The United States Navy in Vietnam.

Naval Institute Press, Annapolis 1992.

Vel den første bog, der i eet bind beskriver den amerikanske flådes rolle i den næsten 25-årige Vietnamkrig. Overvejende baseret på interviews af deltagere, suppleret med officielle rapporter gives en kronologisk beskrivelse af flådens engagement. Alle sider er med: Flådens flystyrker, overfladeskibe, kyst- og flodstyrker og specialgrupper. Indflettet i teksten er øjenvidnebeskrivelser fra admiralen i Washington, piloter i kamp mod MIG-jagere til nærkampene i Mekongdeltaet. Yderligere omtales hændelser i Tonkingolfen, "Vietnamseringen", rådgivningsprogrammet og forbindelsen til den Syd-vietnamesiske flåde.

Paul Stillwell: Battleship Arizona. An Illustrated History.

Naval Institute Press, Annapolis 1991.

I 50-året for angrebet på Pearl Harbor udsendes denne pragtbog om det amerikanske slagskib, som nu ligger sunket som et evigt minde.

Slagskibets historie fra køllægning i 1914 til december 1941 gennemgås kronologisk på basis af dels officielle dokumenter dels næsten hundrede interviews med tidligere besætningsmedlemmer. Man får herved et godt indtryk af den særlige atmosfære, der herskede i et slagskib.

Som bilag er medtaget en meget omhyggelig ført "dagbog", så man næsten på dato kan blive bekendt med, hvor slagskibet befandt sig og hvad det foretog sig fra kommandohejsning 17. oktober 1916 til 31. oktober 1941.

Andre bilag angiver den fulde besætningsliste 7. december 1941,

ialt 1511 personer, hvoraf 1177 ikke overlevede.

Så godt som hver side i den 404 sider store bog er forsynet med et eller flere billeder.

Harlan K. Ullman: In Harm's Way. American Seapower and the 21st Century.

Bartleby Press, Silver Spring 1991.

Forfatteren er knyttet til "Center for Naval Analyses" og ser på den amerikanske flådes rolle i det kommende århundrede.

Som han siger: "Ændring i amerikansk strategi på lang sigt og nødvendighedens lov, særlig prioritering af hjemlige problemer sammenholdt med færre økonomiske midler, vil tvinge os til antage en ny sikkerhedspolitik, enten gennem omhyggelig planlægning eller simpelthen ved forsømmelse".

Brian Loring Villa: Unauthorized Action. Mountbatten and the Dieppe Raid.

Oxford University Press, Toronto 1989.

Den 19. august 1942 foretog den indtil da i nyere historie største amfibiestyrke en sejlads over Kanalen mod den tysk-okkuperede franske havn Dieppe. Få timer senere blev 4000 soldater - heraf godt 3300 Canadiere, som havde ventet over 2 1/2 år på at komme i kamp - enten dræbt, såret eller taget til fange. Dieppeaktionen var en af de store tragedier under 2. verdenskrig. Efter at have gransket i sagen og analyseret den politiske, militære og diplomatiske side, har forfatteren, der er professor i historie ved Ottawa Universitet, fremlagt nærværende analyse, hvori han forsøger at give svar på spørgsmålene om, hvorfor operationen blev udført, selvom man vidste, at den ville slå fejl, og hvem der var ansvarlig. Især beskæftiger forfatteren sig med Lord Louis Mountbatten, Chief of Combined Operations.

At Dieppeoperationen - og erfaringerne herfra - var en af forudsætningerne for en vellykket invasion i 1944, er der nok stadig ingen tvivl om.

Gary E. Weir: Building the Kaiser's Navy. The Imperial Navy Office and German Industry in the von Tirpitz Era.

Naval Institute Press, Annapolis 1992.

Den første større udfordring mod Englands søherredømme i 1800-tallet blev indledt, da kontreadmiral von Tirpitz fra sin tjeneste som chef for krydserdivisionen i Østersøen i 1897 blev hentet til posten som Statssekretær i Reichsmarineamt i Berlin, hvilken stilling han bestred i de kommende 19 år.

Forfatteren beskriver forholdet mellem den tyske marine og rustningsindustrien, Tirpitz's mulighed for at gøre Tyskland til flådemagt, hans magt over og indflydelse på private skibsværfter og våbenfabrikker, og hans evne til på samme tid at holde flåden udenfor regeringskontrol.

Hans evner som politiker, skibsbygger, strateg, propagandist og leder var i høj grad medvirkende til, at Højsøflåden kunne møde den engelske Grand Fleet i Jyllandsslaget.

A.H.

MEDDELELSE FRA REDAKTØREN

RETTELSE

til Register for Tidsskrift for Søvnæsen

162. årgang

På side 5 i Register til Tidsskrift for Søvnæsen 162. årgang, der fordeltes sammen med tidsskriftets nr. 2/1992 (163. årgang) optræder nedennævnte fejl:

I stedet for **Bidstrup,F.W.(1550)** skal der stå **Bistrup,F.W.(1550)**

Redaktøren.

NAVAL DEFENCE

Swedish Ordnance, a new name for a new company, continuing the traditions of its predecessors – Bofors and FFV Ordnance. Swedish Ordnance's naval defence systems cover every attack aspect of the enemy.

Air Defence Systems – guns and ammunition for the rapid and early destruction of attack aircraft, helicopters and anti-ship missiles.

Torpedoes – both heavyweight and lightweight for combating all types of surface and underwater craft.

ROVs – specially adapted remotely operated vehicles for clearing mines even in the most difficult locations.

Swedish Ordnance

S-691 80 KARLSKOGA, Sweden
Telephone +46 586 810 00
Telefax +46 586 581 45. Telex 73210 sword s

Tidsskrift for Søværnen

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Redaktør:
Orlogskaptajn L. Rosendahl Christophersen

Nr. 4 – 1992

163. ÅRGANG

HANS BUCH+CO
INGENIØR OG HANDELSFIRMA A/S

Svanevej 6 2400 København NV 31 83 12 12

Rapid and Early Destruction

The stealth designed cupola is ready for the coming generation of SES ships.

Rapid and early destruction of aerial threats is vital if defending units are not to be saturated by attacks.

Up until now the way of combating this has been by massive investments in missile systems and conventional close range CIWS.

But Bofors' TRINITY air defence gun system has many advantages over missiles and conventional CIWS – it costs less, weighs less, takes up less space, is easier to install, has low magnetic signature, and is more versatile and flexible.

Bofors has precisely balanced super-accurate gun, programmable ammunition and computerized fire control to produce a gun system that can tackle multiple attacks in rapid succession and in a jammed environment.

TRINITY is the only gun system that assures the defence and self-defence of naval surface vessels against all levels of the aerial threat – even seaskimmers and terminal phase dive anti-ship missiles – and fulfils the secondary role of combating surface targets.

BOFORS

BOFORS AB

S-691 80 KARLSKOGA, Sweden

Telephone +46-586 810 00

Telefax +46-586 581 45. Telex 73210 bofors s

DANSK REPRESENTATION: ARMMAN ApS. Stationsvej 28, Postbox 54, 2791 Dragør. Tlf 32 53 79 00. Fax 32 53 79 12

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

Udgivet af Søe-Lieutenant-Selskabet

REDAKTØR:

Orlogskaptajn
L. Rosendahl Christophersen
Forsvarskommandoen, PLU 1
Postboks 202
2950 Vedbæk
Telefon 42 89 22 55, lokal 4513

Ekspedition og regnskabsafdeling
(undtagen annoncer)

Fr. T. WETHJE

Søe-Lieutenant-Selskabet
Overgaden over Vandet 62 B
1415 København K
Telefon 31 54 05 52
Giro 2 04 77 64
Privat: 31 58 00 85

ISSN 0040-7186

ANNONCEEKSPEDITION

Orlogskaptajn
Bo Heisterberg- Andersen
Søværnets Materielkommando
Holmen
1433 København K
Telefon 31 57 22 55 - 4270

TRYKKERI:

FairPrint A/S
Københavnsvej 106
4000 Roskilde
Telefon 46 75 75 20
Telefax 46 75 75 22

4

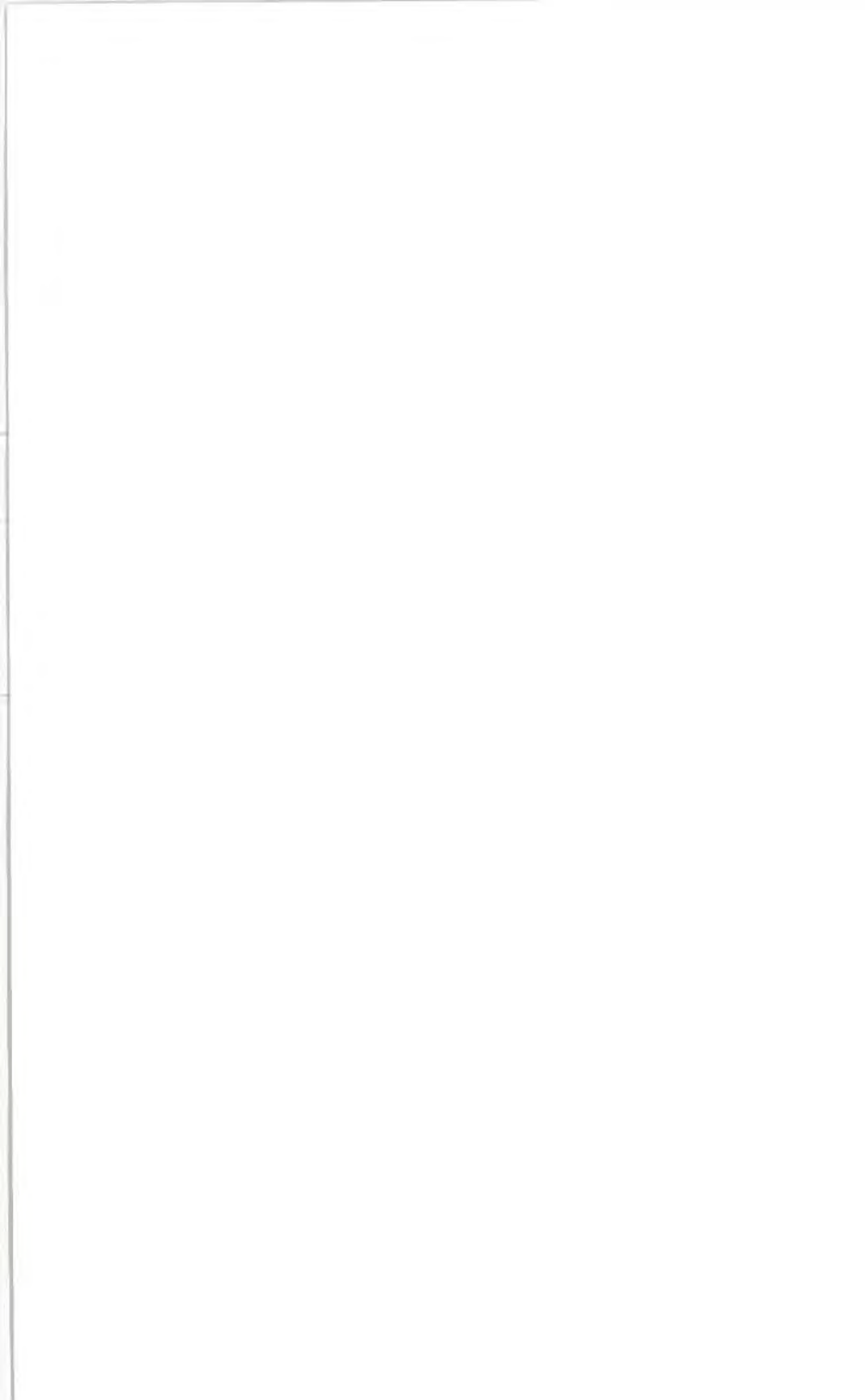
Forsidebillede: Korvetten OLFERT FISCHER leder STANAV-FORLANT.

Eftertryk kun med redaktørens tilladelse.

INDHOLD

SIDE

FORMANDENS TILBAGEBLIK	
PÅ DET 208. FORSAMLINGSÅR.....	193
ØSTERSJØENS STRATEGISKE BETYDNING.....	199
Af Orlogskaptein H.Smidt	
STANAVFORLANT - 25 ÅR.....	231
Af Orlogskaptajn P.Cortes	
MARINENS BIBLIOTEK.....	248

FORMANDENS TILBAGEBLIK PÅ DET 208. FORSAMLINGSÅR

MØDEAKTIVITET

Der har i det 208. forsamlingsår været afholdt flg. 10 møder:

1. møde, den 17 OKT 91:

Paragraf 32 møde.

2. møde, den 24 OKT 91:

Foredrag ved PL Gorm Bergquist og PL Martin LaCour
over emnet:

"Anvendeligheden af den fremtidige OGU-officer".

3. møde, den 07 NOV 91:

Foredrag ved Toldinspektør Finn Kistrup over emnet:
"Ledelsesudvikling i 90'erne".

4. møde, den 28 NOV 91:

Foredrag ved KD J.D.Brusendorff over emnet:
"Hensigten med P 83".

5. møde, den 12 DEC 91:

Foredrag ved OK J.Bonde Petersen over emnet:
"Den nye grønlandske lods".

6. møde, den 16 JAN 92:

Foredrag ved MF Jørgen Estrup over emnet:
"Danmarks sikkerhedspolitiske rolle i den nye

verdensorden".

7. møde, den 06 FEB 92:

Foredrag ved Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen over samme emne.

8. møde, den 13 FEB 92:

Foredrag ved Chefen for Søværnets Operative Kommando, KA K.E.J.Borck over emnet:

"Er den danske flåde rede til at gå fremtiden i møde ?".

9. møde, den 05 MAR 92:

Paneldiskussion vedr. flådens fremtidige struktur. Panelet bestod af eskadreoperationsofficererne fra de fem eskadrer og SVF.

10. møde, den 19 MAR 92:

Foredrag ved KK T.B.Nielsen over emnet:

"OLFERT FISCHER og Golfkrigen".

Møderne har i gennemsnit samlet 37 medlemmer. Dette gennemsnit er en smule højere end året før, og hvis en stigning i det gennemsnitlige fremmøde var succeskriteriet for så vidt angår mødeaktivitet, kunne jeg vælge at se positivt på det forgangne forsamlingsår. Det er imidlertid nødvendigt at se på hvorledes fremmødet fordeler sig på de enkelte møder for at danne sig et reelt billede af medlemsinteressen. Gennemsnittet bæres nemlig i høj grad oppe af det 7. og 8. møde, hvor Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen og Chefen for SOK, KA K.E.J.Borck samlede hhv. 95 og 49 medlemmer - et fremmøde, der isoleret set er overordentligt tilfredsstillende. Sammenholdt med gennemsnittet betyder dette dog, at en stor del af møderne kun har samlet 20-30 medlemmer, hvilket svarer til 5-7% af det samlede medlemstal. De møder, der ikke havde en udpræget dragende effekt på medlemmerne, var de der omhandlede P 83 samt paneldiskussionen om søværnet fremtid.

Disse sammenhænge kan undre og rejser spørgsmålet - HVORFOR ?.

Udflytningen ville være et nærliggende svar, men skibene lå stadig i flådens leje i den omtalte periode, så svaret skal findes andetsteds.

Foredragsholderne er for kedelige kunne være endnu et bud. Denne forklaring stemmer overens med tendensen, hvis man betragter alle under kommandørgrad som kedelige. Med mit kendskab til det danske søofficerskorps må jeg imidlertid hastigt forlade denne teori. Omvendt kunne man hævde, at de yngre foredragsholdere inden for medlemskredsen er de mindst forudsigelige og dermed de mindst "kedelige".

Emnerne er for kedelige. Emnerne i det 208. forsamlingsår har primært omhandlet P 83 og søværnets fremtid. Hvis ikke disse emner har medlemmernes interesse, er det ikke alene Søe-Lieutenant-Selskabet, men hele søværnet der har et problem.

Ovenstående husmandsanalyse giver ikke nogen løsning på problemet, men måske kan medlemmerne hjælpe ?. Under alle omstændigheder bør det generelt begrænsede fremmøde give stof til eftertanke i et selskab med så lange og stolte traditioner.

MEDLEMSSITUATIONEN

Ved begyndelsen af det 208 forsamlingsår havde Selskabet 413 medlemmer, og der er i årets løb sket flg.:

6 medlemmer er afgang ved døden.

9 medlemmer har udmeldt sig.

35 medlemmer har indmeldt sig.

Medlemstallet pr. 30 SEP 1992 var således 433 medlemmer incl. Selskabets protector H.K.H. Prins Henrik og de 80 medlemmer, der efter mere end 40 års medlemsskab er kontingentfrie.

Denne netto-tilgang på 20 medlemmer hilser bestyrelsen naturligvis velkommen. Det skyldes i høj grad en målrettet hvervekampagne over for P 83 officerer - en potentiel

medlemsgruppe, der i nogen grad har været forsømt tidligere. Der er således tilgået samtlige P 83 officerer brev fra Selskabet med tilhørende indmeldelsesblanket. Endvidere har Selskabet indgået aftale med HOC om kontingentopkrævning via fagforeningskontingent, i lighed med den aftale der eksisterer med HOA. Dette "opsamlingsheat" har som sagt givet positive resultater med en markant stigning i antallet af yngre medlemmer, men en lignende fremgang kan selvsagt ikke forventes de næste år. Bestyrelsen agter stadig at profilere Selskabet over for afgangsklasser og VOU-klasser på Søværnets Officersskole (SOS), men der er desværre en dalende interesse for medlemskab blandt denne målgruppe. Ved mødet med den seneste afgangsklasse fra SOS, meldte 8 ud af 24 sig ind i Selskabet, hvilket ikke er tilfredsstillende. Det er især officerer, der skal forrette tjeneste i Frederikshavn, der ikke er interesserede i medlemskab. Der bliver i den forbindelse anført, at udbyttet ved medlemskab ikke står i rimeligt forhold til de deraf afledte udgifter. Bestyrelsen ser to løsninger på dette problem:

Oprette medlemsaktiviteter i Frederikshavn, eller

Reducere kontingentet for medlemmer i Frederikshavn.

Ad pind 1: Bestyrelsen har iværksat en undersøgelse, der skal klarlægge, hvor mange potentielle medlemmer i Frederikshavn, der ville melde sig ind i Selskabet, hvis der blev oprettet lokale medlemsaktiviteter. Bestyrelsen lægger vægt på, at et sådant tiltag som minimum skal være udgiftsneutralt, da en udgiftsforøgelse vil reducere kvaliteten af møderne i København, hvor størstedelen af medlemmerne har bopæl.

Såfremt undersøgelsen viser, at et tiltag vil være økonomisk bæredygtig, vil bestyrelsen udarbejde forslag hertil, og forelægge dette/disse for medlemmerne.

Ad pind 2: En reduktion af kontingentet for medlemmer i Frederikshavn vil medføre en lignende reduktion for andre medlemmer i provinsen. Dette vil indebære en indtægtsnedgang,

der næppe vil opvejes af indtægterne fra nye medlemmer. Herudover forudser bestyrelsen, at en sådan ordning vil medføre en betydelig forøgelse af den administrative arbejdsbyrde. Denne løsningsmodel har bestyrelsen derfor henlagt på ubestemt tid.

ÆNDRING AF LOVENE

I forbindelse med hvervekampagnen er bestyrelsen stødt på en negativ holdning til formuleringen af medlemskriterierne i Selskabets love. Det er bestyrelsens opfattelse, at en ændring af medlemskriterierne er nødvendig, hvis Selskabet fortsat skal appellere til unge officerer. Bestyrelsen fremlagde derfor flg. ændringsforslag på paragraf 32 mødet den 15 OKT d.å.:

Paragraf 3:

1. Enhver i eller udenfor nummer samt overtalligt nummer stående, såvel som alle i nåde afskedigede eller hjemsendte officerer af linien i søværnet samt i forswarets intendanturkorps (søværnet).
2. Alle i søværnet langtidsansatte reserveofficerer, læger og tandlæger samt orlogspræster og orlogsprovsten.

Forslaget blev med 28 stemmer for og ingen imod henvist til behandling i Det Stående Udvalg m.h.p. en endelig afstemning jvf. lovene.

ØKONOMI

Idet jeg ved denne lejlighed vil udelade detaljerne, skal jeg blot nævne, at Selskabet for første gang i en årrække har undladt at trække på Selskabets fonde. Dette positive resultat skyldes flere ting, men en væsentlig årsag er indkøbet af PC-udstyr til Tidsskriftet med deraf følgende reduktion af trykkeudgifter.

SAMMENSÆTNING AF BESTYRELSE

Bestyrelsen er sammensat som flg.:

Formand	OK	N.C.Wang
Næstformand	KL	P.M.Nielsen
Regnskabsfører	KL	P.Starklint
Suppleanter	KL	S.G.Nielsen
	KL	F.D.Svendsen
	PL	H.O.Nielsen
	PL	K.H.Dahl

AFSLUTNING

Lad mig afslutte dette indlæg med at udtrykke glæde over medlemstilgangen og den forbedrede økonomi i det 208. forsamlingsår og med håbet om, at ovenstående bekymringer må blive gjort til skamme i det 209.

formanden

ØSTERSJØENS STRATEGISKE BETYDNING

På bakgrunn av en kort redegjørelse for den seneste politiske utvikling i Østersjølandene ønskes en analyse av Østersjøens fremtidige økonomiske og militære betydning.

Af Orlogskaptein Henning Smidt

I forbindelse med gjennomgang af Videreuddannelsestrin II for Militære Ledere - Stabskursus (VUT II/L-STK) 1991-92 har orlogskaptajnen, som er tjenstgørende i den norske marine, udarbejdet denne hovedopgave om Østersjøens strategiske betydning. Opgaven blev afleveret på Forsvarsakademiet medio marts 1992.

Første del blev bragt i nr. 3/92.

(fortsat)

B. ANALYSE AV ØSTERSJØENS MILITÆRE BETYDNING

Innledning

Denne analysen vil dekke de militære aspekter av Østersjøens strategiske betydning. Skillet mellom militær strategi og generell sikkerhetspolitikk er ofte flytende, noe som også vil prege denne analysen.

Analysen vil bli inndelt som følger:

Del 1: En vurdering av Østersjøens generelle geo-strategiske betydning, inndelt i:

- globale forhold
- regionale forhold.

Del 2: En vurdering av Østersjøens militære betydning for de impliserte parter de senere år og frem til Sovjetunionens oppløsning, med fokus på forholdet NATO - Sovjetunionen og de enkelte Østersjøland.

Del 3: En analyse av Østersjøens mulige fremtidige militære betydning.

Del 4: Konklusjon.

Del 1 - Østersjøens generelle geo-strategiske betydning

1.1. Det globale perspektiv

Et blikk på verdenskartet viser at Østersjøen er det nordvestlige randhav, eller innhav, til klodens største landkontinent. Dette havområdet danner et naturlig havnebasseng som gir adgang til oseanene mellom de andre store landkontinenter. Siden annen verdenskrig har supermaktene USA og Sovjetunionen vært herrer over hvert sitt landkontinent, mens Europa har fungert som en slags buffersone mellom disse, splittet i sin tilknytning til øst og vest. Den strategiske balansen mellom supermaktene og deres allierte har gitt en grenselinje som i nord har passert gjennom Østersjøen, som dermed har ligget i et globalt geo-strategisk fokus. Men mens en strategisk grense mellom landområder er en fast linje hvor partene på hver side står direkte ovenfor hverandre og handlefriheten er minimal, er en strategisk grense som Østersjøen, et grense-område hvor herredømmet og balansen mellom de ulike interesser er en kontinuerlig sikkerhetspolitisk kamp. Østersjøen er derfor grunnet sin geografiske beliggenhet, av global geo-strategisk betydning primært som en kombinasjonen av to faktorer:

- gir adgang fra det indre europeisk/asiatiske kontinent til de åpne hav, og dermed andre kontinenter
- den politiske situasjonen i nyere tid mellom supermaktene har etablert et strategisk grenseområde i Østersjøen.

1.2. Det regionale perspektiv

Den militære betydningen av Østersjøen i et regionalt perspektiv kan relateres til følgende situasjonsdannende faktorer:

- de geografiske forhold
- de politiske forhold
- de teknologiske forhold

1.2.1. Geografiske forhold

Den geografiske faktoren ansees ofte for å være mer eller mindre konstant, med statisk betydning for sikkerhetspolitikken. I global sammenheng er det relevant, men i Østersjøen er den geografiske faktoren i meget stor grad sammenhengende med den politiske og teknologiske utviklingen.

De geografiske forutsetninger gjør Østersjøen unik; som et innhav i det europeiske kontinent danner den en "flytende" grense mellom en rekke kyststater, som hver for seg har høyst ulike sikkerhets-politiske mål og behov. For enkelte av disse, som Sverige og Finland, er Østersjøen en primær innfallsport, for andre, som Tyskland, kun en bakvei som gir økt politisk handlefrihet. Enkelte kyststater har et kontinentalt tyngdepunkt, andre et mer oversjøisk.

Østersjøen representerer et stykke internasjonalt sjø- og luftterritorium, som betyr at geografien gir muligheter til at kyststatene og utenforstående i fred og krise kan deployere sine militære styrker uhindret i selve Østersjøen og relativt noe mer begrenset gjennom stredene. Det betyr at militære makter, i motsetning til på kontinentet, kan oppnå strategiske og operative militære mål før en eventuell krig bryter ut. Den makt som motsetter seg disse handlinger ved å begrense den annen parts handlefrihet i Østersjøen, kan selv risikere å virke som den

eskalerende faktor.³³

Østersjøen skiller geografisk Norden fra det vesteuropeiske kontinent og det russiske fastland fra Nordsjøen/Atlanterhavet. Det betyr at de strategiske interesser og behov kan strekke seg både nord-syd og øst-vest. Mens de globale strategiske interesser hittil har vært rettet øst-vest, er de regionale strategiske forhold mer komplisert. I Østersjøregionen har således NATO en strategisk defensiv forbindelse nord-syd, mens trusselsretningen generelt har vært fra øst. For Sovjetunionen har Østersjøen representert en angreps- og forsvarsakse øst-vest.

Handlefriheten i Østersjøen er om vinteren begrenset av is, som kan dekke viktige områder og dermed hindre operativ virksomhet.

Mer konkret gir den geografiske faktor Østersjøen militære muligheter som hovedsaklig kan inndeles som følger:

- offensive militære formål:

- militært transittområde for fly/fartøyer til/fra utenforliggende områder
- operasjoner mot andre kyststater
- operasjoner mot det europeiske kontinent

- defensive militære formål:

- representerer en vollgrav eller forsvarssone for kyststaten mot angrep fra sjø/luft
- muliggjør sjø/luft forsyninger fra allierte

1.2.2. Politiske forhold

De politiske forhold har, som under det globale perspektiv, splittet kyststatene i to militære allianser med nøytrale stater i mellom. Selv om de politiske relasjoner har endret seg enormt i den senere tid, er en del kjennsgjerninger fremdeles gjeldende. NATO og Russland består som militære makter med interesser

---

³³ Eksempelvis dersom NATO forsøker at sperre stredene.

i Østersjøen. Sverige og Finland opprettholder sin nøytralitet, om enn relevansen av denne er noe mer tvilsom i dag. Språk, kultur og religion spenner over et vidt spekter i de østersjøiske stater. I Østersjøen krysses derfor interesser fra stormakter, allianser, forskjellige språk og kulturer, samt kontinentale og maritime stater. Felles for dem alle er at Østersjøen har en strategisk betydning, global og regional, om enn i ulik grad.

1.2.3. Teknologiske forhold

Mens det tidligere var naturlig å kalle Østersjøen et hav, har den nyere tids teknologiske utvikling i form av overvåking, våpenkapasiteter og kommunikasjon "krympet" Østersjøen til et område som bedre fortjener betegnelsen sjø. Det betyr at kyststatene rundt Østersjøen indirekte er ført nærmere sammen, med de militære konsekvenser dette innebærer:

- den avanserte overvåking som nå er mulig, gjør det vanskelig å skjule militære operasjoner over og på Østersjøen. Unntatt fra dette er undervannsbåter, som fremdeles har taktiske fordeler grunnet hydrografien
- økte missilrekkevidder gjør Østersjøen lite aktuell som fremskutt base for strategiske missilbærere, og gir landbaserte antiluft- og sjømålsmissiler dekning over store deler av Østersjøen. Avanserte fartøysplasserte sjømålsmissiler gjør offensive forflytninger av våpen plattformen mindre nødvendig
- flykapasiteten i form av større rekkevidde og gjennomslagskraft fremtvinger et større behov for hurtig reagerende luftforsvar
- hastigheten på fartøyer er økende, særlig for avanserte typer som luftputefartøyer. Det gir kortere reaksjonstid for forsvareren
- kommunikasjonsutviklingen gjør det mulig å opprettholde et tilnærmet komplett operativt og taktisk situasjonsbilde over store deler av Østersjøen.

1.3. Delkonklusjon

Østersjøens geo-strategiske betydning må sees i et globalt og regionalt perspektiv, hvor det regionale er det mest fremtredende. Østersjøens betydning er i særlig grad betinget av de geografiske forhold, men også av de politiske og teknologiske. Disse faktorer gjør Østersjøen til et grenseområde hvor militære tilstedeværelse og operasjoner kan spille en vesentlig rolle.

Del 2 - Østersjøens militære betydning frem til Sovjetunionens oppløsning

2.1. Innledning

Den aktuelle, noe udefinerbare militære status for Østersjøen, er uklart grunnet situasjonen i øst-Europa. Styrkeforholdene er kjent, men et offisielt revurdert syn på Østersjøens strategiske betydning fra alle impliserte parter, sett i lys av de politiske endringer som har funnet sted den senere tid, foreligger ikke. For å vurdere den "nåværende" militære betydning, er det derfor nødvendig å trekke med seg de strategiske forhold som preget den kalde krigen og forholdet NATO versus det tidligere Sovjetunionen i perioden 1987-89. Det medfører at denne del av analysen relaterer seg til den tradisjonelle maktbalansen NATO - Sovjetunionen og hvor frigjøringen av de baltiske stater foreløpig ikke har noen militær betydning. Tyskland er samlet og NATOs operasjonskonsepter er fremdeles effektive.

2.2. Kjernefysisk maktbalanse

Østersjøen er, som et grenseområde til Norden, preget av de nordiske lands forhold til atomvåpen. Disse har tydelig markert at de ikke tillater atomvåpen plassert på deres territorier i fredstid. Norden er som sådan i fredstid en atomvåpenfri sone som supermaktene ikke kan benytte til stasjonering av kjernefysiske strategiske våpen.³⁴ Men supermaktens avskrekkings-balanse har gitt Østersjøregionen en viss betydning

---

³⁴ Espersen, pp. 52-61.

som overflyvnings område for strategiske missiler, samt mulighet for fremskutt operasjons-område for missilbærere.

Den teknologiske utviklingen har imidlertid gjort Østersjøen uaktuell som operasjonsområde for interkontinentale missiler, men Sovjetunionen har beholdt et antall taktiske missiler ombord på ubåter i Østersjøen som kan dekke mål i nord-Europa. De seks Juliett SSGN er meget gamle og forventes å holde en svært lav operativ standard. Men deres tilstedeværelse utgjør altså et kjernefysisk potensiale i Østersjøen. Det kan imidlertid konkluderes med at Østersjøen spiller en svært liten rolle i den kjernefysiske maktbalansen.

2.3. Østersjøen som øvings- og operasjonsområde i fredstid

For alle kyststatenes mariner er Østersjøen et viktig øvingsområde. Dette gjelder alle former for opplæring, utprøving av nye våpensystemer og innføring av nye operative og taktiske konsepter.³⁵ I tillegg er Østersjøen et viktig område for markering av de enkelte frie staters suverenitetshevdelse og ikke minst at det eksisterer et internasjonalt og fritt territorium mellom kyststatene. Det siste markerer NATO tydelig overfor Sovjetunionen.³⁶

2.4. NATO - Sovjetunionen

En vurdering av Østersjøens militære betydning er avhengig av "øynene som ser", det vil si den enkelte parts virkelighetsoppfatning. I vest har vi foretatt militære analyser med NATOs syn på Sovjetunionens aggressive hensikter. Sovjetunionen har selvfølgelig gjort det motsatte. Dog er det et faktum, at mens Sovjetunionen har hatt reelle planer om massive angrep inn i

---

³⁵ Blant annet opplæres sovjetiske SSBN-mannskaper i Østersjøen.

³⁶ NATO øver jevnlig i Østersjøen med STANAVFORLANT, USA i øvelse BALTOPS.

NATO territorium, har NATO ikke hatt tilsvarende mot Sovjetunionen. Denne offensive strategi ble endret etter 1987³⁷ hvor Sovjetunionen adopterte en defensiv strategi med et offensivt fremskutt forsvar. Mens Sovjetunionen har hatt et fremskutt forsvar på kontinentet har NATO hatt et tilsvarende i Norskehavet. I Østersjøen er dette forhold også relevant. NATO og Sovjetunionen ser på Østersjøen med forskjellig utgangspunkt.

For NATO har således Østersjøen en strategisk defensiv militær betydning hvor følgende mål er gjeldende:

- i fredstid markere at Østersjøen er et Mare Liberum
- i krise og krig hindre Sovjetunionen:
  - offensive fly/flåteoperasjoner mot NATOs nordregion, UK og Atlanterhavet/Norskehavet
  - forbindelse Nordflåten - Østersjøflåten
  - bruk av baser i Danmark, Tyskland og Syd-Norge
  - bruk av Østersjøen som flanke-støtte for angrep mot kontinentet

For å nå disse mål har NATO et offensivt "defence in depth" operasjonskonsept i Østersjøen som skal opprettholde NATOs handlefrihet.

For Sovjetunionen har Østersjøen en strategisk defensiv betydning, sett med sovjetiske øyne, som i større grad fører til offensive operasjonskonsepter:

Defensiv strategi:

- i fredstid motarbeide vestlig innflytelse i Østersjøen, det vil si et ønske om Mare Clausum eller "fredens hav"

---

³⁷ Gorbatsjovs tale i Murmansk.

- i krise og krig hindre NATO i å angripe Sovjetunionen samt beskytte hjemmebaser ved å:

- utestenge NATO fra Østersjøen ved å kontrollere stredene eller vestlige Østersjø
- opprettholde generelt sjø- og luftfærdighet som medfører offensive operasjoner:
  - fremskutt forsvar i vestlige og sentrale deler av Østersjøen
  - fremskutte baser i Danmark, Tyskland og Syd-Norge

NATO tillegger ofte Sovjetunionens defensive strategi mer offensive hensikter i Østersjøen enn de ovennevnte ut fra følgende argumentasjon:

- hvorfor behøver Sovjetunionen et fremskutt forsvar når NATO ikke har noen offensive hensikter?
- hva skal Sovjetunionen med en så stor amfibie- og marineflykapasitet hvis Østersjøflåten ikke skal støtte operasjoner på kontinentet?
- behovet for kontroll med stredene for å la Nordflåtens enheter benytte den betydlige verftskapasiteten³⁸ og for å gi Østersjøflåten mulighet til å operere på det åpne hav.

I maktbalansen tillegger partene hverandre offensive mål og hensikter som de selv benekter å ha, naturlig nok. Sett med et noe mer nøytralt blikk har NATO et gunstigere utgangspunkt i Østersjøen enn Sovjetunionen. Det er lettere for NATO å holde Sovjetunionen inne enn det er for sistnevnte å komme ut. Dette til tross for sovjetisk kvantitativ overlegenhet innen fly/flåte.

---

³⁸ COMBALTAP, p.2., 50 % av total kapasitet finnes i Østersjøen.

2.5. Danmark og Tyskland

Som de to kyststater med NATO-medlemskap er deres militære interesser i Østersjøen sammenfallende med det som er nevnt ovenfor. Danmark innehar en nøkkelstilling i NATO med kontroll av stredene og Jyllands posisjon som springbrett vestover. Det betyr til gjengjeld attraktive angrepsmål for Sovjetunionen. Dette er Danmarks klassiske dilemma, dets geografiske beliggenhet gjør det nærmest umulig å unngå å bli inndratt i en konflikt mellom makter utenfor og innenfor Østersjøen. Danmark er, grunnet de mange øyer, avhengig av fri ferdsel i den vestlige og sentrale del av Østersjøen. Dessuten representerer Bornholm en dansk fremskutt forpost av en viss betydning. Militært har Danmark ingen primære interesser lenger øst. For Danmark representerer derfor Østersjøen en typisk vollgrav av vital betydning som muliggjør et fremskutt forsvar, som igjen øker forsvarsevnen.

For Tyskland er situasjonen noe annerledes. Mens Danmark er en kyststat i videste forstand, er Tyskland en kontinental stat med kystlinje til Østersjøen. Tyskland har ingen primære interesser i sentrale eller østlige deler av Østersjøen, men har samme behov som Danmark for et fremskutt anti-invasjonsforsvar. Tyske øyer og Schleswig-Holstein er nøkkelområder i en krigssituasjon. Gjenforeningen av Tyskland har medført en økt kystlinje. Det betyr en større dybde i forsvaret av Danmark og Tyskland, men for Tyskland også en lengre kystlinje å forsvare. Østersjøen representerer en flankesikring av viss betydning for Tyskland.

2.6. Sverige

Både for NATO og Sovjetunionen opptrer Sverige som en buffersone som kiler seg ned mellom øst og vest i Østersjøen. Buffer-virkningen er betinget av Sveriges geografiske beliggenhet og erklærte nøytralitet. Begge parter regner en krenkning av Sveriges nøytralitet av den annen part som mulig i sine forsvarsplaner, fordi syd-Sverige representerer en ideell luftkorridor for overflyvning og utveksling av krysser-missiler. Dog har fremdeles Sverige et så sterkt forsvar, særlig flyvåpen,

at den part som kommer i konflikt med Sverige og dermed risikerer å sende Sverige over i den annen parts allianse, setter seg selv i en umulig posisjon i Østersjøen. Med de nåværende styrker tilgjengelig er hverken NATO eller Sovjetunionen i stand til å beherske en slik situasjon. Selv er Sverige meget avhengig av fri adgang til og ferdsel i Østersjøen og er, sammen med Finland og Danmark, den kyststat som har mest behov for et Mare Liberum. For at Sveriges nøytralitet skal virke troverdig, er svenskene avhengig av et trusselbilde hvor både NATO og Sovjetunionen er potensielle trusler. Om man ikke ser på NATO som en aggressor mot Sverige, så vurderer man NATOs behov for å benytte seg av svensk terri-torium i en krig mot Sovjetunionen. Østersjøen er for Sverige en vollgrav mot invasjon, men et mer vesentlig aspekt i denne sammenheng er forsvar av territorial-farvannet mot be-nyttelse av NATO eller Sovjetunionen i en konflikt mellom disse.

2.7. Finland

Finland er som Sverige økonomisk avhengig av en åpen Østersjø. Finland er imidlertid for tilbaketrukket til å representere noen militær betydning i Østersjøen. I en krise og krigsituasjon vil Finland prøve å opprettholde fri adgang til og gjennom Østersjøen. I Østersjø-sammenheng vil Finland bli liggende innenfor sovjetisk beskyttelse som fordelaktig hindrer at det blir utsatt for direkte kamphandlinger. Dilemmaet for Finland er imidlertid at hvis det blir inndratt i en krig mot Sovjet-unionen er mulighetene for alliert hjelp gjennom Østersjøen små.

2.8. Polen

For Polen har Østersjøen liten militær betydning. Som en alliansefri kyststat uten maritim strategisk plassering og lite avhengig av kommunikasjon i Østersjøen, har Polen kun behov for å hevde suverenitet i sjøterritoriet. Men Polen har en kontinental strategisk plassering mellom Tyskland og Sovjetunionen. Derfor er mulighetene tilstede for at partene i en konflikt på kontinentet og/eller i Østersjøen vil benytte seg av polske baser og havner, for å oppnå offensive/defensive fordeler,

noe som kan trekke Polen inn på en side.

2.9. Delkonklusjon

Østersjøen har frem til dagens situasjon spilt en betydelig militær rolle for NATO som øvingsområde i fredstid og et fremskutt forsvarsterreng med hensikt å hindre sovjetisk ekspansjon vestover. For Sovjetunionen er Østersjøen et viktig øvings- og baseområde med en betydelig verftskapasitet. Det gjør Østersjøen til et vesentlig forsvarsområde samt at det gir muligheter til offensive operasjoner mot NATO. Sverige spiller en vesentlig rolle mellom de to supermakter som en nøytral buffer som kanaliserer trusselretningene.

Del 3 - Analyse av Østersjøens fremtidige militære betydning

3.1. Innledning

Som tidligere nevnt er Østersjøen inne i en form for sikkerhetspolitisk vakum. De politiske endringer har ennå ikke fullstendig stadfestet seg i en ny militær strategi for Østersjøen for noen av partene. NATO har utarbeidet en ny total-strategi og en ny styrkestruktur,³⁹ men hvilke konsekvenser dette får for Østersjøen er fremdeles noe åpent. Russland har ikke tilkjennegitt deres endelige syn på Østersjøens militære betydning. De nye baltiske stater har gitt uttrykk for at de kun vil opprette et minimumsforsvar til overvåking av deres territorium. Det er knyttet usikkerhet til implementeringen av CFE-1 i 1994.⁴⁰

3.2. Østersjøens militære betydning for Russland

Sovjetunionen er oppløst og dens nye arvtager i Østersjøen, Russland, er en nasjon i økonomisk krise og militær usikkerhet. NATO og Russland har erklært at de ikke lengre er fiender og samarbeider nå om løsning av felles sikkerhetspolitiske

---

³⁹ SNU, p. 26 ff.

⁴⁰ Dette får ikke så stor betydning for flåtestyrkerne.

oppgaver. Samarbeidet innen SUS er vanskelig, også når det gjelder forsvarsspørsmål.⁴¹ Dog har dette mindre betydning i Østersjøen der Russland ikke konkurrerer med andre republikker. Mens den politiske og økonomiske evne til å opptre som supermakt er borte, er imidlertid den militære slagkraft for en stor del inntakt. Russland besitter fremdeles en betydelig Østersjøflåte og Nordflåten blir fortsatt modernisert. Men man kan hevde at et Russland med militære supermakt-intensjoner er borte fra Østersjøen, til det har det for mange andre oppgaver å prioritere først.

To forhold er avgjørende for Russlands posisjon i Østersjøen:

- det fremtidige sikkerhetsforhold til de baltiske stater
- fremtiden for Kaliningrad Oblast.

Frigjøringen av de baltiske stater påvirker følgende faktorer i den fremtidige militære situasjon i Østersjøen:

- Russland har en betydelig mindre og en splittet kystlinje i Østersjøen i forhold til det tidligere Sovjetunionen
- de baltiske stater har fem av de viktigste tidligere sovjetiske sivile havner som håndterer 20% av den sjøgåenede import/eksport til Russland.⁴² Flere av disse er avanserte RO/RO havner
- de baltiske stater har seks viktige marinebaser inkludert en med sjømålsmissiler

---

⁴¹ Minsk-møtet 14. feb 92 viser at medlemmene skyver problemene foran seg og dermed utsetter løsninger.

⁴² COMBALTAP, p. 2.

- området besitter en betydelig verftskapasitet
- det russiske luftforsvar med fasiliteter for radarer, missiler og fly er basert i de baltiske stater.

Litauen har lovet SUS og Russland en spesiell korridor til Kaliningrad Oblast. Estland har påbegynt bilaterale forhandlinger med Russland om bruk av baser.⁴³ Det erkjennes at man ikke bare kan lukke øynene for Russlands sikkerhetsbehov når man har denne Europas sterkeste militærmakt som nærmeste nabo. En Finlandiserings-politikk kan derfor være aktuell for dette området.⁴⁴ Spørsmålet er hvor mye behovet for godt samarbeid med Russland vil bli overskygget av befolkningens aversjoner mot russere. Men med all sannsynlighet vil Russland de nærmeste år få benytte seg av de viktigste tidligere sovjetiske militære fasiliteter i de baltiske stater. Det gjelder i første rekke marinebasene Liepaja og Paldiski og de viktigste SAM baser.

Et meget viktig aspekt som har betydning for behovet for et fremskutt forsvar er den fremtidige status for Kaliningrad Oblast. Kaliningrad Oblast er hovedbase for den russiske Østersjøflåtes overflatestyrker og dets hovedkvarter ligger i Baltiysk. Med frigjøringen av de baltiske stater har Kaliningrad Oblast blitt mer isolert og representer en forpost for russisk forsvar. St.Petersburgs beliggenhet innerst i Finskebukten er så tilbaketrukket, og heller ikke isfri, at Kaliningrad Oblast får en avgjørende betydning for russisk tilstedeværelse i Østersjøen. Dersom russerne skal opprettholde en Østersjøflåte med en kapasitet utover beskyttelse av territorialfarvannet, og med tiden trekke seg ut av de baltiske stater, vil hele Østersjø-flåtes eksistensberettigelse være avhengig av Kaliningrad Oblast. Disse forhold medfører et økt behov for russisk Sea Lines of

---

⁴³ Petersen, p.7.

⁴⁴ Petersen, p.7.
Clemmesen, p.41-42.

Communications mellom St.Petersburg og Kaliningrad Oblast, selv om basene i de baltiske stater beholdes på kort sikt. Oblasten vil også miste mye av sin tidligere flankesikring mot nord, grunnet tilbaketrekningen av russiske hærstyrker fra Litauen.

Den forventede utviklingen i Østersjøen baserer seg på det utgangspunkt at Russland, som geografisk stormakt, av sikkerhetspolitiske grunner opprettholder en defensiv militær strategi som innebærer et relevant forsvar av dets territorium.

Dette innebærer at styrkene i Østersjøregionen blir beholdt, innenfor rammen av CFE-forhandlingene, og at Østersjøflåten i fremtiden vil være en operativ styrke.

Den defensive militærstrategi forventes å skulle dekke følgende generelle russiske sikkerhetspolitiske oppgaver:

- i fredstid:
  - å hevde suverenitet i og over russisk territorium
  - opprettholde en kjernefysisk avskrekking⁴⁵
- i krise og krig:
  - overvåking
  - hindre angrep mot Russland
  - hindre fiendtlig bruk av nøytrale land for angrep mot Russland
  - beskyttelse av kjernefysiske styrker
  - sikre russisk adgang til det åpne hav.

For at de ovennevnte sikkerhetspolitiske oppgaver skal være sikret, vil Østersjøen få en eller annen militær betydning. Verdien av denne analyseres under i følgende **hypoteser**, inndelt i generelt, fredstid og krise/krig:

---

⁴⁵ Iallefall så lenge land som Frankrike og Storbritannia opprettholder kjernefysisk avskrekking som strategi.

Hypotese, generelt:

- Russland har intensjoner om å fortsette som en maritim stormakt, fordi "tsarene alltid søker mot havet".

På litt lengre sikt kan man stille spørsmålstegn ved Russlands forhold til mulighetene for å påvirke verdenssituasjonen, vil man være preget av kontinentale eller maritime holdninger? Siden annen verdenskrig ble Sovjetunionen en maritim supermakt for å kunne stille opp mot USA og NATO. Dette behovet er i fremtiden ikke til stede. Vil så Russland føre videre de gamle tsaristiske drømmer om å vise flagget på havet? Enkelte sier ja til det, og påpeker at Russland fortsetter å oppruste sine flåter. Men moderniseringen av de maritime styrker er vel heller en etterdønning av Sovjetunionens programmer. I en overgangsfase, uvisst hvor lenge, vil den politiske og økonomiske situasjonen være så anstrengt at en ambisiøs marinestrategi er lite tenkelig. Etter hvert som man får orden på problemene er det imidlertid all grunn til å tro at Russland vil være med "de store" om å kunne påvirke verdens sikkerhetspolitikk i form av maritime kapasiteter og operasjoner. Out Of Area operasjoner vil bli like vesentlig for Russland som for USA, det gir politisk troverdighet. Det nye Russland vil være meget avhengig av å bli respektert som en aktiv deltaker i krisehåndtering. Selv om ikke Russland vil være avhengig av Østersjøen for å opprettholde en Out Of Area kapasitet, kan Østersjøen få betydning som baseområde for en maritim styrke som kan delta i regional krisehåndtering. Det forventede tap av Svartehavsflåten forsterker de andre flåters betydning i denne sammenheng. Dessuten kan militær tilstedeværelse bidra til etablering av allierte som kan bli nye handelspartnere.

Midlertidig konklusjon:

Det er all grunn til å tro at Russland opprettholder en evne til å operere maritimt over hele verden, i den hensikt å kunne delta aktivt i den globale sikkerhets-politikk og å skape nye allierte. Østersjøen kan få en betydning som base for styrker som kan delta i regionale krisehåndterings-operasjoner.

Hypotese, fredstid:

- (1) Russland vil fortsatt, som den sterkeste sjømakt i Østersjøen, strebe etter Mare Clausum.
- (2) En russisk suverenitetshevdelse betinger en operativ marine og et luftforsvar i Østersjøen som må oppøves i Østersjøen.

ad.(1): Grunnlaget for dette ambisiøse mål er falt bort. I fremtiden vil Russland, etter CFE-avtalens styrkefordeling, neppe kunne kalles den sterkeste sjømakt i Østersjøen. Muligens den kyststat med størst flåte, men dog ikke sterkere enn NATO-landenes. Det historiske behov for Mare Clausum var styrt av kravet til sikring av egne økonomiske eller militære interesser. I fremtiden er det i Russlands interesse å sikre sine økonomiske behov ved størst mulig kontakt med vest. En ambisiøs militær tilstedeværelse i Østersjøen vil hindre dette, og ikke bli akseptert av vesten. Derfor er det lite trolig at Russland ser noe som helst verdi i et østerssjøisk Mare Clausum.

ad.(2): Behovet for suverenitetshevdelse er redusert fordi frigjøringen av de baltiske stater har minsket russisk sjø- og luftterritorium i Østersjøen. Dog vil Russland være en stormakt og som kyststat derfor ha behov for å markere seg i Østersjøen. Dette betinger et "representabelt" forsvar, iallefall en operativ marine. Marinefartøyer må seiles regelmessig for å holdes vedlike. Østersjøflåten må derfor ha gode muligheter for oppøving for å virke troverdig utad. Denne oppøving er det lite trolig at den kan utføre andre steder enn i Østersjøen, da flåten ikke vil være særlig egnet for operasjoner på det åpne hav.

Midlertidig konklusjon:

Russisk ønske om et Mare Clausum vil ikke være tilstede i fremtiden. Østersjøen vil ha mindre betydning i fremtiden for russisk suverenitetshevdelse, men fremdeles en vital betydning som oppøvingsområde for Østersjøflåten.

Hypotese, krise og krig:

- (1) Overvåking og sikring av triangelet St. Petersburg - Moskva - Kaliningrad er betinget av en sikkerhetssone i form av et fremskutt forsvar i Østersjøen.
- (2) Den defensive strategi betinger kontroll med stredene og mulighet for offensive operasjoner mot vest-Europa, for å sikre russisk handlefrihet.

ad.(1): Med samlingen av Tyskland, sovjetisk tilbaketrekning i Europa og frigjøringen av de baltiske stater, har Russlands kontinentale forsvarslinjer blitt trukket meget lengre øst. I Østersjøen har dette medført et vakum og dannet en større buffer mellom vesten og Russland. Denne buffer er det viktig for Russland å utnytte til sin fordel i en krisesituasjon, for å hindre en fiende å kunne true triangelet St. Petersburg - Moskva - Kaliningrad. Russland har mistet muligheten til god overvåking av den vestlige og sentrale del av Østersjøen grunnet tapet av Warsawapaktlandene. Denne overvåking må i en krisesituasjon utføres av flåte og fly-enheter, deployert fremskutt. Østersjøflåten må i denne sammenheng betraktes som en integrert del av luftforsvaret. Østersjøen som fremskutt luftforsvarssone for det russiske moderland får dermed økt betydning, selv om Russland beholder de viktigste flybaser i de baltiske stater. I tillegg er det viktig for Russland å hindre at en fiende etablerer seg i de alliansefrie land, som de baltiske og Polen, for dermed å kunne angripe det russiske kontinent direkte. Dette kan føre til at Russland vil sperre stredene eller minelegge vitale områder i vestre del av Østersjøen.

ad.(2): I henhold til den forventede politiske og økonomiske situasjonen, og den militære balanse etter CFE, er mulighetene for et massivt angrep mot vest så vesentlig redusert og urealistisk at det kan fastslås at Østersjøen spiller mindre rolle som flanketerreng for amfibieoperasjoner som støtte for et kontinentalt angrep mot vest-Europa. Dog vil det fremdeles være et behov for å benytte Østersjøen til amfibieoperasjoner mot

f.eks. Bornholm eller Rügen, for å sikre et fremskutt forsvar. For å unngå at slike okkupasjoner blir isolert av motparten, er de avhengige av en oppfølging på landsiden, som nevnt ovenfor er vanskeliggjort. Isolerte amfibieoperasjoner er derfor lite hensiktsmessige.

Behovet for kontroll over stredene for å sikre fri utseiling og en luft-korridor mot vest, er redusert også grunnet den reduserte muligheten for angrep på kontinentet. Den frie utseiling kan imidlertid være aktuelt under en krisehåndtering hvor man ikke kan sperre stredene. Men å tro at Russlands strategiske planer vil forutsette egen kontroll av stredene i krig, slik at Østersjøflåten kan supplere Nordflåten til en felles offensiv i Nordsjøen/Norskehavet, er noe søkt. Østersjøflåtens komposisjon tilsier ikke at disse fartøyene har primære oppgaver utenfor Østersjøen mot overlegne vestlige maritime styrker. Det skal dog ikke glemmes at russerne, ved tap av Svartehavsflåten og basene, har mistet en av fire adganger til de åpne hav. Men det er tvilsomt at det vil føre til en økt fokusering på Østersjøen, det tilsier heller en satsing på Kola eller i Stillehavet.

I tillegg kan man stille spørsmålstegn ved ambisjonene til Russland om å gi Nordflåten verftsstøtte i Østersjøen. Dette forhold relaterer seg sant nok til det faktum at 50-60% av russisk verftskapasitet befinner seg i Østersjøen. Dette tilsier selvfølgelig et sterkt behov for russiske enheter til å nå disse fasiliteter. Det er dog neppe tenkelig at Russland vil basere sin totale maritime krigføring på en avhengighet av et område som er meget godt forsvart av NATO. Basefasilitetene og verftskapasiteten på Kola er sterkt forbedret og godt beskyttet. I tillegg bør det understrekes at i en krigssituasjon har stredene og Østersjøen liten betydning for det russiske moderland som transittområde for militære etterforsyninger. Den økonomiske trafikk til og fra Russland vil avvikles, da denne hovedsaklig er med NATO land eller deres allierte. I en langvarig krigssituasjon vil vei, jernbane og flyforbindelse fra sentrale deler av Russland dekke disse behov til Østersjøen-området.

Midlertidig konklusjon:

Østersjøen vil i krise og krig være av stor betydning som sikkerhetssone for forsvaret av russisk moderland, Kaliningrad Oblast og forbindelsen mellom disse. Et effektivt forsvar som muliggjør overvåking og hindrer fienden i å utnytte nøytrale nærområder betinger et fremskutt forsvar i Østersjøen. Russland vil ikke ha ambisjoner eller evne til å gjennomføre en større offensiv mot vest-Europa. Behovet for fri seiling gjennom stredene vil være redusert men en sperring av stredene eller området innenfor kan være aktuell for å sikre et fremskutt forsvar. Østersjøen vil derfor få redusert betydning for russiske offensive formål ut over et fremskutt forsvar.

3.3. Delkonklusjon

Russland vil opprettholde en marine med globale intensjoner. Denne styrke er avhengig av baseområder. Russland mister adgang til basene i Svartehavet og får derfor redusert adgang til verdenshavene. Østersjøen vil derfor være av generell betydning for den russiske marine. Russiske ambisjoner om Mare Clausum i Østersjøen er ikke sannsynlige, men en kapabel Østersjøflåte forventes beholdt for å dekke behovet for et fremskutt forsvar. Russlands offensive muligheter i Østersjøen er redusert og Østersjøen vil i så måte miste betydning som den strategiske kilen som skal forbinde de offensive operasjoner på nordflanken med de på sentralfronten. Østersjøens sentrale og østre del vil fremdeles være av stor verdi som en sikkerhetssone og et dybdeforsvar for Russland.

3.4. Østersjøens militære betydning for NATO og WEU

Det kan synes irrelevant å analysere Østersjøens fremtidige betydning for NATO som organisasjon, nå som den politiske utvikling i øst har ført til at NATO og Russland ikke ser hverandre som fiender. NATO skal i fremtiden være en sikkerhets-organisasjon, mot tidligere en primær forsvarsorganisasjon. Men NATO har fortsatt som hovedoppgave å forsvare sine medlemsland, i Østersjøen Danmark og Tyskland. Derfor vil NATOs interesse i Østersjøen i stor grad være sammenfallende med disse lands. I tillegg får NATO som

oppgave å bevare den strategiske balansen i Europa. Mens det for Russland var relevant å diskutere hypoteser er det for NATOs vekommende mer relevant å vurdere tilkjennegitt strategi og intensjoner.

I NATOs nye strategi er de rent militære aspekter kommet mer i bakrunnen og den nye strategi for væpnet konflikt er foreløpig skissert som følger:⁴⁶

- avskrekking
- forsvar
- et begrenset antall aktive styrker av høy kvalitet
- større strategisk og operasjonell mobilitet og fleksibilitet
- høyere kjernevåpen-terskel.

SUS-statene, og da særlig Russland, må derfor fortsatt være den opposisjon NATO referer seg til, militært og strategisk. Dette gjelder også balansen i Østersjøen. Eksistensen av Østersjøflåten betinger NATO's tilstedeværelse i området, for å opprettholde balanse. NATO vil i fremtiden ha behov for å vise Russland, iallefall så lenge Østersjøflåten eksisterer, at Østersjøen er et Mare Liberum. Dette er den klassiske problemstillingen i Østersjøen, som altså fremdeles er aktuell. Dog er dette behov ikke så kritisk som før da Russlands ambisjoner om et Mare Clausum er små. NATOs konsept om Forward Presence passer godt i Østersjøen.

Østersjøen vil fremdeles være et viktig område der NATO grenser til ustabile ikke-NATO land. Det kan føre til at enkelte kyststater i eventuelle konfliktsituasjoner vil be NATO om assistanse. I krise og krig kan NATO få behov for å beskytte

---

⁴⁶ SNU. p.26 ff.

egne Sea Lines of Communications, dersom NATO får fotfeste i de nøytrale land. NATO kommer altså i samme situasjon som Sovjetunionen var tidligere.

For NATO gir den nye geo-politiske situasjonen en generell øket forsvarsevne i Østersjøen. Østersjøens sydkyst er ikke lengre innenfor fiendens forsvarsgrense, det er derfor vanskeligere for Russland å opprette luftherredømme. Det betyr mindre mulighet for offensive flåteoperasjoner. Dessuten er relevansen av et amfibisk flankangrep som støtte for et angrep på kontinentet nærmest utelukket. Russiske muligheter og behov for kontroll med stredende er redusert. NATOs dybdeforsvar får mer dybde. For Tyskland og Danmark gir dette to alternativer:

- utvide dybdeforsvaret mot øst for å utnytte det vakum Sovjetunionen etterlot seg
- la dette vakum forbli en åpen buffer.

En ekspansjon av det tyske og danske forsvar mot øst er lite politisk akseptabelt. De tyske nedskjæringer på styrkene i Østersjøen tyder heller på at man ser på Østersjøen som et mindre risikofylt område. For Danmark vil Bornholm fremdeles rettferdiggjøre et fremskutt forsvar. Danskene opprettholder også stredenes strategiske betydning, noe som er relevant ut fra geografiske betingelser, uansett politisk situasjon. Men stredenes militære betydning for russerne vil være redusert og derfor er forsvaret av disse også mindre kritisk. I fredstid vil derfor de sentrale deler av Østersjøen være "ingemannsland", mens det er viktig for alle parter å tilegne seg kontroll her i krise og krig. Både Russland og NATO har da behov for et fremskutt forsvar, med evne til sjø- og luftherredømme.

I militær sammenheng kan WEU overta mye av NATOs rolle i Østersjøen. Amerikanerne har tydelig tilkjennegitt at de vil la

europæerne ordne opp i sitt eget hus.⁴⁷ Amerikansk interesse i Østersjøen var betinget av sovjetisk tilstedeværelse. Danmarks og Tysklands mer betryggende posisjon stiller ikke samme krav til NATOs tilstedeværelse. Med flere potensielle WEU medlemmer rundt Østersjøen kan denne organisasjon få større innflyteles her enn NATO. Det burde også være i amerikansk interesse, så lenge NATO og WEU har den samme sikkerhetspolitiske målsetting.

3.5. Delkonklusjon

Behovet for NATO til å hevde et *Mare Liberum* i Østersjøen vil være redusert, men så lenge den russiske Østersjøflåte eksisterer, som ikke alliert med NATO, er NATO tilstedeværelse i Østersjøen relevant. Strategisk sett vil Østersjøen få mindre betydning for NATO, men for landene Danmark og Tyskland vil det fremdeles være behov for et dybdeforsvar. WEU kan overta mye av NATOs rolle i Østersjøen. Stredenes strategiske betydning vil fremdeles være viktig, men dog noe redusert.

3.6. Sverige

Ledende svensker hevder i flere sammenhenger at Østersjøregionen, og særlig Sverige, vil få øket strategisk og dermed økt militær betydning.⁴⁸ Dette fordi oppløsningen av øst-Europa fører til et sikkerhetspolitisk fokus på og en løsrivelse av regionen. Det argumenteres for at Russland, etter tilbaketrekning av sin forsvarsgrense østover, er enda mer avhengig av at det vakum de etterlater seg representerer en sikkerhetssone for dem selv. Behovet for Norden som buffer mot USA og NATO vil være større etter at barrieren av beskyttende satelittstater er borte. Disse argumenter er relevante dersom en forutsetter at Russland opprettholder Sovjetunionens strategiske supermaktintensjoner. Denne analysen har imidlertid,

---

⁴⁷ Amerikanernes ikke-indblanding i Jugoslavia er et eksempel på det syn.

⁴⁸ Österdahl og Blomquist, p. 139 ff.

som nevnt tidligere, som utgangspunkt at demokratiseringsprosessen og samarbeidet i denne del av verden forsetter, ikke en "worst case" vurdering som svenskene legger til grunn av politiske årsaker. Et mer nøkternt syn tilsier at Sverige vil opprettholde sin posisjon i Østers-sjøen som geografisk buffer som ingen av de andre kyststater eller utenforstående styrker har evne eller intensjoner om å besette. Sverige får dermed ingen større endret militær betydning i Østersjøen.

3.7. Finland og Polen

Et annet aspekt er forholdet nord i Østersjøen. Grunnet tidligere sovjetisk dominans i sentrale deler av Østersjøen, har Finskebukten fungert som en demilitarisert sone, betryggende for Finland. En øket russisk militær fokus på operasjoner ut fra St.Petersburg erstatning for de baltiske stater, vil sette hele sikkerhetsbildet i den nordlige del av Østersjøen i et nytt lys. Den snevre Finskebukten vil være omkranset av tre kyststater, hvorav kun en, Russland, vil ha en betydelig flåte. Finland kan derfor bli mer utsatt for å bli trukket inn i konflikter, noe man sannsynligvis ikke vil finne særlig gunstig.

Polen er kommet i en endret sikkerhetspolitisk situasjon. Det grenser nå i øst til fire stater, Kaliningrad Oblast, Litauen, Hvite-Russland og Ukraina. Polens sikkerhetspolitiske fokus vil derfor sannsynligvis ikke være rettet mot Østersjøen, eller ha maritim karakter. Dog vil havnene Gdynia/Gdansk fremdeles være attraktive mål for militære formål, noe Polen ikke kan utelukke.

Del 4 - Konklusjon

I et geo-strategisk perspektiv har Østersjøen en sentral sikkerhetspolitisk posisjon som grenseområde og som militært utnyttbart område, både for forsvar og offensive operasjoner. Avviklingen av konfrontasjonen mellom NATO og det tidligere Sovjetunionen fører til at Østersjøen, i global og europeisk sammenheng, får mindre generell militær-strategisk betydning. Men i regional defensiv sammenheng vil Østersjøen fremdeles

spille en viktig rolle for kyststatene. Russland vil være avhengig av et fremskutt forsvar, som nødvendiggjør en operativ flåte. Opprettholdelsen av Østersjøflåten og et luftforsvar vil gjøre NATOs mulighet for tilstedeværelse nødvendig, og gir behov for vestlig fremskutt forsvar. I fredstid vil NATOs nye strategi finne sin plass i Østersjøen. I krise og krig vil styrker fra begge disse parter fremdeles kunne hevde sjø- og luft-herredømme over sentrale deler av Østersjøen. Denne fremtidige militære balansen vil gjøre det mulig å bevare Østersjøen som et Mare Liberum i årene som kommer.

SAMMENFATTENDE ANALYSE OG KONKLUSJON

1. Innledning

De to foregående analyser har diskutert Østersjøens økonomiske og militære betydning separat. Historisk har de to aspekters avhengighetsforhold variert. Som tidligere nevnt har den militær-strategiske situasjonen vært den dominerende for utviklingen i Østersjøen siden annen verdenskrig. Denne sammenfattende analysen vil prøve å se sammenhengen mellom økonomiske og militære forhold i Østersjøen i fremtiden, under fellesbegrepet strategi.

2. Diskusjon

Konklusjonen i den økonomiske analysen er klar; Østersjøen vil få økt betydning i fremtiden. Det nye samarbeidet øst-vest vil i høy grad være et økonomisk-politisk samarbeid. Konklusjonen i den militære analysen er noe mer kompleks. Østersjøen vil miste mye av sin militær-strategiske betydning, men fremdeles være et meget viktig forsvars- og baseområde for kyststatene. Det utvidede samarbeidet øst-vest vil også føre til økt militær-politisk samling. Men i motsetning til de økonomiske forhold vil selvsagt ikke et utvidet militært samarbeid føre til større militær aktivitet, slik at Østersjøen får en større betydning av den grunn. Tvert om, forholdet i Østersjøen blir jo nødvendigvis at økt politisk og økonomisk aktivitet vil føre til mindre militær virksomhet, fordi politisk og økonomisk samarbeid og

avhengighet betyr sikkerhet.

Et motsatt syn blir ofte hevdet, at et stigende politisk og økonomisk engasjement øker mulighetene for interessekonflikter, som igjen kan skape sikkerhetsmessige problemer. Rundt Østersjøen bor det tross alt folk med høyst ulik etnisk, kulturell, språklig og religiøs bakgrunn. Kan de samarbeide? Russland kan bli et nytt diktatur og Tyskland kan ekspandere for mye. Dette er selvfølgelig teoretisk mulig, men å vurdere Østersjøens strategiske betydning i slike scenario blir bare gjetninger hvor den mest nærliggende og lite interessante løsning er: Den sterkeste økonomiske og/eller militære makt vil beherske Østersjøen. Dog er det klart at enkelte nye mindre interessekonflikter kan bli reelle. Eksempelvis er Østersjøen nå inndelt i økonomiske soner. Vil de baltiske stater, etter at de har etablert en sunn økonomi, godta sonegrensene som Sovjetunionen forhandlet frem, og som til dels favoriserer Sverige?⁴⁹ Vil Polen se med blide øyne på Kaliningrad som et nyt Hong Kong hvor tyskerne bli de nye "kinesere"?⁵⁰ Vil Russland kunne leve med sin tapte posisjon i Østersjøen?

Slike sensitive faktorer kan skape usikkerhet dersom det blir en kamp om tilgangen til ressurser. Økonomisk aktivitet kan derfor betinge militær beskyttelse og intervensjon. Dersom den forventede positive utviklingen fortsetter i Østersjøregionen, vil imidlertid alle kyststater og interessenter være organisert og dermed samarbeide innen en eller flere av de sikkerhets-politiske pillarer NATO, EF/WEU, KSSE og FN, som landene frivillig har meldt seg inn i. Disse organisasjoner vil hovedsaklig ha felles sikkerhetspolitiske målsettinger. Militær beskyttelse er blitt avløst av politisk kontroll. Militære løsninger på økonomiske

---

⁴⁹ Ifølge samtaler med danske myndigheter er dette tilfelle.

⁵⁰ Kaliningrad har erklært seg selv som frihandelssone. Polen har tatt opp problemet med både Russland og Hvite-Russland. (Petersen, p. 7).

problemer vil være temmelig utenkelig. At regionale konflikter vil endre Østersjøens strategiske betydning er derfor tvilsomt.

Enkelte hevder at Østersjøen får økt strategisk verdi fordi samlingen av det kontinentale Europa fører til at flankene blir mer isolert, og dermed mer usikre. Dette usikkerhetsmomentet fører igjen til at stormaktene vil ha behov for å skape sikkerhet der i form av militær makt. Men at større sikkerhet på kontinentet nødvendigvis skal projisere usikkerhet på nordflanken er vanskelig å forstå. Tvert imot, stabilitet på kontinentet muliggjør bedre sikkerhet på flankene. At det er stor uro på sydflanken i Europa i disse dager har helt andre årsaker. Østersjøen har tidligere i analysen blitt sammenlignet med Middelhavet, et innhav med en rik kystlinje mot en tilsvarende fattig. Mens dette faktum skaper konflikt i syd-Europa, vil dette forholdet samle Østersjøregionen. Østersjøen som kommunikasjons-medium vil binde ulike kulturer sammen fremfor å splitte dem.

Den økonomiske analysen satte spørsmålsteget ved et Mare EF. I en videre sikkerhetspolitisk sammenheng vil et innhav i EF/WEU skape en stabilitet som man idag ser mellom de eksisterende EF land. Nasjonenes kystlinjer i Østersjøen kan få like lite betydning som grenser som landegrensene mellom landene. Det nasjonale behov for suverenitetshevdelse med militære midler mister mye av sin relevans. På en måte kan denne fremtid betraktes som en mulig variant av Mare Clausum. Østersjøen som fritt hav blir avløst av et avtaleregulert basseng hvor ferdselen riktignok er fri, men innenfor rammen av den handlefrihet de politiske organisasjoner setter. Denne handlefriheten vil tross alt være så stor at et Mare Liberum vil være den mest troverdige betegnelsen på Østersjøen i fremtiden.

3. Hovedkonklusjon

Den strategiske betydningen av Østersjøen under den kalde krigen var militært betinget ved at to supermakter og forsvarsallianser møttes der. Den ene supermakten eksisterer ikke mer, og den andre vil la europeerne ordne opp i eget hus.

Den sammenfattende analysen viser at i et overordnet strategisk syn på Østersjøens fremtidige betydning, kan den militære faktor bli ytterligere redusert, enn det som var konklusjonen i den separate militære analysen. Kyststatene i et organisert politisk samkvem, hvor økonomi er den styrende faktor, vil ikke ha de samme militære sikkerhetsbehov. Behovet for fremskutt forsvar mister derfor noe av sin mening. Det skal dog ikke undervurderes at landene rundt Østersjøen ikke er skåret over samme lest, fellesskapet utviser ikke alle nasjonale ulikheter og interesser. Østersjøen vil derfor fortsatt ha betydning som forsvarsterritorium for kyststatene hvor noen mener de har behov for større vollgrav enn andre, uten at dette vil få større strategiske konsekvenser. Den geo-strategiske faktor vil alltid innebære adgangen til det åpne hav, og i så måte vil strekene fortsatt ha strategisk betydning. Imidlertid er det den politiske og økonomiske faktor som vil dominere i Østersjøen i årene som kommer. Det er derfor naturlig å konkludere med følgende:

Østersjøen får en øket strategisk betydning i fremtiden, hvor den økonomiske faktor vil være den dominerende.

BIBLIOGRAFI

Generelt:

1. **C.G. Dybeck: Sverige och Östersjön**
Försvar i Nutid 3 1988
Centralförbundet Folk och Försvar, Stockholm, 1988
2. **M. Espersen: Østersøen - balance og sikkerhed**
Forsvarets Oplysnings- og Velfærdtjeneste, København, 1987
3. **Sikkerhedspolitisk studiegruppe: Østersøen**
Schultz Forlag / Det Udenrigspolitiske Selskab, 1979

Økonomi:

4. **E. Andersen, F. Pitzner-Jørgensen, U. Seemann: Østersøregionens muligheder**
Informations Center om Østeuropa, Københavns
Universitet, København, 1990
5. **L. Beck Fallesen: Østersøen er Europas nyeste kraftcenter**
Børsen, 8, oktober 1990
6. **K. Broksø: Østersø-havne i tæt samarbejde**
Jyllandsposten, 3. mars 1992
7. **Den Baltiske Fiskerikommission: Resumé af mødet 16. - 22. september 1991**
8. **Economic Survey of the Baltic Republics**
Swedish Ministry of Foreign Affairs, Stockholm, 1991
9. **U. Ellemann-Jensen: Udkast til talepunkter og konklusioner ved dansk-tysk ambassadørmøde om**

Østersøen den 22. oktober 1991

10. **U. Ellemann-Jensen: The Rebirth of a Dynamic Region**
Udenrigsministerens indlæg på konferansen "The Reintegration of the Baltic States in the World Community, London Chamber of Commerce, Chatham House, den 23. januar 1992
11. **J. Chr. Hansen: Finland er varm på fællesskabet**
Berlingske Tidende, 20. februar 1992
12. **S.G. Holtmark: North-Northeast European partnership: How real an option?**
The World Today, August/September 1991
13. **NÄRPs Øresundgruppe: Øresundsamarbejdet 1990**
Øresunds Kontakt, København og Malmö, 1991
14. **Opdeling af den sovjetiske handelsflåde**
Østnyt Nr.2 af 22. januar 1992
15. **P. Sandström: Baltiskt dilemma**
SNS Förlag, Stockholm, 1991
16. **K. Skaaning: Artikkelserie om Østersjøen**
Berlingske Tidende 18., 21., 25. og 27. februar samt 3. og 4. mars
17. **K. Skaaning: Nyt Østersøråd som springbræt til EF**
Berlingske Tidende, 6. mars 1992
18. **Trafikministeriet: Trafikinvesteringer i Danmark**
København, 1991
19. **Udkast til: Declaration of the Conference of Foreign Ministers of the Baltic Sea States,**
Copenhagen, March 5-6, 1992

Militære:

20. **N. Andrén: The Baltic in a security perspective**
Handlingar och Tidsskrift, 4. häftet 1989
Kungliga Krigsvetenskapsakademien, Stockholm, 1989
21. **M.H. Clemmesen: Sikkerhedspolitik i Baltikum**
Det udenrigspolitiske magasin, 4/1991
Det Udenrigspolitiske Selskab, København, 1991
22. **COMBALTAP: Geostrategic Significance of the Baltic Approaches**
HQ BALTAP, Karup, 1991
23. **Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg: NATO's fremtid**
SNU, København, 1992
24. **J. J. Holst: The Baltic States and the Consequences of a Reorganized USSR**
FD Informasjon nr. 11 - november 1991
Det Kgl. Forsvarsdepartement, P og I avdelingen, Oslo, 1991
25. **Military Forces in Transition 1991**
U.S. Government Printing office, Washington DC, 1991
26. **Militærbalansen 1991-92**
Det Internasjonale Institutt for Strategiske Studier 1991
Norsk utgave ved Den Norske Atlanterhavskomiteé, Oslo, 1991
27. **J. Nygren: Sveriges sikkerheds-politikk og dets rolle i et foranderligt Europa**
Tidsskrift for Søværnen, nr. 4 1991
Søe-lieutenant-selskabet, København, 1991

28. **P.A. Petersen: Soviet Military Strength in the Baltic Region**
September 1991
29. **PITSUM: 17. januar, 11. og 17. februar 1992**
Forsvarskommandoen, Vedbæk, 1992
30. **H. Sculte: Break-up looms for the Baltic Fleet**
Jane's Defence Weekly 18 January 1992
Jane's Information Group, Coulsdon, 1992
31. **Strategic moves in the Baltic**
Jane's Defence Weekly 5 May 1990
Jane's Information Group, Coulsdon, 1990
32. **P. Visuri: Die strategische Lage in Nordeuropa**
Österreichische Militärische Zeitschrift, Heft 6/1991
Bundesministerium für Landverteidigung, Wien
Offsetdruck Carl Uberreuter Gesellschaft m.b.H., 1991
33. **G. Wilson: The Soviet navy, a new dimension to consider**
International Defence Review 7/1991
Jane's Information Group, Coulsdon, 1991
34. **B. Österdahl og P. Blomquist: Sveriges framtida strategiska situation och derav följande krav på försvarsmakten**
Handlingar och Tidskrift, 3. häftet 1991
Kungliga Krigsvetenskapsakademien, Stockholm, 1991

STANAVFORLANT - 25 ÅR

Af Orlogskaptajn Palle Cortes

INDLEDNING

Den 13 JAN 1993 har STANDING NAVAL FORCE ATLANTIC, eller bedre kendt som STANAVFORLANT (SNFL) eksisteret i 25 år. STANAVFORLANT er verdens første permanent etablerede, multinationale maritime beredskabsstyrke, og i denne historiske anledning og i en tid hvor alle fokuserer på multinationale fredsbevarende styrker er det nok på sin plads at markere begivenheden. Det vil jeg med baggrund i sammenlagt 4 års tjeneste i STANAVFORLANT, senest som CHIEF STAFF OFFICER fra JUL 91 til JUL 92, forsøge at gøre i dette indlæg, hvor jeg vil beskrive styrkens oprindelse og historie, dens opgaver, organisation, kommandoforhold og operationsmønster for som afslutning at se lidt på fremtiden, herunder perspektiverne for fortsat dansk deltagelse, i lyset af NATO's nye strategi og styrkemål.

STANAVFORLANT's OPRINDELSE OG HISTORIE

STANAVFORLANT's oprindelse går tilbage til begyndelsen af 60'erne, hvor der i NATO-flådekredse var et udbredt ønske om at udbygge samarbejdet de enkelte flåder imellem og samtidig over for omverdenen at demonstrere effektivitet og solidaritet. Indledningsvis afholdt man et forsøg med et skib, hvor besætningen var sammensat af personel fra flere lande. Af mange årsager, herunder ikke mindst kulturelle, sproglige og juridiske, faldt dette forsøg ikke heldigt ud. I stedet forsøgte man sig med en styrke bestående af rent nationale enheder, som hver især kunne bevare sin egen organisation, sprog,

madvaner og diciplinære foranstaltninger. Disse forsøg fandt sted i 1966 og 1967 under navnet MATCHMAKER, og resultaterne var så opmuntrende, at North Atlantic Council (NAC) allerede i DEC 1967 vedtog oprettelse af en permanent styrke, der fik betegnelsen STANDING NAVAL FORCE ATLANTIC. Den 13 JAN 1968 højste styrken kommando i Portland, England, med Commodore G.C. Mitchell, RN, som første chef. Det kan som kuriosum nævnes, at en af signalgasterne på det første hollandske skib for tiden som kaptajnløjtnant gør tjeneste i styrken som stabsoperationsofficer.

STANAVFORLANT har siden sejlet farvandene tynde inden for SACLANT's område og deltaget i alle større NATO-øvelser i denne kommandos regi. I gennemsnit tilbringer styrken 60% af året til søs og tilbagelægger herunder lidt over 50.000 sømil. I de 25 år der er gået, har over 500 skibe med tilsammen mere end 150.000 besætningsmedlemmer ført det blå NATO-flag under styrbords rånok; 25-30 havnebesøg om året er det blevet til, ofte kommer styrken tilbage til de samme havne igen og igen. Foruden de større NATO-øvelser har STANAVFORLANT deltaget i et utal af mindre øvelser, både nationale og i NATO-regi. Herudover gennemføres 3 gange om året et intensivt work-up program af 8-10 dages varighed, og der har været gennemført et stort antal forsøg for NATO, hvorunder bl.a. kan nævnes de indledende afprøvninger af samarbejdet mellem NATO-AWACS og forsøg med Maritime Vertical Take Off and Landing Unmanned Aerial Vehicle (MA VUS) installeret ombord i en fregat. Og de fleste af NATO's Experimental Tactics (EXTAC's) har været genstand for forsøgsvis anvendelse, ligesom styrken selv har udviklet flere af disse. I tilknytning til de rutineprægede, øvelsesmæssige opgaver deltog styrken i den kolde krigs dage ofte på kort varsel i overvågning af sovjetiske og WAPA orlogsfartøjer inden for SACLANT's område, ligesom de selv normalt var genstand for en kraftig interesse. Og under de forskellige kriser i denne periode blev STANAVFORLANT holdt i beredskab, f.eks. splittede styrken ikke op som normalt omkring julen 1980 p.g.a. den første Polen-krise, og sidste efterår blev STANAVFORLANT sendt til

Adriaterhavet for at deltage i overvågningen af FN's embargo mod det tidligere Jugoslavien.

STANAVFORLANT stævner ud i tæt formation mod nye opgaver.

OPGAVER OG REGELSÆT

De overordnede direktiver og retningslinier for STANAVFORLANT er nedlagt i MC 171-Concept for the Standing Naval Force Atlantic (sidst opdateret MAJ 91). Dette papir har været styrende for SACLANT's operationsordre for STANAVFORLANT, i daglig tale kaldet LANTSTANAVORD. I begge dokumenter er STANAVFORLANT's opgaver defineret som:

- a. "To provide a continuous NATO presence at sea and in harbour and thus a constant reminder of the solidarity and cohesion of the Alliance."
- b. "To provide NATO with an immediately available deterrent naval force which can be used for operations during peacetime, periods of tension, or in case of limited aggression".

c. "To contribute to the improvement of NATO naval capabilities through experience gained by extensive participation in multinational exercises and day-to-day operations, and through development of maritime tactics and procedures".

Som det ses spænder opgaverne vidt, og på det seneste er den under pkt. b. nævnte rolle udvidet til at omfatte STANAVFORLANT som en multinational maritim "Immediate Reaction Force" (IRF) i overensstemmelse med NATO's nye strategi og styrkestruktur, og den formelle ændring af MC 171 er undervejs.

STANAVFORLANT's SAMMENSÆTNING

Til at løse ovennævnte opgaver består styrken til hver en tid af mellem 5 og 10 destroyere og fregatter fra de 10 deltagerlande, ofte suppleret med et forsyningskib i kortere eller længere tid samt mindst 1 måned om året af en ubåd, som i de sidste mange år altid har været dansk. USA, England, Canada, Holland og Tyskland har permanent et skib i styrken, medens Portugal, Norge, Belgien, Spanien og Danmark har en enhed med i kortere eller længere perioder. Spanske orlogsfartøjer er formelt kun "attached" og ikke "assigned" som øvrige skibe, men i praksis er der ingen forskel, og som det er de fleste bekendt, har Danmark ikke deltaget med overfladefartøjer siden 1986, en policy som lykkeligvis med vægt er ændret fra 1991, hvor vi har haft en korvet med i to perioder af 2 måneder.

I henhold til SACLANT's planlægningsgrundlag skal det tilstræbes, at STANAVFORLANT til enhver tid som minimum skal bestå af to områdeluftforsvarsenheder, 2 dedikerede antiubådsenheder og 2 fartøjer med overfladekrigsførelse som primær funktion. Desuden bør STANAVFORLANT altid have et forsyningskib som en integreret del af styrken.

Det er også et officielt krav, at enheder, der indgår i styrken på alle områder, skal opfylde Maritime Forces Readiness Standards (MARFORSTAN) krav til en kategori A1-enhed, det vil sige en

på alle områder fuldt operativ, kampklar enhed. De enkelte enheders tid i styrken bør ligge mellem 4 og 6 måneder bl.a. af hensyn til kontinuitet og bevarelse af et højt beredskab i styrken som sådan, hvilket alt for ofte skiftende enheder ikke just beforder.

KOMMANDOFORHOLD

De enkelte nationer bibeholder FULD KOMMANDO over deres enheder, mens OPERATIV KOMMANDO er lagt i hænderne på SACLANT, men kan også ligge hos f.eks. SACEUR, hvis styrken opererer uden for ACLANT's område. OPERATIV KONTROL delegeres normalt til den NATO-kommando i hvis område styrken på det pågældende tidspunkt opererer, men kan også delegeres til en sejlende styrkechef, f.eks. Commander Striking Fleet, eller bibeholdes af SACLANT, som det f.eks. skete i forbindelse med Golf-krigen. TAKTISK KOMMANDO OG KONTROL varetages af chefen for styrken, COMSTANAVFORLANT, men kan også delegeres til andre myndigheder, enten for dele af styrken eller i dens helhed. COMSTANAVFORLANT har sit eget TASK FORCE nummer, og har ofte TACOM eller TACON over andre NATO eller nationale styrker og enheder. Den daglige administrative ledelse og kontrol af styrken er delegeret til CINCEASTLANT.

STYRKENS OG STABENS ORGANISATION

COMSTANAVFORLANT, som har grad af Commodore, eller Flotilleadmiral, varetages på skift for et år ad gangen af de nationer, som permanent stiller skibe til rådighed. Til at assistere sig har COMSTANAVFORLANT en efter opgavernes art og omfang relativ lille international stab på fem officerer og 9 befalingsmænd og menige, ledet af en Chief Staff Officer, som på alle områder, bortset fra oprykning til kommando, har ansvar og beføjelser som en egentlig stabschef. Alle jobbene i staben besættes for et år ad gangen, men medens ikke-officersdelen af staben, samt Staff Public Affairs Officer (SPA0), alle kommer fra samme nation som Commodoren, og skifter i APR sammen

*En lille stab med store arbejdsopgaver, ikke mindst i fremtiden.
(Forfatteren er nr. 3 fra venstre i forreste række. red.)*

med denne, varetages jobbene som Staff Operations Officer (SOO), Staff Communications Officer (SCO) og Staff Anti-Submarine Officer (SASWO) på tårn af næsten alle deltagende nationer, og rotationstidspunkterne er forskudt hen over året for

at tilsikre mest mulig kontinuitet. Således har Danmark i gennemsnit en officer i staben hvert andet år.

OPERATIVT PROGRAM

STANAVFORLANT's operative program bliver udarbejdet i detaljer for det næstkommende kalenderår på den såkaldte OPERATIONAL PLANNING CONFERENCE (OPC), som med repræsentanter fra alle de deltagende nationer afvikles i JUL hvert år. Her bliver alle de mange forskellige krav, bindinger og ønsker koordineret og køgt sammen til et hektisk årsprogram,

STANAVFORLANT-enheder fortøjet på siden af museumsskibet HMS BELFAST i Pool of London. 25-30 havnebesøg bliver det til om året.

som normalt tilgodeser deltagelse i alle større NATO-øvelser i SACLANT's område, mange større nationale øvelser, mindst et JOINT MARITIME COURSE (JMC), diverse NATO forsøg og afprøvninger, samt besøg i mindst en havn i hvert af deltagerlandene, og hvis programmet iøvrigt tillader, også anløb af en fransk havn. Desuden inkorporeres en 3-ugers

vedligeholdelsesperiode hvert kvartal, efterfulgt af en intensiv work-up på 8-10 dage for at få rystet landstøvet af fødderne og integreret nye skibe i styrken, ofte er der endog tale om en næsten helt ny styrke, så stor har udskiftningen været i liggeperioden. Senest er der i forbindelse med ønsket om udvidet kontakt med de tidligere WAPA-lande også kommet havnebesøg i disse samt neutrale lande som Sverige og Finland med i kravene til programmet. Så selv om der besøges op mod 30 havne om året, er de fleste ophold af kortere varighed, og det er derfor uretfærdigt, at nogle kun betragter STANAVFORLANT som en "Cocktail-Party" styrke. Men som Churchill sagde: "Most, if not all, of the Navy's work goes on unseen".

KOMMANDO, KONTROL OG DAGLIG LEDELSE

COMSTANAVFORLANT leder styrken ud fra de i MC 171/2 og LANTSTANAVORD nedlagte direktiver og ordrer, som har udmøntet sig i et sæt stående ordrer, kaldet STANORDS, som dækker alt fra den operative optræden til ceremoniel og økonomi. Men det er kun de egentlige fællesområder, som behandles. Den daglige skibsrutine, interne organisationer og procedurer etc blander staben sig ikke i, omend en vis samstemmighed selvfølgelig tilstræbes med hensyn til ceremoniel, orlogsmæssig udhaling, påklædning i havn etc., hvorfor nationale bestemmelser ind imellem delvist må fraviges eller justeres.

Til søs under taktiske øvelser eller operationer leder COMSTANAVFORLANT styrken ved anvendelse af COMPOSITE WARFARE COMMANDERS (CWC) konceptet, som, omend det er udarbejdet til brug i meget større styrker, har vist sig yderst hensigtsmæssigt også for en mindre, multinational styrke som STANAVFORLANT, idet det gør det nemmere hurtigt at optage og integrere nye enheder eller styrker i team'et, og det aflaster den lille stab ved at delegere så meget som muligt, hvorved også den ekspertise og arbejdskraft der besiddes i den enkelte enhed samtidigt udnyttes optimalt.

Under serialiserede øvelser og forlægninger delegeres funktionen som Officer Conducting the Serial (OCS) til alle enhederne på skift, idet dog de enkelte Warfare Commanders og deres stedfortrædere selvfølgelig forfordes inden for de respektive specialer. I forbindelse med større NATO-øvelser fungerer STANAVFORLANT enten som en selvstændig TASK FORCE, ofte udvidet med yderligere enheder bl.a. for at træne rollen som grundstammen for en større styrke i overensstemmelse med NATO's nye styrkestruktur, eller den indgår som en TASK GROUP i en større styrke, f.eks. STRIKING FLEET, normalt med COMSTANAVFORLANT som en WARFARE COMMANDER inden for denne styrkes egen CWC-organisation, og STANAVFORLANT's egne WARFARE COMMANDERS får i den situation prædikatet "LOCAL".

ØVRIGE FORHOLD

Foruden den direkte operative udvikling alle skibe og besætningsmedlemmer gennemgår medens de er i styrken, er et af de væsentligste udbytter ved STANAVFORLANT den kulturelle, sociale og professionelle udveksling der foregår på alle niveauer inden for styrken. Dette forhold søges fremmet så meget som muligt ved til søs at give flest mulige besætningsmedlemmer lejlighed til at opholde sig i og arbejde på et af de andre skibe i 1-5 dage. Og i havn søges sammenholdet og udvekslingen befordret ved sportsskampe, socialt samvær, velgørenhedsarrangementer o.l. En af STANAVFORLANT's opgaver er at "vise flaget" i så mange havne som muligt, og selv efter 25 år er interessen fortsat stor, med over 100.000 besøgende pr. år til "åbent skib". Der tilstræbes også så god mediedækning som muligt, og selv om pressens bevågenhed normalt er størst, når der foregår dramatiske begivenheder eller vejres skandaler eller ulykker, modtages den lokale presse normalt om bord inden anløb af de enkelte havne, og ofte medsejler mere forsvarsorienterede medierepræsentanter i adskillige dage. STANAVFORLANT er normalt en populær attraktion i de forskellige lande, omend visse organisationer, såsom GREEN PEACE, ofte demonstrerer mod styrkens

STANAVFORLANT modtager jævnligt prominente gæster - Her HKH Kronprins Frederik ombord i flagskibet HNLMS DE RUYTER under besøg i København AUG 1991.

tilstedeværelse. I den udstrækning det er muligt efterkommes anmodninger om deltagelse i særlige arrangementer så som byjubilæer, festivaler etc. Statsoverhoveder, højtstående civile og militære ledere og andre prominente gæster besøger ofte styrken enten i havn eller til søs, og en gang årligt udfoldes det helt store ceremoniel i forbindelse med styrkechefsskiftet, CHANGE OF COMMAND, som tilstræbes afviklet på en flådestation i den afgående styrkechefs egen nation. Hvert andet år afvikles sammen med STANDING NAVAL FORCE CHANNEL (STANAVFORCHAN) en SEADAY for medlemmerne af North Atlantic Council og Military Committee, hvor begge styrker i et hektisk program demonstrerer deres færdigheder over for gæsterne, som også har lejlighed til at bese skibene i detaljer og mødes med besætningerne. Selv om disse arrangementer kræver en ikke ringe planlægnings- og forberedelsesindsats, er de uhyre

givtige og populære. Værtsskabet, som også kræver store ressourcer og megen planlægning, går på skift nationerne imellem, og sidst en sådan SEADAY blev afviklet var i Frederikshavn i JUN 1992, hvor der for første gang deltog gæster fra Sverige, Finland og de tidligere WAPA-lande.

Change of Command i STANAVFORLANT. NATO-flaget overgives fra hollandske til amerikanske hænder.

DANSK DELTAGELSE

Danmark deltog allerede tidligt i STANAVFORLANT med fregatterne af PEDER SKRAM-klassen, omend kun i 2-3 måneder om året. Med udfasningen af denne skibsklasse var dansk deltagelse fra 1987 reduceret til en ubåd ca. 6 uger om året, og så selvfølgelig med udsendelse af officerer til staben, som vi havde deltaget i fra tidligt i STANAVFORLANT's tilværelse. I alt har 12 danske officerer gjort tjeneste i staben, heraf har jeg selv haft fornøjelsen to gange.

Efter korvetten OLFERT FISCHER's udsendelse til Golfen blev der igen åbnet mulighed for dansk deltagelse i styrken med overfladeenheder, og i 1992 deltog både OLFERT FISCHER og NIELS JUEL hver i to måneder, sidstnævnte var endda så heldig at være med, da STANAVFORLANT blev indsat i Adriaterhavet for overvågning af FN-embargoen mod det tidligere Jugoslavien, STANAVFORLANT's første opgave som IRF.

Korvetten OLFERT FISCHER, første danske overfladeenhed under STANAVFORLANT's flag siden 1986.

FREMTIDEN

Netop operation "MARITIME MONITOR" i Adriaterhavet indvarsler en ny æra for STANAVFORLANT. Med de europæiske verdensomvæltninger og den dermed forbundne revurdering af NATO's strategi, kraftigt påvirket af operationerne i Golfen, kom der væsentligt forøget bevågenhed omkring multinationale beredskabsstyrker, og blikket faldt med

det samme på STANAVFORLANT som lige netop det, man var i færd med at opfinde. Det er lidt ironisk, at den multinationale maritime beredskabsstyrke NATO faktisk selv havde opfundet og haft til sin rådighed i 23 år, først kom rigtig til sin ret, da den oprindelige årsag til NATO's eksistens begyndte at falde bort. Selvfølgelig havde man vidst STANAVFORLANT eksisterede som multinational beredskabsstyrke, men bortset fra en slags demonstrationsopgave og "forsikring" af "en-for-alle, alle-for-en" princippet i en eventuel spændingssituation tillagde man ikke styrken nogen egentlig kampopgave eller -værdi. Rent taktisk var det forudset, at styrken skulle opløses efter den indledende krigsfase og enhederne overføres til andre NATO eller nationale opgaver. Først i forbindelse med Golf-krigen begyndte man at indse potentialet i en sådan multinational styrke, og STANAVFORLANT blev i JAN 90, da den var halvvejs over Atlanten på vej til USA, kaldt tilbage for eventuelt at blive indsat i Middelhavet, hvis konflikten også skulle brede sig hertil. Nu kom det jo aldrig dertil, og STANAVFORLANT tilbragte godt 2 måneder med konstant work-up i IBERLANT-området. De erfaringer man drog på alle niveauer med hensyn til kommando og kontrol, Rules of Engagement, logistik etc er alle inkorporeret i den nye udgave af MC 171 som snart udkommer. Her er STANAVFORLANT's rolle som Immediate Reaction Force entydigt præciseret, med deraf følgende behov for et endnu højere beredskab end tidligere, øgede krav til Command and Control faciliteter, enhedernes trænings- og materielmæssige standard etc. Dette har allerede givet sig udslag i, at USA som flagskib for den nuværende COMSTANAVFORLANT, Rear Admiral (lower half) D. Dyer, har stillet en krydser til rådighed, med denne skibstypes væsentligt forbedrede faciliteter.

En anden håndgribelig effekt som STANAVFORLANT's operationer under Golf-krigen har bevirket er oprettelse af STANDING NAVAL FORCE MEDITERRANEAN - STANAVFORMED. Dette er SACEUR's sidestykke til STANAVFORLANT, og afløser den tidligere NAVAL ON CALL FORCE MEDITERRANEAN (NAVOCFORMED), som kun var

samlet en kortere periode om året, og som aldrig rigtig har virket efter hensigten, bl.a. på grund af kompetence-stridigheder og de vanskelige græsk-tyrkiske relationer. Om disse problemer kan overkommes i denne nye, permanent etablerede styrke, kan kun tiden vise.

PROBLEMERNE

Denne forøgede interesse og væsentlig opgraderede opgave for STANAVFORLANT har selvfølgelig medført et antal nye problemer og yderligere forstærkning af mange af de hidtidige. For problemer har der været nok af siden styrkens oprettelse i 1968. Jeg skal undlade at trætte læseren med en lang opremsning af disse, men begrænse mig til de mere alvorlige, samt de der har speciel interesse for fortsat dansk deltagelse.

Det første, og nok alvorligste problem, er opretholdelse af et tilstrækkeligt højt operativt beredskab. Som tingene er nu, og har været siden starten, kommer og går skibene i en jævn strøm og er, med få undtagelser nær, kun i styrken en kort periode ad gangen. Dette giver styrkechefen og hans stab det problem, at man sjældent har en styrke, som er fast sammenarbejdet, men derimod hele tiden må tage højde for at integrere nye skibe, hvorved mulighederne for at indøve den mere komplicerede operative og taktiske optræden bliver begrænset. Og er det endelig lykkedes, kan man være helt sikker på, at 25% af enhederne udskiftes i næste havn ! Og ovenstående endda forudsat, at enhederne møder i styrken som fuldt operative, kategori A1-enheder, hvilket ofte netop ikke er tilfældet. Der er nationerne imellem stærkt divergerende tolkninger af, hvad der menes med det i MARFORSTAN nedlagte. Mange lande, heriblandt Danmark, har i årevis set deltagelse i STANAVFORLANT som en uddannelsesmulighed, fordi de, selv om viljen er til stede, simpelt hen ikke har de fysiske muligheder for nationalt at træne enhederne som del af en større styrke på de åbne oceaner. Også med hensyn til tilkommandering af stabsofficerer har adskillige lande set det som en uddannelsesstilling, hvor man kunne sende iøvrigt

velmotiverede officerer, for her at få den erfaring og indsigt, man ikke nationalt kunne give dem, men som det jo professionelt set er givtigt for enhver flåde at erhverve.

Men sådanne holdninger går ikke i fremtiden, hvis STANAVFORLANT skal kunne opfylde sin mission som en IRF fuldt og helt. Så må skibe og besætninger møde fuldt operative, og skibsskiftningerne må reduceres til det mindst mulige, således at den tid, der anvendes til at oparbejde det nødvendige operative stade, minimeres til fordel for at fremme samarbejdet i styrken som helhed. Og de, der sættes til at lede og kontrollere styrken, skal ikke til først at lære både deres speciale og det at være operativ stabsofficer til søs. De må komme med den fornødne erfaring på begge områder, således at de fra første dag kan trække deres del af læsset, for i morgen er det måske alvor.

Et andet alvorligt problem er, at selv om de fleste af de skibe som indgår i styrken er moderne med avancerede våben- og sensorsystemer, så er de formelle krav til styrkesammensætningen kun sjældent opfyldt, f.eks. haves ofte kun et skib som er anvendeligt til områdeluftforsvar. Forsyningskibe er en mangelvare i hele NATO, hvilket reflekteres i, at STANAVFORLANT i 60% af tiden til søs er uden en dedikeret tanker, med den deraf afledte nedsatte fleksibilitet og operative beredskab.

Og sidst men ikke mindst er vores våben- og sensorsystemer samt de tilhørende operative doktriner og procedurer skræddersyet til at bekæmpe truslen fra det tidligere WAPA på de åbne farvande. Men med den nye verdensorden er den forventede trussel væsentligt ændret, hvorfor nye doktriner og procedurer må udvikles samtidig med, at de eksisterende våben og sensorer må søges ændret, eller erstattet af materiel, som er optimeret til den forventede trussel. Jeg tænker her specielt på luftforsvar i kystnære områder, anti-ubådskrigsførelse på læge vanddybder mod mindre konventionelle ubåde og overfladekrigsførelse mod små, hurtige missilbevæbnede fartøjer i tæt trafikerede, kystnære områder.

Et sidste område som bør omtales er STANAVFORLANT's deltagelse i Maritime Interdiction Operationer, der er blevet en aktuel opgave efter Golf-operationerne. Dels er det ikke alle deltagerlandene, som træner og udruster deres enheder til at kunne udføre f.eks. "Boarding", dels vil det for en multinational styrke indebære nogle væsentlige aspekter med hensyn til Rules of Engagement og kompetence og ansvar i forhold til INTERNATIONAL LAW OF THE SEA. Som det også var tilfældet under MIF-operationer i Golfen, er det normalt på vegne af det enkelte land, at f.eks. en "Boarding" udføres, og det er også dette land som udsteder de nødvendige ROE's og påtager sig det folkeretslige juridiske og økonomiske ansvar. Som det også sås under Golf-krisen kan den slags selvfølgelig samordnes så en multinational operation kan finde sted, men når der er tale om enheder under NATO-kommando må samordningen være specielt detaljeret, godkendt af alle deltagerlandene og ikke mindst udarbejdet i forvejen.

AFSLUTNING

Som anført ovenfor er der nok af problemer, hvilket der i virkeligheden har været siden starten for 25 år siden. Ser man rent teoretisk på det, skulle det egentlig ikke kunne lade sig gøre at opretholde en styrke af denne art, men praksis er heldigvis noget andet. STANAVFORLANT's første 25 år har mere end bevist, at hvor der er en vilje, er der en vej. Og det er en af styrkens stærkeste facetter, viljen til at løse problemerne når de opstår og derefter komme videre. Denne holdning gennemsyrrer alle enheder som indgår i styrken, og er en funktion af det intense samarbejde og venlig kappestrid, som konstant finder sted, til søs såvel som i havn. Og suppleret med muligheden for både kulturel og professionel ideudveksling giver det en "Esprit de Corps", som ikke finder sin lige i nationale styrker. Alle i besætningerne nyder dette forhold, som jeg også tydeligt husker fra fregatternes gentagne deltagelse i STANAVFORLANT. Og jeg er sikker på, at korvetterne snart vil få samme tilhørsforhold til styrken som fregatterne i tidligere tider havde. Men vi kan ikke længere tillade os at betragte STANAVFORLANT-

deltagelsen som en uddannelsesmulighed, hverken hvad angår skibene eller stabsofficererne. Fremover vil fokus være på STANAVFORLANT's rolle som en multinational IRF med de dertil hørende krav om et højt indsatsberedskab. Og de nationer som ikke opfylder kravene, evt. gennem særlig forberedelse, vil professionelt skille sig uheldigt ud. Men med den vægt, der fremover vil blive lagt på STANAVFORLANT's evne til at operere i kystnære områder er jeg overbevist om, at en fortsat, og helst udvidet, dansk deltagelse vil kunne tilføre styrken en tiltrængt ekspertise på dette område, som jo har været flådens hovedopgave siden 1808. Og selv om korvetterne har nogle begrænsninger i kraft af deres mindre displacement og lille besætning, er de fuldt på højde med øvrige nationer hvad angår våben- og sensorsystemer.

MARINENS BIBLIOTEK

ERHVERVELSER I MAJ/JUN 1992

BIBLIOGRAFI & RETSVÆSEN

Militær Straffe- og Retsplejelovgivning 1992.
Kbh. 1992. 33 s.

Tracy, Nicholas: Attack on Maritime Trade.
Toronto 1991. 277 s. index. bibl.

Women in the NATO Forces. Library Index.
Brussels 1991. 75 s. bibl.

HISTORIE

*Barfod, Lars Hoffmann & Jens Chr. Balling Jensen: Bogen om
Krudt. Fordums krudtværker i Norden og folkene bag dem.*
Kbh. 1992. 176 s. ill. index. bibl.

Bjørnager, Finn: 40 år i det våde element.
Esbjerg u.år (1990). 31 s. ill.

Flådens honnør den 15. juni 1992 i anledning af regentparrets
sølvbryllup.
Århus 1992. kort.

Friis, Anders (red.): Flotille 252. 1951 - 40 år - 1991.
Korsør 1991. 23 s. ill.

Glenton, Bill: Mutiny in Force X.
London 1986. 239 s. ill. index.

Hornhaver, Henrik: Inspektionsskibet Tritons besøg i USA marts/april 1992.

Fred.havn 1992. 7 s. 13 s. bilag + div. bilag. Ej til udlån.

Kronan. Ett spel i ton, ord och bild om stormaktstidens mäktigaste örlogsfartyg.

u.sted 1989. 32 s. ill.

Lokalplanforslag for Holmen.

Kbh. 1992. 37 s. ill. kort.

Melia, Tamara N.: Damn the Torpedoes. A Short History of U.S. Naval Mine Countermeasures, 1777-1991.

Washington 1991. 209 s. ill. index. bibl.

Stevnsborg, Lars: Danmarks Riges Medaljer og Hæderstegn 1670- 1990. (Dansk og engelsk tekst).

Kbh. 1992. 384 s. ill. index. bibl.

Sydsjællands/Grønsunds Marinedistrikt og Marinestation Gedser 1/8 1947 - august 1958. Scrapbog. 2 bd.

u.sted u.år. forsk.pag. ill.

Ej til udlån.

Women in the NATO. 1991. 30 Years of Progress and Succes. Brussels 1991. 64 s.

KRIGSHISTORIE

Bonnesen, Hans: Hemmelig Dansk Radiotjeneste under 2. Verdenskrig.

Kbh. 1992. 254 s. ill. index. bibl.

Brookes, Ewart: Prologue to a War. The Navy's Part in the Narvik Campaign.

London 1966. 192 s. ill. kort. index. bibl.

Eilstrup, Per & Lars Lindeberg: De så det ske under Besættelsen.

Bd. 1: Bevar ro og orden.

Bd. 2: Gå til modstand.

Kbh. 1969. 303 + 303 s. ill. bibl. 2 bd.

Feldbæk, Ole: Konvoj.

Kbh. 1992. 33 s. ill. bibl.

Gilchrist, Peter: Sea Power. The Coalition and Iraqi Navies. (Osprey Desert Storm Special No.3).

London 1991. 64 s. ill.

Gray, Randal & Christopher Argyle: Chronicle of the First World War. Vol. 1: 1914-1916.

New York 1990. 352 s. kort. index. bibl.

Ej til udlån.

Hanrahan, Brian & Robert Fox: I counted them all out and I counted them all back. The Battle for the Falklands.

London 1982. 137 s. ill.

Hoyt, Edwin P.: Carrier Wars. Naval Aviation from World War II to the Persian Gulf.

London 1990. 274 s. ill. index. bibl.

McAuley, Lex: Battle of the Bismarck Sea.

New York 1991. 226 s. ill. kort. index. bibl.

Marder, Arthur J. m.fl.: Old Friends, New Enemies: The Royal Navy and the Imperial Japanese Navy. Vol. 2: The Pacific War 1942-1945.

New York 1990. 621 s. ill. kort. index. bibl.

Neumann, J.: Meteorological and Hydrographical aspects of the Battle of Copenhagen, 2. April 1801. (Særtryk af: Meteorological Magazine 121/1992).

Kbh. 1992. 7 s. ill. bibl.

Sørensen, Lars Peter: Radiogrupperne Moses og Cain. Radiogruppernes arbejde ved den jyske nedkastningstjeneste marts 1944 - maj 1945.

Sejs 1992. 139 s. ill. index. bibl.

Van der Vat, Dan: The Pacific Campaign World War II. The U.S. - Japanese Naval War 1941-1945.

New York 1991. 430 s. ill. kort. index. bibl.

Woodward, Sandy: One Hundred Days. The Memoirs of the Falklands Battle Group Commander.

Annapolis 1992. 360 s. ill. kort. index.

PERSONALHISTORIE

Laugesen, (Mrs.): Thai-danske relationer.

u.sted 1972. 67 s. ill.

Ej til udlån.

Odsbjerg, Anders: Lauge Koch, Grønlandsforskeren.

Kbh. 1992. 160 s. ill.

POLITIK m.v.

Brugioni, Dino A.: Eyeball to Eyeball. The Inside Story of the Cuban Missile Crisis.

Annapolis 1991. 623 s. ill. index.

Deres medarbejdere - en del af Danmarks styrke.

Vedbæk 1992. upag. (13 s.). ill.

Deres medarbejdere - en del af Danmarks styrke. Video.

Vedbæk 1992. Video.

Holbraad, Carsten: Danish Neutrality. A Study in the Foreign

Policy of a Small State.
Oxford 1991. 190 s. kort. index.

Poulsen-Hansen, Lars: Ukraine - en landebeskrivelse.
Kbh. 1992. 52 s. ill. kort. bibl.

SKIBE, SKIBBYGNING m.v.

Breyer, Siegfried: Schwerer Kreuzer Prinz Eugen. MARINE ARSENAL 19.
Friedberg 1992. 49 s. ill. bibl.

Brown, David K. (ed.): The Eclipse of the Big Gun. The Warship 1906-45. (Conway's History of the Ship).
London 1992. 223 s. ill. index. bibl.

Brüggen, Norbert: Technik der U-Boot-Modelle.
Baden-Baden 1991. 141 s. ill. index.

Dollé, G.: Frégates et Croiseurs.
Paris 1947. 63 s. ill.

Gartzen, Wirich von: Flottentorpedoboote. T 22 bis T 36 im Einsatz. (Schiff und Zeit Spezial Bd. 4).
Herford 1992. 64 s. ill. kort. index. bibl.

Gröner, Erich m.fl.: German Warships 1815-1945. Vol. II: U-Boats and Mine Warfare Vessels.
London 1991. 240 s. ill. index.

Koop, Gerhard & Klaus-Peter Schmolke: Schwere Kreuzer Admiral Hipper, Blücher und Prinz Eugen. (Vom Original zum Modell).
Bonn 1992. 49 s. ill. bibl.

Koop, Gerhard & Klaus-Peter Schmolke: Die schweren Kreuzer der Admiral Hipper-Klasse. Bd. 3: Admiral Hipper - Blücher -

Prinz Eugen - Seydlitz - Lützow.
Bonn 1992. 243 s. ill. index.

Lenton, H.T.: Warships of the British and Commonwealth Navies. 3. Ed.
London 1971. 303 s. ill. index.

Mehl, Hans & Knut Schäfer: Die andere deutsche Marine.
Berlin 1992. 176 s. ill. index. bibl.

Olsen, Gunnar: Marinehjemmeværnets fartøjer 1950-1992.
Kbh. 1992. 75 s. ill.

Weir, Gary E.: Building American Submarines, 1914-1940.
(Contributions to Naval History No. 3).
Washington 1991. 166 s. ill. index. bibl.

BJÆRGNINGSVÆSEN

Harbst, Jørgen & Freddy Madsen: Passagerers adfærd i en kritisk situation om bord i et passagerskib eller en færge.
Kbh. 1992. forsk.pag. ill. bibl.

Regalskeppet Kronan.
Kalmar u.år (1988). 64 s. ill.

HÅNDBØGER m.v.

Munson, Kenneth: Alverdens Fly i farver. Søfly siden 1910.
Kbh. 1972. 180 s. ill. index.

Kommentarer til nyanskaffelser maj/juni 1992

Lars Hoffmann Barfod & Jens Chr. Balling Jensen: Bogen om Krudt. Fordums krudtværker i Norden og folkene bag dem. Politikens Forlag, Kbh. 1992.

Tivolis kendte kunstfyrværker Lars Hoffmann Barfod og civilingeniør Jens Chr. Balling Jensen (hvilken sidstnævnte har fyrværkeri som hobby) har efter mange års studier udsendt nærværende bog om krudtværker, krudtmagere og krudtkarle. Det er den første samlede fremstilling på dansk af krudtværkernes historie.

Bogen indledes med omtale af krudtets oprindelse, skydevåben, krudt og fyrværkeri, hvorfra følger en detaljeret gennemgang af de mange tidligere krudtværker i Danmark, Hertugdømmerne, Island, Norge, Sverige og Finland og sågar enkelte i Estland. Sidst i bogen omtales de forskellige ingredienser, der indgår i krudt, ligesom de middelalderlige kemiske symboler og gamle mål- og vægtenheder nævnes.

Bogen, der er en gave fra forlaget, er i en meget fin udførelse med mange illustrationer.

Hans Bonnesen: Hemmelig Dansk Radiotjeneste under 2. verdenskrig.

En beretning om den danske radiokontakt med England og om de øvrige telekommunikationsveje, der illegalt blev skabt under den tyske besættelse af Danmark 1940-1945.

Borgens Forlag, Kbh. 1992.

Lars Peter Sørensen: Radiogrupperne Moses og Cain. Radiogruppernes arbejde ved den jyske nedkastningstjeneste marts 1944 - maj 1945.

Forlaget Eureka, Sejs 1992.

2 bøger om en særlig side af besættelsen. Førstnævnte fortæller om det vanskelige arbejde med at opbygge en hemmelig radiotjeneste, om det illegale radiomateriel, om kryptografering og koder og om den tyske pejleteknik. Der er mange oplysninger den tekniske side af telefon, telegraf, radiofoni, søkabler m.m. og detaljer om de engelsk henholdsvis dansk uddannede telegrafister. Hertil kommer mange illustrationer.

Lars Peter Sørensens bog beskæftiger sig - som undertitlen anfører - med det jyske område og er primært anskaffet, fordi "Moses" var identisk med daværende radiokvartermester Poul Otto Nielsen.

David K. Brown (Ed.): The Eclipse of the Big Gun. The Warship 1906-45.

Conway Maritime Press, London 1992.

I århundreder var slagskibet synonymt med begrebet sømagt, i særdeleshed fastslået ved fremkomsten i 1906 af den første "Dreadnought". Selv om denne type blev anvendt i de følgende 40 år, stod den dog overfor voksende "fjender": Torpedobåde, undervandsbåde og senest hangarskibe. Efter 1945 er måske hangarskibet dagens "capital ship".

Bogen omhandler denne udvikling, og de mange forfattere bidrager med gennemgang af alle krigsskibstyper og de forskellige våbensystemer, elektroniske hjælpemidler og camouflage.

Nærværende bog er den først udkomne af Conway's nye 12 binds-serie: "Conway's History of the Ship", som både vil omhandle krigsskibe og handelsskibe. Af økonomiske årsager har Søfartens Bibliotek og Marinens Bibliotek indgået samarbejde, således at de 7 bind indkøbes til Søfartens Bibliotek, medens 5 bind, der omhandler krigsskibe, tilgår Marinens Bibliotek.

Bill Glenton: Mutiny in Force X.

Hodder & Stoughton, London 1986.

Meget hemmelighedsfuldt blev en engelsk eskadre af landgangsskibe/fartøjer - Force X - sendt den halve klode rundt i august 1944 for at hjælpe den amerikanske flåde i Stillehavet. Men i mere end 40 år har det mytteri, der fandt sted under ophold i Panama og det dårlige samarbejde mellem Royal Navy og US Navy været en velbevaret hemmelighed.

Forfatteren var - efter at have meldt sig som frivillig til Royal Navy - om bord på flagskibet i Force X - og blev inddraget i mytteriet. Han fortæller sin egen historie, som også er baseret på officielle kilder og samtaler med overlevende fra denne ekspedition.

Carsten Holbraad: Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State.
Clarendon Press, Oxford 1991.

Forfatteren er født og uddannet i Odense, men studerede senere i England.

Hans afhandling omfatter perioden 1720-1990, og han har - meget rammende - givet kapitlerne følgende overskrifter:

Aligned Neutrality	1720-1807
Isolated -"-	1814-1920
Defenceless -"-	1920-1945
Non-Aligned -"-	1945-1949
Latent -"-	1949-1989
Future Neutrality	?

For så vidt angår tiden efter 2. verdenskrig fokuserer forfatteren især på de særlige forhold, der har kendetegnet Danmarks medlemsskab af NATO. Bogen slutter med en diskussion om Danmarks fremtidige rolle i international politik.

Hans Mehl & Knut Schäfer: Die andere deutsche Marine.
Transpress Verlag, Berlin 1992.

Nok lidt sent kommer denne bog om DDR's Volksmarine med beskrivelse af den tekniske udvikling, skibs- og bådtyper, bevæbning og udrustning og diverse tabeller. Blandt de mange

billeder ses også HVIDBJØRNEN (senere ERNIST THÄLMANN) som vrage i Warnemünde 1949, LOSSEN(senere WISMAR) 1948, SIXTUS og KVINTUS (senere FÜRSTENBERG og PRENZLAU).

*Anders Odsbjerg: Lauge Koch, Grønlandsforskeren.
Komma & Clausen Bøger als, Kbh. 1992.*

Lauge Koch hørte til yngste generation af de store "gamle" polarforskere, men hans navn kan nævnes på linie med Peary's, Nansen's og Knud Rasmussen's.

Gennem sin videnskab og sine mange aktiviteter i Grønland var han med til at sikre Danmarks suverænitæt over hele Grønland, som det blev fastslået ved dommen i Haag i 1933.

At han senere blev en omtvistet person på grund af en strid med fagfæller, gjorde ham nok - om ikke bitter - så dog skuffet.

Bogen giver en saglig skildring af ham som videnskabsmand og ekspeditionsleder - og med baggrund i ikke hidtil offentliggjorte dagbøger samt andre private optegnelser og fotos tegnes også et billede af mennesket Lauge Koch.

*Gunnar Olsen: Marinehjemmeværnets fartøjer 1950-1992.
Orlogsmuseet, Kbh. 1992.*

I anledning af Marinehjemmeværnets (MHV) 40 års jubilæum har Orlogsmuseet i juli 1992 åbnet en særudstilling om MHV og i forbindelse hermed har bibliotekets medarbejder, Gunnar Olsen, udarbejdet nærværende publikation om MHV's fartøjer, fra den første motorbåd, der udlåntes fra Søværnet i 1950, og til de senest tilkomne, en serie på 6, hvoraf den første blev navngivet af H.K.H. Prins Henrik den 9. juli 1992.

Bogen indeholder de i dag kendte data om hver enkelt fartøj: Byggeværft, byggeår, dimensioner, motor og dets tilhørsforhold til de enkelte flotiller.

Bag bogens tilblivelse ligger et stort indsamlings-(og bearbejdnings) arbejde, hvortil mange MHV-gaster har bidraget

med oplysninger og billeder.

Forfatteren siger i sit forord, at der stadig mangler en del oplysninger, så hvis nogle af publikationens læsere måtte finde forkerte oplysninger eller ligge inde med nye, vil forfatteren gerne høre herom.

Hvor mange har iøvrigt været klar over, at en chalup fra den tyske kejseryacht HOHENZOLLERN i årene 1951-1956 tilhørte to af flotillerne i København, og at en tidligere vedet-båd fra den kejserlige tyske marine blev købt af det danske Toldvæsen i 1919 og fik navnet ARGUS, og i årene 1951- 1959 anvendtes af MHV ved Slipshavn, Svendborg og Esbjerg.

D. Robertson: Skibbrudne på Stillehavet.
Gyldendal, Kbh. 1973.

I 37 døgn i sommeren 1972 fristede seks skibbrudne livet på Stillehavet, dels i en oppustelig gummiplåde, dels i en 9 fods fiberjolle. Deres 19 tons skonnert var sunket efter kollision med hvaler.

På baggrund af familiefaderens logbog fortælles om de 37 døgn, hvor pladsen var trang, kosten bestod af flyvefisk, skildpadders kød, æg og blod, og hvor der var 1000 sømil til nærmeste kyst.

Endnu et eksempel på menneskets selvopholdelsesdrift.
Gave fra Kommandør Odders bo.

Lars Stevnsborg: Danmarks Riges Medaljer og Hæderstegn 1670-1990.
Ordenshistorisk Selskab, Kbh. 1992.

Fra Christian V's tid i slutningen af 1600-tallet til vore dage har de skiftende monarker uddelt hæderstegn og medaljer for fortjenstfuld indsats for Kongen og riget. I alt har mere end 100.000 personer i de forløbne 300 år modtaget en sådan påskønnelse.

Bogen, der udgives i anledning af Ordenshistorisk Selskabs 25 års jubilæum, er den første samlede fremstilling om danske

medaljer og hæderstegn gennem 300 år.

Bag bogens tilblivelse må der have ligget et fantastisk forarbejde, bl.a. også med at fremskaffe de mange illustrationer. Bogen er en gave fra forfatteren, der er en kær gæst på biblioteket.

*Nicholas Tracy: Attack on Maritime Trade.
University of Toronto Press, Toronto 1991.*

En af de vigtigere opgaver for flådestyrkerne i Golf- krigen var at opretholde handelsembargoen mod Irak. Sådant blokade har gennem århundreder været betragtet som en væsentlig del af de krigsmidler, der kunne tages i anvendelse i søkrigen.

I bogen beskriver forfatteren motiverne for angreb på søhandelen og fastslår dets strategiske værdi.

Efter en historisk gennemgang hefter interessen sig ved 1. og 2. verdenskrig - med en kort omtale af den Abessinske krise, den Spanske Borgerkrig og sanktioner mod Japan i 1930'erne. Endelig er bogen ført ajour med omtale af væsentlige begivenheder efter 2. verdenskrig, såsom Korea, Cuba, Vietnam, Rhodesia m.m.fl.

A.H.

MEDDELELSE

SÆRUDSTILLING OM MARINEMALEREN SØREN BRUNOE

Orlogsmuseet har planer om at arrangere en særudstilling med marinemaleren Søren Brunoe's arbejder i foråret 1993.

Som det er mange af læserne bekendt var Søren Brunoe ofte gæst ombord i flåden, hvor han malede mange smukke billeder af skibene og livet ombord.

Orlogsmuseet er interesseret i at komme i kontakt med ejere af Søren Brunoe-billeder for evt. lån af billederne til en særudstilling i april-maj måned.

Kontakt venligst:

**Museumsdirektør Ole Lisberg Jensen,
Orlogsmuseet,
Overgaden oven Vandet 58,
1415 København K.,
Tlf. 31 54 63 63.**

Thank you!

This should open some eyes to our command and weapon control systems capability.

Each year the U.S. Annual National Conference on Ada Technology recognizes an organization from industry, government and academia for leadership in the application of Ada language and modern software-engineering practices.

This year NobelTech was named the winner in the industry category. The other award recipients were NASA (government) and The Florida Institute of Technology (academia).

In 1986, NobelTech made the strategic decision to conduct all program development in Ada. The first projects were the naval command and weapon control systems for the Swedish, Finnish and Danish navies. If ever there was a software challenge, this was it; a package consisting of more than 1 million lines of Ada code that would provide an integrated surveillance, communications, and weapon control system.

Today, five years after our engineers began writing

the first lines of code, the resulting naval system is acknowledged by senior U.S. software experts as one of the most successful Ada projects to date. Not bad.

Other projects we're currently working on include: command and weapon control systems for ten Australian/New Zealand ANZAC frigates, and the command, control and communication system for Sweden's new nationwide air defence system.

If you'd like to learn more about our capabilities as a large-systems provider, don't hesitate to get in touch.

 NobelTech
Nobel Industries

Dansk representation: NobelTech Systems AB,
Philipshuset, Prags Boulevard 80, 2300 København S
Telefon: 32882214. Telefax: 31571270

Tidsskrift for Søværnen

UDGIVET AF

SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Redaktør:

Orlogskaptajn L. Rosendahl Christophersen

Nr. 5 - 1993

163. ÅRGANG

HANS BUCH+CO
INGENIØR OG HANDELSFIRMA A/S

Svanevej 6 2400 København NV 31 83 12 12

Rapid and Early Destruction

The stealth designed cupola is ready for the coming generation of SES ships.

Rapid and early destruction of aerial threats is vital if defending units are not to be saturated by attacks.

Up until now the way of combating this has been by massive investments in missile systems and conventional close range CIWS.

But Bofors' TRINITY air defence gun system has many advantages over missiles and conventional CIWS – it costs less, weighs less, takes up less space, is easier to install, has low magnetic signature, and is more versatile and flexible.

Bofors has precisely balanced super-accurate gun, programmable ammunition and computerized fire control to produce a gun system that can tackle multiple attacks in rapid succession and in a jammed environment.

TRINITY is the only gun system that assures the defence and self-defence of naval surface vessels against all levels of the aerial threat – even seaskimmers and terminal phase dive anti-ship missiles – and fulfils the secondary role of combating surface targets.

BOFORS

BOFORS AB

S-691 80 KARLSKOGA, Sweden

Telephone +46-586 810 00

Telefax +46-586 581 45. Telex 73210 bofors s

SYSTEMATIC

software engineering a/s

Software for:

- Command and Control
- Communication
- Electronic Warfare
- Message Formatting
- Real-time
- Graphic
- Simulation

Systematic Software Engineering A/S
Søren Frichs Vej 42K
8230 Åbyhøj
TV. 86 15 18 66

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

Udgivet af Søe-Lieutenant-Selskabet

REDAKTØR:

Orlogskaptajn
L. Rosendahl Christophersen
Forsvarskommandoen, PLU 1
Postboks 202
2950 Vedbæk
Telefon 42 89 22 55, lokal 4513

Ekspedition og regnskabsafdeling
(undtagen annoncer)

Fr. T. WETHJE

Søe-Lieutenant-Selskabet
Overgaden over Vandet 62 B
1415 København K
Telefon 31 54 05 52
Giro 2 04 77 84
Privat: 31 58 00 85

ISSN 0040-7186

ANNONCEEKSPEDITION

Orlogskaptajn
Bo Heisterberg- Andersen
Søværnets Materielkommando
Holmen
1433 København K
Telefon 31 57 22 55 - 4270

TRYKKERI:

FairPrint A/S
Tigervej 12
4600 Køge
Telefon 56 63 31 11
Telefax 56 63 31 44

5

Forsidebillede: Den Gernerske Medalje.

Eftertryk kun med redaktørens tilladelse.

INDHOLD

SIDE

KORVETTER I STANAVFORLANT.....	261
Af kommandørkaptajn H.Muusfeldt	
HENRIK GERNER.....	272
Af cand.phil. Frank Allan Rasmussen	
MARINENS BIBLIOTEK.....	308
PRISSPØRGSMÅL.....	316

KORVETTER I STANAVFORLANT

Af Kommandørkaptajn H. Muusfeldt

DEN NYE STYRKESTRUKTUR

I rapport om forsvarets fremtidige struktur og størrelse skriver det af Forsvarsministeren nedsatte udvalg vedrørende forsvarets udvikling m.v. den 2 marts 1992 bl.a. "et sømilitært bidrag til (NATO's) Umiddelbare Reaktionsstyrker kan eksempelvis bestå af en korvet og en ubåd".

Denne vurdering bekræftes senest i Aftale om forsvarets ordning 1993-1994 indgået mellem seks af Folketingets partier den 13 november 1992. Det hedder heri bl.a., at "der er enighed om, at Danmark bør deltage med styrker af alle tre værn i NATO's Reaktionsstyrker" og specifikt for søværnet, at dansk "sømilitært bidrag.....vil fra udgangen af 1995 bestå af en korvet og en ubåd. Allerede ved udgangen af 1989 viste NATO, at organisationen var parat til at tilpasse sig de sikkerhedspolitiske ændringer, som var på vej i Europa. Ved topmødeerklæringen fra London i juni 1990 accelereredes NATO's bestræbelser på tilpasning af Alliancens fremtidige rolle og funktion i form af et nyt strategisk koncept og en deraf afledt strategi og en ny militær styrkestruktur.

Alliancens nye strategiske koncept tager sit udgangspunkt i den fundamentalt ændrede strategiske situation i Europa. Den trussel, som man kendte indtil slutningen af 80'erne eksisterer ikke længere og et massivt overraskelsesangreb på Vesteuropa betragtes ikke længere som realistisk. På den anden side kan der ikke ses bort fra den usikkerhed og ustabilitet, der karakteriserer de områder, der støder op til Alliancen.

I tilknytning til det nye strategiske koncept har NATO - og her især med vedtagelsen på Forsvarsministermødet i december 1991 - udstukket retningslinierne for de militære øverstkommanderende i NATO og for nationernes planlægning. Opgaverne for de militære styrker ændres fra at have været målrettet mod løsning af ganske bestemte krigsopgaver, som styrkerne blev dimensioneret efter, til at der nu stilles krav om, at styrkerne skal kunne bidrage til løsning af et vidt spektrum af opgaver. Der tales i den forbindelse om løsning af humanitære opgaver, konfliktforbyggelse, krisestyring, forsvar af begrænsede områder samt løsning af krigsopgaver til forsvar af den samlede Alliance.

Det nye koncept, der i sin kerne er politisk begrundet, hviler på NATO's strategiske enhed og den enkelte allieredes evne og vilje til også at indsætte egne styrker på en anden allierets territorium, som et led i NATO's konfliktforebyggelse, krisestyring eller, såfremt det måtte blive nødvendigt, i forsvarsopgaver. Den ændrede opfattelse af militære styrkers rolle bygger på London-deklarationens og det strategiske koncepts principper om gensidig forsikring landene imellem. I fred vil operativ planlægning og gennemførelse af militær virksomhed på tværs af landegrænser derfor bidrage til at demonstrere NATO's solidaritet og opbygningssevne. I krisesituationer bliver de militære styrker et centralt instrument til støtte for politiske beslutninger. Styrkeopbygningen kan ske lokalt, hvor behov opstår. Endvidere kan styrkeopbygningen sammensættes efter situationen, ikke kun med henblik på at skabe den nødvendige militære kapacitet, men også for at skabe den rette multinationale sammenhæng.

Kravene til fleksibilitet, mobilitet og multinationalitet samt den ændrede opfattelse af militære styrkers anvendelse bevirker, at NATO's fremtidige styrkestruktur må ses i en større helhed. Den fremtidige styrkestruktur er afpasset efter den beskrevne strategiske ramme. Strukturen understøtter ikke mindst den øgede vægt på konfliktforebyggelse og krisestyring, men den indeholder fortsat evnen til, om nødvendigt, at kunne leve op til kravene for det integrerede Allianceforsvar.

Strukturen er opdelt i tre kategorier, hvoraf den ene udgøres af

de såkaldte Reaktionsstyrker (Reaction Forces), der igen er opdelt i to typer: Umiddelbare Reaktionsstyrker (Immediate Reaction Forces) og Hurtige Reaktionsstyrker (Rapid Reaction Forces). På den maritime side vil de Umiddelbare Reaktionsstyrker blive baseret på de to (nye) stående flådestyrker i Atlanten og Middelhavet, styrker der først og fremmest skal demonstrere sammenholdet inden for Alliancen, hvor de Hurtige Reaktionsstyrker skal understrege princippet om gensidig forsikring.

Implementeringen af den nye styrkestruktur vil komme til at foregå glidende fra 1992 og frem til 1995, idet dog Reaktionsstyrkerne først forventes opstillet i løbet af 1995.

EN NY ÆRA FOR NIELS JUEL-KLASSEN.

Med Folketingets beslutning af 31 august 1990 om at udruste og udsende en korvet til Mellemøsten, hvor den skulle medvirke til at sikre gennemførelse af FN's Sikkerhedsråds resolutioner (UNSCR) om økonomiske sanktioner mod Iraq, indledtes en ny æra for korvetterne af NIELS JUEL-klassen.

Det blev i den forbindelse gjort klart, at skibet ikke skulle tage del i kamphandlinger vendt mod Iraq eller nogen anden stat.

Korvetten OLFERT FISCHER blev modificeret til opgaven og afgik 12 september 1990 fra Flådestation København med ankomst til Jebel Ali i De Forenede Arabiske Emirater 3 oktober 1990.

Med udgangspunkt i Folketingets beslutning udsendte Forsvarsministeriet (FMN) 12 september 1990 en instruks for korvetten OLFERT FISCHERs operationer i Mellemøsten. Instruksen fastslog bl.a.

- "At korvettens opgave er sammen med flådeenheder fra andre FN medlemslande at sikre gennemførelse af sanktioner mod Iraq og Kuwait i overensstemmelse med UNSCR 661(90) og 665(90),
- at skibet forbliver under national dansk kommando samt

- at skibet i tilfælde af angreb kun må benytte den magt, herunder våbenanvendelse, som er nødvendig for at beskytte eget skib og besætning samt det ledsagende norske forsyningskib".

Korvetten returnerede til Flådestation København 15 september 1991 og følgende kunne bl.a. konkluderes

- At søværnet over en længere periode også uden for nærområdet, er i stand til at påtage sig og løse opgaver, som dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik måtte kræve udført.
- At korvetten materiel-, personel-, og uddannelsesmæssigt var i stand til fuldt tilfredsstillende at løse de pålagte opgaver og at korvettens professionelle, operative niveau stod mål med øvrige nationers enheder.
- At moderne kommunikations- og dataudstyr gør det muligt over lange afstande at lede danske maritime operationer fra Søværnets operative Kommando og at satellitkommunikation er et vigtigt redskab hertil.
- At korvetten, grundet sin størrelse og udholdenhed, er afhængig af jævnlig støtte fra land eller fra andre maritime enheder.

STANDING NAVAL FORCE ATLANTIC

Siden 1986, da en fregat af PEDER SKRAM-klassen for sidste gang deltog i Standing Naval Force Atlantic (STANAVFORLANT), har der ikke deltaget overfladeenheder fra den danske flåde i denne flådestyrke. Men i perioden fra den 23 april til den 30 juni 1992 deltog korvetten OLFERT FISCHER som den første enhed af sin klasse i STANAVFORLANT, efterfulgt af korvetten NIELS JUEL i perioden 3 august til 9 oktober 1992.

Deltagelse med korvetter af NIELS JUEL-klassen i STANAVFORLANT skal både ses i lyset af de positive erfaringer som OLFERT FISCHER med skiftende besætninger høstede i Den persiske Golf - operation FARAWAY - og som resultat af Forsvarskommissionens anbefalinger af 2 marts 1992. Selv om erfaringerne fra operation FARAWAY havde vist, at korvettens systemer, generelle egenskaber og uddannelsesniveau, trods sin ringe størrelse svarer til standarden hos andre marinere eskorteenheder, var der stillet store forventninger til korvettens deltagelse i STANAVFORLANT. Ikke mindst fra besætningens side var man opmærksom på, at der skulle opereres sammen med andre NATO enheder, der ikke bare skrogmæssigt er væsentligt større, men også har besætninger på mindst det dobbelte antal.

Det var derfor en stor tilfredsstillelse for besætningen, at Chefen for STANAVFORLANT i sit afskedssignal til OLFERT FISCHER bl.a. skrev

"The first ever assignment of a Danish corvette proved beyond any doubt that this class of ships, small as they may be, are fully capable of meeting the demands of an Immediate Reaction Force".

Under korvetten NIELS JUEL's deltagelse i Joint Maritime Course 922 i farvandet nordvest for Skotland, i hvilken øvelse korvetten indgik i den Task Group der var formeret omkring STANAVFORLANT modtog NIELS JUEL 10 juni underretning om, at Forsvarskommandoen (FKO) efter Forsvarsministeriets (FMN) godkendelse havde tilmeldt korvetten til deltagelse i STANAVFORLANT i perioden 5 august - 19 september 1992 i forbindelse med STANAVFORLANT deployering blandt andet i Østersøen. Dermed ville begge operative korvetter i samme år tilkomme den ære at indgå i STANAVFORLANT og sammen med andre af Alliancens flådeenheder at være med til at opfylde STANAVFORLANT's formål. Først og fremmest de tre oprindelige

- at demonstrere NATO solidaritet
- at danne grundstammen omkring hvilken en mere slagkraftig og alsidig styrke kan etableres og

- at medvirke til opbygning af NATO maritime effektivitet gennem øvelsesdeltagelse indenfor NATO området.

Herudover

- at være rede til at kunne udføre en umiddelbar deployering til et kriseramt område, som en af SACLANT's Umiddelbare Reaktionsstyrker. Dette seneste formål, foranlediget af den ændrede styrkestruktur.

De 3 førstnævnte formål opfyldes ved at STANAVFORLANT i løbet af en 12 måneders periode gennemsejler hele Atlantikkommandoens (SACLANT) ansvarsområde. Sædvanligvis begyndende i det Caribiske hav og langs USAs østkyst. Herefter forlægges til Europa hvor styrken opererer fra Nordkap til Gibraltar. Undervejs deltager STANAVFORLANT i både NATO- og Nationale øvelser, ligesom der aflægges besøg i et stort antal byer.

I STANAVFORLANT indgår fast enheder fra Canada, Holland, Tyskland, Storbritanien og USA og det er også disse nationer, som på skift stiller styrkechefen for et år ad gangen.

Enhederne fra disse nationer er som oftest tilknyttet styrken for en periode af 6 måneder, hvor øvrige NATO lande stiller enheder til rådighed på ad hoc basis. Dette sker som regel i forbindelse med STANAVFORLANTs operationer i disse landes nærområde og deltagelse i pågældende landes nationale øvelser. Disse deployeringer er af kortere varighed, men vigtigheden dog ikke mindre betydende. I styrken kan endvidere indgå olieforsyningskibe, således at STANAVFORLANT er selvforsynende ligesom også ubåde, herunder i flere tilfælde danske, kan indgå.

OPERATION MARITIME MONITOR

Med baggrund i beslutning truffet under Det nordatlantiske Råds ministermøde 10 juli 1992 i Helsingfors og efter drøftelse i Militærkomiteen (MC) og senere godkendt af Defence Planning Committee (DPC) om overvågning af efterlevelsen af UNSCR

713 (91) og 757 (92) om handelsembargo over for det tidligere Jugoslavien (Serbien-Montenegro) besluttede Regeringen, efter at have rådført sig med Folketingets Udenrigspolitiske nævn, at lade NIELS JUEL deltage i denne overvågning sammen med STANAVFORLANT. Korvettens tilmeldingsperiode blev efterfølgende justeret efter opgaven i Middelhavet og strakte sig herefter fra 3 august til 9 oktober 1992.

NATO's bidrag til overvågningen af FN's handelsembargo over for Serbien-Montenegro bestod i september 1992 i samarbejde med og koordineret med enheder fra Vestunionen, alene i en overvågning, identifikation og rapportering af de maritime aktiviteter i den internationale del af Adriaterhavet. Overvågningen omfattede ikke en bemyndigelse til at håndhæve handelsembargoen. Formålet med overvågningen var med andre ord alene at rapportere omfanget af de maritime aktiviteter i det nærmere fastsatte overvågningsområde, at vurdere omfanget af aktiviteter, der overtræder embargoen samt at identificere og indrapportere potentielle overtrædere.

Overvågningsområdet var opdelt i et nordligt og sydligt område, hvor Otranto-Strædet udgjorde det sydlige område. Ligeledes var det bestemt, at NATO enheder og enheder fra Vestunionen skulle rotere mellem de to områder med en uge i hvert område. Det var endvidere bestemt, at overvågning af det nordlige område kun måtte udføres af 4 enheder henholdsvis 3 i det sydlige område.

Udover enheder fra Vestunionen befandt sig en del af den 6. Amerikanske Flåde i den nordlige del af Adriaterhavet. Sidstnævnte var dog prioriteret opgaver til beskyttelse af lufttransporter med nødhjælp til Sarajevo.

Til støtte for overfladeenhederne var yderligere tildelt en række flystyrker, der bl.a. udgjordes af NATO AWACS og MPA fra en række NATO lande.

Hvor UNSCR 713 (91) og 757 (92) gældende for operation MARITIME MONITOR i Adriaterhavet kun bemyndigede enhederne fra NATO og Vestunionen til at overvåge, identificere og rapportere, autoriserede UNSCR 665 (90) de nationer, der håndhævede handelsembargoen mod Irak med maritime styrker til at anvende nødvendige midler for hindring af skibstrafik, der

optrådte i strid med resolutionerne .

Efterfølgende har FN's Sikkerhedsråd i november 1992 besluttet at stramme de internationale sanktioner mod Serbien-Montenegro. Dermed erkendte sikkerhedsrådet, at de hidtidige forsøg på at gennemføre embargoen har været utilstrækkelige. Ved at tillade brug af magt for håndhævelse af handelsembargoen mod Serbien-Montenegro, bliver de to operationer - FARAWAY-MARITIME MONITOR - mere og mere identiske.

Håndhævelsen af embargoen foregik, i operation FARAWAY, gennem anråb af alle skibe på vej til eller fra Den persiske Golf og Akababugten.

Skibe, der var på vej til eller afgået fra irakiske, kuwaitiske eller jordanske havne eller som i øvrigt kunne mistænkes for forsøg på at omgå embargoen - herunder alle skibe under irakisk flag - blev stoppet og visiteret. I de tilfælde, hvor last eller dokumenter gav anledning til mistanke, blev skibet underrettet om, at det ikke kunne fortsætte sin planlagte rejse, førend de påtalte forhold var bragt i overensstemmelse med Sikkerhedsrådets resolutioner.

FORBEREDELSE TIL DEPLOYERING

Besætningerne i korvetter af NIELS JUEL-klassen udgøres af 15 officerer, 10 sergenter og 70 menige, heraf ca. 15 værnepligtige. Idet dog der ved sejladsaktiviteter udenfor de egentlige danske farvande tillige tilkommanderes en reservelæge.

Som følge af deployeringen til Middelhavet og under hensyntagen til den pålagte opgave i Adriaterhavet, besluttedes det endvidere at tilkommandere en forvaltningsofficer og en orlogspræst til NIELS JUEL.

Forud for NIELS JUEL forlægning mod Middelhavet blev korvetten pålagt at adspørge samtlige værnepligtige ombord om de ønskede at deltage i operation MARITIME MONITOR. Af de 19 værnepligtige ombord, heraf to værnepligtige specialister, ønskede kun to, af familie- og jobmæssige årsager, ikke at medsejle. For 16 af de 19 betød det forlængede togt, at hjemsendelse først ville kunne finde sted efter den oprindeligt planlagte hjemsendelsesdato medio oktober. Korvetten

assisterede herefter den enkelte med udfærdigelse af ansøgning om tjenesteforlængelse, som blev tilrettelagt således, at optjent frihed kunne afvikles inden hjemsendelse medio november 1992. NIELS JUEL foranledigede derudover erklæringer om frivillighed i forbindelse med deltagelse i operation MARITIME MONITOR for samtlige værnepligtige. Disse erklæringer blev opbevaret ombord indtil ankomst korsør, hvorefter de blev destrueret.

Forsvarsministeriet havde endvidere forudsat, at det ikke ville være fornødent at foretage ekstra installation af udstyr og materiel som tilfældet var ved OLFERT FISCHERS deployering til Mellemøsten, da NIELS JUEL formodedes at skulle operere i nærligt tilsvarende miljø, som skibet var udrustet til. Et forhold der bl.a. også støttedes af Søværnets operative Kommando, idet en STANAVFORLANT tilmeldt korvet må forudsættes fuldt operationsklar og forberedt til løsning af alle påkommende opgaver, herunder også opgaver som en Umiddelbar Reaktionsstyrke kan blive pålagt.

TILBAGE I DANMARK

Korvetterne er begge vendt hjem til danske farvande, rig på oplevelser og erfaringer, efter at have deltaget i det professionelt udfordrende miljø, som udgøres af STANAVFORLANT.

For besætningerne var det en tilfredsstillelse at konstatere, at korvetternes operative niveau synes fuldt på højde med de øvrige deltagende større enheder, selvom arbejdsbyrden, ikraft af besætningsstørrelserne, somme tider var større for den enkelte.

Under de to deployeringer er tilbagelagt ca. 12.000 sømil, henholdsvis ca. 15.000 sømil.

Ved ankomsten til Flådestation Korsør bød Forsvarsministeren velkommen hjem til danske farvande efter veludført tjeneste ved STANAVFORLANT i almindelighed og i Adriaterhavet i særdeleshed. Forsvarsministeren fortsatte:

"Igen har en af marinens enheder vist omverdenen, hvilke kvaliteter der kan forventes af det danske forsvar. Jeg er specielt glad for den yderst professionel-

le måde hvorpå NIELS JUEL har udført opgaven i Adriaterhavet."

Da NIELS JUEL forlod STANAVFORLANT for at begynde hjemsejladsen indløb der flere signaler fra forskellig side. Således skrev CINCSOUTH bl.a.:

"Your performance and contribution to NATO as a member of SNFL during their MED deployment have been outstanding.

Your participation in operation MARITIME MONITOR has continued to demonstrate to the world, the Alliances readiness to assist in the maintenance of World peace".

Og fra COMSTANAVFORLANT

"It has been very good to have a Danish ship in STANAVFORLANT for a considerably longer period than usual. Your operational contribution to the squadron has been first class. You have provided real operational capabilities to the exercises we have participated in, and in particular to operation MARITIME MONITOR. You will be remembered for a job well done".

Korvetterne OLFERT FISCHER og senest NIELS JUELS udsendelse og operationer i den Persiske Golf og i Adriaterhavet har været meget omtalt. Begge operationer gav et værdifuldt erfaringsmateriale på mange måder, men de viste først og fremmest, at Søværnet er i stand til at udføre maritime operationer såvel under dansk som NATO kommando og kontrol også relativt lang fra nærområdet og de demonstrerede dansk evne til maritimt operativt samarbejde i multinational sammenhæng. Opgaverne reflekterer også en markant dansk politisk tilkendegivelse gennem det store flertal i Folketinget der tiltrådte regeringens hensigter om udsendelse af et dansk orlogsskib. Opgaverne har været og er stadig for Søværnet en udfordring og de har vist vigtigheden og værdien af at marinen fortsat besidder enheder af en sådan størrelse og alsidighed, og med

indsatsberedte besætninger, at vi med kort varsel kan påtage os de opgaver som dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik måtte ønske udført.

"ET GODT FORSVAR GAVNER FREDEN"

HENRIK GERNER

Søofficer, videnskabsmand og teknolog

Af Cand. phil. Frank Allan Rasmussen

Introduktion

I den yderst sparsomme litteratur om forholdet mellem videnskab og teknologi i 1700-tallet har der været en udtalt tendens til at fokusere på de lærde selskaber og det universitære miljø. Hermed har man overladt de militære institutioner og industrielle komplekser til de historieinteresserede officerer, som først og fremmest har henvendt sig til egne rækker.

Den svenske teknologi- og videnskabshistoriker Svante Lindqvist gør i sit bidrag til den svenske teknikhistorie opmærksom på dette forhold: "Rent allmänt måste det militära inflytandet på vår tekniska utveckling betonas kraftigare, och detta av två skäl. För det första har krigsmagten i alle tider utgjort landets största tekniska aktivitet /.../ För det andra har den tekniska utvecklingen inom det militära i alla tider varit teknikledande."¹

Denne artikel er et forsøg på, med udgangspunkt i det righoldige danske kildemateriale, at demonstrere relevansen og nødvendigheden af at inddrage de militære arkiver.

Den valgte tilgangsvinkel giver anledning til at introducere den prosopografiske metode, og gennem denne at afdække hidtil

---

¹Svante Lindqvist i S. Rydberg (red.): *Svensk Teknikhistoria*, Värnamo 1989, s. 121ff.

upåagtede relationer inden for det videnskabelige miljø.²

Hovedpersonen er Henrik Gerner, søofficer, videnskabsmand og teknolog. Gerner er valgt, fordi hans vej til sit embede som flådens fabrikmester er karakteristisk, og fordi hans markante rolle som formidler mellem teknologi og videnskab spejler et eksemplarisk træk i tiden.

Gerners død

For flådens fabrikmester Henrik Gerner havde de sidste måneder af 1787 været en prøvelsernes tid. Arbejdet med skibsbyggeriet på Holmen og i de mange kommissioner havde bragt ham til grænsen af hans ydeevne.

Sager og betænkninger fra Landhusholdningsselskabet og Videnskabernes Selskab havde hobet sig op på hans skrivebord, sammen med de arbejdsopgaver som han frivilligt havde påtaget sig for de statslige kollegier og handelskompagnierne.

Gerner var svækket, og hans modstandere i Admiralitets- og kommissariatskollegiet arbejdede på en rapport om hans embedsførelse, og rygterne ville vide at dens indhold ville være yderst belastende. Rapporten forelå midt i december og cirkulerede i statsrådet for endelig at blive forelagt Kronprinsen.

Omkring juletid var Gerner på kanten af et sammenbrud. Den 26. december om formiddagen havde Gerner besluttet sig for at drøfte situationen med sin ven viceadmiral C. F. de Fontenay (1723-1799), men i princippet havde Gerner truffet sin beslutning; han ville anmode om sin afsked fra Søetaten.

På vej ud fra sit arbejdsværelse fik Gerner et ildebefindende og måtte hjælpes til sin seng. Han klagede over vejrtrækningsbesvær og en begyndende følelsesløshed i sine ben.

Der blev sendt bud efter to af universitetets professorer, hans nære venner Henrich Callisen (1740-1824) og C.W.H. Hennings

---

²Se note 33. Resultaterne af denne analyse er tidligere blevet offentliggjort i tidsskriftet *Den Jyske Historiker*, Nr. 61 november 1992, s.72-90.

(1716-1794). Efter en kort undersøgelse besluttede Hennings sig for at lade Gerner årelade, og ordinerede en afførende mixtur samt surdejsomslag. Den noget yngre Callisen ordinerede spanske fluer, som blev placerede på patientens underkønstremiteter.³

På trods af lægernes ihærdige indsats bredte lammelserne sig opefter og vejtrækningsbesværet forværredes. Gerner var nu selv overbevist om at han skulle dø. Provst Tybrind blev tilkaldt sammen med nogle yngre søofficerer, blandt dem Gerners elev H.C. Sneedorff.

Gerner var stadig forbavsende klar. Om eftermiddagen ankom F.C.H. Hohlenberg og C.W. Jessen. Han talte længe med dem, bad dem om at stå sammen og testamenterede sine tegninger og papirer til dem. De unge søofficerer vågede hele natten ved hans seng. Langsomt svandt hans kræfter, og klokken 4 om morgenen døde Henrik Gerner 45 år gammel.⁴

Den unge Gerner

Henrik Gerner blev født i København i 1742. Hans far Andreas Gerner (1698-1749) var overskibsbygmester på Holmen. Han døde som en bitter mand, dybt forurettet over den kritik som var blevet rettet mod hans embedsførelse.⁵ Hans to ældste sønner måtte

---

³Callisen og Hennings var begge professorer i kirurgi.

⁴Gerners sygdom og død er detaljeret beskrevet af Sneedorff. Se *Personalhistorisk Tidsskrift*, 4 Rk, 2. Bd., 1899, s. 141ff. I *Dansk Biografisk Leksikon* (herefter DBL) 3. udg. Bd. 5, s. 161, oplyses det, at Gerner døde af et apoplektisk anfald. Det er næppe tilfældet. Der var formodentlig tale om den relativt sjældne sygdom polyradiculitis. En betændelse i rygmargens nerverødder som medfører muskellammelser. I de sidste stadier lammes åndedrætsmuskulaturen. Sygdommens årsag er ukendt. Venligst oplyst af dr. med. Palle Petersen.

⁵Andreas Gerner havde studeret skibskonstruktion i udlandet. Var blandt de første medlemmer af den i 1739 nedsatte Konstruktionskommission.

således ved hans dødsleje love, at de aldrig ville beskæftige sig med skibsbyggeri. Gerner som på det tidspunkt kun var 7 år, afgav ikke dette løfte, hvilket skulle vise sig at blive skæbnessvangert.

I 1755 blev han optaget på Søkadetakademiet og deltog i 1755-56 på et togt med fregatten "Christiansborg" til Vestindien.⁶ Gerner gjorde sig hurtigt fordelagtigt bemærket, og blev i 1762 af chefen for akademiet C.F. de Fontenay anbefalet til sekondløjtnant.

Af indstillingen til kongen fremgår det, at Gerner: "er begyndt i Sphærica efter hand for nogen Tid siden hafde staaed med stoer Færdighed sin Examen; og tør jeg forsikre om, at hand vil continuere sine Videnskaber, siden han haver megen Lyst dertil og der hos et extraordinair hurtig Begrev og Geni"⁷

Gerner blev i 1763 beordret til at skulle overvære forhandlingerne i Konstruktionskommissionen, og fik den daværende fabrikmester F.M. Krabbe (1725-1796) til vejleder i skibsbygningskunsten.

I 1764 var han med fregatten "Falster" på et længere togt til Sverige og Rusland, hvor man anløb en række havne. Gerner foretog herunder fyldige optegnelser om værfterne, skibsbyggeriet, tømmerets behandling, smedning af ankre, støbning af kanoner mm. For sin grundige og detaljerede "spionrapport" fik han, efter sin hjemkomst, en belønning på 300 Rdl.⁸ I 1766 deltog han i et af de

---

⁶Søkadetakademiet var på dette tidspunkt et af de få steder hvor borgerlige vederlagsfrit kunne modtage undervisning i matematik, fysik og mekanik. På akademiet undervistes der i øvrigt i disciplinerne skibskonstruktion, tegning, navigation, fortifikation, fægtning, dans og religion samt i fransk og engelsk. Lærerne ved Søkadetakademiet var dels ældre "videnskabeligt uddannede" søofficerer dels professorer fra Københavns Universitet.

⁷RA Søetaten. Admiralitetet, indkomne skrivelser. Den 26. marts 1762. Her citeret fra T.A. Topsøe-Jensen og E. Marqard: Officerer i Den Dansk-Norske Søetat 1660-1932 og Den Danske Søetat 1814-1932, Bd. I-II. København 1935, Bd. 1, s. 151. Sphærica er læren om kuglefladens geometri.

⁸DBL, 3 udg. Bd. 5, s. 161.

tekniske besejlingstogter.

Gerner havde således indtil nu haft et succesfuldt og eksemplarisk karriereforløb inden for Søetaten. Hans evner for matematik og mekanik gjorde imidlertid, at Admiralitetet bestemte, at han skulle videreuddanne sig inden for skibskonstruktion.

Den store rejse

Som et led i de unge konstruktionsofficerers uddannelse blev disse sendt på en længerevarende studierejse. Denne ordning havde fungeret siden begyndelsen af 1720-erne, og ruten gik traditionen tro over England, Frankrig og Holland, hvor flådeværfter og industrielle komplekser var de primære mål.

I 1768 forelå Henrik Gerners rejseinstruks, hvori Admiralitetet nøje specificerede hans opgaver. Det man især interesserede sig for, var naturligvis skibene og deres konstruktion, men også artilleriet, forskellige former for maskineri og dok- og havnefaciliteter skulle om muligt observeres og aftegnes.⁹

Opholdet i England blev på mange måder afgørende for Gerner. Han spillede her en dobbeltrolle, dels som en videbegærlig og engageret dansk videnskabsmand, og dels som hemmelig agent for den danske stat.

I London færdedes han hjemmevant i de videnskabelige miljøer, og blev af sine engelske kolleger opfordret til at indtræde i "The Society for the Encouragement of Arts, Sciences, Manufacture and Commerce".¹⁰

Gerner har dog ikke optrådt hjemmevant på de engelske orlogs-

---

⁹RA Søetaten. ADM 276, den 21. april 1768.

¹⁰Ove Malling: Tale til Erindring om det Kongel. Danske Landhuusholdnings=Selskabs afdøde Præsident Henrich Gerner, Commandeur=Capitain og Fabrikmester i Søe=Etaten, Kiøbenhavn 1788, s. 23 samt 62. Da professor Herman Treschow (1739-1797) i 1772 besøgte London bemærkede han: "at brittiske Mathematiker(e) af Navn og Anseelse i deres Videnskab spaaede Danmark i Gerner en af Europas største Skibbyggere."

værfter, hvortil fremmede af sikkerhedshensyn var forment adgang. Ikke desto mindre lykkedes det for Gerner, at skaffe sig adgang til værfterne i Greenwich, Portsmouth, Deptford, Chatham og Woolwich, hvorfra han hentede en række vigtige informationer.

De første rapporter når Admiralitetet i København i løbet af 1769. De er detaljerede og indeholder oplysninger om skibenes konstruktion, byggemåde, dimensioner samt forskellige tekniske indretninger. I enkelte tilfælde lod Gerner fremstille skalamodeller i træ til støtte for de tekniske beskrivelser.

Disse illegale aktiviteter fortsætter frem til august 1771, og Gerners rapporter og tegninger vurderes i Konstruktionskommissionen, der ofte rekvirerer supplerende oplysninger om enkelte maskiner eller konstruktioner.¹¹

Gerners aktiviteter standsede ikke ved den maritime teknologi. Han indsamlede oplysninger om den engelske tekstilindustri, stålfabrikation, kanonstøberi, flintmøller, glasfremstilling og landbrugsmaskiner mm.¹²

Gerner brugte London som sin base, og her havde han mulighed for at følge en række af de offentlige forelæsninger, der blev afholdt i f.eks. eksperimentalfysik.¹³ Ligesom han fulgte møder og forhandlinger i "The Society for the Encouragement of Arts,

---

¹¹RA Søetaten. Konstruktionskommissionen (KK), protokol nr. 33 og 34.

¹²Blandt Gerners papirer findes der en række hastigt nedkradsede notater med oplysninger om forskellige virksomheder, fabrikationsmetoder, adresser mv. Oplysninger som stammer fra Gerners engelske meddelere. RA Søetaten. Fabrikmesteren, pk. nr. 88.

¹³Gerner var især interesseret i forsøg med elektricitet. En række afhandlinger om dette specielle emne findes i afskrift sammen med oplysninger om friktion i forskellige former for mekaniske indretninger f.eks. dampmaskiner. RA Søetaten. Søkrigskancelliet, SK 1030.

Sciences, Manufacture and Commerce".¹⁴

Gerner benyttede også lejligheden til at besøge de velassorterede boglader i London, og har her lagt grunden til sin store bogsamling.¹⁵ I 1771 blev Gerner beordret til at forlade England og snarest muligt begive sig til Frankrig. Året efter hjemkaldes han og udnævnes til fabrikmester, og indtræder som fuldgældigt medlem af Konstruktionskommissionen.

Søetatens Konstruktionskommission

Søetaten, eller Marinen, havde i første halvdel af 1700-tallet været hæmmet af et uhensigtsmæssigt opbygget hierarki med kompetencemæssige overlap, som gav anledning til en række interne stridigheder.

Hertil kom at de personer, som sad i de respektive organer, ikke altid var i besiddelse af den tekniske kompetence, der var nødvendig for at kunne vurdere de ofte komplicerede problemer, der knyttede sig til styringen af en stor arbejdsplads med mange specialiserede funktioner.¹⁶

---

¹⁴Hvis møder afholdtes: "opposite to the Beauford buildings in the Strand, in London.", hver onsdag om aftenen. *Encyclopædia Britannica: In three Volumes*, Edinburgh 1771. Disse private aktiviteter fremgår naturligvis ikke af Gerners hjemsendte rapporter, idet de faldt langt uden for hans instruks.

¹⁵I 1789 solgtes Gerners bogsamling. Af kataloget, der er på godt 450 sider, fremgår det at han ved sin død havde 11.525 bind i sit private bibliotek. *Catalogus Bibliothecæ Gernerianæ*, Havnæ MDCCCLXXXIX.

¹⁶I 1700-tallet var der gennemsnitligt ansat 6000 ved Søetaten, heraf godt 1200 håndværkere som var beskæftiget ved skibsbyggeriet eller i de tilknyttede værksteder. Holmen var således igennem hele perioden landets største arbejdsplads.

Dette blev der til dels rådet bod på ved udstedelsen af en række nye instrukser for etatens embedsmænd i 1727. Disse fastlagde deres kompetenceområder og med nedsttelsen af den omtalte Konstruktionskommission i 1739, var de teknisk administrative linier udstukket for år fremover.

Efter en del forarbejder indgav Søetatens overkrigssekretær Frederik Danneskiold-Samsøe (1703-1770), den 2. januar 1739 en indstilling til kongen, hvori han omtalte sin motivation for oprettelsen af kommissionen samt dens funktion. Heri anførte han bl.a.: "Allernaadigste Konge! som saadan en Commissions anordning til Eders Majestæts tjeneste uomgængelig behøves, om ellers Fabriquen med alt det derunder sorterende nogen sinde skal komme til at blive sadt paa en god, regulair og stadig Foed, det og vil forvolde Eders Majestet største Penge=Spilde og Skade om ei Orden og Regularitet her udi som i alt andet introduceres."¹⁷ Allerede den 9. januar resolverede kongen, at en sådan kommission skulle nedsættes.¹⁸

Der eksisterer ikke nogen instruks for kommissionen, men af dens første protokol fremgår det, at den skulle kontrollere alle konstruktionstegninger, eksaminere de personer som skulle antages til mestre ved skibsbyggeriet, samt løbende udtale sig om de tekniske sagsforhold som knyttede sig til skibenes bygning.¹⁹

Foruden de stemmeberettigede medlemmer deltog de såkaldte auscultanter; unge søofficerer der var udpegede til at skulle uddannes i videnskaberne, for senere at kunne indtræde som fuldgylldige medlemmer.

Fra århundredets midte kan man iagttage en udvidelse af Konstruktionskommissionens arbejdsområde, der indtil da snævert havde fulgt dens kommissorium. Antallet af mekaniske og tekniske indretninger som indsendtes til vurdering stiger, og frem mod

---

¹⁷RA Søetaten. Krigskancelliet, kgl. eksp. jan.-juli 1739.

¹⁸RA Søetaten. KK, protokol nr. 1, s. 3.

¹⁹På dette grundlag fungerede KK i næsten 125 år indtil der i 1862 skete forandringer i dens sammensætning og funktionsområde.

århundredesskiftet indsendes der en række både danske og udenlandske projekter, som ikke direkte havde tilknytning til virksomheden på Holmen. I takt hermed begynder de forskellige statslige kollegier at anvende kommissionen som rådgiver i forskellige tekniske spørgsmål.

Igennem hele 1700-tallet fungerede Konstruktionskommissionen som et center for vurdering af teknik og mekanik. Danske såvel som udenlandske projektmagere henvendte sig hertil for at få vurderet deres opfindelser.²⁰ Gennemgangen af protokollerne giver ikke anledning til at tvivle på kommissionens tekniske kompetence. Kontinuiteten og den personelle sammensætning med en blanding af praktikere og teoretikere skabte en solid vidensbasis.

I protokollerne samledes denne viden, og at de blev flittigt brugt vidner de mange krydsreferencer om. I de tilfælde hvor man stødte på problemer af teknisk eller videnskabelig art som kommissionens faste medlemmer ikke selv fandt at besidde den fornødne tekniske kompetence til at vurdere, indkaldte man udtalelser fra nogle af tidens mest velanskrevne videnskabsmænd.²¹

De lærde selskaber

Gerner voksede op i en tid præget af opbrud og en umiskendelig tro på fremskridt og velfærd. Nye politiske, økonomiske og sociale strømninger pressede på. Viden og fornuft var to af nøglebegreberne i dette komplicerede sæt af holdninger, som siden er blevet betegnet Oplysningsstiden.

En væsentlig rolle i denne dynamiske proces spillede det trykte ord. Viden og debat formidledes i langt højere grad end før gennem

---

²⁰Det vil føre for vidt her at opremse navnene på de udenlandske videnskabsmænd og opfindere som indsendte projekter til KK.

²¹Afsnittet er baseret på en systematisk gennemgang af KKs protokoller 1739-1850. Fra Universiteterne hentes bl.a. Callisen, Kratzenstein, Warberg, Bugge, Hee, Ljungberg. Sidstnævnte var fra universitetet i Kiel. Se desuden fig.1 og 2 (side 286-87).

aviser, tidsskrifter og pamfletter.

I de lærde selskaber diskuteredes de sidste landvindinger inden for videnskaberne, og i de københavnske klubber drøftedes samfundsforhold og politik.

I 1742 oprettedes Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, som især fik betydning gennem sine udgivelser af de afhandlinger som dets medlemmer indleverede, samt ved udsættelsen af en række prisopgaver inden for bl.a. matematik og naturvidenskab, hvilket fremkaldte flere betydningsfulde arbejder.

I 1775 havde selskabet udskrevet en prisopgave vedrørende: "En Muddermaskine til Oprensning af ferske Søer og Vandsteder", hvortil der indkom fire besvarelser. Gerner som indleverede sin anonymt vandt selskabets guldmedalje for sin afhandling, og blev samme år medlem.²²

I 1777 blev Gerner indvalgt i en af selskabets kommissioner, sammen med blandt andre astronomen og matematikeren Thomas Bugge (1740-1815), der fik til opgave, at udarbejde en almanak. Den "Danske Historiske Almanak" var en kalender med tilhørende historiske oplysninger. Desuden fandtes heri en del astronomiske tabeller og matematiske bidrag.

Med tiden kom Videnskabernes Selskab til at spille en ikke uvæsentlig rolle som et af den enevældige stats rådgivende organer

---

²²A.Lomholt: Det kongelige danske Videnskabernes Selskab 1742-1942. Samlinger til Selskabets Historie, Bd. I-V, København 1942-1973, Bd. V, s. 130 samt Bd. III, s. 457. I 1776 vandt en anden søofficer E.W. Stibolt selskabets guldmedalje. Stibolt blev medlem i 1776 og efterfulgte i 1788 Gerner som flådens fabrikmester. Gerners afhandling blev på trods af selskabets erklærede målsætning ikke trykt. Dette skyldes dels vanskelighederne med at finde forlæggere der ville give sig i kast med de lidet profitable opgaver, dels at Gerner havde svært ved at slippe sit manuskript. Af selskabets protokol fremgår det således: "Hvoraf alene er Commandeur Gerners, som intet er gjort ved og er i hans egne Hænder; formedelst de meget store Bekostninger samme vilde medføre paa den maade Forfatteren ene troer den bør og k(an)d komme for Lyset." Lomholt Bd. II, s. 360.

i videnskabelige og tekniske spørgsmål. I 1770-erne blev selskabet således pålagt, at foretage en vurdering af et søur, som en urmager i Rendsborg J.A. Armand (1732-1819) havde fremstillet på grundlag af engelske og franske forlæg. Sagen trak af forskellige årsager i langdrag, men på grundlag af de sagkyndige medlemmers indstillinger kunne selskabet afgive sin betænkning i 1781.

Blandt de mange medlemmer som behandlede den for søfarten så afgørende opfindelse var Henrik Gerner, Thomas Bugge, C.G. Kratzenstein, C. Hee samt C.M. Geuss.²³

Da selskabet i 1776 besluttede at genoptage arbejdet med "Den danske Ordbog" blev Gerner igen inddraget, idet man mente at kunne anvende et arbejde som Gerner havde liggende vedrørende maritime udtryk.

Det ser ikke ud som om Gerner i perioden fra 1780 til hans død var involveret i flere kommissioner, men han deltog aktivt i selskabets møder ligesom han vurderede en række af de indsendte afhandlinger, som faldt ind under hans fagområde.²⁴

I 1769 dannedes Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab, og da Gerner kom hjem fra sin udenlandsrejse blev han i 1773 optaget som medlem.²⁵

Gerner var som tidligere omtalt allerede blevet optaget i "The Society for the Encouragement of Arts, Sciences, Manufactures and Commerce", der var blevet etableret i 1753. Det er således

---

²³En nøjagtig tidsmåler (søur) var en alt afgørende forudsætning for at kunne bestemme den geografiske længde, som en forskel i tid mellem to punkter.

²⁴Lomholt Bd. III, s. 125, 131 ff samt 236.

²⁵DBL 3.udg. Bd. 5, s. 161, meddeler at Gerner blev medlem af dette selskab i 1769. Det er næppe sandsynligt, idet Gerner på dette tidspunkt var i England. Malling som i 1787 var selskabets præsident og som holdt mindetalen over Gerner siger da også: "Med den Tanke kom han tilbage til Fædrelandet, og, ..tiltraadde han strax dette Selskab," Malling 1788, s. 31 og 77.

sandsynligt, at det engelske selskab kom til at fungere som forbillede for det tilsvarende danske.²⁶

I marts 1774 nedsatte selskabet en kommission, som skulle udarbejde nye love. Heri indtrådte Gerner og han spillede en central rolle i forbindelse med deres udformning.

I en lang årrække var han formand for selskabets "Konstkommission for Konst- og Fabrikssager", hvor han arbejdede snævert sammen med bl.a. P.C. Abildgaard og J.M. Geuss. Om Gerners arbejdsmetoder skriver Malling: "Vished, bestemt Sandhed maatte han have, hvor de kunde faaes, skulde de end manes frem giennem Rekke af Tal, giennem Bunker af ældre og nyere Tiders Erfaringer, giennem nok saa møisomme Undersøgninger."²⁷

Allerede i 1774 var han blevet valgt til en af selskabets præsidenter, et hverv som han bestred indtil 1779, hvor han måtte træde tilbage på grund af et for stort arbejdspress, men i 1782 vendte han tilbage på denne post som han beholdt til sin død.

I 1773 havde Gerner indleveret en anonym besvarelse på et af selskabets prisspørgsmål om indretningen af et anlæg til tørring af korn. Gerners besvarelse var baseret på franskmændens H.-L. Duhamel du Monceaux (1700-1782) beskrivelser, men Gerners version indeholdt en række selvstændige forbedringer.

Gerner lagde en stor del af sine kræfter i Landhusholdningsselskabet. Han udarbejdede således mere end 300 betænkninger og var en af selskabets bedste kendere af "Agerdyrknings= og Fabrik=Redskaber."²⁸

---

²⁶H. Hertel: *Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskabs Historie*, Bd. I-II, København 1919-20, Bd. I, s. 17 og 25. Hertel kaldte dette for "the society of arts".

²⁷Malling 1788, s. 42

²⁸Edvard Holm omtaler Gerner som et af selskabets mest ansete medlemmer og fortsætter: "Der er ingen Tvivl om, at han har været et Mekanisk Geni af høj rang og i adskillige Henseender en ualmindelig begavet Mand." Edvard Holm: *Kampen om Landboreformerne*, København 1888. (reprotr. Kbh. 1974), s. 162.

Umiddelbart kan det vel undre, at den i forvejen overbebyrdede fabrikmester, udviste en så voldsom interesse for landbruget og dets produktionsmidler.

I England var Gerner imidlertid kommet i berøring med de sidste nye landvindinger inden for landbrugsteknologien, og var i kraft af sit medlemskab af "The Society of Arts" blevet bekendt med den del af de franske oplysningsfilosoffer, de såkaldte fysiokrater, der som deres udgangspunkt havde, at jorden var kilden til al værdi, og at man kun gennem en effektiv udnyttelse af landbruget kunne forøge velstanden. Med et velorganiseret landbrug kunne der skabes en basis for en overskudsproduktion, og dermed en eksport til gavn for nationalhusholdningen.

Dette bringer os frem til det sidste led i Gerners argumentationskæde, fordi en velkonsolideret statskasse i sidste instans var basis for forøgede bevillinger til Søetaten og hermed for bygning af flere orlogsskibe.²⁹

Der var således objektive grunde til Gerners interesse for landbruget og dets vilkår. Han blev da også en af de drivende kræfter i de kredse, som støttede kampen for landbrugsreformerne.

Gerner var medlem af flere af de københavnske klubber som var blevet etableret i denne periode.³⁰ En af de vigtigste var Drejers klub hvor man diskuterede tidens aktuelle emner eller benyttede det bibliotek som man havde anskaffet. Den mere eller mindre offentlige debat som førtes her, var koncentreret omkring økonomiske og

praktiske emner, men den udviklede sig til også at omfatte

---

²⁹Malling skriver således: "thi han havde blandt andre Kiæder af Sandheder ogsaa beregnet denne: at Floder (krigsskibe) bygges ikke ved Linier og Ord, men ved Hænder og Penge: at det seer slet ud på Holmen når der er lidet i Skatkammeret: at der ikke kan flyde meget ind i Skatkamret, naar Borgerfliden gaaer tungt:" Malling 1788, s. 40f.

³⁰Det vides med sikkerhed at han ud over Drejers Klub var medlem af Efterslægtsselskabet og Det patriotiske Selskab.

samfundsmæssige såvel som politiske spørgsmål.³¹

Det videnskabelige samfund

Gerners rolle som en fremragende og utrættelig leder af flådens skibsbyggeri er blevet grundigt behandlet andetsteds, og er i den sammenhæng blevet betegnet som: "...én af hovedskikkelserne i dansk skibsbygnings historie."³²

I det efterfølgende vil der blive gjort et forsøg på at placere Gerner i det videnskabelige miljø: hvilke kontakter havde han og hvordan var disse indbyrdes relaterede?³³

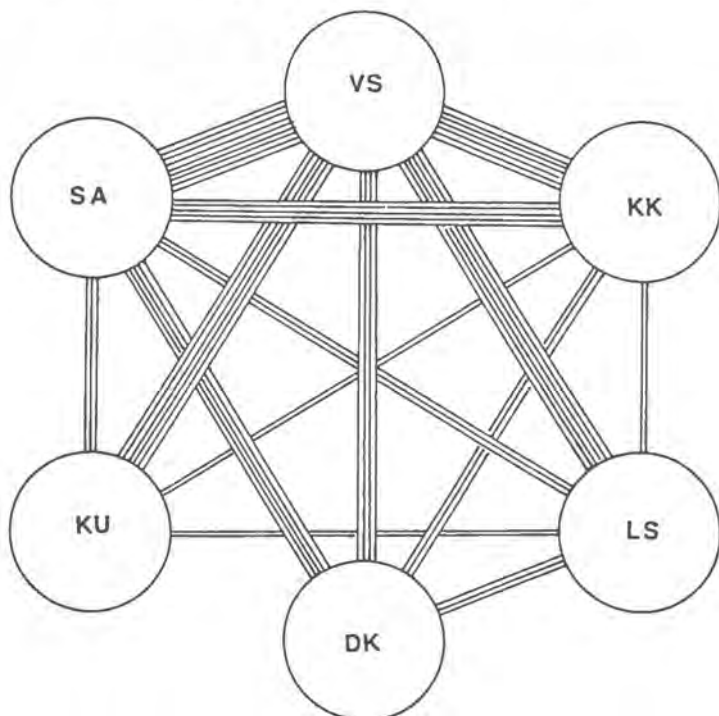
³¹En stor del af klubbemes medlemmer var søofficerer. En af årsagerne til dette var formentlig at disse dels var veluddannede dels berejste. Holm beskriver disse klubber som: "Arnestedet for Dannelsen af hvad man dengang kaldte "Almuemeningen", og hvad vi nu forstaa ved den offentlige Mening." Holm 1888, s. 160f.

³²DBL, 3. udg. bd. 5, s. 162. Det har således ikke her været hensigten at behandle hans indsats for dansk skibsbyggeri. Interesserede henvises til H.C. Bjerg og J. Erichsen: *Danske Orlogsskibe 1690-1860. Konstruktion og dekoration*, København 1980, Knud Klem: *Om skibsbygningen i Danmark i 1700-tallet i: Handel- og Søfartsmuseets Årbog 1956* samt Benny Christensen: *Dansk skibsbygning omkring 1780. Nogle virkninger af skibsbygningsforordningen af 18. marts 1776 i: Handel- og Søfartsmuseets Årbog 1974*.

³³Studiet af disse relationer er primært baseret på kollektive biografier. Det der karakteriserer metoden er dens anvendelse af data omfattende mange personer. Studier af denne art, som ikke har nogen stærk tradition i Danmark, vil som regel omfatte en systematisk kortlægning af personrelationerne i de lærde selskaber, universiteterne, akademierne m.fl. Metoden har hentet inspiration hos sociologien og kaldes prosopografi. Den anvendes dog her i en modificeret form. Helge Kragh: *An introduction to the historiography of science*, Cambridge Un. Press 1987, s. 174ff.

Figur 1

Relationer mellem personer og institutioner 1750-1780

DK = Drejers Klub

KU = Københavns Universitet

LS = Landhusholdningsselskabet

SA = Søkadetakademiet

KK = Konstruktionskommissionen

VS = Videnskabernes Selskab

Hver cirkel symboliserer en institution og hver forbindelseslinje er et grafisk udtryk for personsammenfald. Altså at én og samme person har haft sæde begge steder i perioden 1750-80.

De 9 linier mellem VS og SA er således udtryk for at der i perioden mindst var 9 personer som optrådte begge steder. Mange forbindelseslinier indikerer altså et markant personsammenfald og dermed en stærk relation mellem to institutioner. Det skal understreges at der af hensyn til overskueligheden er foretaget et repræsentativt udvalg samt at modellen dækker over en periode på 30 år. Jævnf. note 33.

Figur 2

Bilag 1:

NAVN		VS	KU	KK	SA	LS	DK
H. Gerner	(1742-1787)	*		*	*	*	*
Fabrikmester, søofficer							
T. Bugge	(1740-1815)	*	*		*	*	
Prof. i matematik v. KU							
H. Callisen	(1740-1824)	*	*	*			
Prof. i kirurgi v. KU							
C. Kratzenstein	(1723-1795)	*	*	*			
Prof. i matematik v. KU							
C.C. Lous	(1724-1804)	*		*	*		
Navigationsdirektør							
C. Hee	(1712-1781)	*	*		*		
Prof. i matematik v. KU							
J.M. Ljungberg	(1748-1812)	*	*	*			
Prof. i matematik i Kiel							
P.C. Abildgaard	(1740-1801)	*	*			*	*
Veterinær							
F. Hohlenberg	(1765-1804)	*		*	*		*
Fabrikmester, søofficer							
E.W. Stibolt	(1741-1796)	*		*	*		
Fabrikmester, søofficer							
C. Høyer	(1758-1809)	*		*	*		*
Tøjmester, søofficer							
N. Morville	(1743-1812)	*				*	
Landmåler							
J. Kraft	(1720-1765)	*	*				
Prof. matem. v. Sorø Akad							
T. Rothe	(1731-1795)	*	*		*		
Prof. i filosofi v. KU							
J.M. Geuss	(1745-1786)	*	*			*	
Prof. i matematik v. KU							
P. Løvenørn	(1751-1826)	*			*	*	
Dir. for Søkortarkivet, søofficer							
U.B. Aaskow	(1742-1806)			*		*	
Admiralitetsmedicus							
O. Malling	(1747-1829)	*				*	*
historiker							
T. Thaarup	(1749-1821)				*		*
Forfatter							
H.C. Sneedorff	(1759-1824)				*		*
Kommandør, søofficer							

Gerners rolle i Videnskabernes Selskab og hans arbejde i Landhusholdningsselskabet er allerede beskrevet. Her ud over underviste Gerner på Søkadetakademiet, og spillede en fremtrædende rolle i Konstruktionskommissionen. Med udgangspunkt i disse teknologiinstitutioner samt Københavns Universitet og Drejers klub, vil de indbyrdes relationer blive eksemplificeret. Af overskuelighedshensyn er de mange data samlet i figur 1 og 2.

Af modellen fremgår det, at der var et udtalt personsammenfald mellem medlemmerne af Videnskabernes Selskab, Københavns Universitet og Landhusholdningsselskabet, hvilket næppe kan overraske.

Imellem de to sømilitære institutioner Konstruktionskommissionen og Søkadetakademiet samt Videnskabernes Selskab ses der ligeledes et udtalt personsammenfald, og hermed indirekte til Københavns Universitet, hvorfra man som tidligere omtalt hentede undervisere samt videnskabelig ekspertise.

Den svageste forbindelse ses mellem universitetets videnskabsmænd og Landhusholdningsselskabet samt Drejers klub. Universitetet synes således isoleret fra de borgerlige, politisk og teknologisk progressive kredse. Hermed bestyrkes den opfattelse, at man ved universitetet ønskede at fastholde et skel mellem den praksisorienterede teknologi og de naturvidenskabelige discipliner.³⁴

Gerner havde således en fremtrædende rolle i alle de ovennævnte institutioner, bortset fra Universitetet, med hvis professorer han dog samarbejdede. Gerner havde altså et tæt videnskabeligt netværk, hvilket gør det berettiget også at betegne ham som en af hovedskikkelserne i det videnskabelige samfund.³⁵

---

³⁴Et forhold der understreges af universitetets manglende engagement i forhold til f.eks. Den botaniske Have, den nyoprettede Veterinærskole, Det kirurgiske Akademi samt Naturhistorieselskabet.

³⁵Af hensyn til overskueligheden, er der foretaget en vægtning af det omfattende biografiske materiale. Modellen som den præsenteres her omfatter således kun personer som havde ledende poster, eller som på afgørende måde prægede miljøet. Se fig.2.

Jens Kraft og Henrik Gerner

Hvilke teoretiske forudsætninger havde Gerner, og hvad var hans uddannelsesmæssige baggrund?

Efter faderens død rejste familien til Aalborg, hvor Gerner frekventerede byens latinskole. Hans karrieremuligheder lå imidlertid i København, hvor han i 1755 blev optaget på Søkadetakademiet. Her underviste professor Christen Hee i matematik samt vandbygningsvæsen, og hans kollega C.C. Lous i navigation.

Både Hee og Lous kendte fra deres tid på Borcks kollegium den yngre Jens Kraft og de var begge fortrolige med hans videnskabelige arbejder. Det er sandsynligvis gennem Hee, at Gerner har stiftet bekendtskab med Krafts teorier, for han kastede sig på dette tidspunkt med stor iver over hans skriftlige arbejder.³⁶

Gennem disse studier stiftede Gerner bekendtskab med bl.a. Isaac Newton (1642-1727), G.W. Leibniz (1646-1716), Daniel Bernouilli (1700-1782) samt Leonhard Euler (1707-1783). Gerner besluttede sig for at oversætte Newtons *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (1687) samt Eulers *Scientia Navalis* (1749) og hans *Introductio in Analysis Infinitorum* (1748) til dansk.³⁷

Gerner nåede herigennem til den erkendelse, at det var matematikken som skulle blive det redskab, der kunne føre det erfaringsbaserede skibsbyggeri over i en egentlig videnskab.

Gerner skrev således: "...at Mathematikken/.../er det Lys, der bør vejlede Skibbyggeren; men at de Anvisninger, han fik til Skibbygningen, ikke ere ham fyldestgørende saa længe de kun bestaa i enkelte Maal over Skibets Dele, hvorved intet er bevist, men alt antaget paa god Tro."³⁸

---

³⁶P.F. Gjødese: *Mindeskraft om Henrik Gerner*. Flaadens Fabrikmester 1772-1787, København 1888, s. 14.

³⁷RA Sjøetaten. Fabrikmesteren pk. nr. 82a og 82b, 88 og 92. Heri findes Gerners håndskrevne oversættelser. Gerner var formentlig den første som oversatte Newton til dansk.

³⁸Her citeret fra Gjødese 1888, s. 13.

Inspirationen hentede han fra Jens Kraft, der var en varm fortaler for en kombination af det praktiske arbejde og den teoretiske indsigt. Kraft skriver således: "En person som forene med Theorien den Færdighed i at sætte den i Verk, som en lang Øvelse giver, fortienet først det Navn af duelig Practicus." og han fortsætter: "Alle andre arbeider i blinde, hvad der lykkes, lykkes; hvad der vanlykkes, gaaer galt".³⁹

Og det må have gjort et stærkt indtryk på den unge søofficer, at læse Krafts bemærkninger om forudsætningerne for statens forsvar: "Hvo ved ikke, at en Stats forsvar beroer paa en Mængde Indretninger, som ingen kan iverksætte, uden ved Geometriens Hiælp?"⁴⁰

Da Gerner efter sin udenlandsrejse blev udnævnt til fabrikmester var han fast besluttet på at bruge sin teoretiske viden i forbindelse med skibskonstruktionen. I 1777 startede han sine forelæsninger på Søkadetakademiet og hertil udarbejdede han en række forelæsningsmanuskripter som alle tog sit udgangspunkt i den anvendte matematik med klare referencer til både Leibniz, Newton, Euler og Kraft.⁴¹

I denne sammenhæng skal to manuskripter som findes i Gerners

---

³⁹Jens Kraft: Forelæsninger over Mekanik med hosføiede Tillæg. Efter kongelig allernaadigst Befaling ved Trykken meddeelte af Jens Kraft. Justits=raad og Professor udi mathematic ved Ridder=Akademiet, Sorø 1763, fortalen (ikke pagineret). Værkets andet bind har titlen: Forelæsninger over Statik og Hydrodynamik med maskin=Væsenets Theorier som den anden deel af forelæsningerne over Mekanikken, Sorø 1764.

⁴⁰Kraft 1763, fortalen.

⁴¹Hvor han forøvrigt arbejdede sammen med Thomas Bugge, der allerede fra 1774 var blevet ansat som assistent for Hee. Blandt Gerners papirer findes således en del afskrifter af Bugges forelæsningsnoter. En gennemgang af Gerners optegnelser viser at han bl.a. anvendte integral- og differentialregning til at beregne skibenes gravitations centrum samt metacenter. RA Søetaten. Fabrikmesteren, pk. nr. 88 og 92.

embedsarkiv fremdrages. Det første bærer betegnelsen: "Gerner: Physik indeholdende forelæsninger" det andet: "mekanik og Forelæsninger".⁴²

Det første omfatter godt 70 foliosider som er forsynede med en række skitser. Dele fremtræder i renskrift, andre som kladder fyldt med rettelser og tilføjelser. Disponeringen af stoffet er dog klar med inddelinger i kapitler og paragraffer.

Samme struktur og udstyr genfindes i det andet manuskript der omfatter ca. 350 foliosider inklusive indholdsfortegnelse. Der er to årsager til at hæfte sig ved disse to arbejder, dels at de i disposition og emnevalg leder tanken hen på Jens Krafts førnævnte tobindsværk, dels at det øjensynligt har været Gerners hensigt at udgive disse såkaldte forelæsninger.

Det andet fremtræder således som et trykklart manuskript med forklarende tegninger som underbygger tekstsiden, samt en række regneeksempler som tager deres udgangspunkt i forskellige mekaniske indretninger. Til manuskriptet hører 7 håndtegnede tavler.⁴³

Emnerne er vidtspændende fra en indledende gennemgang af simple maskiner som f.eks. vægtstænger, kiler, taljer og skruer over Newtons bevægelseslove og integral- og differentialregning til en gennemgang af linser, spejle og棱smer.

I begge manuskripter kan der findes paralleler til Jens Krafts afhandling både med hensyn til stoffets disponering samt emnevalg. Kort tid efter sin død havde Kraft altså i Gerner fået en elev som i sin praksis og i sine afhandlinger lagde sig tæt op af sit forbillede. Gerner havde altså en ganske solid videnskabelig basis; så

---

⁴²RA Søetaten. Fabrikmesteren pk. nr. 81 og 86. Betegnelserne uden på læggene er ikke Gerners. De stammer formentlig fra den boopgørelse som Søetaten foretog i 1787.

⁴³At der skulle være tale om en afskrift af et ukendt forlæg synes de mange tilføjelser og rettelser at tale imod. Desuden havde Gerner på dette tidspunkt en tilnærmelsesvis komplet samling af den eksisterende videnskabelige litteratur.

grundlæggende og med et sådant overblik, at han overvejede at publicere et værk om den anvendte matematik og den klassiske mekanik.⁴⁴

Figur 3

Mindeplade for Henrik Gerner med den tekst som hans efterfølger F.C.H. Hohlenberg skrev: *Han tænkte dybt og klart som Newton, han elskte Mennisker som Howard.* (i privateje)

⁴⁴Gerner tidlige død var formentlig årsag til at han ikke fik noget publiceret, bortset fra en lille oktav indeholdende sømandssange: "Sange til Tidsfordriv for danske Sømænd, Kbh. 1781. Det Kongelige Bibliotek, 53-137, 8

Det er således muligt at trække en lige linie fra Kraft over Hee og Lous til de to jævndrende Bugge og Gerner. Gerner kom til at stå som en af sin tids mest markante formidlere mellem teori og praksis og i det følgende skal nogle af Gernes teknologiske projekter præsenteres.

Den humanistiske teknolog.

Vi skal her se nærmere på Gerners relationer til en af samtidens store humanister, og hermed bidrage til et mere differentieret billede af Gerners teknologiske indsats.

Kort tid efter Gerners død i 1787 skrev en af hans elever, den senere fabrikmester C.F.H. Hohlenberg, om sit forbillede: "Han tænkte dybt og klart som Newton. Han elskte Mennisker som Howard".

Den førstnævnte person som Gerner smigrende sammenlignedes med, var naturligvis den tidligere omtalte berømte engelske fysiker og matematiker Isaac Newton; men hvem var Howard og hvilken forbindelse havde Gerner til ham?

John Howard

John Howard blev født i den engelske by Hackney i 1726, og begyndte tidligt at interessere sig for samfundets laveste klasser og de udstødte.

I 1773 blev han udnævnt til herredsfoged i Bedfordshire, og blev i kraft af sit embede opmærksom på de umenneskelige forhold som herskede i de lokale fængsler, og den lemfældighed hvormed man håndhævede gældende lov og ret.

Howard påbegyndte nu, på eget initiativ og for egen regning, en inspektionsrejse til landets fængsler og tugthuse. I 1774 fremlagde han sine resultater for Parlamentet, hvilket udløste en række love, hvis sigte var at forbedre det engelske fængsels- og fattigvæsen.

Hans utrættelige reformarbejde førte ham i de efterfølgende år på en række udenlandsrejser, hvor han besøgte fængsler, tugt-, pest- og forbedringshuse. På disse rejser førte han omhyggelige dagbøger. Han opmålte bygninger, nedskrev kost- og straffereglementer og supplerede sine oplysninger gennem samtaler med ledere og personale.

I de kontinentale fængsler og hospitaler var den hygiejniske standard ikke stort bedre end i England. Howards undersøgelser bekræftede ham i, at dette forhold var en af de væsentligste årsager til de mange sygdomstilfælde og dødsfald.

I 1781 rejste filantropen Howard igen til kontinentet. En rejse som bl.a. bragte ham til Danmark, Sverige og Rusland. I denne forbindelse kan han have besøgt Henrik Gerner, som havde nære personlige og faglige kontakter til engelske videnskabsmænd og selskaber.

Allerede i 1756 var Howard blevet medlem af Royal Society, hvis skrifter Gerner løbende modtog, ligesom han abbonerede på *Gentleman's Magazine*, hvori Howard publicerede nogle af sine undersøgelser. Sikkert er det, at Howard under sit ophold i Danmark besøgte både Stokhuset, Børne- Tugt- og Rasphuset samt byens hospitaler.⁴⁵

Howard døde i Rusland i 1790 under en af sine utallige inspektionsrejser. Han blev begravet i Stepanovka, men i London findes der i St. Pauls katedralen et monument til minde om hans uegennyttige indsats.⁴⁶

Mennesket og maskinen

En vigtig kilde til forståelse af Gerner som menneske og teknolog udgør det katalog over hans bogsamling, som blev udarbejdet efter hans død. Hans bibliotek indeholdt over 11.000 bind, og var et af samtidens største tekniske og videnskabelige privatsamlinger.

Af kataloget fremgår det desuden, at Gerner var levende interesseret i sine medmennesker og deres livsbetingelser. I biblioteket var en række af tidens førende humanistiske filosoffer repræsenteret, fra J.J.

---

⁴⁵Fr. Stuckenberg: *Fængselsvæsenet i Danmark 1742-1839. En Historisk Skildring*. København 1896.

⁴⁶Leslie Stephen and Sidney Lee (eds.): *The Dictionary of National Biography. From the Earliest Times to 1900*. Published since 1917 by the Oxford University Press.

Rosseau til David Hume. Emnerne spændte vidt fra børneopdragelse og pædagogik, til værker om hygiejne, medicin, kirurgi og ernæring. Han havde desuden en stor samling af afhandlinger om de sygdomme og ernæringsforhold, som specielt knyttede sig til forholdene ombord på flådens skibe.

For Gerner var teknologien et middel til at lette mennesket for hårdt og nedslidende arbejde, og hans humanistiske grundsyn var uløseligt knyttet til mange af hans teknologiske projekter.

Dokken på Christianshavn var blevet etableret i 1739 som en af de første af sin art. Den blev med rette betragtet som et teknisk anlæg i verdensklasse, også selv om den blev pumpet læns med hånd og magt. For at tømme denne måtte 4-500 matroser, alt afhængig af hvor stort et skib der var blevet doksat, uopholdeligt arbejde i tre hold i flere døgn. Dette arbejde var umenneskeligt hårdt, og ved flere lejligheder var matroser eller daglejere døde af overanstrengelse.

Holmens chef F.C. Kaas skrev således i 1783, at mange var omkommet under det "odieuse" pumpearbejde; andre var blevet syge og lemlæstede, hvilket havde gjort det vanskeligt at hverve mandskab til denne og andre fysisk krævende arbejdsopgaver.⁴⁷

I 1772 havde det til dokken udkommanderede mandskab gjort mytteri, og forlangt at der for fremtiden skulle tildeles dem fire dage til pumpningen i stedet for de reglementerede tre. På hjemvejen samledes de foran Admiralitetet for at få svar på deres anmodning. Da denne blev afvist, kom det til tumulter, og grupper af frustrerede matroser drog hærgende gennem kvarteret, og forrettede omfattende skader på personer og ejendom.

For denne optræden blev to hovedmænd idømt dødsstraf, og fem andre strenge straffe, men ved kongens mellemkomst blev de to dødsdømte benådet, og dommen ændret til at de i tre dage skulle

---

⁴⁷F.C. Kaas beretning om sine embedsforretninger trykt i: *Nyt Archiv for Søværnet* 1843, s. 121ff.

piskes og derefter i resten af deres levetid arbejde i jern.⁴⁸

Gerner der daglig færdedes på Holmen fandt det skændigt, at man brugte mennesker til løsning af denne form for opgaver, og arbejdede i flere år på at finde et alternativ. Det var først hans hensigt at fremstille en dampmaskine, som kunne trække disse pumper. Gerner havde den fornødne viden, og har givet set sådanne i funktion i England, hvor de bl.a. blev anvendt til at tømme mineskakter for vand. Ligesom han har været bekendt med de forsøg, som svenskerne foretog ved værftet i Karlskrona.

Gerner havde også den teoretiske indsigt, der skulle til for at fremstille en dampmaskine. I sit bibliotek havde han de hovedværker, der var trykt om deres konstruktion og funktion, ligesom han nøje fulgte med i de engelske tidsskrifter, hvor der løbende blev trykt artikler om forbedringer og nye anvendelsesområder.

Han indledte derfor et samarbejde med den fremragende mekanicus H.C. Gamst. Sammen satte de sig som mål at fremstille Danmarks første dampmaskine. Gerner indså dog hurtigt at det praktiske arbejde ville trække i langdrag. Man manglede både teknisk ekspertise og værktøjsmaskiner, der kunne udføre det nødvendige præcisionsarbejde. Derfor koncentrerede han sig i første omgang om selve pumpeværket, vel vidende at hesteomgangen hurtigt kunne erstattes af en dampmaskine.

I løbet af 1784-85 blev pumperne fremstillet efter Gerners tegninger på Gamsts værksted og monteret ved dokken.

Fordelene var indlysende. Tre skift på hver otte heste afløste håndkraften, og foruden en kusk behøvedes der kun fire tømmermænd, hvis opgave det var at tilse og smøre værket. Nu kunne pumpningen gennemføres på godt 20 timer. Dette betød naturligvis en væsentlig økonomisk besparelse, idet de mange matroser nu kunne sættes til andet arbejde. Det væsentligste for Gerner var dog, at de kunne fritages for det nedværdigende slid.

Et simpelt regnestykke viser, at Gerners løsning også var yderst

---

⁴⁸J.H. Schultz: *Den Danske Marine 1814-1848*, Bd. 2, København 1932. s.234ff.

rentabel. Hvis man erstattede matroserne med daglejere, de såkaldte sjovere, måtte man påregne en udgift på 24 skilling om dagen til løn. Disse ville koste, hvis vi forudsætter at det tog tre dage at tømme dokken, i alt 375 Rdl.

Med Gerners hestetrukne pumpeværk kostede det kun 82 Rdl. Hestenes ejer skulle have 1 Rdl. og 2 Mk, for hver hundrede omgange han gik. For at tømme dokken skulle der, for et skib af middel størrelse, køres 3750 omgange. Dette betød en udgift til ejeren inkl. foder til hestene på 50 Rdl. De øvrige omkostninger sattes til 32 Rdl. Man sparede altså i alt 293 Rdl. pr. dokning, og da man normalt dokkede 7 skibe om året gav det en samlet årlig besparelse på 2051 Rdl.⁴⁹

Værket blev beskrevet i et af tidens førende tidsskrifter. Minervas agtværdige redaktører tog egenhændigt det imponerende pumpeværk i øjesyn og fik dets mekaniske princip gennemgået: "en Tømmermand gav dem Underretning om Maskinen, og talte med Enthusiasme om Gerner; i det samme kom de unge Officerer forbi, som dannede sig der under ham: *"De er ogsaa gode: sagde den ærlige Tømmermand, men de kan Fanden gale mig, ikke andet; de lære det af ham!"*. Dette fik civilisterne til at tilføje: *"Slige Udbrud ere mere værd end Sang og Lovtale."*⁵⁰

De to redaktører dristede sig til at sammenligne dokken og dens pumpeværk med St. Pauls Cathedral i London; en vurdering der naturligvis står for de to ikke teknisk kyndige litteraters egen regning.

Præsidenten for Landhusholdningsselskabet Ove Malling skrev: "I samme Tid reisde sig under hans hænder dette af Klygt i Opfindelse, af Nøiagtighed i Udførelse, af Nemhed i Gang og i Drift saa herlige Pompeværk paa Dokken, som næsten alle her i Hovedstaden vide at nævne, fordi det blev til, Kiendere at sætte Priis paa, fordi det har mekanisk Værd, Flodens mandskab at velsigne, fordi det lettede dem

---

⁴⁹Minerva 1785, Tredie Hæfte, for September Maaned, Første Afdeeling, s. 1ff.

⁵⁰Ibid s. 10

et Aag, haardt som Trællenes"⁵¹

Ønsket om at fjerne det hårde åg fra arbejdernes prøvede skuldre kom også til udtryk med hensyn til havnens opmudring. Dette var tidligere gjort ved hjælp af dels fanger, dels matroser der gik i opmudringsmaskinernes store trædehjul. Disse såkaldte trampemaskiner skulle bruge 88 mand daglig for at opmudre 900 kubikfod, medens de af Gerner konstruerede kun brugte 18 mand og to par heste. Med dem kunne man opmudre over 2000 kubikfod om dagen.

Gerner skrev således i en af sine betænkninger: "Betragter man Mennesket blot fra den dyriske Side, og antager, at en Flodens Matros efter Middel=Aar er 30 Aar gammel, at han er opfødt i den Deel af Landet, hvor hans Føde og Klæde med øvrige Underholdning har kun kostet 3 Mk. ugentlig, saa bliver den Omkostning, Staten har havt paa ham, at ansætte til 780 Rdl., hvoraf han ved Middelalderen endnu kun har aftient lidet. Mon ikke da en liden Udgift for Staten for at bevare ham skulde tilfulde erstattes, da han efter Middeltal efter Føde= og Døde=Listernes Anviisning kan endnu tiene den i 25 Aar?"⁵²

I dette udsagn skinner den fremherskende merkantilistiske ideologi tydeligt igennem, men for Gerner var mennesket ikke blot et dyr eller en maskine. Han var levende optaget af tidens humanistiske strømninger, og delte til fulde John Howards menneskesyn.

Flere projekter

I det hele taget lå det menige mandskabs ve og vel ham stærkt på sinde. Han forbedrede kostreglementerne, hygiejnen og sygeplejen ombord på flådens fartøjer. Til brug på de lange togter fremstillede han et destillationsanlæg til rensning af drikkevandet, ligesom han søgte at forbedre vilkårene for de pensionerede håndværkere.

Gerners arbejdsindsats var enorm og rakte langt udenfor Søetatens

---

⁵¹Malling 1788, s. 24.

⁵²Her citeret fra Malling 1788, s. 67f.

ressort.⁵³

Som Howard interesserede han sig for forholdene i landets fængsler og hospitaler. Til Søkvæsthuset konstruerede han et ventilationsanlæg og fik en lignende indretning installeret i tugthusene, og af Gerners testamente fremgår det, at både Københavns forbedringshus samt St. Hans hospital blev tilgodeset med rundhåndede beløb.⁵⁴

Hans samfundsmæssige engagement kom iøvrigt til udtryk gennem hans interesse for brandvæsenet i København, hans lynafledere og hans projekt til forbedring af byens drikkevand, som Videnskabernes Selskab præmierede.

Efter Gerners død skrev Ove Malling: "- I hans Øie havde Mennesket sit fulde Værd. Han Kiendte det skabt til Arbeide, ikke til Trældom. Derfor var ogsaa Pompeværket paa Dokken, og Muddermaskinerne, der droge Arbeider fra Mennesker til Heste, blandt hans Kiereste Værker. Velsignelsen, var han Ord, Velsignelsen gaaer fra Søestanden, naar dens mandskab behandles ilde."⁵⁵

En række af de statslige kollegier var nu blevet opmærksom på den foretagsomme og teknisk begavede Gerner. De begyndte at konsultere ham i forskellige sager med teknisk indhold og anvendte ham som leder af en række tekniske anlægsarbejder.

Til Generalpostamtet leverede han konstruktionstegninger til nogle postjagter. For Kanalkommissionen udarbejdede han planer og foretog opmålingerne til et værft som skulle anlægges ved Kiel. Til Rentekammeret leverede han et nyt apparatur til måling af korn og til Kommercekollegiet konstruerede han en maskine til fremstilling af knapper sammen med et slibe- og polerværk. Til lærredsfabrikken

---

⁵³I sin tid som Fabrikmester (1772-1787) nåede Gerner at forestå bygningen af 14 lineskibe, 10 fregatter og 12 mindre fartøjer. Til de private handelskompagnier tegnede han ca. 100 skibe og tilså bygningen af disse. Om Gerner som Fabrikmester se Bjerg og Erichsen 1980, s. 46ff.

⁵⁴RA. Danske Kancelli, 2 Dept. reg. sager 1291-1808.

⁵⁵Malling 1788, s. 44.

i Lyngby en tvindemaskine og endelig et valseværk og en drejebænk til Den Kongelige Mønt i København.⁵⁶

Af sammen årsag fik Gerner sæde i et utal af kommissioner, således i defensions-, hovedmagasins-, havne-, tovværks-, og regleringskommissionen samt kommissionen for dokkens reparation.

Dette imponerende arbejde udførte Gerner ved siden af sit officielle embede og sine tillidsposter i de forskellige selskaber; men hvorfor påtog Gerner sig disse opgaver og hvorfor var han så lidenskabeligt optaget af maskiner og mekaniske indretninger?⁵⁷

Der kan sikkert gives flere forklaringer; men gennemgangen af Gerners papirer givet et tydeligt billede af hvilke drivkræfter der lå bag hans mange aktiviteter. Hans bevæggrunde i forhold til agrartechnologien er allerede antydnet.

Med hensyn til flåden var Gerner af den overbevisning, at en mere rationel udnyttelse af Søetatens ressourcer ville give denne klare fordele frem for andre flåder. Desto flere kræfter som spildtes på opslidende og manuelt arbejde desto mindre kunne der anvendes på bygningen af flere og bedre orlogsskibe. Skibe som i antal og kraft var de svenske overlegne og som kunne måle sig med den nye sømagts mod øst, Rusland.⁵⁸

---

⁵⁶C. With skriver således: "der var næsten ikke en eneste teknisk Virksomhed her i Landet, uden at jo hans omfattende Aand greb hjælpende og forbedrende ind i den." DBL 1891, Bd. 5, s. 617.

⁵⁷To år efter Gerners død solgtes hans samling af fysiske instrumenter og maskiner. Den må have været en af landets største. Auktionskataloget opregner ca. 300 enkeltnumre.

⁵⁸Gerner kunne naturligvis ikke sige sig fri for en stærk merkantilistisk påvirkning, hvilket da også fremgår af et af hans manuskripter hvor han diskuterer fordelene ved den engelske linnedmanufaktur. I et elegant billede præsenterer han her essensen i den fremherskende merkantilistiske ideologi: "Fabriquer i et Land er det samme som föden for det Menneskelige Legme; de opfylder alle mangler; og hindre Nationen fra at fortære sig selv;"

I forbindelse med neutralitetspolitikken spillede orlogsskibene naturligvis en afgørende rolle ikke mindst på grund af sikringen af forbindelserne til kolonierne og konvojeringer af de handelsskibe som med sine lukrative fragter var med til at sikre indtægter til staten.

Hvis man ikke var på forkant med den videnskabelige og teknologiske udvikling i Europa ville disse afgørende handels- og udenrigspolitiske mål ikke kunne forfølges.

Den Store Demonstration

Man var i brede kredse enige om, at man ved Gerners død havde mistet en overordentlig flittig og yderst begavet mand, samt at hans alt for tidlige død var forårsaget af intriger og uretmæssige beskyldninger rettet mod hans person og embedsførelse.

Edvard Holm skriver således: "Var hans Død et overordentlig haardt Tab, saa fjøede dyb Harme sig til Sorgen, thi der var kun én Mening om, at Drillerier og Chikaner havde lagt ham i Graven", eller, som Rahbek udtrykker det, at "Avind og Partiaand vare Gerners Mordere, og den, som man gav Skylden derfor, var Søetatens Oversekretær, den ilde lidte Rosenkrantz."⁵⁹

Gerners død blev af de københavnske selskaber og klubber brugt til at demonstrere den dybe utilfredshed mod reformmodstanderne og systemet. Landhusholdningsselskabet, Drejers klub og Efterslægtsselskabet gik således i spidsen for en nøje planlagt manifestation, der kom til udtryk dels i forbindelse med Gerners begravelse, hvor de tre foreningers medlemmer deltog, dels i form af tre på hinanden følgende "højtider" som blev afholdt i de omtalte selskaber.

I Landhusholdningsselskabet holdt præsidenten Ove Malling en mindetale, i Drejers klub var det Thyge Rothe som førte ordet og i Efterslægtsselskabet var det Knud Lyne Rahbek som holdt

⁵⁹Holm 1888, s.162

mindetalen.⁶⁰

Om selve begravelsen skriver Edvard Holm: "...og saaledes blev denne kommandørkapitajns Jordefærd en Demonstration, som ikke havde havt sin Mage her i Landet. Hele Fremskridtspartiet i Kjøbenhavn var med; Mænd af "alle Aldre alle Stænder og alle Borgerklasser" med Suhm, Rothe, Mallings, Kall og Colbiørnsen som de mest iøjnefaldende sluttede sig her til Søofficerernes og Matrosernes tætte Skare."⁶¹

Umiddelbart efter Gerners død mødte repræsentanter for Søetaten op på hans bopæl for at udtage de sager som vedrørte Gerners forretninger på Holmen.

De udviste ved den lejlighed en usædvanlig nidkærhed. Blandt de ting som blev fjernet var en stor del af de sager som Gerner havde til udtalelse for Landhusholdningsselskabet, herunder koncepter, beregninger og tegninger. Det sammen gjorde sig gældende med hensyn til de sager som Gerner havde liggende fra Videnskabernes Selskab.⁶²

---

⁶⁰Især Thyge Rothes tale var overordentlig hård og han rettede et voldsomt angreb på reformmodstanderne. T. Rothe: Tale til Minde om Gerner: Commandør Capitain og Statens Søkrigs Fabrikmester i et Selskab Aar 1788, den 29de Martii, Kjøbenhavn 1788 samt K. Bokkenheuser: Drejers Klub. Kulturhistoriske interiører fra Rahbeks Kjøbenhavn, København 1903, s. 155ff.

⁶¹Holm 1888, s. 162. P.F. Suhm (1728-98) etatsråd, kgl. historiograf. T.J. Rothe (1731-95) prof. i filosofi. O. Mallings (1748-1829) geheimestatsminister, kgl. historiograf. A. Kall (1743-1821) prof. i historie. C. Colbiørnsen (1749-1814) justitsråd, landbopolitiker. Det er svært at undlade at gøre opmærksom på historikernes stærke samfundsmæssige engagement.

⁶²Da Landhusholdningsselskabet besluttede sig til at lade Gerners prisopgave trykke kunne man således ikke finde hans manuskript og dertil hørende tegninger. Det blev således først trykt i 1820. Hertel 1920, Bd.I., s. 133 og 226. Gerner efterlod sig en bogsamling, som

Konklusion

Gerner var levende optaget af det naturvidenskabelige univers og oplysningstidens insisteren på kundskabens magt, og han spillede en markant rolle i det Newtonianske miljø.

Han var desuden dybt engageret i de fremherskende humanfilosofiske strømninger, og delte til fulde det menneskesyn som den engelske filantrop John Howard var en af eksponenterne for.

Tidligt satte han sig som mål at forsøge at skabe en sammenhæng mellem sin teoretiske viden, og den praksis som han var en del af i kraft af sit embede. På Holmen udfoldede han især sin systematiske og analytiske tilgang til de problemer som han blev konfronteret med, og formåede herigennem, at udpege både ligheder og fælles principper.

Gerner var således kraftigt medvirkende til konstruktionen og skibsbyggeriets overgang fra et erfaringsbaseret håndværk til en disciplin baseret på videnskabelige principper.

Gerners virke rakte langt uden for Holmen og hans omfattende arbejder med en række tekniske projekter og anlæg berettiger en betegnelse af ham som en *tidstypisk* teknolog.⁶³

Det er lykkedes at udpege de sømilitære institutioners betydning for den tekniske udvikling i Danmark, ikke mindst gennem Søkadetakademiet og Konstruktionskommissionen.

Søetaten var således bevidst om nødvendigheden af selv at have en uddannelsesmæssig platform, og et teknisk personale der var på

---

af Malling beskrives som den bedste i landet med hensyn til matematik, fysik og mekanik. Malling 1788, s. 99.

⁶³Se f.eks. Rydberg 1989, s. 181ff, hvor Svante Lindquist tegner et billede af den typiske ingeniør 1720-1815. Ligheden mellem den fiktive svenske ingeniørs karriereforløb og Gerners er således slående. Gerner var som teknolog tidstypisk, men det skal understreges at der blandt hans samtidige ikke var mange af hans støbning.

forkant med de sidste nye landvindinger inden for videnskab og teknik.

Det er samtidigt blevet muligt at afdække en hidtil upåagtet relation mellem de sømilitære institutioner og de borgerlige politisk og teknologisk progressive kredse.

Det kan derfor konkluderes, at hvis man vil studere dansk videnskabs- og teknologihistorie i 1700-tallet, så er det nødvendigt også at inddrage de militære arkiver.

Litteratur:

Anker, C.J. 1899

Kommandørkaptein Henrik Gerners Dødsleie d. 26.-27. Dec. 1787.

Personalhistorisk Tidsskrift

4 Rk., 2. bind, 1899, s. 141-149.

Bistrup, H. 1942

Henrik Gerner til Ære i 200 Aaret for hans Fødsel

Tidsskrift for Søværnen, 1942, 113. Aargang, s. 375-377

Bjerg, H.C. og Erichsen, J. 1980

Danske Orlogsskibe 1690-1860. Konstruktion og dekoration

København, Lademann 1980

Bokkenheuser, K. 1903

Drejers Klub. Kulturhistoriske interiører fra Rahbeks København.

København, Gyldendal 1903

Cedergreen Bech, S. (red.) og Bricka, C.F, Engelstoft, P., Dahl, S.,
Dansk Biografisk Leksikon (DBL) (3. udg.)

København, Gyldendal 1979-84

Christensen, B. 1974

Dansk skibsbygning omkring 1780. Nogle virkninger af
skibsbygningsforordningen af 18. marts 1776. Handels- og
søfartsmuseets årbog 1974, s. 48-74

Evald, H. 1910

Henrik Gerner

Tidsskrift for Søvnæsen, 1910, 81. Aargang, s. 83-95

Gjødesen, P.F. 1888

Mindeskraft om Henrik Gerner. Flaadens Fabrikmester 1772- 1787.

Kjøbenhavn 1888

Hertel, H. 1919-20

Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskabs Historie, Bd. I-II

Udg. Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab

Kjøbenhavn 1919-20

Holm, E. 1888

Kampen om Landboreformerne

Kjøbenhavn, Gad 1888 (reprot. 1974)

Honnens de Lichtenberg, G. 1954

En rekapitalutation af oplysningerne om Søe-Lieutenant-Selskabets

Henrik Gerner-portræt. Tidsskrift for Søvnæsen, 1954, 125 Aagang,

s. 15-35

Klem, K. 1956

Om skibsbygningen i Danmark i 1700-tallet.

Handel- og søfartsmuseets årbog 1956, s. 133-151

Kraft, J. 1763

Forelæsninger over Mekanik med hosføjede Tillæg.

Sorø Akademi 1763

Kraft, J. 1764

Forelæsninger over Statik og Hydrodynamik med maskin=Væsenets

Theori som den anden Deel af Forelæsningerne over mekanikken

Sorø Akademi 1764

Kragh, H. 1987

An introduction to the historiography of science.

Cambridges University Press 1987

Kruuse, M.P. 1788

Tale over Hr. Henrich Gerner, Commandeur=Capitain, holden af K*****.

Kiøbenhavn 1788

Lomholt, A. 1942-1973

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 1742-1942. Samlinger til Selskabets Historie, Bd. I-V

København, Einar Munksgaard 1942-1973.

Malling, O. 1788

Tale til Erindring om det Kongel. Danske=Landhuusholdnings=Selskabs afdøde Præsident Henrich Gerner, Commandeur=Capitain og Fabrikmester i Søe=Etaten.

Med Tillæg af historiske Efterretninger om den Afdødes Levnet, Arbejder, Død o.s.v.

Kiøbenhavn 1788

Nielsen, K. 1992

Teknologi og oplysningsutopi: Jens Kraft og Newcomens dampmaskine. i: Helge Kragh (red.)

I røg og damp. Dampmaskinens indførelse i Danmark 1760- 1840. København, Teknisk Forlag 1992

Rahbek, K.L. 1788

Tale holden den 28. Martii 1788 i Selskabet for Efterslægten til Erindring af dets afdøde Medlem Danmarks uforglemmelige Gerner. Kiøbenhavn 1788

Rothe, T. 1788

Tale til Minde om Gerner: Commandør Capitain og Statens Søekrigs Fabrikmester i et Selskab Aar 1788, den 29.de Martii.

Kiøbenhavn 1788

Rydberg, S. (red.) 1989

Svensk Teknikhistoria

Värnamo, Gidlunds Forlag 1989

Thaarup, T. 1790

Tvende Sørge=Taler holdne paa det kongelige Søkadet=Akademie
Kiøbenhavn 1790

Topsøe-Jensen, T.A. og Marqvard, E.

Officerer i Den Dansk-Norske Søetat 1660-1932 og Den Danske
Søetat 1814-1932. Bd. I-II

København, Hagerup 1935

MARINENS BIBLIOTEK

ERHVERVELSER I JULI/AUGUST 1992

BIBLIOGRAFI, UNDERVISNING m.v.

Bruzelius, Lars (red.): A Bibliography of Books on Naval Architecture, Rigging and Seamanship Printed 1600-1919.
Upsala 1992. 379 s. bibl.

Medaljesamlingen på Søværnets Officersskole.
Kbh. 1984. 11 s. ill.

Redegørelse vedr. justering af Uddannelsesstrukturen for det militære lederniveau.

3 Bilag: A) Hæren, B) Søværnet, C) Flyvevåbnet.
Vedbæk 1992. forsk.pag. 4 bd.

Tøjhusmuseet.
Kbh. u.år (1992). 36 s. ill.

Velkommen til Søværnets Officersskole.
u.sted 1964. 30 s. ill.

HISTORIE

Bechfeldt, Carl Johan: Marinehjemmeværnet 1952-1992.
(Hjemmeværnets Lokalthist. Selskabs Årsskrift 1992).
Nymindesab 1992. 52 s. ill.

Div. Besøgsprogrammer fra maj 1955 til maj 1989.
u.sted u.år. ill. Ej til udlån.

Fylling, Erik Daugaard: På togt med HMS NIELS JUEL til Sydamerika 1923-24. Del I, 2 & 3.

u.sted u.år. forsk.pag. ill. 3 bd. Ej til udlån.

Hornhaver, Helle: TRITON i Vestindien. (Særtryk fra: Kbh.'s Havneblad nr. 6/1992).

Kbh. 1992. 4 s. ill.

Maltha, Bent: 22 danske fyr.

Kbh. 1982. upag. (57 s.). ill.

Mentze, Ernst: Havets Danmark. Denmark and the Sea. (Dansk og engelsk tekst).

Kbh. 1952. 96 s. ill.

Nielsen, Per: Handelsflaget og Orlogsflaget. Dansk Vestindien, Venezuela, Colombia og Panama 1815-1830. (Hovedopg. fra Kbh.'s Univ., Hist.Inst.).

Kbh. 1991. 114 s. ill. bibl.

KRIGSHISTORIE

Acta No. 13. Helsinki 31.V - 6.VI 1988. Bd. I & II.

Helsinki 1991. 239+300 s. ill. kort. bibl.

Danckwardt, Jean-Carlos: Kustartilleriet i Sverige under andra världskriget. (Marinlitteraturföreningen nr. 73).

Karlskrona 1992. 324 s. ill. bibl.

Humble, Richard: Hitler's high seas Fleet.

London 1971. 160 s. ill. bibl.

Kennedy, Ludovic: Pursuit. The Chase and Sinking of the Bismarck.

u.sted 1974. 252 s. ill. kort.

Meisner, Arnold: Desert Storm Sea War. (The Power Series).
Osceola 1991. 128 s. ill. index.

Rabinovich, Abraham: The Boats of Cherbourg.
New York 1988. 322 s. ill. index. bibl.

PERSONALHISTORIE

Hagelsten, Johannes O.: Tordenskiold's død - medicinsk set.
(Særtryk fra: Bibliotek for Læger, nr. 1/1992, s. 3-13).
Kbh. 1992. 10 s. ill. bibl.

POLITIK

Bugge, Peter: Tjekkoslaviet - en landebeskrivelse.
Kbh. 1992. 56 s. ill. kort. bibl.

SKIBE, SKIBBYGNING m.v.

Cornwell, E.L. (ed.): An Illustrated History of Ships.
London 1979. 479 s. ill. index.

Dugan, James: The Great Iron Ship.
New York 1958. 272 s. ill. index.

Goodwin, Peter: The Naval Cutter Alert 1977. (Anatomy of the Ship).
London 1991. 126 s. ill.

Gröner, Erich: Die Schiffe der deutschen Kriegsmarine und Luftwaffe 1939-45 und ihr Verbleib. 8. udg.
München 1976. 126 s. ill.

Lavery, Brian (ed.): The Line of the Battle. The Sailing Warship 1650-1840. (Conway's History of the Ship).
London 1992. 208 s. ill. index. bibl.

Lemachko, Boris V.: Deutsche Schiffe unter dem Roten Stern. Das Schicksal der 1945/46 von der Sowjetunion übernommenen Schiffe und Boote der ehemaligen deutschen Kriegsmarine. Merine-Arsenal Sonderheft 4. Friedberg 1992. 49 s. ill.

Lenton, H.T. & J.J. Colledge: Warships of World War II. 2. udg. London 1973. 653 s. ill. index.

Lyon, D.J. & H.J.: World War II Warships. New York 1976. 127 s. ill.

McKay, John & Ron Coleman: The 24-Gun Frigate Pandora 1779. (Anatomy of the Ship). London 1992. 128 s. ill.

McLeavy, Roy: Naval Fast Strike Craft and Patrol Boats. Poole 1979. 176 s. ill. index.

Schäuffelen, Otmar: Great Sailing Ships. An illustrated encyclopedia of 150 existing barks, barkentines, brigs, brigantines, frigates, schooners and other large sailing vessels built since 1628. London 1969. 179 s. ill. index. bibl.

Showell, J.P. Mallmann: Das Buch der deutschen Kriegsmarine 1935-1945. Stuttgart 1986. 146 s. ill. index.

OCEANOGRAPHI

Dietrich, Günter: Allgemeine Meereskunde. Eine Einführung in die Ozeanographie. Berlin 1957. 492 s. ill. kort. 7 tavler.

Gibney, Frank (ed.): The Ocean. Mankind's Last Frontier.
u.sted 1979. 256 s. ill. bibl.

ROMANER

Harris, John: The Sea Shall Not Have Them.
London 1953. 256 s.

TIDSSKRIFTER

Ordenshistorisk Tidsskrift. Vol. 2, nr. 2 (4) 1990, f.f.
Kbh. 1990. ill.

Kommentarer til nyanskaffelser juli/august 1992

Acta No. 13, Helsinki 31.V - 6.VI 1988,
Commission Internationale d'Histoire Militaire, Helsinki 1991,
bind I & II.

I 70-året for de finske væbnede styrker holdtes i 1988 i Helsingfors en militærhistorisk konference. Den finske militærhistoriske kommission under "Commission Internationale d'Histoire Militaire" har nu i 2 bind udsendt de indlæg og diskussioner, der blev fremlagt/fremsat på konferencen, hvis hovedtemaer var:

1. Hærtaktikkens udvikling fra midten af det 18. århundrede til begyndelsen af det 19. århundrede og
2. Betydningen af den politiske og militære efterretningsstjenestes resultater for den militære strategi og beslutningsproces under den 2. verdenskrig.

*E.L. Cornwell (ed.): An Illustrated History of Ships.
New English Library, Ltd., London 1979.*

Et pragtværk med mange illustrationer om skibet i bred almindelighed fra de tidligste papyrus- og balsatræfartøjer til den nuværende tids hangarskibe og oceanlinere. Om udviklingen af sejlskibet, om navigation og opdagelsesrejsende, om krigsskibe og våben, om pirater og smuglere, om handel og videnskabelige undersøgelser, om forskellige former for fremdrivningsteknik, om søkrigshistorie, om rejser og om ulykker til søs m.m.

I bogen er bl.a. gengivet billeder af Orlogsmuseets modeller af fregatten NAJADEN (1811) og orlogsskibet SOPHIE AMALIE (1649) og af gallionsfiguren fra FALSTER (1742).

Bogen er sammen med 45 andre bøger gæve fra hr. Johan Præstø, Kolding.

*James Dugan: The Great Iron Ship.
Harper & Brothers, New York 1953.*

En bog om det berømte Great Eastern, søsat i 1858 og med en længde på godt 230 m - en kæmpe af en oceanliner på den tid. Det var skibet, der "dræbte" konstruktøren, druknede dets første kaptajn, oplevede 4 mytterier, dræbte 33 mænd, overlevede Atlantens værste storm, udlagde det atlantiske søkabel, sænkede 4 skibe, var 4 gange på auktion, modtog 2 mill. turister og endte som et flydende "cirkus".

*John Harris: The Sea Shall Not Have Them.
Hurst & Blackett, London 1953.*

En roman, som har taget sin titel fra mottoet hos Royal Air Force's redningsflotille bestående af hurtiggående motorbåde. Handlingen udspilles indenfor 48 timer i efteråret 1944 i Nordsøen. 4 mand i en redningsflåde forsøges reddet af redningsflotillen. Af specielle årsager er det mere end nogensinde vigtigt at finde de overlevende, og mange myndigheder er engageret heri, også fjenden.

Bogen, der blandt mange andre er en gave fra kommandør Odders bo, giver et udmærket billede af operationen, af livet om bord og i redningsflåden og af mændene selv.

Per Nielsen: Handelflaget og orlogsflaget. Dansk Vestindien, Venezuela, Colombia og Panama 1815-1830. Kbh.'s Universitet, Historisk Institut 1991.

En hovedopgave, hvis udgangspunkt er uafhængighedskampen i Sydamerika og oprettelsen af storrepublikken Colombia. Temaet er de økonomiske og politiske relationer 1815-1830 mellem Dansk Vestindien og de nye stater i det nordlige Sydamerika (nuværende Venezuela, Colombia og Panama).

Bogen er hovedinddelt i 3 afsnit:

1815-1817: Konfrontation med oprøret i de spanske kolonier

1818-1821: Udnyttelse af uafhængighedskrigen og

1822-1830: Usikkerhed under republikkens kamp for overlevelse.

Den giver et udmærket indblik i De vestindiske Øers særlige stilling og den danske neutralitetspolitik over for Spanien, ligesom omtale af de danske orlogstogter til Sydamerika er et udmærket supplement til Schultz & Ackermanns "Den danske Marine 1814-1848, Orlogsfarten".

Ordenshistorisk Tidsskrift. Vol. 2, nr. 2/1990 f.f. Ordenshistorisk Selskab, Kbh. 1990.

Tidsskriftet er en gave fra redaktøren og indeholder i de indtil nu modtagne 6 numre bl.a. artikler om:

Kommandør Mac Dougall's Medaille for ædel Daad (1859)
Danske indehavere af den svenske medalje "För
berömliga Gärningar"

Viceadmiral Olfert Fischer's hædersmedalje (1801), som blev tilbagekøbt af staten efter hans død.

"Enkenålen", som i 1955 af Frihedsfonden gaves til

enker efter frihedskæmpere, døde KZ-fanger m.fl.
Kuwait Liberation Medal.

*Abraham Rabinovich: The Boats of Cherbourg.
Naval Institute Press, Annapolis 1988.*

Sent juleaften 1969 lykkedes det 5 patruljebåde uset at forlade Cherbourg. Der var fra General de Gaulle's side lagt embargo på disse både, som var bestilt af Israel, men Israel, der stod overfor truslen om et arabisk angreb ført frem med fartøjer bevæbnet med sovjetiske missiler, så stort på alle internationale regler, og det lykkedes da også uden nævneværdigt besvær at forlægge til Haifa.

Bogen indledes med omtale af overraskelsesangrebet på og sænkningen af den israelske destroyer EILAT i 1967 og slutter med disse missilbådes indsats i Yom Kippur krigen.

*Sandy Woodward & Patrick Robinson: One Hundred Days. The
Memoirs of the Falklands Battle Group Commander.
Naval Institute Press, Annapolis 1992.*

Den engelske admirals opfattelse af Falklandskrigen er en enestående og dramatisk beskrivelse af moderne krigsførelse, hvor materiellet er af forbavsende høj kvalitet, men hvor også grænserne for menneskeligt mod og fejltagelser er så vide som i 1800-tallet.

Tidligere premierminister Margaret Thatcher skriver i sit forord: "Som så mange gange tidligere ved konflikter valgte Royal Navy endnu engang den rigtige mand til dette vanskelige job. Admiral Woodward sejlede til syden med de bedste teoretiske og praktiske kvalifikationer. Der var dem, der betragtede ham som den dygtigste i Royal Navy. Franske aviser kaldte ham "Nelson". Han var netop den rette mand til at udkæmpe verdens første computerkrig".

A.H.

Forslag til prisspørgsmål for 209. forsamlingsår

I overensstemmelse med selskabets love, paragraf 16, skal udvalget fremsætte følgende forslag til prisspørgsmål for 209. forsamlingsår, idet et af forslagene i fortsættelse af tidligere års praksis er en studie efter frit valg, der kan have betydning eller interesse for søværnet.

1. Mineoperationer i Den persiske Golf

Redegør for mineoperationerne i forbindelse med krigen i Den persiske Golf.

Analysér de indvundne erfaringer og vurder evt. konkrete foranstaltninger af betydning for søværnets enheder.

2. Østersøens betydning

På baggrund af en redegørelse for den seneste politiske og militære udvikling i Østersølandene ønskes en analyse af Østersøens fremtidige strategiske betydning.

3. Søværnets fremtidige rolle

På baggrund af en redegørelse for bl.a. ændringerne i NATO-alliancens strategiske koncept samt evt. behov for deltagelse i FN-operationer ønskes en analyse af de krav, der vil kunne forventes stillet til søværnet inden for det kommende årti.

4. En studie efter eget valg

Der ønskes en studie efter frit valg, idet emneområdet bør være af betydning eller interesse for søværnet.

Thank you!

This should open some eyes to our command and weapon control systems capability.

Each year the U.S. Annual National Conference on Ada Technology recognizes an organization from industry, government and academia for leadership in the application of Ada language and modern software-engineering practices.

This year NobelTech was named the winner in the industry category. The other award recipients were NASA (government) and The Florida Institute of Technology (academia).

In 1986, NobelTech made the strategic decision to conduct all program development in Ada. The first projects were the naval command and weapon control systems for the Swedish, Finnish and Danish navies. If ever there was a software challenge, this was it; a package consisting of more than 1 million lines of Ada code that would provide an integrated surveillance, communications, and weapon control system.

Today, five years after our engineers began writing

the first lines of code, the resulting naval system is acknowledged by senior U.S. software experts as one of the most successful Ada projects to date. Not bad.

Other projects we're currently working on include: command and weapon control systems for ten Australian/New Zealand ANZAC frigates, and the command, control and communication system for Sweden's new nationwide air defence system.

If you'd like to learn more about our capabilities as a large-systems provider, don't hesitate to get in touch.

 NobelTech
Nobel Industries

Dansk representation: NobelTech Systems AB,
Philipshuset, Prags Boulevard 80, 2300 Kobenhavn S
Telefon: 32882214. Telefax: 31571270

Tidsskrift for Søværnen

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

Redaktør:
Orlogskaptajn L. Rosendahl Christophersen

Nr. 6 - 1992
163. ÅRGANG

HANS BUCH + CO

INGENIØR OG HANDELSFIRMA A/S

Svanevej 6 2400 København NV 31 83 12 12

Rapid and Early Destruction

The stealth designed cupola is ready for the coming generation of SES ships.

Rapid and early destruction of aerial threats is vital if defending units are not to be saturated by attacks.

Up until now the way of combating this has been by massive investments in missile systems and conventional close range CIWS.

But Bofors' TRINITY air defence gun system has many advantages over missiles and conventional CIWS – it costs less, weighs less, takes up less space, is easier to install, has low magnetic signature, and is more versatile and flexible.

Bofors has precisely balanced super-accurate gun, programmable ammunition and computerized fire control to produce a gun system that can tackle multiple attacks in rapid succession and in a jammed environment.

TRINITY is the only gun system that assures the defence and self-defence of naval surface vessels against all levels of the aerial threat – even seaskimmers and terminal phase dive anti-ship missiles – and fulfils the secondary role of combating surface targets.

BOFORS

BOFORS AB

S-691 80 KARLSKOGA, Sweden

Telephone +46-586 810 00

Telefax +46-586 581 45. Telex 73210 bofors s

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

Udgivet af Søe-Lieutenant-Selskabet

REDAKTØR:

Orlogskaptajn
L. Rosendahl Christophersen
Forsvarskommandoen, PLU 1
Postboks 202
2950 Vedbæk
Telefon 42 89 22 55, lokal 4513

Ekspedition og regnskabsafdeling
(undtagen annoncer)

Fr. T. WETHJE
Søe-Lieutenant-Selskabet
Overgaden over Vandet 62 B
1415 København K
Telefon 31 54 05 52
Giro 2 04 77 64
Privat: 31 58 00 85

ISSN 0040-7186

ANNONCEEKSPEDITION

Orlogskaptajn
Bo Heisterberg- Andersen
Søværnets Materielkommando
Holmen
1433 København K
Telefon 31 57 22 55 - 4270

TRYKKERI:

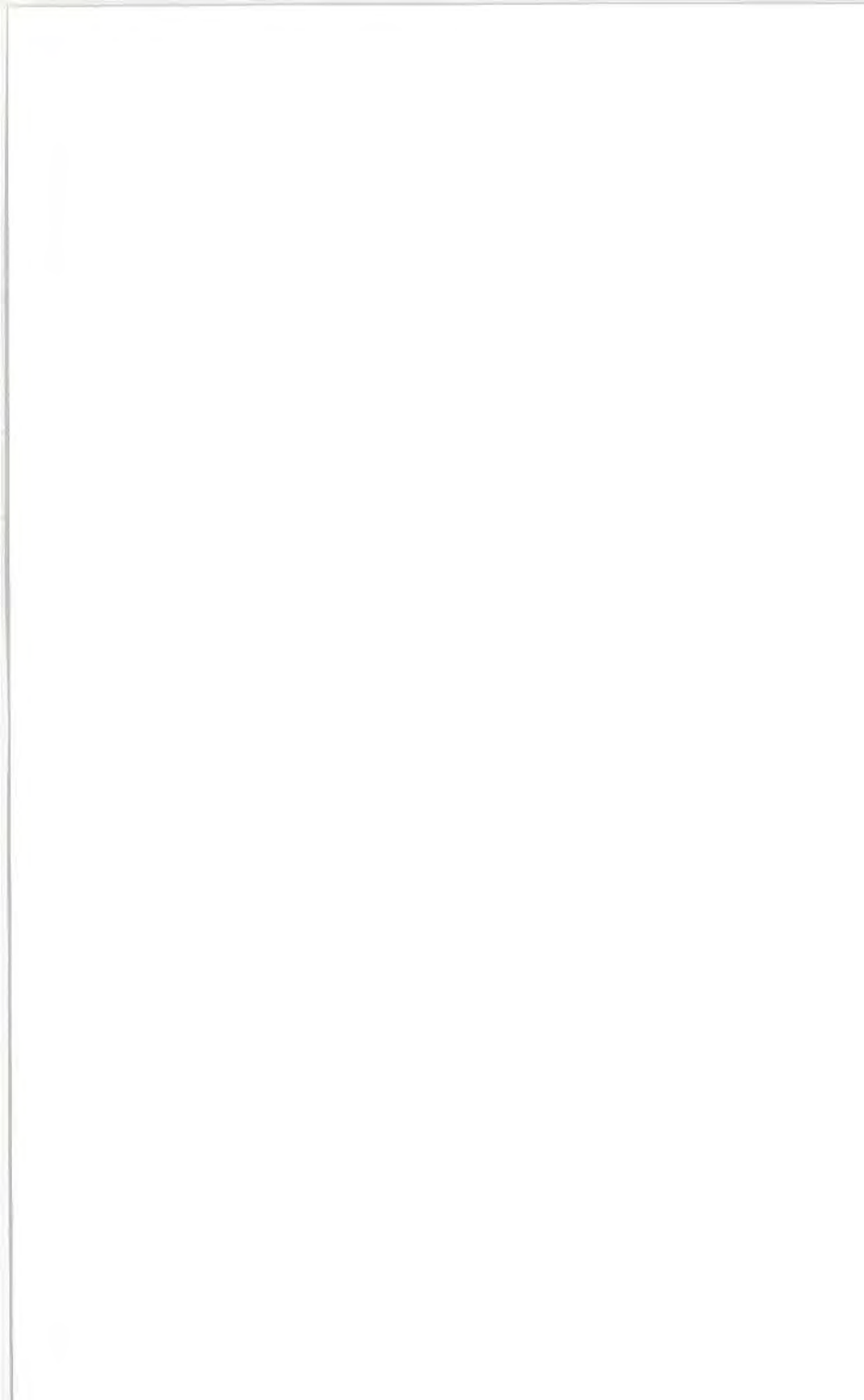
FairPrint A/S
Tigervej 12
4800 Køge
Telefon 56 63 31 11
Telefax 56 63 31 44

6

Forsidebillede: Flådestation Frederikshavn.

Eftertryk kun med redaktørens tilladelse.

INDHOLD	SIDE
SØVÆRNETS FREMTID.....	317
Af kommandørkaptajn K.T.Madsen	
FLÅDESTATION FREDERIKSHAVN.....	330
Af kommandør H.Fink-Jensen	
FRA ADMIRAL NIELS JUEL TIL	
KORVETTEN OLFERT FISCHER.....	347
Af L.Stevnsborg	
MARINENS BIBLIOTEK.....	373

SØVÆRNETS FREMTID

ET DEBATINDLÆG

Af Kommandørkaptajn K.T.Madsen

I løbet af en ganske kort årrække er Danmarks sikkerhedspolitiske situation ændret fundamentalt. Dette har selvfølgelig den største betydning for det danske forsvar og dermed også søværnet. Andre officerer har her i tidsskriftet beskrevet væsentlige faktorer og forhold, der har betydning for det fremtidige søværn. At gentage disse synspunkter vil være en fornærmelse både mod forfatterne og læserne.

Efter at have læst "Rapport om forsvarets fremtidige struktur og størrelse" og det nye forsvarsforlig synes en debat om de maritime konsekvenser af disse papirer dog på sin plads. Efter at have sejlet i Nordatlanten risikerer man selvfølgelig at have overset væsentlige indlæg om emnet eller ikke at have tilstrækkelig kendskab til den seneste udvikling i flåden. Læseren må i så fald bære over med min uvidenhed.

UDVIKLINGEN I DET INTERNATIONALE SAMFUND

Udviklingen i det internationale samfund fra bipolar til multipolært har medført, at usikkerheden om fremtiden er øget. I Østersøen har det medført, at en evt. trussel ikke længere er veldefineret og under alle omstændigheder geografisk længere væk, men samtidig er også antallet af aktører i området øget. Risikoen for krig i området er mindsket, men samtidig er mange spændinger af etnisk og geografisk art kommet til overfladen og vil præge udviklingen i fremtiden. Udviklingen væk fra det

bipolære samfund har desværre også medført, at risikoen for konflikter af nationalistisk, religiøs og etnisk karakter andre steder på jorden er øget.

NATO har løbende forsøgt at tilpasse sig udviklingen, men også her er der usikkerhed om, hvor alliancen ender. Vil USA i løbet af nogle år militært trække sig helt ud af Europa ? Eller vil den tilbageværende styrke være stor nok til at bevare den dominerende amerikanske indflydelse i de styrende organer og kommandoer ? Hvis dette ikke er tilfældet, må man spørge, hvad der så vil ske i alliancen ? Vestunionen (WEU) opfattes af mange som en mulig arvtager til NATO. Den seneste udvikling tyder ihvertfald på, at WEU bliver den europæiske søjle i det fremtidige NATO-samarbejde.¹

DANSK SIKKERHEDSPOLITIK

Folketinget har senest fastlagt forsvarrets formål og opgaver i 1982. Selv om formålsbeskrivelsen formelt fortsat må betragtes som gældende, kan det konstateres, at den ikke tager højde for den seneste udvikling. Såvel forsvarskommissionen af 1988 som det af forsvarsministeren nedsatte udvalg vedrørende forsvarrets udvikling har udarbejdet forslag til formulering af forsvarrets fremtidige formål og opgaver. Fra politisk hold har man valgt ikke at vedtage en ny formålsparagraf for forsvaret. Der kan selvfølgelig være mange grunde til dette, men den væsentligste grund må formodes at være den gældende usikkerhed i hele den internationale situation.

Den nuværende udenrigsminister har fastslået, at formålet med dansk udenrigspolitik er at hævde danske interesser af enhver art. Niels Helveg Petersen har ligeledes påpeget, at Danmark skal være i stand til med konsekvens at leve op til et ansvar, som det internationale samfund måske pålægger os. Hvis FN med vedtagelser pålægger medlemslandene med militære midler at hævde det internationale samfunds interesser i fred og sikkerhed, skal Danmark være i stand til at yde et bidrag.

---

¹ Notits i "NATO NYT" Nr.1 marts 1993 p. 15. København.

Udenrigsministeren mener, at det er godt, at vi på den måde tager fat på at tilpasse også den militære side af sikkerhedspolitikken til den nye situation.²

Foruden opgaver i FN regi bør også NATOs nye strategi nævnes. Da denne strategi er glimrende beskrevet af kommandør K.H. Winther,³ skal jeg ikke trætte læserne med en gentagelse. Det forslag til ny formåls- og opgaveformulering,⁴ som "Udvalget vedrørende forsvarets udvikling m.v." har udarbejdet, må formodes at ligge tæt på den formulering, som ville være anvendt, hvis formål og opgaver havde været beskrevet i den nugældende aftale om forsvarets ordning 1993-1994.

Kort fortalt skal dansk forsvar medvirke til

- at forebygge krig,
- at hævde landets suverænitet,
- at sikre landets handlefrihed og
- at fremme en fredelig udvikling i verden.

Aftaleparterne til den nugældende forsvarsordning er enige om, at Danmark bør deltage med styrker af alle tre værn i NATOs reaktionsstyrker. Det er aftaleparternes opfattelse, at der i fremtiden i stigende grad vil blive lagt vægt på international krisestyring, og at der må forudses en mere udbredt anvendelse af fredsbevarende, fredsskabende og humanitære operationer som følge af den internationale udvikling.⁵

For søværnet må dette betyde, at flåden skal kunne hævde den søværts suverænitet, og sammen med allierede og de andre værn kunne opretholde en tilstrækkelig grad af søherredømme i

---

² Udenrigsminister Niels Helveg Petersen i radioudsendelsen "Danmark som stormagt" den 15. marts 1993 i DR P1.

³ KD K.H. Winther. Søværnets fremtid. T.f.S. 6/91 p. 282.

⁴ FMN. Rapport om forsvarets fremtidige struktur og størrelse. (RAP) p.84. København 1992.

⁵ FMN. Aftale om forsvarets ordning 1993-1994. (AFT) p. 2. København 1992.

farvandene omkring dansk område. Desuden skal søværnet kunne deltage i såvel NATOs reaktionsstyrker som andre internationale fredsbevarende, fredsskabende og humanitære operationer.

SØVÆRNETS OPGAVER I FRED

Det kan slås fast, at havet er vitalt for de fleste nationer. Selv USA måtte under opbygningen af sine styrker til Desert Storm transportere 95% af den samlede godsmængde på skibskøl.⁶ For Danmark har havet også enorm betydning. De danske skibsværfter omsatte i 1991 for 11,8 mia. kr. Handelsflåden omfattede samme år 2315 skibe (over 20 GRT) med en samlet tonnage på 5.354.588 BRT. De danske havne havde i 1990, hvis man fraregner passagerskibe og færger, næsten 100 daglige anløb. Men havet har ikke kun betydning som transportvej, idet fiskeriet også udnytter havets rigdom. Råolieproduktionen fra den danske del af Nordsøen udgjorde desuden i 1990 mere end 75% af landets samlede bruttoenergiforbrug.⁷

Retsordenen på havet er anderledes end retsordenen på land, hvor det enkelte land suverænt bestemmer. Desværre er retsordenen på havet ikke kun bestemt af konventioner men også af sædvaneretten, der konstant forandres. Ligeledes findes der på havet ingen myndighed, som statsmagten på land til at håndhæve retten. Krybende jurisdiction, mangel på overordnet international myndighed til kontrol af konventioner og aftaler, samt forholdet, at kun den berørte nation legitimt kan varetage og forsvare sine rettigheder tvinger landet til suverænitetshævdelse i hele sit farvandsområde. For Danmark har dette især betydning for gennemsejlingsfarvandene til Østersøen. Også i en konflikt mellem andre lande, hvor Danmark er neutral, vil landet have

---

⁶ Capt.D.M.Norton, Sealift: Keystone of Support. USNI Proceedings May 91. p.42. Maryland USA.

⁷ Statistisk Årbog 1992. p.253-288. København 1992.

rettigheder og pligter, som kun kan håndhæves af en flåde.⁸

Til belysning af nogle af en neutral stats forpligtigelser kan nævnes den såkaldte "Altmark-affære" fra februar 1940, hvor det tyske skib Altmark medbragte 300 engelske fanger under passage af norsk territorialfarvand. Selv om hændelsen viser, at de internationale regler ikke er entydige, sendte den engelske flåde krigsskibe forbi de norske skibe og ind i Jøssingfjorden, hvor de nedkæmpede den tyske besætning og befriede fangerne.⁹ At man fra norsk side ikke havde forsøgt at stoppe de engelske skibe, var for Hitler dråben, der fik bægeret til at flyde over, og medvirkende årsag til den tyske besættelse af Danmark og Norge.¹⁰

At havet også kan bruges ved terroraktioner ses f.eks. ved mineringen af Rødehavet i 1984, hvor mindst 16 skibe blev minesprængt af søminer, der formodes at være udlagt af det libyske skib Ghat. To af handelsskibene blev senere afskrevet som totalhavarerede, medens en større international flådestyrke måtte foretage minerydning i hele området.¹¹ At en tilsvarende skjult minering i danske farvande kan få store konsekvenser er åbenbart.

Sammenfattende kan det siges, at den danske flåde konstant skal være i stand til at overvåge det danske søterritorium og hævde vores suverænitet. I en krisesituation skal flåden være i stand til at øge sin overvågning og om nødvendigt kunne sætte magt bag

---

⁸ UMN. Danmarks Traktater VI. 1901-1907.
1907 XIII Haagerkonvention.

⁹ E.B.Potter og C.W.Nimitz. Sea Power. p.495-496. 3.udg.
New Jersey, USA 1963.
O.A.Liberg. Sjøkrigsretten. p.76-78. Horten 1959.

¹⁰ B.H. Liddell Hart. History of the Second World War.
2. udg. p.60. London 1974.

¹¹ S.C. Truver. Mines of August: An International Whodunit.
USNI Proceedings May 1985. p.95. Maryland USA.

sine krav til skibe på dansk territorium. Søværnet skal desuden være i stand til at beskytte landets søværts forbindelser og off-shore installationer.

SØVÆRNETS KRIGSOPGAVER

Selv om risikoen for en krig på dansk område må anses for minimal, kan det ikke udelukkes, at den internationale situation igen forværres, og at en krigstrussel igen kan opstå.

Det må i denne forbindelse erindres, at medens man i løbet af kort tid kan afskedige personel og ophugge skibe, tager det en årrække at uddanne nyt personel og bygge nye skibe.

En marines vigtigste opgaver i en krig er, dels at hindre fjenden i at udnytte havet som transportvej og dels at sikre egne og allierede styrkers frie udnyttelse af havet.

Det danske søterritorium er næsten overalt skabt til minekrigsførelse, hvorfor søminer bør indgå i et dansk forsvar. På grund af det længere varsel er store minelæggere af mindre betydning, hvis tilstrækkelig minelægningskapacitet kan etableres på andre skibe. Lægning af kontrollerede miner vil dog formodentlig fortsat kræve specielle mineskibe, hvis ikke moderne minemateriel muliggør lægning fra andre skibe. Dansk forsvar vil i en krig på grund af forsvarets størrelse altid skulle operere strategisk defensivt, indtil forstærkninger når frem. Flåden vil i et sådant tilfælde være tvunget til at betjene sig af våbensystemer, der vil sinke en fjendes invasionsstyrker. Den underlegne part i en sådan kamp må derfor forsøge at binde så mange af en fjendes styrker over så stort et område som muligt. Ubåde må derfor sammen med fly udgøre det forreste forsvar i trusselsretningen, medens miner og mindre overfladeenheder bør udgøre det næste lag i et fremskudt forsvar. Tæt ved kysten bør kystmissiler og anti-invasionsminer udgøre det sidste lag.

Søværnet skal desuden i en sådan kamp være i stand til at sikre forbindelsen mellem landsdelene, hvorfor minestrygningskapacitet og egnede eskorteskibe vil være nødvendige. For dansk forsvar må udviklingen af broforbindelser over Store Bælt, Øresund og Fehmarn Bælt ligeledes få betydning på grund af broforbindelsernes sårbarhed. Hæren vil i en krig i stadig

stigende grad miste muligheden for overførsel mellem landsdelene efterhånden som færgerne erstattes af broer. Da samtidig de tyske landgangsskibe er udgået, bør tidspunktet for opbygningen af en dansk landgangsstyrke overvejes. Endelig vil rækningen af moderne fly og missiler samt ubådstruslen nødvendiggøre søgående skibe til forsvar af off-shore installationerne og handelsskibe med forsyninger og forstærkninger i Nordsøen.

Hvis krigssituationen eller den truende krigssituation opstår i farvandene omkring de nordatlantiske dele af riget, bør søværnet være i stand til at forstærke de styrker, der i fredstid er stationeret i området. Ganske vist forudses forsvaret at disse områder altid i det væsentlige at blive varetaget af allierede styrker, men reduktionerne i de allieredes styrker vil muligvis i fremtiden udelukke en sådan forstærkning.

For at hindre en fjende i at udnytte havet og for at sikre et fremskudt forsvar, bør søværnet råde over ubåde og søminer. For at opnå den optimale udnyttelse af farvandsgeografien i en forsvarskamp bør mindre kampenheder være til rådighed. For at sikre en tilstrækkelig målopklaring foran de mindre kampfartøjer og kystmissilerne skal søværnet råde over egne helikoptere.

For at sikre egen udnyttelse af havet kræves minestrygningskapacitet og egnede eskorteskibe. For at sikre nødvendig mobilitet mellem landsdelene kræves på et eller andet tidspunkt også tilstrækkelig landgangskapacitet.

FLÅDEN I INTERNATIONALE OPGAVER

Dansk sømilitært bidrag til NATOs Umiddelbare Reaktionsstyrker vil fra og med udgangen af 1995 bestå af en korvet og en ubåd. Bidraget til Alliancens Hurtige Reaktionsstyrker vil udover den nævnte korvet og ubåd bestå af 2 minerydningsfartøjer. Hertil kommer et dansk sømilitært bidrag på 1-2 inspektionsskibe og 1-2 inspektionskuttere under SACLANTs hurtige Reaktionsstyrker, hvis aktiviteterne gennemføres inden for de danske enheders traditionelle operationsområder omkring

Grønland og Færøerne.¹²

Betragtes de maritime styrker fra landene udenfor den vestlige verden, de tidligere Warszawa-pagt lande og Kina, ses en tydelig kvalitativ og kvantitativ forbedring af styrkerne. Antallet af ubåde og missilbevæbnede skibe ¹³ er øget som vist:

Total antal enheder	1972/73	1982/83	1992/93
Undervandsbåde	54	100	106
Missilbevæbnede skibe	87	413	560

Desuden findes i adskillige lande moderne kystmissiler, maritime fly med missilbevæbning og moderne miner. Ligesom den statsstøttede terrorisme tilsyneladende har forholdsvis let adgang til moderne våben.

Ud over operationer i NATO regi kan søværnet i fremtiden tænkes indsat i andre internationale operationer. Her kan for eksempel nævnes beskyttelse af international skibsfart, som andre lande foretog under krigen mellem Iran og Irak. Hvis danske skibe skal eskorteres i nærheden af krigszoner, kan de deltagende lande i operationen nemt tænkes at ville forlange dansk deltagelse for til gengæld at lade danske skibe indgå i de beskyttede konvojer. Erfaringerne fra krigen mellem Iran og Irak viser dog, at eskorterende skibe enten ved fejltagelse eller bevidst kan blive udsat for angreb fra et af de krigsførende lande. En maritim tilstedeværelse kræver derfor, at de deltagende skibe skal være i stand til at forsvare sig selv og de eskorterede handelsskibe mod en trussel af såvel ubåde, fly, skibe som missiler og dette under elektronisk krigsførelse.

Ligeledes kan dansk deltagelse tænkes i en minerydningsoperation under eller efter en krig eller ved en terrorminering som den ovenfor beskrevne i Rødehavet.

---

¹² AFT p.10.

¹³ International Institute for Strategic Studies. The Military Balance 1972-1992. London.

Danske skibe kan ligeledes tænkes indsat i forbindelse med karantæne eller embargo iværksat af FN, som det skete ved FNs Sikkerhedsråds vedtagelse af resolution 661 og 665, der iværksatte økonomiske sanktioner mod Irak og Kuwait.

Under en krig kan en eventuel blokade af et land eller aktiv krigsdeltagelse ligeledes kræve dansk maritim tilstedeværelse. FNs resolution 678 under Golfkrigen satte ikke kun en tidsgrænse for Iraks tilbagetrækning fra Kuwait, men opfordrede også medlemslandene til at anvende magt, hvis tidsfristen ikke blev opfyldt. Ligeledes blev medlemslandene opfordret til at støtte de lande, der deltog i magtanvendelsen. En tilsvarende fremtidig operation, som Ørkenstormen, kan kræve dansk deltagelse med alt fra et hospitalsskib til egentlige krigsskibe. For søværnet må det betragtes som et held, at Golfen i størrelse minder meget om Østersøen. Havde operationerne foregået på det åbne hav kunne den danske korvets begrænsede størrelse have udelukket eller begrænset den danske deltagelse.

Danmarks forpligtigelser overfor NATO kræver, at søværnet råder over en fuldt operativ korvet samt en fuldt operativ ubåd. Af øvrige styrker med næsten samme høje operative status kræves 1-2 inspektionsskibe, 1-2 inspektionskutere og 2 minerydningsfartøjer. Danmark kan desuden tænkes at skulle stille et eller flere krigsskibe og/eller evt. et hjælpefartøj (måske i form af et hospitalsskib) til rådighed for andre internationale operationer. Hvilken slags skibe, der eventuelt kan blive tale om, kan ikke afgøres, før situationen opstår. Kravet til danske skibe, der tænkes anvendt i internationale operationer må derfor være, at de på alle måder lever op til truslen, kan operere i området og er udrustet med moderne sensorer og våben.

ANDRE STYRENDE FAKTORER

Betragtes den forlængede varslings tid for en krig i dansk område kan der forventes et mobiliseringsberedskab på 2-3 måneder.¹⁴ For søværnet vil dette betyde, at en supplerende uddannelse vil

---

¹⁴ RAP. p.14.

kunne gives til de enheder, der kun tænkes indsat i dansk område. Modsat vil kriser kunne opstå ude i resten af verden med så kort varsel, at de enheder, der tænkes indsat her, må have et langt højere beredskab.

Den væsentligste faktor for forsvaret i fremtiden vil dog blive økonomien. Selv om de økonomiske rammer er kendt til og med 1994, kan yderligere reduktioner i budgettet ikke udelukkes, ligesom der i fremtiden næppe kan forventes større forsvarsudgifter.

Det længere varsel for enhederne i "hjemmeflåden" kan dog ikke omfatte større materielgenstande og systemer, idet en tilspidset situation i Europa automatisk vil medføre en så stor oprustning af alle vestlige flåder, at våbenfabrikanternes produkter vil blive forbeholdt nationernes egne flåder. Selv de dansk producerede systemer indeholder så mange udenlandske komponenter, at en fabrikation i "sidste" øjeblik vil være umulig. Varslet muliggør dog et mobiliseringsberedskab af besætningerne.

Dette medfører selvfølgelig umiddelbart den tanke, at anvendelse af værnepligtige i sejlende tjeneste kan øges. Men øget anvendelse af værnepligtige vil samtidig medføre et behov for en større uddannelseskapacitet i fredstid samt en kapacitet til supplerende uddannelse efter mobilisering. Da samtidigt mange bemandingsposter kræver så stor up-to-date ekspertviden vil en større ændring fra faste folk til værnepligtige næppe være mulig. En analyse af antallet af elever og instruktører på søværnets skoler sammen med antallet af nyligt hjemsendt fast personel vil kunne vise, om disse kan bemande antallet af mulige mobiliseringsposter i de sejlende enheder. I en sådan analyse bør selvfølgelig også indgå behovet for instruktører på søværnets skoler i en mobiliseringssituation. Mange poster i land vil dog som nu kunne besættes med værnepligtige.

Søværnet råder desuden over en skjult personelreserve i 1. Eskadre, der anvender dobbelt besætninger. Hvis tjeneste i denne eskadre var forbundet med en mobiliseringspost i "hjemmeflåden", kunne det hjemmenværende personel i en skærpet situation mobiliseres. Et sådant system ville dog kræve, at tjeneste i eskadren først kunne opnås efter endt mobiliseringsuddannelse, og at tjenesten blev af så kort

varighed, at de tillærte færdigheder i mobiliseringsposterne ikke blev glemt. Et sådant system vil naturligvis øge uddannelsesbehovet i søværnet, men også samtidigt øge antallet af personel, der kan mobiliseres fra skolerne. Standardisering af udstyr vil dog dels fastholde og måske endda forbedre uddannelsesstandarden hos enkelte personelgrupper; ligesom det vil formindske uddannelsesbehovet. Endelig foreligger muligheden for vedligeholdende uddannelse på mobiliseringsposterne under inspektionsskibenes hjemmeperioder.

Endelig et par ord om "de bøjede søm". Ofte har jeg under mes-sediskussioner hørt om alle disse officerer og befalingsmænd, ja sågar menige, der "løber rundt" i land og ikke "laver noget". Ofte er udtalelserne ledsaget af navnene på personer eller tjenestesteder, hvor produktiviteten ikke er i højsædet. Tanken om at hente det manglende personel til operativ tjeneste her eller de manglende penge ved afskedigelse af de nævnte personer er ofte fremført; - men yderst urealistisk. Ofte er personellet uddannet til en forsvunden funktion eller mentalt gået helt i stå, så enhver operativ anvendelse på forhånd kan udelukkes. Og da ingen har kendskab til om de pågældende stjæler af frimærkekassen, er afskedigelse ikke mulig. Af samme grund vil en total tilpasning af landtjenestestederne til den nye situation ikke være mulig.

De fremtidige besparelser i søværnet kan ikke opnås ved at undlade indkøb af væsentlige komponenter til skibene, ligesom det ikke vil være ønskværdigt at mindske antallet af skibe nævneværdigt. Yderligere begrænsninger i antallet af sejladsdage for operative skibe vil udelukke, at skibene opnår et så højt uddannelsesstadiet, at det ledende personel vil være i stand til at fastholde og udvikle de nødvendige taktiske færdigheder.

Eneste åbenbare besparelse synes at ligge i at lade en større del af flåden være mobiliseringsenheder eller nøglebåde. Ved en sådan ændring spares personel og driftsudgifter. Mobiliserings-besætningerne findes i l. Eskadre og på skolerne, der samtidigt vil få den fordel, at instruktørerne vil komme direkte fra den operative tjeneste.

SAMMENFATNING

Søværnet skal i fremtiden være i stand til at løse den samme opgave, som søværnet har skullet kunne løse gennem de sidste mange år. Risikoen for krig er dog blevet meget mindre, hvilket tillader et langt mindre beredskab end tidligere. Sammensætningen af den nuværende flåde med patruljefartøjer, inspektionsskibe og -kuttere til overvågning, minelægningskapacitet, flådehelikoptere, mindre missilbærende enheder og mobile kystmissiler, korvetter og ubåde til et fremskudt forsvar samt minestrygningspkapacitet til at sikre forbindelserne mellem landsdelene vil kunne løse denne opgave. Da økonomien i fremtiden ikke tillader opretholdelsen af den nuværende flåde, må opgaverne, som foreslået af KL T.Ø. Jørgensen ¹⁵ løses af færre enheder, der er i stand til at løse flere af opgaverne (læs STANFLEX). Yderligere besparelser må desuden opnås ved at ændre sejladsmønsteret, således at kun en mindre del af flåden normalt er udrustet, medens den øvrige del henlægger i mobiliseringsstatus. Til forsvaret af det danske område kan i fremtiden komme et behov for landgangsenheder til sikring af hærens og flyvevåbnets mobilitet mellem landsdelene.

Søværnet skal desuden være i stand til at stille udpegede enheder til rådighed for NATOs reaktionsstyrker. Søværnet må desuden være i stand til at deltage i internationale operationer, der vil kræve et eller flere søgående og veludrustede eskorteskibe af fregatttype. Anvendelsen af modificerede inspektionsskibe i denne rolle vil ikke være mulig dels på grund af skibstypens begrænsede fart og dels på grund af den utilstrækkelige bevæbning, der kan indbygges i skibet. Endelig bør et oceangående forsyningskib indgå i flådens tal til løsning af de af KL T.Ø. Jørgensen nævnte opgaver.

AFSLUTNING

Ændringen af flådens sammensætning og operationsmønster efter

---

¹⁵ KL T.Ø. Jørgensen, Søværnets fremtid, T.f.S. Nr. 2/92 p. 69.

det ovenfor skitserede vil dog ikke være muligt at gennemføre i løbet af en kort årrække. Investeringerne i nye skibe må nødvendigvis ske efter politisk godkendelse og over en længere periode. Vi må som søofficerer acceptere at flådens sammensætning aldrig vil være optimal, ligesom vi må være parate til at kæmpe med de skibe, som vi har i det øjeblik, der bliver brug for os.

FLÅDESTATION FREDERIKSHAVN

PORTEN TIL DET ÅBNE HAV

Af Kommandør Hans Fink-Jensen

Fra de naturskønne bakker bag Frederikshavn ser man tydeligt Danmarks nordligste kendetegn, fyret Lange Maren, som byder velkommen fra det åbne hav til de indre danske farvande. Man kan samtidig se byen, der med sin beliggenhed, historie, havn, værfter og søfartsuddannelser er et maritimt centrum, hvor søværnet i mange år har været med til at sætte sit præg.

LIDT HISTORIE

I Flådens 400-årige historie har Frederikshavn ved flere lejligheder været udgangspunkt for søværts operationer, men først i nyere tid har der været tale om fast stationering af enheder. De første egentlige militære installationer i området blev etableret i forbindelse med den lille fiskerflække Fladstrands befæstning. De naturlige og ideelle havneforhold, som fandtes her, gav efterhånden grundlag for en blomstrende handel og dermed en lokalitet, som helt naturligt kunne støtte flådens operationer. Paradoksalt nok blev det oprindelige fæstningsbyggeri ved Fladstrand etableret som værn mod den danske flåde. Det blev bygget i 1627 - 29 af de tyske tropper, som efter Christian IV's uheldige deltagelse i den Tyske Trediveårskrig besatte Jylland. Den danske flåde beherskede farvandet, og man ville fra tysk side beskytte sig mod en evt. landgang.

Resterne af denne befæstning findes nord for Frederikshavn benævnt "Nordre Skanse". Endvidere er det berømte Krudttårn

Krudttårnet i Frederikshavn.

bevaret som et af Frederikshavns markante vartegn, og det indgår derfor naturligt i Flådestation Frederikshavns våbenskjold.

PETER TORDENSKIOLD

Senere blev Fladstrands betydning især knyttet til sikring af norgesfarten. Ikke mindst under Store nordiske Krig 1709 - 20 spillede Fladstrand en vigtig rolle som flådestøttepunkt. Nogle af Tordenskiolds berømte togter mod Sverige udgik fra Fladstrand, og det er ikke uden grund, at søheltens navn knyttes til området i form af bl.a. gadenavne, "Tordenskiolds Hus", "Tordenskiolds Skanse" og en centralt opstillet statue. Hvert år markeres Tordenskiolds fødselsdag 28. oktober med kranselægning ved statuen under fuld honnør og deltagelse af Tordenskioldsgarden.

Efter kranselægning markeres fødselsdagen i "Officersklubben Tordenskiold" med stor deltagelse fra såvel søværnet som repræsentanter fra byens virksomheder og institutioner.

DEN VIDERE UDVIKLING

Den første egentlige havn blev anlagt som en kanonbådshavn under krigen med England 1807 - 14, hvor Fladstrand var såvel udgangshavn for kanonbådsangreb som basishavn for søtransporter til Norge.

25. september 1818 får byen købstadsrettigheder og ændrer navn til Frederikshavn, der udvikler sig videre som søfarts- og fiskerihavn.

2. VERDENSKRIG

Egentlig militær anvendelse af Frederikshavn finder først sted igen under 2. Verdenskrig, hvor havnen blev anvendt af den tyske beskyttelsesmagt til at støtte den militære forbindelse til Norge.

Som led i forsvarsringen omkring Frederikshavn opførtes et fort, først bestykket med 4 120 mm kanoner fra Dragør-fortet foruden et luftværnsbatteri. Kanonerne blev i 1944 udskiftet med 4 15

cm kanoner fra artilleriskibet NIELS JUEL. Efter krigen blev fortet overtaget af søværnet under navnet Bangsbofort, der blev

Statue af Tordenskiold i Frederikshavn.

holdt operativt indtil 1966.

3 af kanonstillingerne er stadig bevaret, og der er planer om at retablere dele af fortområdet som museum.

Fortområdet, som bl.a. indeholder 36 betonbunkers, blev i 1984 taget i brug som hovedkvarter for Kattegats Marinedistrikt.

FLÅDESTATION FREDERIKSHAVN BLIVER TIL

I genopbygningsperioden for flåden og efter Danmarks tilslutning til Atlantpagten blev Frederikshavn i stigende grad benyttet af danske og udenlandske flådefartøjer.

Planerne om en egentlig flådehavn blev imidlertid først endelig godkendt den 21. august 1953, hvor finansudvalget tiltrådte en bevilling til NATOs infrastrukturprogram, som bl.a. indebar NATO-finansiering af flådestationerne i Korsør og Frederikshavn.

Etablering af Flådestation Frederikshavn (1956)

BYGGERIET

Licitationen for havnebyggeriet sluttede i november 1954. Byggeriet omfattende et areal på 16000 m² med ca. 2000 m kaj blev gennemført i perioden 1956 - 1960, hvorefter de opfølgende bygningsarbejder blev påbegyndt.

Byggeriet omfattede en administrationsbygning, kostforplejning, vagt- og arrestbygning, 3 depotmagasiner, værksteder, 2 tekniske centraler, folke- og garagebygning, belægningsbygning, ammunitionsmagasin, 4 kajskure, arkiv- og kontorbygning, 5 beskyttelsesrum, depot- og cykelskure, vagtbur samt chefbolig. Det samlede byggeri, som kom til at koste 66 millioner, var færdigt i 1963, men Flådestation Frederikshavn (FLS FRH) blev taget i brug året før, og den officielle indvielse fandt sted 2. oktober 1962.

Etablering af Flådestation Frederikshavn (1958).

SØVÆRNETS LOGISTISKE STØTTESTRUKTUR

Søværnets logistiske støttestruktur omfattede herefter:

Søværnets Materielkommandos Centralledelse

Flådestation København

Flådestation Frederikshavn

Flådestation Korsør og

Orlogsværftet.

Det var naturligvis hensigten at udnytte den udvidede flådestationskapacitet ved at udflytte visse opgaver fra København. Modstanden imod en udflytning af vedligeholdelses- og reparationsvirksomhed og en egentlig udflytning af enheder var imidlertid stor, og der blev derfor tale om en langvarig proces. Selvom FLS havde jævnlige anløb af såvel egne som allierede enheder og visse arbejder blev pålagt teknisk afdeling, må det erkendes, at kapaciteten langt fra var udnyttet de første mange år.

I 1968 blev der udarbejdet en plan, hvorefter FLS skulle overtage visse vedligeholdelsesarbejder mv. af et omfang, som kunne beskæftige ca. 200 civilarbejdere. Der gik dog endnu nogle år før planen blev realiseret.

På forsyningssiden blev ansvarsområderne geografisk opdelt mellem de tre flådestationer og FLS FRH fik ansvaret for forsyning af flådens skibe og landetablissementer i Jylland, Færøerne, Grønland samt til skibe udenfor Skagen i øvrigt.

FLÅDESTATIONERNE OG NATO

De ny flådestationer var som nævnt en del af NATOs infrastrukturprogram, hvilket indebar, at de blev 50 % NATO-finansieret. Begrundelsen for dette var ud over udbygningen af den danske flåde et behov for at kunne sikre basehavn for allierede enheder,

som kunne forventes i en krigssituation at skulle operere i vort område. Ikke mindst udbygningen af den tyske flåde kunne motivere denne kapacitetsforøgelse. Det er da også i høj grad tyske flådefartøjer, som har benyttet FLS faciliteter, og som stadig er hyppige gæster.

ORGANISATION

FLS opgaver af servicemæssig, teknisk og forsyningsmæssig art gjorde det naturligt at etablere 3 afdelinger. En Stationsafdeling, en Teknisk Afdeling og en Forsyningsafdeling. Herudover oprettedes en Ekvipageafdeling med ansvar for udrustning og afrigning af skibe samt tilsyn med oplagte enheder. Endelig oprettedes en Administrationsafdeling, så den endelige organisation under Chefen for Flådestationen omfattede 5 afdelinger.

SKIBSANLØB

Den væsentlige og mest synlige aktivitet på FLS er skibsanløb. Med sine 2000 m kaj er det sjældent, der er problemer med kajplads, men i særlige tilfælde som eksempelvis samtidig anløb af STANAVFORLANT og STANAVFORCHAN kan det være nødvendigt at placere enheder i Frederikshavn civilhavn på grund af pladmangel eller for stor dybgang. Største dybde på FLS er 7 m.

De årlige anløb af skibe har ligget på ca. 700 fordelt med ca. 400 danske anløb, ca. 200 tyske og ca. 100 andre.

Fra 1991 er der sket en stigning med ca. 1/3, som dels kan tilskrives en stigende interesse fra tysk og norsk side for anvendelse af FLS bl.a. i forbindelse med torpedoskydninger, og dels tilskrives den begyndende udflytning fra Holmen. En yderligere stigning forventes, når udflytningen er gennemført.

TEKNISK ASSISTANCE

De hidtidige produktionsmål for Teknisk Afdeling har ligget på ca. 200.000 timer i assistanceydelser og hertil kommer ca.

40.000 timer i teknisk drift af FLS.

Denne kapacitet har i den seneste tid været fuldt udnyttet, og der har i forbindelse med udflytningen allerede vist sig et kraftig stigende kapacitetsbehov, som vil fortsætte indtil udflytning er endelig gennemført med de planlagte fremtidige produktionsmål på ca. 450.000 timer eksklusiv teknisk drift af FLS.

FORSYNINGSSOMRÅDET

Til sikring af søværnets forsyningsbehov blev der ud over de umiddelbare faciliteter på FLS etableret et antal depotområder omfattende:

Materieldepot Bangsbo

Hoveddepot Grelshede til torpedoer og miner, der senere er blevet ændret til depot for torpedoer og missiler

Hoveddepot Dråby til torpedoer og miner samt

Hoveddepot Fylleledet til ammunition.

Bortset fra Dråby på Djursland ligger de øvrige depotområder i omegnen af Frederikshavn.

NATO DEPOTER

Foruden de nationale depoter opførtes i midten af 60'erne en række NATO-depoter i Danmark.

Under FLS FRH opførtes:

Mine- og torpedodepot Ålbæk

Materieldepot Jerup

Ammunitionsdepot Bunken

POL - tankanlæg FLADE.

Endvidere blev der inden for rammen af NATO-flådedepotadministrationen (NAFDEP) opført en anløbsbro ved Lyngsbæk på Djursland samt et smøreoliedepot HANDRUP samme sted.

AIS ETABLERES

I forventning om en fremtidig udflytning af enheder blev det besluttet, da det blev aktuelt at opbygge en ny og moderne kampinformationsskole (Action Information School), at flytte denne fra Margrethholm til FLS FRH.

AIS blev i den ny skikkelse taget i brug 2. oktober 1972. Skolen har siden medvirket til, at meget af søværnets yngre militære personel har haft mulighed for at stifte bekendtskab med FLS FRH og byen.

INSPEKTIONSSKIBENE FLYTTER

De første enheder, der udflyttes til FLS FRH ud over et antal oplagte enheder er inspektionsskibene.

I 1978 blev det besluttet, at inspektionsskibene, der indgik i fregateskadren, fremover skulle anvende FLS FRH.

Forfatteren, der på dette tidspunkt var chef for inspektionsskibet FYLLA, fik under stationstjeneste i grønlandske farvande ordre til ved hjemkomsten at anløbe Frederikshavn i stedet for Holmen. Det skabte en stemning om bord, som tydeligt demonstrerede de følelser, der knytter sig til en udflytning.

Fra 1. januar 1979 blev inspektionsskibene imidlertid udrustningsbaserede i Frederikshavn. 1. april 1979 oprettedes Inspektionsskibseskadren, og eskadrechef med stab blev placeret på FLS FRH.

Fra 1. november 1990 fik inspektionsskibene FLS FRH som basehavn, hvilket betyder, at personellet samtidig fik Frederikshavn som hjemsted.

ISBRYDERNE PLACERES I FREDERIKSHAVN

I 1982 besluttes det at placere Søfartsstyrelsens flåde af isbrydere, 4 i alt, på FLS.

I den anledning foretages der en udbygning af ydermolen med 2 knaster, hvor isbryderne kan placeres 2 + 2 uden at optage plads i FLS egentlige havnebassin. Denne udbygning var klar i 1984.

Siden har "de 4 bjørne" været et fast kendetegn ved anduvning af Frederikshavn. Siden de fra 1990 blev bemanded med søværnspersonel under sejlads, har de fået en endnu tættere tilknytning til flådestationen.

DEN ENDELIGE UDFLYTNING

Flådens logistiske støttestruktur var bl.a. blevet dimensioneret efter den forventede udbygning efter krigen, som var fastsat ved de såkaldte Lissabonmål fra 1955.

Disse vel nok noget urealistiske mål blev aldrig nået og yderligere reduktioner i styrkemålene, resulterede efterhånden i en iøjnefaldende ubalance mellem støttestrukturen og flåden.

Kapaciteten var ikke rationelt udnyttet og for ressourcekrævende. Allerede i slutningen af 60'erne var det klart, at søværnet kunne klare sig med 2 flådestationer, og ved forsvarsforliget af 1969 indgik som forudsætning for de fastsatte personeltal bl.a., at Flådestation Korsør skulle lukkes.

Af politiske grunde lod det sig imidlertid ikke gøre, og der skulle gå yderligere 20 år, før det lykkedes at få en politisk accept af at reducere til 2 flådestationer.

Forsvarsforliget af 14. marts 1989 indeholdt den for søværnet historiske beslutning om "tilpasning af søværnets støttestruktur". Til den detaljerede planlægning nedsattes en styringsgruppe under Forsvarsministeriet. Styringsgruppens redegørelse omfattede 2 modeller for flådens fordeling mellem Frederikshavn og Korsør.

Redegørelsen dannede grundlag for de politiske forhandlinger, der fastlagde den endelige udflytningsmodel i form af en tillægsaftale til forsvarsforliget.

Aftalens indhold omfatter **6 hovedmål**, der planlægnings- og implementeringsmæssigt hører sammen, nemlig:

Fordeling af flåden ved Flådestation Frederikshavn og Flådestation Korsør efter udflytning fra Holmen.

Reduktion af Flådestation København til anløbshavn.

Udflytning af eskadre, skibe og Orlogsværftets specialværksteder til provinsflådestationerne.

Tilpasning af Søværnets Materielkommandos Centralledelses struktur.

Overførsel af den resterende del af Orlogsværftets skibsvedligeholdelsesarbejder til civile danske værfter.

Reorganisering og forenkling af skolestrukturen og reduktion i antal skoler fra 7 til 4.

FORDELING AF FLÅDEN EFTER UDFLYTNING FRA HOLMEN

Ifølge tillægsaftalen blev følgende fordeling af skibe og eskadrer fastlagt:

FLÅDESTATION FREDERIKSHAVN:

9 Ø-kl. kuttere

Undervandsbådseksadren

Stab

5 ubåde

Mineskibseskadren

Stab

4 minelæggere af FALSTER-kl.

2 minelæggere af LINDORMEN-kl.

Inspektionsskibseskadren

Stab

5 inspektionsskibe

5 inspektionskuttere

Uden for eskadrer

1 transportfartøj SLEIPNER

1 tankfartøj af FAXE-kl.

1 DANNNEBROG.

FLÅDESTATION KORSØR:**Fregateskadren**

Stab

3 korvetter

16 SF 300-kl.

Torpedobådseskadren

Stab

10 missilbåde af WILLEMOES-kl.

Søværnets Mobile Base

1 tankfartøj af FAXE-kl.

NY ORGANISATION

FLS fremtidige organisation havde som forudsætning en beslutning om at nedlægge Ekvipageafdelingen. Endvidere iværksattes

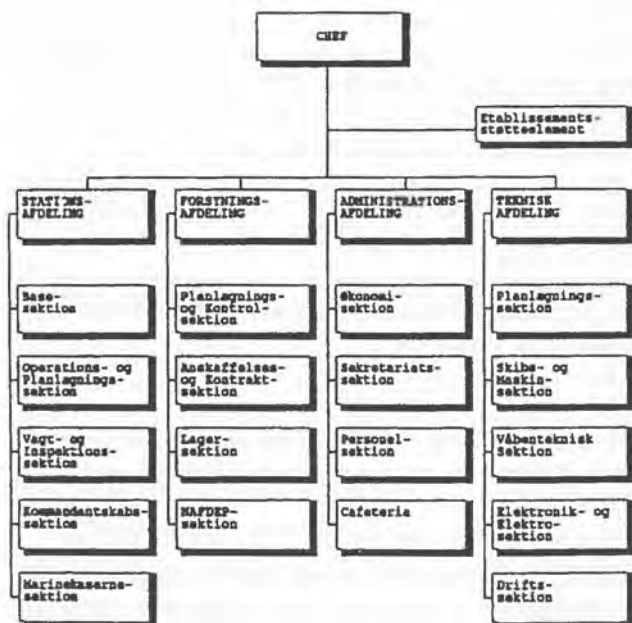
en gennemgribende rationaliseringsundersøgelse, som skulle sikre en smidig og effektiv organisation, som kunne løse de fremtidige opgaver uden at indeholde overkapacitet.

Resultatet blev 4 afdelinger, men med ændrede strukturer, som skulle kunne sikre ovennævnte krav.

PERSONELLE FORHOLD

Udflytningen medfører en samlet personelforøgelse i Frederikshavn på ca. 800. Heraf godt 200 civile.

De ca. 600 militære er knyttet til udflytning af eskadrerne med stabe, idet den nævnte rationaliseringsundersøgelse har kunnet

Ny organisation for Flådestation Frederikshavn.

fastholde normering af militært personel til FLS næsten uændret. Der forventes kun en meget begrænset udflytning af civile fra København, hvilket nødvendiggør en omfattende rekruttering og uddannelse af lokal arbejdskraft.

Samtidig reduktion af flyvevåbnets personelstyrke i Jylland har dog muliggjort ansættelse af et begrænset antal specialister herfra. I hvilket omfang det udflyttede militære personel bosætter sig i Frederikshavn er usikkert. Den foreløbige tilflytning er stærkt hæmmet af udgifter til skift af bolig samt vanskeligheder med at skaffe arbejde til ægtefælle. Det må derfor forventes, at bosættelse af søværnets personel i Frederikshavn området vil strække sig over mange år.

STATUS I UDFLYTNINGEN

Udflytningen følger stort set den fastlagte plan.

FLS FRH modtog 31. marts 1992 Mineskibseskadren, som for minelæggernes vedkommende fra 1. april var baseret i Frederikshavn. Fra samme dato ændrede Inspektionsskibseskadren og Mineskibseskadren navn til 1. og 3. Eskadre.

Ubådseskadren er fra 1. maj 1993 baseret i Frederikshavn og fra samme dato er navnet ændret til 5. Eskadre.

Alle enheder også omfattende Ø-kl., DANNEBROG, SLEIPNER, RIMFAXE, skolefartøjer og opmålingsfartøjer vil herefter være udflyttet til Frederikshavn.

Herudover har Søfartsstyrelsen fået tilladelse til ud over isbryderne periodevis at placere skoleskibet DANMARK samt andre skoleskibe på FLS FRH.

Den omfattende udflytning af forsyningsområdet er i gang og forventes afsluttet i løbet af 1993.

På grund af særlige forhold omkring depotområdernes fremtid blev det besluttet at undgå egentligt nybyggeri ud over et nyt Gennemgangslager på 800 m², og i stedet foreløbig sikre behovet for forøget kapacitet på ca. 10000 m² ved lejemål.

Den sidste del af udflytningen omfatter specialværkstederne. De ny værkstedsbygninger på i alt ca. 6000 m² er under opførelse på FLS nordmole. Byggeriet forventes afsluttet og værkstederne indrettet i løbet af 1994.

I forbindelse med privatisering af skibsvedligeholdelsen og udflytning af enhederne er der allerede sket en glidende udvidelse af Teknisk Afdelings opgaver, men den endelige udbygning og personelmæssige forøgelse vil først finde sted, når de ny værkstedsområder er etableret herunder renovering af det nuværende fællesværkstedsområde.

Det må således forventes, at den endelige udflytning først er gennemført i 1995 bortset fra etablering af det fremtidige boligmonster for søværnets personel.

SØVÆRNET I FREDERIKSHAVN

Efter udflytningens gennemførelse vil 7 af søværnets landbase-rede myndigheder være placeret i Frederikshavn.

Ud over FLS FRH vil der være 3 eskadrer samt AIS placeret på FLS, Kattégats Marinedistrikt med hovedkvarter i det gamle Bangsbo fort og Søværnets Sergent- og Reserveofficersskole placeret på det tidligere kaserneområde til fortet. Hertil kommer et antal hoveddepoter under FLS. I alt vil ca. 2.000 ansatte i søværnet være knyttet til Frederikshavn.

I et bysamfund med ca. 35.000 indbyggere er dette en betragtelig arbejdsplads, sandsynligvis den største.

Det kan derfor ikke undre, at søværnet har stor bevågenhed fra byens myndigheder, erhvervsdrivende, leverandører og indbyggerne i øvrigt.

Denne kontakt mellem søværn og by er en vigtig del af søværnets tilstedeværelse, og det anses for væsentligt, at den fastholdes. Yderligere ansættelser og bosættelser af søværnspersonel i Frederikshavn må forventes at bidrage positivt til dette forhold.

CHEFERNE PÅ FLÅDESTATION FREDERIKSHAVN GENNEM 30 ÅR

2.oktober 1962 - 15.juli 1967

15.juli 1967 - 13.juni 1972

KD P.P.Holm

KD P. Wurtz

13.juni 1972 - 30.september 1972	KK L.G.Brink
1.oktober 1972 - 15.januar 1973	KD N.F.Lange
15.januar 1973 - 31.marts 1974	KD O.J.Odder
1.april 1974 - 31.august 1974	KK L.G.Brink
1.september 1974 - 31.marts 1982	KD J.V.Stilling
1.april 1982 - 31.august 1982	KK F. Volke
1.september1982 - 30.juni 1984	KD H.E.Hansen
1.juli 1984 - 1.oktober 1988	KD F.A.Alsing
1.oktober 1988 - 1.maj 1993	KD H. Fink-Jensen
1. maj 1993 -	KD J.P.A.Thomsen

FRA ADMIRAL NIELS JUEL TIL KORVETTEN OLFERT FISCHER

DANSKE TAPPERHEDSDEKORA- TIONER OG KRIGSMEDALJER I 300 ÅR

af Lars Stevnsborg

INDLEDNING

Den nylig omtalte uddeling af Forsvarets Medalje gør det relevant at interessere sig for de danske militære dekorationer. En gennemgang af de seneste 300 års medaljeindstiftelser har ikke overraskende påvist, at det er overordentligt sjældent, at der indstiftes krigsmedaljer i Danmark.

Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at regeringsmagten gennem årene ganske har undladt at påskønne indsats i kritiske situationer og under krigsforhold.

I mange lande er der tradition for en mangfoldighed af militære medaljer og erindringstegn, således bl.a. i Storbritannien. Her sondres mellem følgende grupper af udmærkelsestegn:

Orders (de kgl. ridderordner), Decorations (tapperhedsdekorationer) og Campaign/Service Medals, (krigserindringsmedaljer). En lignende sondring lader sig også foretage for danske dekorationer og udmærkelsestegn. Grænsen mellem dekorationer og erindringsmedaljer bliver dog noget flydende, da der kun findes én decideret militær dekoration, og der er enkelte af de militære

erindringsmedaljer, der delvis har været tildelt for særlig udmærket indsats. På den anden side er flere "civile" dekorationer, blevet anvendt til tapperhedsbelønning.

Nærværende artikel er foranlediget af, at der ikke tidligere ses at være publiceret en oversigt over danske sømilitære tapperhedsdekorationer.¹

De kongelige ridderordner

Vor ældste og fornemmeste orden er Elefantordenen. Den blev indstiftet i det 15. århundrede, men fik først statutter i 1693. Det skete samtidig med, at der blev fastsat statutter for Dannebrogordenen, som kong Christian V indstiftede i 1671. Elefantordenens statutter fastsætter i paragraf 11 hvilke personer, der kunne optages "i denne ypperligste Ordens Selskab". De potentielle riddere skulle findes i fyrsternes rækker, men også "Generals-Personer", der havde ydet Kongen tjenester, og "enten i Krigen eller andre Maader, have saaledis givet deris Tapperhed og Troeskab tilkiende", kunne opnå ordenen. En lignende passus indgik i fortalen til Dannebrogordenens statutter, hvori der bl.a. blev fremhævet "dem, som ved Dyd, tro tieniste og mandige Bedrifter hafde gjort sig frem for andre berømmelige". Adgangsbetingelsen var i alle tilfælde, at ridderen var berettiget til skjold og våben, d.v.s. adelig. Ridderne kaldtes efter ordensbåndene henholdsvis Blå Ridder (Elefantridder) og Hvid Ridder (Dannebrogstridder).

Medens der ikke er sket ændringer i Elefantordenens statutter,

---

¹ K.E.Ackermann: "Mønter og Medailler" i T.f.S. 1920 behandlede alle mønter og medaljer med forbindelse til søværnet, men var en ekstrakt af "Beskrivelsen over danske Mynter og Medailler i den kgl. Samling" (1791) og V.Bergsøe: "Danske Medailler og Jetons samt militære Hæderstegn fra 1789-1892" (1892). London Gazette den 29 juni 1991 omhandler udmærkelser (Honours) i anledning af den britiske deltagelse i Golfkrigen. The Journal of the Orders and Medals Research Society vol.30 nr.4 (London 1991), p. 253-256 omhandler bl.a. den nyindstiftede "The Gulf Medal".

blev Dannebrogordenen omkalfatret i 1808 af Frederik VI, der sandsynligvis havde den franske Æreslegion som forbillede.

Ordenen blev nu åbnet for "enhver af Vore Troe Undersaatter, uden Hensyn til Stand og Alder" og skulle bruges til belønning af udmærkede fortjenester og handlinger. Det var midt under en byrdefuld krig, hvor der var behov for tapperheds dekorationer. Det er derfor ikke overraskende, at statutterne bl.a. fastslog, at den skulle uddeles for "fortrinlige Beviser paa Tapperhed, Indsigt og Mandighed hos Krigeren". Ordenen blev delt i fire ridderklasser, men i den øverste klasse - Storkommandørerne - blev kun udnævnt medlemmer af kongehuset, og den blev hævet over ordenens hierarki i 1842. De øvrige ridderklasser var Storkors (= Hvid Ridder), Kommandør og Ridder.

Til ordenen blev føjet "Dannebrog-Korset i Sølv, der var beregnet for dem som "i en engere Kreds har gavnet Fædrelandet". Denne dekoration, der officielt betegnes Dannebrogsmændenes Hæderstegn - populært Sølvkorset, fik senere stor betydning som et udmærkelsestegn for tapre underofficerer og menige, men kunne også tildeles riddere af ordenens forskellige grader som en ekstra udmærkelse.²

Dekorationer og medaljer

I Storbritannien har hvert værn sit sæt af tapperhedsdekorationer. Endvidere sondres mellem dekorationer til officerer (Commissioned Officers), underofficerer (Non-Commissioned Officers) og menige. Hærens dekorationer består bl.a. af "The Military Cross" og "The Military Medal", luftvåbnets af "The Distinguished Flying Cross" og "The Distinguished Flying Medal", mens søværnets tilsvarende dekorationer hedder "The Distinguished

---

² J.H.F.Berlien: "Der Elephantenorden und seine Ritter" (Kbh. 1846) med oversigt over "Blå Riddere". Statutter for Elefantordenen og Dannebrogordenen i H.F.Grandjean: "De kgl. danske Ridderordener" (Kbh. 1903). Oversigt over "Hvide Riddere" 1671-1808 i Albert Fabricius: "De kgl. danske Ridderordener og Medailler" (Kbh. 1965). Hof- og Statskalenderen 1808 ff.

Service Cross" og "The Distinguished Service Medal". Herhjemme kendes denne klasseopdeling ikke. Medaljen for udmærket lufttjeneste, der blev indstiftet i 1962 efter britisk mønster uddeles uden hensyn til rang, og deciderede krigsdekorationer kendes overhovedet ikke i nyere tid. De danske dekorationer omfatter Fortjenstmedaljen (indstiftet 1792), Redningsmedaljerne (indstiftet 1793 og 1812), Den kgl. Belønningsmedaille (indstiftet 1865) og Medaljen for udmærket lufttjeneste.³

Derimod er der i forbindelse med krigshandlinger i de forløbne godt 300 år indstiftet flere danske erindrings- og tapperhedsmedaljer. Disse er beskrevet nedenfor i deres historiske sammenhæng. Fra admiral Niels Juel i Skånske Krig til korvetten Olfert Fischer under Golfkrigen.

SKÅNSKE KRIG 1675-1679

Danmarks engagement i krigen havde sin baggrund i den i 1673 undertegnede forbundstraktat med republikken Nederlandene, der på det tidspunkt var i krig med en koalition bestående af Frankrig, England og Bayern. Danmark forpligtede sig ved traktaten til at gribe militært ind på hollandsk side i det tilfælde, at nye lande (læs: Sverige) skulle tilslutte sig republikkens fjender. Da England i 1674 gled ud af krigen, tilsluttede kurfyrsten af Brandenburg sig den antifranske alliance. Dette betød svensk deltagelse i krigen i henhold til en svensk-fransk traktat. Danmark var nu forpligtet til indgriben, men denne afventede dog til 1675.

I 1675 erobrede danske hære Wismar og det meste af Skåne, der blev erklæret for genforenet med Danmark. Området blev tilbageerobret af Sverige i 1676 og landkrigen blev tabt i 1678. Til søs dominerede Danmark støttet af en hollandsk hjælpeflåde.

---

³ J.M.A.Tamplin og P.E.Abbott: "British Gallantry Awards" (New York 1972). L.Stevnsborg: "Danmarks Riges Hæderstegn og Medaljer. Danmarks Officielle Belønningsmedaljer, Erindrings- og Hæderstegn" (1992) med noter og henvisninger.

I 1677 erobrede generaladmiral Niets Juel øerne Gotland, Gulland og Øland og i 1677 fandt det berømte søslag sted i Køge Bugt. Her besejrede admiral Juels talmæssigt underlegne flåde den svenske flåde.

Tapperhedsmedaljen for Søetaten blev antagelig indstiftet 1673, og viser på aversen Christian V's harniskklædte portræt med Elefantordenen i skulderbånd. Reversen viser en opsætning af sømilitære krigstrofæer i form af sejl, faner, kanon og ankre. Til venstre et Dannebrog hvorpå Kongens kronede monogram C5 og ved foden af søjlen årstallet 1673. Den blev båret i en kæde eller muligvis i et blåt bånd på brystet. Der blev præget en lignende Tapperhedsmedalje for Landetaten, men den blev formentlig ikke uddelt, muligt som følge af landkrigens uheldige udfald. Medaljen er som søetatens, blot er reversen forsynet med landmilitære krigsredskaber.⁴

Den sømilitære medalje er sandsynligvis uddelt med en guld-kæde til de søofficerer, der havde udmærket sig i søslag og skal være den medalje, som de nederlandske søofficerer fik overrakt efter slaget i Køge Bugt. Dette lyder meget sandsynligt. Det eneste kendte eksemplar af en af disse medaljer forsynet med øsken angives tildelt en dansk søofficer af familien Hoppe, antagelig kaptajn Ivar Hoppe, der var chef for orlogsskibet Fredericus Tertius under slaget i Køge Bugt.⁵

Blandt krigens ordensudnævnelser kan nævnes følgende: Chefen for Kattegat-eskadren, admiral Marquor Rodsteen (1625-1681), blev Hvid Ridder i 1676, mens den hollandske general-admiral og øverstbefalende for den danske flåde Cornelius Tromp (1629-1691) samme år blev Blå Ridder.

I 1677 udnævntes den hollandske admiralløjtnant Wilhelm Bastiansé til Hvid Ridder, og i 1679 modtog general-admiralerne

---

⁴ Det må antages, at den under Store Nordiske Krig prægede medalje fik en lignende skæbne.

⁵ Georg Galster: "Danske og Norske Medailler og Jetons ca. 1533-ca.1788", p. 90. Kunsthallens Auktionskatalog 376/1990.

Niels Juel (1629-1697) og Jens Juel (1631-1700) Elefantordenen. Niels Juel blev i øvrigt Hvid Ridder i 1674.

STORE NORDISKE KRIG 1699-1720

Den såkaldte Store Nordiske Krig varede det meste af kong Frederik IV's regeringstid. Krigen førtes mellem Sverige på den ene side og adskillige nord- og mellemeuropæiske stater på den anden.

Danmark deltog i starten, men måtte allerede i august 1700 slutte fred med Karl XII af Sverige, der støttet af en engelsk-hollandsk flåde stod foran København. Efter svenskernes nederlag i Rusland intervererede kong Frederik IV i 1709 påny i krigen indtil freden i 1720. Kongen indstiftede under krigen flere militære belønningsmedaljer, der berøres her. Blandt krigens ordensudnævnelser kan følgende fremhæves: I december 1715 udnævntes sejrherren fra Jasmund, admiral Peter Raben (1661-1727) og admiral Christian Tomesen Sehested (1664-1736) til Hvide Riddere, mens viceadmiral Gabel blev Hvid Ridder i 1717.

Tapperhedsmedaljen "Virtuti et Fidei" blev indstiftet 1709, samme år som Danmark genindtrådte i krigen og landsatte en større dansk hærstyrke i Skåne og Blekinge. Den blev uddelt første gang efter flådesejren ved Rügen. Den 18. maj 1715 besøgte Frederik IV flåden under schoutbynacht Christian Carl von Gabel (1679-1748) ved Friderichsort. Kongens historiske kalender beretter, at kongen spiste middag ombord på flagskibet "Printz Christian" fra klokken 1 til 4 om eftermiddagen og udnævnte Gabel til viceadmiral og kammerherre "formedelst hans mandige Gierninger". Kongen "havde og særdeles Naade for de Commanderende Officierer og Subalterner, idet Hans Kongl: Majst: forfremmede dem og regalerede de 8te Commanderende Officierer paa Orlogs Skibene med denne efterfølgende Guld-Medaille". Linjeskibenes chefer var kaptajn Friderich Hoppe ("Printz Christian"), kommandør Evert Deichman ("Printz Carl"), kommandørkaptajn Seneca Hagedorn ("Printz Wilhelm"), kommandørkaptajn Wiglas Schindel ("Fyen"), kommandørkaptajn Michel Bille ("Delmenhorst"), kommandørkaptajn Johan

Anton von Paulsen ("Island"), kommandørkaptajn Hans Kaas ("Nellebladet") og kaptajn Søren Høyer ("Lolland"). Det oplyses ikke i kalenderen, hvorvidt sølvmedaljerne blev uddelt, men disse kan være uddelt til fregatcheferne, herunder Peder Wessel, der var chef for "Baron Løvendals Galay".⁶

Medaljens avers viser Kong Frederik IV's harniskklædte portræt med latinsk omskrift, mens reversen viser Pallas, der i sin højre hånd bærer en laurbærkrans og i den venstre et spyd op ad et skjold hvorpå Medusas hoved med slangehåret. Foroven omskriften VIRTUTI ET FIDEI (for tro og tapperhed).

Samme dag benådede Kongen 6 officerer med Tapperhedsmedalje for Søetaten i guld, mens 64 løjtnanter modtog en sølvmedalje af samme præg. Det er ikke anført i kalenderen, hvem der modtog medaljen, men der kendes et guldeksemlar med øsken, der skal være tildelt en søofficer af familien Hoppe, antagelig Frederik Hoppe (1690-1776), der var chef for orlogsskibet "Prints Christian" i søslaget ved Kolberger Heide ved Rügen i 1715.⁷

Tapperhedsmedaljen har samme forside som Virtuti et fidei, men er lidt mindre. Bagsiden svarer til kong Christian V's sømilitære krigsmedalje. Medaljen er formentlig også anvendt senere i krigen. En lignende medalje blev præget for landetaten, men omtales ikke i Frederik IV's kalender, og det er således uvist om den overhovedet har været uddelt, selvom der vel nok kunne have været lejlighed hertil i krigens løb.⁸

Erobringen af Marstrand og den stærke fæstning Karlsten var en af de sidste bataljer under Danmarks deltagelse i Den Store Nordiske Krig og var en af Tordenskjolds berømteste bedrifter. Den 19. august 1719 beså Kongen og Kronprinsen byen og spiste middag ombord på orlogsskibet "Laaland" hos schout-

---

⁶ Daniel Paulli: "Frederik IV's Historiske Kalender 1671-1715" (Kbh. 1716). Kongehusets Arkiv i Rigsarkivet.

⁷ Kunsthallen Auktionskatalog 376/1990.

⁸ Jf. note 4.

bynacht Tordenskiold. Kongen beskikkede herunder generalmajor Hartwig Hvitfeldt til at være kommandant i fæstningen, og Tordenskjold, "formedelst hans mandige Bedrifter", til at være viceadmiral og tildelte ham sit kongelige portræt besat med diamanter. Denne dekoration bærer han bl.a. på Balthasar Denners kendte maleri fra 1719, som alle vist kender fra vore dages tændstikpakninger.

I december samme år blev der på kongelig foranledning slået tre forskellige Marstrand-medaljer i guld og sølv, som Kongen tildelte de kommanderende officerer og andre løjtnanter. De blev uddelt nytårsdag 1720 i guld eller sølv til enhver af de deltagende officerer "efter enhvers Stand og Embede ... til en Hukommelse at bære for deres udviiste Dyyd og Dapperhed" Kongens kalender fortæller ikke, hvem der modtog medaljerne, men på grundlag af mønsterskriverens priseregnskaber for aktionerne ved Marstrand, Göteborg, Elfsborg og Strømstad kan der søges opstillet en liste over formodede modtagere af medaljen. Medaljen ses bl.a. båret af viceadmiral Ployart og kontreadmiral C.P. Flensborg, der begge deltog i erobringen som subalternier.⁹

Alle tre Marstrandmedaljer havde samme forside med Frederik IV's portræt med omskrift på latin og med Marstrands erobring set i fugleperspektiv på bagsiden. De bærbare medaljer bærer indskriften "AF MARSTRANDS OFVERGANG . TIL GUDS OG KONGENS ÆRE . SKAL HVER SOM DETTE BÆR . ET KRAFTIG VIDNE VÆRE 1719 . D 25 . JULY" og findes i to størrelser med øsken til at bære i et blåt bånd på brystet. Den tredje medalje, der ikke skulle bæres, havde en lidt anderledes indskrift.

---

⁹ Daniel Paulli: "Frederik IV's Historiske Kalender 1716-1720". (1726). Kongehusets arkiv i Rigsarkivet. Januarii Maanedes Nye Tidener som Kiøbenhavns Postrytter fremførte Aar 1720. E.Borg: "Den danske Marines Uniformer gennem Tre Århundreder" (1974), p.18. Frederiksborgmuseet.

SLAGET PÅ REDEN 1801

Krigshandlingerne begyndte allerede den 30. marts 1801, da den britiske flåde under kraftig beskydning passerede Kronborg. Den 15. april 1802 blev to af fortets artillerister benådet med "en Hæders-Medaille i Sølv med Øsken til at bære den udi". Medaljen skulle bæres i et bånd "ligesom de Medailler, der ere udgivne for Bataillen den 2den April" og i øvrigt på samme måde forsynet med modtagerens navn m.v. i randen. Der var her tale om den ovennævnte Fortjenstmedalje. I april og maj måned 1802 foranledigede Admiralitet, at yderligere 17 underofficerer og menige af Søetaten blev benådet med Fortjenstmedaljen i sølv for udvist mod og tapperhed i fire bataljer med britiske orlogsmænd og kapere i perioden fra juni 1799 til marts 1801. Der var her tale om orlogsskonnerten "Irisine's" kamp med en kaperskonnert i 1799, fregatten "Freya's" træfning med engelske fregatter i Nordsøen 1800, orlogsskonnerten "Den Aarvaagnes" kamp med en kaperskonnert samme år og orlogsbriggen "Lougen's" træfning med to fregatter i 1801. Samtlige modtog livsvarig pension på samme måde som folkene fra Københavns Red.¹⁰

Hæderstegnet for Slaget på Reden blev indstiftet den 31. juli 1801 som et "Hæderstegn for dem, som i Slaget den 2den April dette Aar have viist Mod og Daad til Forsvar for Konge og Fædreland". Det blev overrakt af kronprins Frederik (VI) på årsdagen for slaget til samtlige de i København tilstedeværende officerer ved en højtidelighed i Kongens forgemak, mens kong Christian VII personlig overrakte kommandør Olfert Fischer - sødefensionens chef - hæderstegnet forsynet med brillanter. Underofficerer, menige og frivillige fik deres medaljer overrakt ved en højtidelighed i Admiralitetet. Fraværende officerer og personel modtog senere deres hæderstegn. Medaljerne blev dog

---

¹⁰ L.Stevnsborg: "Fortjenstmedaljen 1792-1839", p.44-68, 134-142.

uddelt efter forskellige principper.¹¹

Guldmedaljen blev tildelt samtlige officerer, da Admiralitetet ikke ønskede at forskelsbehandle denne gruppe. Man fandt ikke grundlag for "at foreslaae alene de Udmærkede og tilsidesætte de Ikke-Udmærkede, da en saadan Tilsidesættelse vilde være overmaade krænkende for enhver Officier, mod hvilken ingen billig Tanke er ført, og som, skjønt ubemærket, paa det nøjeste har efterkommet sine Pligter; ligesom man og med god Grund kan antage, at en og anden Officier haver manglet Leilighed til at udmærke sig". Officererne i Søofficerskorpset og i Landetaten modtog medaljen i bånd, mens reserveofficererne - månedsløjtnanterne - fik en medalje uden øsken.

Sølvmedaljen blev kun tildelt de personer som havde udmærket sig, da Admiralitetet frygtede, at der ellers kunne blive tale om, "at ikke faae Uværdige bleve hædrede". Fastansat personel og værnepligtige modtog medaljen i bånd, mens de frivillige modtog medaljen uden Øsken. Samtlige sølvmedaljemodtagere fik dog en livsvarig årlig pension på 15 rigsdaler. Der var ikke ubetinget tilfredshed med denne ordning og Admiralitetet søgte at lappe lidt på eventuelle uretfærdigheder ved at uddele ledigblevne medaljer påny, og de sidste medaljer blev uddelt så sent som i 1819 og 1820.

Medaljen skulle bæres i et rødt bånd med hvidt kors "for at skille samme fra det, som Haandværkstokken bærer" (H.T.S.) og den blev forsynet med modtagerens grad og navn i randen.

Der medfulgte derfor ikke diplom. Månedsløjtnanterne modtog dog et brev sammen med medaljen.

Medaljen viser på aversen forstavnen af en antik galej, der forsvares af en løve bevæbnet med en kølle, som støtter sig til rigsvåbnet. Herover indskriften MODET VÆRGER. DEN 2den APRIL 1801. På reversen det kongelige scepter og sværd korslagt med en kongekrone ovenover. Herunder inskriptionen KONGEN HÆDRER FÆDRELANDET SKIÖNNER.

---

¹¹ Der uddeltes 111 guldmedaljer (81 med bånd) og 127 sølvmedaljer (106 med bånd). Oversigt over modtagerne i "Danmarks Riges Medaljer og Hæderstegn", p.378-381.

KANONBÅDSKRIGEN 1807-1814

Mens de første ridderudnævnelser efter udvidelsen af Dannebrogordenen omfattede både civile og militære, blev de første Sølvkors alle uddelt til soldater, der har udmærket sig i kampene mod de svenske i det østlige Norge. Listen over de, der blev dekoreret den 22. september 1808 er lang, men den, der kunne besmykke sig med det første Dannebrogskors, var en norsk korporal af Bergenhusiske infanteriregiment, som modtog korset "for fortrinlig Mod" ved kampene den 15. og 18. maj samme år.¹²

Samme år ses de første modtagere af Sølvkorset blandt søetatens folk. Således bl.a. den 22-årige månedsløjtnant Octavius Gedde, der som chef for kanonchalup B.1 blev såret i kamp med orlogsskibet "Africa" i Sundet. Det var dengang ikke noget sælsyn, at blive benådet med ordenstegn i en meget ung alder. Den senere bestyrer af Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, premierløjtnant Christian Tuxen Falbe, var således kun 21 år, da han blev udnævnt til ridder i 1813. Han havde bl.a. deltaget i det mislykkede angreb på Anholt i 1811.¹³

Nogen tid efter slaget ved Sjællands Odde blev chefen for linjeskibet "Prinds Christian Frederik", kommandørkaptajn C.W. Jessen, benådet med ridderkorset, mens en del af mandskabet blev dekoreret med Sølvkorset. Blandt disse Dannebrogsmænd var i øvrigt kanonér Joh. Christian Willardsen, der nogle år forinden havde modtaget Fortjenstmedaljen i sølv for tapper færd i forbindelse med Freja-affæren i 1800.¹⁴

Der blev ikke indstiftet krigsmedaljer i disse år, men den franske

---

¹² Tage Kaarsted: Hædersmænd (Kbh 1986) p.11

¹³ Ordenshistorisk Tidsskrift vol.5 nr.3 (1992) C.T.Falbe Ridder af Dannebrog. J.Teisen: Månedsløjtnanter 1801-14. Særnummer af T.f.S. 1961.

¹⁴ jf. note 10.

kejser Napoleon III indstiftede i 1857 Sct. Helena-medaljen, der bl.a. blev tildelt mere end 600 danske veteraner fra Scheldeflåden og 1. Auxiliærkorps 1813.¹⁵

FØRSTE SLESVIGSKE KRIG 1848-1850

Krigsministeren foreslog den 8. maj 1848 kongen, at der i anledning af træfningen ved Bov og slaget ved Slesvig i april måned blev præget en medalje med indskrift "For Tapperhed og Fædrelandssind", der skulle uddeles i sølv til dem, der særligt havde udmærket sig, og i bronze til hele armékorpsen.

Frederik VII svarede, at han allerede havde pålagt finansministeren at gøre indstilling om en medalje til belønning af "de Krigere, der maatte udmærke sig under nærværende Krigsroligheder" og "de fædrelandske Dyder, som under denne Krig i saa mange andre Retninger ere udviste".

Kongen misbilligede i øvrigt den uopfordrede indstilling fra krigsministeren, der fik sin forestilling retur. Det kongelige reskript var dog af nogenlunde samme indhold som krigsministerens forestilling. Medaljen skulle være med Kongens portræt og indskriften "For Fædrelandskærlighed og Tapperhed" og den skulle bæres "i det for Medaillen af 2den April 1801 bestemte Baand".

I løbet af krigen blev der arbejdet en del med medaljen, der i sin endelige udformning skulle præges i bronze med to forskellige bagsider. Båndet skulle være rødt bånd med hvide kantstriber. Medaljen for Tapperhed skulle nu tildeles "Enhver, som hæderligt have deltaget i dette Felttog" som et mindetegn, og der skulle i alt præges 30.000 medaljer.

Medaljen for Fædrelandskjærlighed som oprindelig var tænkt som en udmærkelse til dem, der havde virket for Danmarks sag under oprøret, skulle nu tildeles som en non-kombattant dekoration til "saadanne militære, der ikke have Adkomst til at

---

¹⁵ Se t.ex. H.E.E.Koch: Vore sidste Veteraner fra Scheldeflåden i T.f.S. 1929 p. 136-149.

dekorerer med Medaillen for Tapperhed".¹⁶

Medaljerne blev dog aldrig uddelt. På Statsrådets anbefaling besluttede kongen 12. februar 1849 at udsætte medaljeuddelingen til krigen var endt. Men i januar 1851 besluttede kongen at undlade uddeling af medaljen af hensyn til "den saa ønskelige Retablering af et godt Forhold imellem Allerhøistsammes danske og tyske Undersaatter". Statsrådet havde forinden tilkendegivet, at man ikke mente 1848-reskriptet indeholdt et bindende løfte om uddeling af en medalje. Trods statsrådets klare opfattelse forblev dette dog et åbent spørgsmål i de kommende år, og de næste 25 år talte man ligefrem om "medaljesagen". Denne fandt først sin løsning i 1876.¹⁷

Ligesom hovedparten af de deltagende tyske stater indstiftede erindringsmedaljer til krigsdeltagerne, lod den provisoriske oprørsregering i Kiel den 2. juli 1850 indstifte det såkaldte Slesvig-Holstenske Jernkors. Korset blev tildelt hele oprørshæren og var angivelig støbt af jern fra det danske linjeskib "Christian den Ottende", der blev skudt i sønk ved Eckernförde i 1849.

Derimod blev Dannebrogordenen - som under den foregående krig - den væsentligste tapperhedsdekoration i Treårskrigen. Den 13. september kom store ordensuddelinger ved tropperevuen på Leerbækgårds marker. Her uddelte Frederik VII mere end 100 ridderkors til officerer og mere end 300 Sølvkors til underofficerer og menige. Samtidig modtog generalmajor C.F. Hansen, Storkorset, og generalmajor Schleppegrell, Kommandørkorset. Dagen efter uddeltes de første dekorationer til personel i Søetaten. Blandt modtagerene var kaptajn Dirckinck-Holmfeld, der blev taget til fange på Fehmern, og kaptajn Steen Andersen Bille, der beskød Fredericia med dampskibet "Hekla" og nogle kanonbåde. Begge havde i forvejen ordenstegn svaren-

---

¹⁶ Iflg. opgørelse ultimo 1848 var 760 officerer og 19.190 underofficerer og menige indstillet til Tapperhedsmedaljen; for Fædrelandskjærlighed var tallene hhv. 65 og 232.

¹⁷ De 13.000 medaljer, der var fremstillet, og partiet af indkøbt messing blev herefter realiseret.

de til deres rang og modtog derfor Sølvkorset.¹⁸

Kong Frederik VII's Æresgave til de Slesvigske Kvinder blev indstiftet den 29. april 1851 efter indstilling fra ministeren for Slesvig, kabinetssekretær Tillisch til belønning af fire slesvigske kvinder, som ved stor personlig indsats havde bidraget til pleje af sårede danske soldater under krigen 1848-50. Dekorationerne bestod af Kongens kronede brillanterede monogram monteret på en sløjfe af Dannebrogordenens ridderbånd og blev betalt af Den slesvigske Centralkasse.

De blev ledsaget af et kongeligt diplom, hvor det hed: "Det har været Os kiært at bemærke, hvorledes De selv under de vanskeligste Forhold har bevaret en urokket Troskab imod Deres Konge og varm Hengivenhed for Fædrelandet". Kongen lod i øvrigt tillige for ministeriets regning fremstille et femte navne-ciffer, som han dekorerede grevinde Danner med, for som det hed: "at have udvist urokket troskab imod Deres Konge og varm hengivenhed for Fædrelandet".

ANDEN SLESVIGSKE KRIG 1864

De første ordenstildelinger fandt sted 8. marts, hvor tre under-officerer og en menig modtog Sølvkorset for deres "hæderlige Deeltagelse" i kampen ved Mysunde den 2. februar. Underretning herom kom i Kundgjørelser for Armeen den 9. marts 1864, hvori det oplystes, at Kongen ville indstifte en særlig medalje til belønning for udvist Tapperhed i krigen. Den skulle bl.a. bruges til underofficererne og de menige, og i et videre omfang end det ville være muligt ved uddeling af Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Siden fulgte mange ordensudnævnelser og sølvkors. De første ordener til Søetaten uddeltes 21. april. Her modtog officerer, underofficerer og menige, der havde udmærket sig ved deres modige og hæderlige forhold under panserbatteriet "Rolf Krake"s affærer i Egersund den 18. februar og den 28. marts i Vemmingbund, og Østersøeskadrens

---

¹⁸ De kgl. Ridderordeners Capitul. De danske Ridderordener og Dannebrogsmændene 1850.

affære med preussiske krigsskibe den 17. marts. Efter søslaget ved Helgoland den 9. maj modtog Nordsøeskadrens chef Eduard Suenson Storkorset og 1. juni fulgte ordenstegn og sølvkors til officererne og mandskabet på fregatterne "Jylland" og "Niels Juel" og korvetten "Heimdal".¹⁹

Tildelingsbestemmelserne for Medaljen for Tapper Daad blev approberet af Christian IX den 29. april 1864. Medaljen skulle uddeles i sølv til de militære, der i krigen særligt havde udmærket sig ved tapperhed og konduite, mens den i guld kunne uddeles for "særdeles udmærket Vaabendaad". Medaljen skulle i alle tilfælde være fælles for både officerer og underofficerer og menige og skulle uddeles ved kgl. resolution. Båndet var det samme som i 1848 og kunne eventuelt forsynes med et spænde med navnet på det slag, hvori den pågældende havde udmærket sig.²⁰

Krigsminister C.E. Reichs var den 9. juli klar med en indstilling om de, "der i særlig Grad i Ilden og i kritiske Momenter ved en fremtrædende Opførsel have haft en heldig og afgørende Indflydelse". To dage efter blev Reich erstattet af general C.F. Hansen på krigsministerposten, og denne havde en lidt anden opfattelse af medaljesagen. Reichs forestilling blev derfor henlagt. General Hansens forestilling til kongen forelå imidlertid først den 27. oktober. Den var på en række punkter forskellig fra Reichs forslag. General Hansen mente, at medaljen kun skulle uddeles til underofficerer og menige og navnlig til dem, som ikke var benådede med Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Officererne skulle ikke have medaljer. Dem havde Kongen dekoreret "i saa rigelig Maalestok". Generalen kunne heller ikke anbefale medaljen uddelt med spænde.

Inden der blev foretaget videre i sagen indkom en skrivelse fra den kommanderende general for arméen på Fyn, general P.F. Steinmann, som frarådede uddeling af medaljen henset til krigens sørgelige udfald. Krigsministeren indstillede herefter den

---

¹⁹ Officielle Meddelelser, bilag til T.f.S. 1864.

²⁰ Kundgørelser for Hæren 1864.

31. oktober til Kongen enten at lade medaljesagen henlægge eller befale indstilling forelagt om uddeling af medaljen. Kongen bestemte sig for den sidstnævnte løsning, men der fremkom aldrig en fornyet indstilling, og sagen blev henlagt.

Medaljens forside viser Kong Christian IX's portræt med dansk omskrift, mens bagsiden bærer indskriften TIL DANMARKS KRIGERE og FOR TAPPER DAAD 1864 omgivet af en flettet laurbærkrans forneden bundet af en sløjfe. Der blev præget sølvspænder med indskriften MYSUNDE, SANKELMARK, VEILE og DYBBØL. Der var inden sagen blev henlagt præget godt 2.000 medaljer. Disse blev på nogle få stykker nær indsmeltet på Den kgl. Mønt i juli 1877.

Aversstemplet kunne dog senere genbruges til Kong Christian IX's Tapperhedsmedalje (1879) og Hestgardens Erindringsmedalje 1916.

I februar 1865 indstillede general Hansen, at der uddeltes en belønning til "de Damer i Slesvig, der i afvigte Aar særligen have viist Omhu og Opoffrelse for Deres Majestæts Krigere". Spørgsmålet om dekorering blev drøftet på statsrådets møde den 10. februar 1865, hvor finansminister C.N. David påtog sig at fremskaffe yderligere oplysninger. Efter et længerevarende udredningsarbejde kunne kong Christian IX's Æresgave til de Slesvigske Damer i oktober 1865 tilsendes de udvalgte 26 kvinder i Flensborg, Åbenrå, Haderslev og Sønderborg gennem Krigsministeriets sekretariat.

Alle modtog sammen med decorationen en kalligraferet skrivelse, hvori det bl.a. hed: "Jeg har modtaget Indberetning om, at De har deeltaget i den omhyggelige og, kjærlige Pleie, der er bleven de af Mine under Kampen for Fædrelandet og af Feltlivets Besvær paa Sygeleiet kastede Krigere til Deel, som have været indlagt i Staden —".

Tegnet var en broche i guld, formet som en bred spænderem med inskriptionen ÆDEL DAAD GLEMMES EI (foroven) og forneden til venstre 1864. I tegnets midte er anbragt kong Christian IX's kronede monogram og monteret på en sløjfe af Dannebrogordenens bånd.

Efter at 3000 våbenbrødre i 1871 havde andraget om en erindringsmedalje for krigene 1848-50 og 1864, forelagde

krigsminister Wolfgang Haffner sagen for Christian IX med indstilling, at Kongen tilbagekaldte sit løfte fra 1864 om indstiftelse af en krigsmedalje. Haffner henviste bl.a. til den lange tid, der nu var forløbet, og vanskelighedene ved nu at finde de mest værdige, ligesom faren for misnøje, krigens ulykkelige udfald og de forhåndenværende politiske forhold måtte tages i betragtning. Kongen ville ikke tilbagekalde sit løfte, men kom i modvind i Statsrådet og måtte modvilligt acceptere, at sagen indtil videre blev stillet i bero.²¹

Den ny krigsminister C.A.F. Thomsen indgav 30. marts 1874 efter mundtlig befaling forestilling om "medaljesagen". Kongen bestemte den 10. juni 1875, at Krigsministeriet skulle søge midler på finansloven for 1875-76. Pengene blev bevilget af Rigsdagen, og der indledtes nye undersøgelser af, hvor de mere end 100.000 medaljer kunne præges. Det var en stor ordre, og der blev derfor også sonderet i udlandet. Efter flere undersøgelser indgik man i september 1875 kontrakter med en parisisk fabrikant, der var fremkommet med de billigste tilbud. Medaljen skulle tildeles "Enhver, som i et af Aarene 1848, 1849 og 1850 eller 1864 har staaet ved en Afdeling (Institution) medens denne var på Krigsfod (Feltfod), eller som har været udkommanderet med et i Anledning af Krigen udrustet Skib". Veteranerne skulle selv ansøge om at modtage medaljen på særlige formularer. Tjenstgørende personel blev dog indberettet afdelingsvis af tjenestestederne. 25 år efter afslutningen af første slesvigske krig blev ca. 107.000 medaljer udsendt til veteranerne med et diplom. Kongen og kronprins Frederik (VIII) anlagde som de første medaljerne. Veteranerne blev senere betænkt med en livsvarig årlig hædersgave på 100 kr.²²

Der blev fremstillet tre forskellige erindringsmedaljer i bronze, for deltagelse i henholdsvis første, anden og begge Slesvigske Krige. Forsiden viser henholdsvis Frederik VII's og Christian

---

²¹ Statsrådets forhandlinger bd. XI-XII (Kbh.1974-76).

²² Lov nr. 272 af 19.december 1906 og lov nr. 245 af 27. oktober 1913.

IX's portræt med dansk omskrift og på reversen omskriften FOR DEELTAGELSE I KRIGEN. De bæres i samme bånd som tapperhedsmedaljen fra 1848.

DEN RUSSISK-TYRKISKE KRIG 1877-1878

Ganske særlig er den krigsmedalje Christian IX lod fremstille i 1879. Sagen om Kong Christian IXs Medalje for Tapperhed blev ekspederet af chefen for H.M. Kongens adjutantstab, og ville formentlig være bremset af regeringen, såfremt man havde fået nys om den. Medaljen vedrører nemlig den russisk-tyrkiske krig i 1877-1878! Kong Christian IX var æresoberst for det kejserlige russiske dragonregiment Nr. 17 "Seversk" og Kongen bestemte 10. maj 1879, at regimentets tidligere kommandør samt flere officerer, underofficerer og menige, der "paa en saa udmærket Maade har deltaget i den sidste russisk-tyrkiske Krig" skulle tildeles ordensdekorationer og medaljer.²³

General Batiowski udnævntes til Storkors, og fra Kabinetssekretariatet fremsendtes fem kommandørkors til stabsofficerer og otte ridderkors til de officerer, der særligt havde udmærket sig. Samtidig fulgte 10 tapperhedsmedaljer i guld til underofficerer af højere grad og 40 tapperhedsmedaljer i sølv til underofficerer af lavere grad og menige, som havde udmærket sig under krigen. Endvidere modtog regimentskommandøren, en eskadronchef og en sergent ordensdekorationer under et besøg i København i januar samme år. Regimentet havde i øvrigt Christian IX's bevågenhed og det modtog gennem årene regelmæssigt ordenstegn og medaljer, bl.a. ved Regimentets 200 års jubilæum i 1901.

Medaljens forside er den samme som på Tapper Daad 1864, mens reversen bærer indskriften FOR TAPPERHED omgivet af en flettet laurbærkrans. Guldmedaljen blev uddelt i Dannebrogordenens bånd, mens sølvmedaljen blev uddelt i 1801-båndet (rødt med hvidt kors).

Medaljerne blev betalt af Kongens private kasse.

---

²³ Danmarks Riges Medaljer og Hæderstegn, p.219f.

FØRSTE VERDENSKRIG 1914-1919

Efter Første Verdenskrig fastslog Versaillestraktaten det slesvigske folks ret til at afgøre sit nationale tilhørsforhold ved folkeafstemning, og den 26. januar 1920 ankom en international kommission - Commission Internationale du Slesvig (C.I.S.) - til Flensborg for at overvåge afstemningerne. Roen i afstemningszonerne blev opretholdt af en allieret fransk-britisk styrke. Efter afstemningerne kunne kong Christian X den 10. juli - 56 år efter våbenstilstanden i 1864 - symbolsk ride over den gamle grænse ved Kongeåen.

Slesvigmedaljen skulle tildeles "fremmede Tropper, der har været tjenstgørende ved Besættelsen af Dele af Slesvig i Anledning af Folkeafstemningerne angaaende Genforeningen med Danmark". Kongen overrakte de første medaljer den 15. april til officerer og besætningsmedlemmer ombord på den franske krydser "La Marseillaise", under krydserens besøg i København. Endvidere modtog krydserchefen kommandørkorset af 1. grad, mens 10 officerer modtog forskellige ordenstegn. Godt en måned efter ankom Alpejægerne - 22ème Bataillon Alpins de Chasseurs à Pied - og torpedobådsjageren "Le Téméraire" til København. Ved en parade på Rosenborg excercerplads den 29. maj overrakte Kongen medaljerne til det franske troppekontingent. Bataljonschefen modtog kommandørkorset af 1. grad, mens 15 officerer fik ridderkorset. Slesvigmedaljen fik ved denne lejlighed kælenavnet "Alpejægermedaillen" eller "Genforeningsmedaillen".²⁴

To uger senere ankom det britiske troppekontingent under admiral Shephard. Det bestod af officerer og besætning på "H.M.S. Carysfort" og 1st Battalion Sherwood Foresters m.fl. Denne gang blev der imidlertid ikke overrakt medaljer ved paraden på Rosenborg. Årsagen hertil var, at det britiske udenrigsministerium kun ville acceptere, at britiske statsborgere modtog udenlandske medaljer som erindringstegn, der ikke var til at bære. Ikke alle briter fulgte denne bestemmelse. Senere

---

²⁴ Der uddeltes 2990 medaljer.

uddeltes ordenstegn til embedsmændene i C.I.S., og den danske gesandt i Paris, kammerherre H.A. Bernhoft, der undertegnede traktaten, blev dekoreret med Fortjenstmedaljen i guld. Kongen udnævnte endvidere den 10. juli sin fætter prins Georg af Grækenland til Storkommandør af Dannebrog, som en anerkendelse af Prinsens særlige interesse for Sønderjylland.

Sølvmedaljens avers viser Kong Christian X's portræt med latinsk omskrift, mens reversen bærer indskriften SLESVIG 1920 omgivet af en egekrans. Den blev båret i et rødt bånd med hvid midterstribe.

ANDEN VERDENSKRIG 1940-1945

Allerede kort efter Danmarks besættelse var der tale om dekorationer til deltagerne i kamphandlingerne den 9. april. Der blev indhentet indstillinger fra afdelingerne om de, der særligt havde udmærket sig, men sagen blev straks skrinlagt. I stedet opstod tanken om indstiftelse af en erindrings- eller krigsdeltagermedalje. Den 22. maj 1940 indstillede general W.W. Prior til Krigsministeriet, at der blev taget skridt til indstiftelse af en særlig erindringsmedalje "for dem, der den 9. april 1940 rykkede ud med Enheder, som sattes i Kamp for Fædrelandet".²⁵

Efter Kongens ønske fik Erindringsmedaljen af 9. April 1940 samme udformning som de slesvigske krigserindringsmedaljer og den skulle bæres i samme slags bånd. På et møde den 18. juli i Krigsministeriet blev det besluttet at vente med bekendtgørelsen af medaljen indtil videre: "Skal først udleveres, naar Tyskerne er borte, og muligvis ogsaa først bekendtgøres til den Tid". Man underrettede dog Københavns Redaktørforening om overvejelserne og betonedes, at spørgsmålet ikke under nogen form blev omtalt offentligt. Der forelå da også egentlige indstillingslister. Man havde da næppe forestillet sig, at krigen og besættelsen ville vare endnu fem år og udvikle sig, som den

---

²⁵ Rigsarkivet. Sagen vedr. mindemedalje og forslag til erindringstegn for deltagerne i kampene 9.april 1940.

gjorde. Efter krigen blev sagen påny taget op, men efter indvendinger fra Modstandsbevægelsen henlagde man sagen.

Selvom erindringsmedaljen ikke skulle uddeles lige straks, blev der dog uddelt medaljer i 1940. Christian X bestemte nemlig, at medaljen skulle præges i sølv (uden øsken) som en mindemedalje til pårørende efter de faldne den 9. april 1940. Mindemedaljen af 9. April 1940 udsendtes til de pårørende i december 1940 og meddelelse om denne uddeling tilgik samtidig pressen, der omtalte medaljen i en række dagblade. Det var første gang en sådan medalje blev uddelt i Danmark. Sådanne medaljer kendes bl.a. fra Storbritannien og Tyskland, der uddelte både dekorationer og plaketter til de efterladte slægtninge.

I juni 1945 fremsatte Krigsministeriet tanker om, at en lignende medalje skulle uddeles til de efterladte efter de faldne den 29. august 1943. Tanken blev opgivet, da det ville frembyde en række vanskeligheder ved vurderingen af, hvem der i givet fald kunne komme i betragtning til en sådan medalje.

Medaljen af 9. April 1940 viser Kong Christian X's portræt med dansk omskrift, mens bagsiden bærer indskriften 9 APRIL 1940 omgivet af en laurbærkrans. Det af Kongen approberede prøveeksemplar med bånd beror i Hærens Arkiv.

Kong Christian Xs Frihedsmedalje blev indstiftet "Til Ihukommelse af den 5. Maj 1945, den Dag, da Danmark blev befriet for den tyske Militærmagts Aag, og for at belønne saadanne Personer, som i Udlandet under Besættelsesaarene og ved Befrielsen gjorde en særlig Indsats for Danmarks Sag".²⁶

Efter statutterne kunne medaljen tildeles personer af fremmed nationalitet, som under besættelsesaarene på forskellig vis havde gjort en særlig indsats for Danmarks sag. Endvidere kunne medaljen tildeles danske statsborgere bosatte i udlandet, som under besættelsesaarene var særlig virksomme for organisationen af kampen for det frie Danmark eller på anden måde gjorde en særlig indsats for fædrelandet.

Medaljen blev uddelt på årsdagen for Danmarks befrielse den 5.

---

²⁶ Rigsarkivet. Sagen vedr. Kong Christian X.s Frihedsmedalje.

maj 1946 ved kongelig resolution efter udenrigsministerens indstilling. Den oprindelig meget omfangsrige liste blev siden suppleret betydeligt, og i november 1946 havde godt 2.500 personer modtaget medaljen, der i øvrigt blev uddelt helt frem til 1956. Blandt de første medaljemodtagere var kong Gustav, kong Håkon, FN's generalsekretær Trygve Lie, grev Folke Bernadotte, den svenske udenrigsminister Dag Hammarskjöld, den britiske premierminister Clement Atlee, fhv. udenrigsminister Anthony Eden, udenrigsminister Bevin og Winston Churchill. Omtrent halvdelen af medaljerne gik til personer i Sverige, mens resten fordelte sig over hele verden. Der blev også i begrænset omfang uddelt ordenstegn for krigsfortjeneste, blot ikke til danske statsborgere. Således kan nævnes feltmarskal Bernard Law Montgomery og general Dwight D. Eisenhower, der begge modtog Elefantordenen i 1945. Churchill fik ordenen i 1950.

Medaljens forside viser Kong Christian X's portræt med latinsk omskrift, mens bagsiden bærer indskriften PRO DANIA 1940-45 omgivet af en egekrans. Medaljen er i sølv med krone og bæres i et rødt bånd med hvid stribe.

Kong Christian Xs Erindringsmedaille for Deltagelse i Krigen 1940-45 blev indstiftet "Som en Paaskønnelse af det Mod og den Offervilje, som danske Mænd og Kvinder viste ved at melde sig til de allierede væbnede Styrker eller dertil knyttede Hjælpeorganisationer for at tage Del i Krigen imod Danmarks Besættelsesmagt".

Efter statutterne kunne medaljen tildeles danske mænd og kvinder, som efter Danmarks besættelse meldte sig til de allierede væbnede styrker m.v. og deltog aktivt i krigen imod besættelsesmagten. Befalingsmænd og andet fast personel af dansk hær eller søværn, der var udsendt til et allieret land, kunne ikke komme i betragtning (da de blev betragtet som danske i dansk tjeneste, uanset om de midlertidigt havde fået tildelt fremmed grad m.v.).

Medaljen kunne som den eneste danske dekoration efter statutterne tildeles post mortem, og de første medaljer, der uddeltes var alle post mortem dekoreringer. Først i september 1947 kom den store medaljeuddeling til ca. 700 personer. Der

fulgte senere flere tildelinger frem til 1954. Medaljen var da tildelt i 905 tilfælde (heraf 78 post mortem). Blandt disse var major Anders Lassen, der også modtog det britiske Victoriakors post mortem.²⁷

Medaljens forside viser Kong Christian X's portræt med dansk omskrift, mens bagsiden bærer indskriften FOR DELTAGELSE I ALLIERET KRIGSTJENESTE 1940-45. Medaljen er i sølv med krone og bæres i et rødt bånd med hvid stribe, hvori tre røde striber. Ordenskapitlet udfærdigede diplomtet.

KOREAKRIGEN 1950-1953

Danmark deltog ikke militært i Koreakrigen. Derimod blev der udrustet et hospitalsskib, der skulle yde humanitær hjælp til navnlig civilbefolkningen. I 1956 blev der indstiftet en medalje som påskønnelse til mænd og kvinder, der har været aktive deltagere i hospitalsskibets ekspedition.

Koreamedaljen eller Erindringsmedaljen for deltagelse i hospitalsskibet "Jutlandia"s ekspedition til Korea 1951-53 kunne tildeles danske og fremmede mænd og kvinder, som under deltagelse i den pågældene ekspedition havde gjort sig fortjent til en kongelig påskønnelse. Tildeling af medaljen skete ved kongelig resolution efter indstilling fra udenrigsministeren, og de første medaljer blev uddelt i juni 1956 til "Jutlandia"s chef, kommandør Kai Hammerich, og 468 personer, der havde deltaget i ekspeditionen i mindst een måned. Endvidere uddeltes medaljen til to koreanske læger, der havde gjort tjeneste om bord, samt fem danske statsborgere, der på forskellig vis havde ydet bistand til gennemførelsen af ekspeditionen. I 1957 og 1958 uddeltes yderligere tre medaljer. Ekspeditionsdeltagerne modtog også FN's tjenestemedalje, som Kongen den 19. maj 1952

---

²⁷ Major Anders Lassens medalje og Viktoriakors er udstillet på Frihedsmuseet.

udstedte en generel bæretilladelse til.²⁸

Medaljens forside viser Kong Frederik IX's portræt med latinsk omskrift, mens bagsiden bærer indskriften JUTLANDIA KOREA 1951-53 omgivet af en egekrans. Medaljen er i sølv og bæres i et rødt bånd med 2 hvide striber.

FN-TJENESTE OG ANDEN RISIKOBETONET INDSATS EFTER 1960

Forsvarsministeriet havde gennem nogle år modtaget indberetninger om, at personel fra hæren og flyvevåbnet havde udmærket sig under tjeneste i FN-styrker i Gaza og i Congo. Man savnede imidlertid en passende dekoration til at belønne disse personer med. FN-medaljen blev jo uddelt automatisk efter en vis tjenestetid, og der var heller ikke i andet regi muligheder for passende dekorationer.²⁹

Sagen blev under hånden forelagt Kongen, der bifaldt et forslag om at anvende "H.M. Kong Frederik IX's Belønningsmedaille" i disse tilfælde. Det skete under forudsætning af, at tildeling kun skete i meget begrænset omfang efter kriteriet, at "der er ydet en indsats, der må anses for at ligge udover, hvad der tjenstligt vil kunne kræves under de foreliggende omstændigheder". Den nye tapperhedsdekoration blev herefter Belønningsmedaillen af 1. grad med krone og inskription med angivelse af tid og sted for handlingen. Der skulle uddeles samme medalje uanset tjenestegrad.

De første medaljer uddeltes i 1965 for modig færd under tjeneste i Gaza 1960 og i Congo 1961-64. Siden fulgte dekorationer for lignende handlinger, bl.a. under urolighederne på Cypren i 1974. Ved denne lejlighed uddeltes den første medalje til personel af søværnet.

---

²⁸ Kgl. resolution 17.november 1958 vedr. stående bæretilladelse til Forenede Nationers Medalje.

²⁹ L.Stevnsborg: En allerhøjeste Paaskønnelse. Den kgl. Belønningsmedalje 1865-1990 (Kbh. 1991), p.55f.

Siden fulgte flere tilfælde, hvor medaljen blev tildelt personel af søværnet for modige redningsaktioner i farvandene ved Grønland og Færøerne. De fleste er formentlig bekendt med navnene Agpanguit 1974, Sanerut 1975 og Skarvetange 1977 - samt for slukning af branden ombord i fregatten Herluf Trolle på Holmen i 1982.³⁰

GOLFKRIGEN OG BORGERKRIGEN I DET TIDLIGERE JUGOSLAVIEN

I anledning af den danske deltagelse i håndhævelsen af De forenede Nationers sanktioner mod Irak og den danske humanitære indsats i forbindelse med Golfkrigen indstiftedes i november 1991 med H.M. Dronningens tilladelse en ny dansk medalje. Medaljen fik navnet Forsvarets Medalje ("Defence Medal") og blev første gang omtalt i en pressemeddelelse i januar 1992.³¹ Den kan tildeles civilt og militært personel, der har udført en for forsvaret fortjenstfuld indsats uden for Kongeriget Danmarks grænser ved udførelse af en bestemt opgave under specielle omstændigheder og forudsættes således anvendt for deltagelse i lignende missioner i fremtiden. Den kan tildeles uanset om de pågældende er udsendt af forsvaret eller af andre myndigheder. Personel, der er tjenstgørende ved en permanent stab eller delegation i udlandet kan dog ikke komme i betragtning. Det samme gælder modtagere af FN-medaljen. Der vil efter det oplyste ikke blive tale om en ændring af den ovennævnte praksis for anvendelse af Belønningsmedaillen.

---

³⁰ Viceadmiral S.S.Thostrup: Den kgl. Belønningsmedalje i Søværnet i Ordenhistorisk Selskabs Årsskrift 1985-86, p.7-20. Indstillinger for perioden 1952-1989 er optrykt i En Allerhøjeste Paaskønnelse, p.125-133.

³¹ Bl.a. FOV Nyhedsbrev nr.4-1992. Forsvarsministeriets cirkulæresamling B.4-37 (1992). FKO befaling nr. 6-1992. do. nr.12-1992.

Medaljen tildeles af forsvarschefen efter indstilling fra myndigheder under Forsvarskommandoen, Udenrigsministeriet, Dansk Røde Kors og Dansk Flygtningehjælp.

Forsvarets Medalje viser på forsiden statsvåbnets tre kroneløver og ni hjerter, mens bagsiden fremstiller en åben egekrans, hvori sted og årstal for den fortjenstfulde indsats anbringes. Medaljen er af sølv og bæres i et rødt bånd med hvide kantstriber meget lig båndet fra 1848 og 1864.

De første tildelinger af medaljen har fundet sted, og medaljeoverrækkelserne skete ved en parade på Holmen den 30. november 1992. Her overrakte forsvarschefen, general J. Lyng, 527 medaljer som belønning for fredsbevarende indsats i en række af verdens brændpunkter de seneste år:

Korvetten OLFERT FISCHERs 305 besætningsmedlemmer modtog medaljen med indskriften Den Persiske Golf 1990-1991, mens medaljerne til det danske medicinske holds 29 læger og sygeplejersker er forsynet med indskriften Saudi Arabien 1991 og medaljerne til de 114 deltagere i Golfkommandoet bærer indskriften Kuwait 1991. Endvidere modtog de 51 observatører i "De Europæiske Fællesskabers Overvågningsmission i det tidligere Jugoslavien" medaljen med indskriften Jugoslavien 1991-1992, mens en medarbejder i Dansk Røde Kors modtog medaljen med indskriften Jugoslavien 1991. Flygtningehjælpens 27 medaljemodtagere fik medaljen med indskriften dansk Flygtningehjælp 1991-1992.

MARINENS BIBLIOTEK

ERHVERVELSER I SEPTEMBER/OKTOBER 1992

ADMINISTRATION m.v.

Aktionsgruppen til bekæmpelse af Hashforbrug på Hærens tjenestesteder - AG/Hash.

Hjørring 1992. 23 s. ill.

Fokus på lederpolitik - erfaringer fra statsinstitutioner.

Kbh. 1992. 65 s.

Resultatvurdering af ledere.

Kbh. 1992. 52 s.

HISTORIE

Bjerg, Hans Chr. (ed.): Marinehjemmeværnet 1952-1992.

Kbh. 1992. 123 s. ill. index.

Chefen for Forsvarets Operative Styrker. 25 år. 1967 -

1. oktober - 1992.

Karup 1992. 21 s. ill.

Flådestation Frederikshavn 1962 - 1987.

Fred.havn 1987. 16 s. ill.

Jensen, Bent: Den ny Ruslandshistorie.

Kbh. 1992. 254 s. ill. kort. index. bibl.

Larsen, S. Bøje: 75 år på bølgelængde. Fra gnist til satellit.
Kbh. 1992. 250 s. ill. kort. index.

Matthei, Dieter m.fl. (eds.): Marineschule Mürwik. 2. udg.
Herford 1985. 316 s. ill. index. bibl.

Statsministeriet i 75 år.
Kbh. 1989. 198 s. ill. index.

Terzibaschitsch, Stefan: "Operation Crossroads". Die
Atomwaffenversuche der U.S. Navy beim Bikini-Atoll 1946,
Marine-Arsenal 20.Friedberg 1992. 48 s. ill.

KRIGSHISTORIE

Arentoft, John: De sidste Augustdage 1943.
Kbh. 1943. 12 s.

Constabel, Hans: Hol nieder Flagge. Ereignisse um ein Stand-
gericht.
Bremerhaven 1989. 147 s. ill. bibl.

Ebert, Vibeke B.: Atlantvolden fra Nyminddegab til Skal-
lingen.
Esbjerg 1992. 92 s. ill. kort. bibl.

Fading Victory. The Diary of Admiral Matome Ugaki, 1941-
1945.
Pittsburgh 1991. 731 s. ill. index. bibl.

Grove, Eric: Fleet to Fleet Encounters. Tsushima - Jutland -
Philippine Sea.
London 1991. 160 s. ill. kort. index. bibl.

Keskinen, Kalevi & Jorma Mäntykoski: Suomen Laivasto
Sodassa 1939-1945. The Finnish Navy at War 1939-1945.
(Resumé og billedtekster på engelsk).Espoo, Finland 1991. 168
s. ill. index.

1914-1919. L'Album de la Guerre. Histoire photographique et documentaire. 2 bd.

Paris 1926. 1310 s. ill. kort. index.

Partridge, Richard T.: Operation SKUA.

Yeovilton 1983. ill. index.

Rogers, Will & Sharon Rogers: Storm Center. The USS Vincennes and Iran Air Flight 655.

Annapolis 1992. 264 s. ill. index.

Stern, Robert C.: U.S. Subs in Action.

Carrolton 1983. upag. (52 s.). ill.

Viereck, H.D.L.: Die römische Flotte. Classis Romana.

Herford 1975. 307 s. ill. kort. index. bibl. 2 tavler.

Warner, Denis & Peggy Warner: Disaster in the Pacific. New Light on the Battle of Davao Island.

Annapolis 1992. 299 s. ill. kort. index. bibl.

PERSONALHISTORIE

Andreassen, Janni: Mylius - portræt af en myte.

Kbh. 1992. 204 s. kort. index. bibl.

Michelsen, Seier: Familien Holsten. Danske søofficerer og diplomater i 17- og 1800-tallet.

Lyngby 1992. 155 s. ill. index. bibl.

POLITIK m.v.

Rapport om Forsvarets fremtidige Struktur og Størrelse.

Bd. I-II.

Kbh. 1992. 138 s. + Bilag 1-5. forsk.pag.

Rapport om Forsvarets fremtidige Struktur og Størrelse.

(Fra: Værnsorientering nr. 1-5/1992). Vedbæk 1992. upag. (7 s.).

KRIGSKUNST

Hattendorf, John B. (ed.): The Influence of Hist. on Mahan. The Proc. of a Conf. Marking the Centenary of Alfred Thayer Mahan's The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783. Newport 1991. 208 s. ill. bibl.

SKIBE, SKIBBYGNING m.v.

Chartersejlad med gamle sejlskibe.
Rapport udarb. af Skibsbevaringsfonden.
Helsingør 1992. 112 s. ill.

Forsvarets Skibskendingsbog. 5.rev.udg.
Århus 1992. 144 s. ill.

Fukui, Shizuo (ed.): Japanese Naval Vessels at the End of World War II.
London 1991. 172 s. ill.

German Warships of World War I. The Royal Navy's Official Guide to the Capital Ships, Cruisers, Destroyers, Submarines and Small Craft, 1914-1918.
London 1992. 416 s. ill. index.

Gibbons, Tony: U-Boote.
Marine-Arsenal. Das farbige Sonderheft.
Friedberg 1989. 49 s. ill.

Lancaster, N. Lee: The Shipmodeler's Guidebook to: Ancient Ships.
Pensacola 1977. 24 s. ill.

Marriott, Leo: From the Bridge. HMS Invincible.
Shepperton 1990. 80 s. ill.

Meisner, Arnold: U.S. Nuclear Submarines.
Hong Kong 1990. upag. (58 s.). ill.

Patruljefartøjet MAKRELEN - Standard Flex 300.
Kbh. u.år. 16 s. ill.

Royal Danish Navy. Ships of the Fleet.
u.sted (Kbh.) 1977. upag. (34 s.). ill.

Standard Flex-300 Programmet. (Bilag 4 til Rapport om
Forsvarets fremtidige Struktur og Størrelse).
Kbh. 1992. forsk.pag. ill. bibl.

Tarrant, V.E.: King George V Class Battleships.
London 1991. 286 s. ill. index. bibl.

Terzibaschitsch, Stefan: Submarines of the U.S. Navy.
London 1991. 214 s. ill. index.

Watts, Anthony J.: Fast Attack Craft.
London 1992. upag. (80 s.). ill.

SØMANDSSKAB m.v.

Advanced Sport Diving. (British Sub-Aqua Club).
London 1990. 154 s. ill. index.

DMI. Værd at vide om vejr og klima.
Kbh. u.år (1992). 18 s. ill.

Seamanship for Divers. (British Sub-Aqua Club).
London 1986. 160 s. ill. index.

ARKTIS

Nelson, Stuart B.: By Airship to the Pole. Triumph and Tragedy
in the "Circle of Ice". (Særtryk fra: Compass nr. 2/1992, s. 2-7).
Fairfax 1992. 6 s. ill.

TIDSSKRIFTER

FLYnyt nr. 1/1992 f.f.
u.sted 1992. ill.

Kommentarer til nyanskaffelser september/oktober 1992

Janni Andreassen: Mylius - portræt af en myte.
Gyldendal, Kbh. 1992.

En nok lidt populær bog om Ludvig Mylius-Erichsen, Ringkøbing-drengen, der blev Københavner-journalist og leder af to ekspeditioner til Grønland: Den litterære ekspedition 1902-04 og Danmark-ekspeditionen til Nordøstkysten, under hvilken sidste han omkom sammen med Høeg Hagen og Jørgen Brøndlund.

Fading Victory. The Diary of Admiral Matome Ugaki, 1941-1945.

University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1991.

En japansk øverstkommanderendes dagbog om krigen i Stillehavet. I august 1941 blev Ugaki stabschef for den "forenede" flåde. Han tjente under admiral Yamamoto, indtil denne blev dræbt - og han selv hårdt såret - ved nedskydning over Bougainville øen i august 1943. I februar 1945 blev han chef for den 5. luftflåde på Kyushu.

Dagbogen giver et godt indblik i den kejserlige flåde i krig og et indtryk af en højststående admirals tankegang. Vi følger Ugaki til stabsmøder og kan næsten føle os ved siden af ham om bord på flagskibet YAMATO, når han beskriver sænkningen af søsterskibet MUSASHI under slaget ved Leyte. Vi hører på ham, når han planlægger kamikazeangreb mod amerikanske styrker på Okinawa fra en bunker på Kyushu.

Den tabte krig var for Ugaki også afslutningen på hans verden. Berøvet alle sine illusioner om kejseren og det "uovervindelige" Japan, beslutter han den 15. august 1945 at foretage et selvmordsangreb mod Okinawa. Medbringende alene sin kikkert

og det lille sværd, som han havde modtaget af Yamamoto - gik han om bord i styrtbomberen på den sidste tur, fast besluttet på at begå selvmord. Der er dog intet belæg for, at noget amerikansk skib blev ramt ved Okinawa. Flyene gik formentlig i havet.

S. Bøje Larsen: 75 år på bølgelængde. Fra gnist til satellit. Radiotelegrafistforeningen af 1917, Kbh. 1992.

En jubilæumsbog, der mest er helliget foreningen og dens medlemmer. Der er dog et interessant afsnit om kommunikationens historie, hvori bl.a. underbådsmand, senere elektriker og tegner ved Flådens Mærkevæsen Joh. P. Sørensen hyldes som en af de første, der i årene 1891-96 gennemførte forsøg med trådløs telegrafi.

Eric Grove: Fleet to Fleet Encounters. Tsushima - Jutland - Philippine Sea. Arms and Armour Press, London 1991.

En angiveligt første bog i en ny serie, som vil analysere og forklare forskellige militære træfninger, og hvordan disse er ændret gennem tiderne.

Forfatteren har valgt slaget i Tsushima-strædet under den russisk-japanske krig 1904-05, Jyllandsslaget i 1. verdenskrig og slaget i Philippiner-havet under 2. verdenskrig.

Ikke blot får man lidt "lessons learned", bogen viser også den tekniske udvikling.

Richard T. Partridge: Operation SKUA. Friends of the Fleet Air Arm Museum, Yeovilton 1983.

Forfatteren var major i Royal Marines og fløj som pilot i Naval Air Arm under 2. verdenskrig. Han var med til at sænke den tyske krydser KÖNIGSBERG i Bergen den 10. april 1940, måtte senere nødlande, heldigvis i endnu norsk kontrolleret territorium. Det lykkedes ham at komme tilbage til egen styrke og fortsætte sin flyvning, dog kun til han først i juni blev skudt ned i

nærheden af Trondhjem, hvorefter han var krigsfange indtil krigens afslutning.

Forfatteren, der er født i 1910, fortæller levende (og ydmygt) om sit liv fra drengeårene og indtil han forlader aktiv tjeneste. I beskrivelsen af opholdet i krigsfangelejren bekræfter han den store forskel, der var i den tyske behandling af krigsfanger og den behandling, der blev fanger i koncentrationslejrene til del.

Will & Sharon Rogers: Storm Center. The USS Vincennes and Iran Air Flight 655.

Naval Institute Press, Annapolis 1992.

Den amerikanske krydser VINCENNES' nedskydning af et iransk passagerfly i 1988 gav genlyd verden over. Chefen for krydseren, captain Will Rogers, har indtil udgivelsen af denne bog undgået at deltage i diskussioner af den tragiske hændelse. Rogers fortæller detaljeret om de begivenheder, der førte til affyring af to missiler og om Flådens undersøgelser. Han fokuserer især på den højteknologi, der behersker operationsrummet og den stress, der kan komme over folk, der øjeblikkelig må reagere i liv og død situationer.

Herudover - som en ægte amerikansk bog - er hans hustru med i bogen som det gode familiemedlem, der er medvirkende til, at gemalen psykisk kommer ud af affæren i god behold.

H.D.L. Viereck: Die römische Flotte. Classis Romana.

Koehlers Verlagsgesellschaft, Herford 1975.

En samlet oversigt over det romerske riges krigs- og handelsflåde, som ikke blot beherskede Middelhavet men også bevægede sig i Sortehavet, Det røde Hav, Atlanten, Nordsøen og Den Persiske Golf. Bogen behandler emner som søstrategi og søtaktik, bevæbning, støttepunkter, havneanlæg og skibsnavne. Også interessant er en 1000 års kronologisk oversigt over den romerske marines vigtigste operationer fra år 424 f.Kr. til 552 e.Kr.

Thank you!

This should open some eyes to our command and weapon control systems capability.

Each year the U.S. Annual National Conference on Ada Technology recognizes an organization from industry, government and academia for leadership in the application of Ada language and modern software-engineering practices.

This year NobelTech was named the winner in the industry category. The other award recipients were NASA (government) and The Florida Institute of Technology (academia).

In 1986, NobelTech made the strategic decision to conduct all program development in Ada. The first projects were the naval command and weapon control systems for the Swedish, Finnish and Danish navies. If ever there was a software challenge, this was it; a package consisting of more than 1 million lines of Ada code that would provide an integrated surveillance, communications, and weapon control system.

Today, five years after our engineers began writing

the first lines of code, the resulting naval system is acknowledged by senior U.S. software experts as one of the most successful Ada projects to date. Not bad.

Other projects we're currently working on include: command and weapon control systems for ten Australian/New Zealand ANZAC frigates, and the command, control and communication system for Sweden's new nationwide air defence system.

If you'd like to learn more about our capabilities as a large-systems provider, don't hesitate to get in touch.

 NobelTech
Nobel Industries

Dansk representation: NobelTech Systems AB,
Philipshuset, Prags Boulevard 80, 2300 København S
Telefon: 32882214. Telefax: 31571270

